

N. IORGA

1863

O LUPTĂ LITERARĂ

= ARTICOLE DIN «SĂMÂNĂTORUL» =

87023

VOLUMUL II
(Iulie 1905—April 1906)

BIBLIOTECĂ CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREŞTI

VĂLENII-DE-MUNTE

„Neamul Romănesc”, Tipografie și Legătorie de cărți

1916

180477

1235

1261

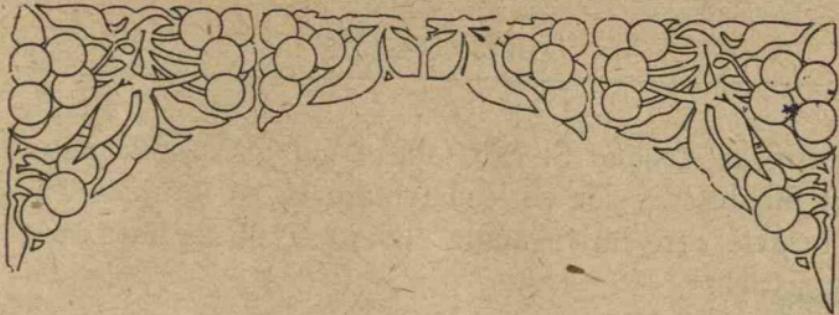
D

B.C.U. Bucuresti

C87023

RC 124606

I.

PRINCIPELE CAROL.

Cine dintre Români nu s'a simțit înduioșat văzind pe drăgălașul copil regal, aşa de blînd și de vioiu, aşa de pătruns de viitorul și de chemarea sa, aşa de *spontaneu*, de original, de prietenos și plin de omenie, care e printișorul „Carol”? Un astfel de copil poate să învețe și să folosească mult, chiar și cu profesorii români, și cu preceptorul străin pe cari s'a întîmplat să-ă aibă. Îl place oastea, îl place cartea, îl plac copiii noștri, țara noastră, noi cestia ce suntem pe acest pămînt. Si, fiindcă ne iubește, îl iubim și noi, și fiindcă crede în noi—aşa cît îl ajută mintea lui de copil—, și noi credem în el. În viitorul lui găsim lăcaș pentru cele mai mari ideale ale noastre. Si de aceia se va ceti cu bucurie în toată România splandida poesie, și bună, și blîndă, și mîndră, pe care-o închină lui Carol copilul poetul cel mai mare al nostru, G. Coșbuc, în „Revista noastră“.

...Mai pot spera să ajung
Să văd pe culmi izbînda vietii tale?

se întreabă Coșbuc. Și care dintre noi, tot aşa de misericordios înaintea celor ce le aşteptăm să se întâiple, cu o evlavie care nu îngăduie cuvintele, nu se întreabă tot astfel?

10 Iulie 1905.

II.

IUNACHI BULGARI LA BUCUREŞTI

De Sf. Petru aŭ venit la noă în Bucureşti nu mai puțin de 1.500 de „iunaci“, ceia ce înseamnă în limba lor: „voiniči“, din Bulgaria, membri ai Societăților de gimnastică și tir, care sănt aşa de răspîndite și iubite în războinicul principat vecin. Visitatoriș s'aū înfățișat ca oameni voiniči, disciplinați, cuviincioși în cel mai înalt grad, mândri de ei, de țara și de poporul lor. Exercițiile făcute în grădina Cișmegiuluș de oaspeți cu cămașă înfoiate și căciulă de lînă albă au plăcut foarte mult.

Ni place să știm că peste Dunăre se află un popor care se respectă și care caută prin jertfa tuturor puterilor să se înalte în ochi lui și în ochi vecinilor Aceasta cu atît mai mult, cu cît n'avem să cerem nimic Bulgarilor și ei nu pot ajunge dușmaniș noștri decît printr'o greșală pe care se arată hotărîți să n'o facă. Dacă ar face-o, ar ispăși-o fără îndoială. Cei ce sănt de altă părere, uită că în asemenea împrejurări hotărîrea atîrnă și dela altceva decît de la anumite organizații și însușiri, că ea atîrnă de la *totalitatea ci-*

vilisației unui popor. Cu toate păcatele și lipsurile ei — asupra cărora privighem mai mult de un timp, și trebuie să privighem și mai mult —, civilizația noastră, care e de fapt *asa de veche*, merită stima tuturor vecinilor noștri. În deosebire de atâția tînguitorî sperioși, cari erau mai ieri, tot el, cei mai străniici matamori ai șovinismului, sănt încredințat că avem în inimă întregimea simțuluî datorieî noastre. E destul de trist însă că mai e de nevoie a se răspinge astfel de sentimente. Pentru a ne hotărî să facem gimnastică, nu e neapărat de trebuință să ne speriem și să ne clevetim noi însine.

10 Iulie 1905.

III.

„CONGRESUL DIDACTIC PRIMAR“ SAU ADUNAREA INVATATORILOR.

Se ține, să ținut, sau poate să se mai ție încă la București — în privința aceasta mai este îndoială — o adunare care se chiamă „congres“ și nu e alt ceva decât adunarea unui număr de învățători din sate, cari se și numesc învățători, și din orașe, cari se bucură de titlul oficial: institutori, cu mult mai nobil (vezi d-ta și cum orășanul e mai nobil decât țaranul!) și cari sunt bucuroși să li se zică profesori, ceia ce e și mai nobil.

S-ar crede că acești învățători-invățători și acești învățători-institutori-profesori său strâns la sfîrșitul unui an de muncă bucuroasă, de apostolat care și află în el însuși multămirea, de curată și mîndră jertfă pentru cele mai mari interese ale unui neam și cele mai sfinte scopuri ale sale, pentru a vorbi între dinșii frătește despre un singur lucru: cum oare ar putea lucra și mai bine, pe ce că nouă ar ajunge mai rapid la *finta cea mare*: „lumina pentru toti“, lumina, conștiința și deci fericirea. Că e ministru-cutare sau

cutare, sau cineva care nu e cutare, că e la cîrmă, din mila dracului constituțiilor, partidul X sau strînsura Y, ce poate să li pese aşa de mult celor cîteva mîi de oameni cari sunt părinţi sufletelor tinere din această țară? Cel mult Statul, risipitorul cel mare, doica de bielşug, care schimbă la sîn toti copiii caselor și ai stradelor, cel mult Statul uşurează adunarea învățătorilor prin încuviințarea unui număr de vagoane de oarecare clasă. Încolo, învățătorii sunt stăpini. Ei n'aú de ce să se îndrepte nicăi măcar la revisori, cari, cum se ştie, nu fac parte, nicăi supt d. Harret, nicăi—mai ales—supt d. Vlădescu, din învățămînt, ci din gloata fabricanților de politică proastă și făcătoare de rău, din bandele pentru puteri și gheșeșturi.

Această părere despre „congres“ poate fi întărită prin amintirea foarte frumoasei adunări pe care aceiași învățători și foarte mulți preoți au ținut-o la Bacău, în înșușirea lor de conducători ai băncilor populare. Acolo, în acele zile pe care nu le vor uita participanții, s'a făcut cea mai bună înțelegere gospodărească. Oameni, tineri și bătrâni, cu iubire de țară și de țeran, cu adevărată iubire de alti oameni, au vorbit fără ifosuri și gînduri ascunse către acei mulți ascultători uniți prin dorințe nobile și printre o spornică lucrare împreună. Parcă nicăi n'ar fi fost partide politice pe acest pămînt.

Acum însă la București era alt plan și au fost alte urmări.

În anul trecut, de cînd s'aú schimbat atîtea, aveam această stare a învățămîntului:

O școală rurală prefăcută după nevoie poporului, îmbogățită și întărită, îndrumată pe cea mai bună cale; cea d'intăjū școală sătească după cum trebuie.

O școală primară de orașe, ceva mai rea, pentru că domnii învățători-institutori aveau planuri înalte și făceau politică.

O școală secundară, spoită și cîrpită de mai multe ori, cu fațadă pedagogică modernă, cu mulți profesori tineri și buni, dar cu vechile încăperi mucedate ale elevului mediu. Și, pe lîngă aceasta, cu atîția profesori fără astimpăr și fără sat, împărțiti în staful lacomilor și în „terenul de antrenare“ al generoșilor politiciani.

Un învățămînt profesional și agricol, care începea să se infriapeze.

Un învățămînt normal, pentru învățători, foarte bun; și

O Universitate ca va î de capul ei, formalistă, abstractă, fără inițiativă și fără inimă, fără influență științifică și fără influență asupra societății, frămintată de ambicii, de intrigă și de interese politice.

De sigur că la acest învățămînt era foarte mult de lucru. Oricine se putea aștepta ca miniștri ce erau să vie după d. Haret, îndreptătorul cel bun al învățămîntului rural și profesional, ca acești miniștri noî să-și dea toată osteneala pentru desăvîrsirea celei mai folositoare opere ce s'a îndeplinit în România anilor din urmă. Și iarăși putea să se aștepte orășincine ca această osteneală să fie întrebuițată pentru a pune mai bine la cale sau pentru a preface ramurile de școli care aveau mai multe lipsuri și păcate.

Iată deci care ar fi fost programul :

Să se lase în pace școala satelor pentru a prinde puteri în împrejurările nouă în care fusese așezată. Să se păstreze aceiași aşteptare plină de îngrijire pentru școlile de meșteșuguri. Să se facă școala urbană tocmai ca și cea rurală. Să se ușureze programul liceelor și gimnasiilor, să se dea un rol covîrșitor educației și să se opreasă orice amestec al politicei și al favoritismulu în ele, întărindu-se ideia unei autorități sănătoase și statornice. Să se dea o viață nouă (nu o „Viață Nouă“, cum li-o dă guvernul de azi, care li-a dat și o „Cultură Română“, de aceiași valoare) Universităților.

Da, însă atunci n'am mai fi o țară, care va rivaliza cu Serbia și cu Grecia, cu Uruguayul și Paraguayul, cu Liberia negrilor africani în jertfirea oricărui interes național față de nemernicele pofte ale politicianului mîncăcios și trufaș.

D. Vlădescu, fiind „conservator“, nu putea să primească moștenirea d-lui Haret, care e liberal. Cum prin ploaia de „fonduri culturale“, catedre și inspecțiorate se creaseră scriitori, învățăți, artiști, reviste, noi și nouă, aşa trebuia o școală nouă-nouă. Se făcură chestionare către orișicine, comisiuni alcătuite din orișicine și se adună Congresul de reformă.

*

În el a fost un singur lucru îmbucurător. Anume înfațisarea, dorită de unii mai mult, de alții prea puțin, a *fostului* ministru Haret, care a vorbit de la marea înnăltîme a tuturor meritelor sale și a avut, în acutare moment, un neașteptat rol de conducător. Orice

om nepărténitor va recunoaște și realitatea și însemnatatea acestei afirmații morale: a început deci a veni vremea cînd cineva poate stăpini și prin alt ceva decît situația sa oficială și interesele pe care le-ar mulțami. D. Haret a impus principiul că școala satelor, cea d'intaiu datorie a Statului, trebuie să fie un mare adevăr și sprijinul de căpetenie pentru ridicarea acelei pături românești căreia-i aparține mai mult decît oricuî România.

Și, cu toate că după aceasta aă venit institutori și învățători pentru a vorbi de nevoia urcării lefilor (mai încape vorbă!), pare că marele „congres“ era lovit de moarte, în scopul său adevărat și învăluit, prin această cuvîntare și prin felul cum a fost primită.

Căci după aceia, în loc să se visiteze instituții și fabrici, apăru, în lumina bengală a falșulu entuziasm, în ploaia de stele a artificiilor de retorică, figura, pe atît de simpanică, pe cît de energetică, a d-lui Gr. G. Tocilescu. Explosia elocvenței sale acoperi toate zgromotele pămîntului. Pe cerul pustiû al congresulu, răsări steaua mîntuitoare a unei excursi: La Craiova, la Tismana, la Severin, la banchete, la discursuri, la mîncare degeaba și la vorbă de clacă.

Numai să-mă fie permis a nu vedea nică-un folos dacă ni se demoralisează până și învățătorii.

IV.

ÎNCURAJAREA OFICIALĂ A LITERATURII.

În decadență uimitor de răpede a vieții noastre constituționale, pe care acum o primește oricine aşa cum este, fără nici-o protestare, ca în Polonia înainte de împărțire, am văzut cu indignare numindu-se ca inspectori ai monumentelor istorice poeti decadenți, creîndu-se că doar „inspectori de muzică“, făcîndu-se dintr-o foastă profesoară de francesă „inspectoarea“ pentru această limbă, inventîndu-se nemaî auzitul loc de „inspector de religie“, decretîndu-se un inspectoarat al... artelor, cu toate dichisurile și lefile sale, alegîndu-se inspectori ai „corurilor sătești“ și ai „teatrelor sătești“ (auziți risipă și ironie!), dîndu-se unuî biet gazetăraș misiunea de a serie viața Regelui și unuî bâtrîn gazetar aceia de a traduce pe Kant în românește..., aruncîndu-se burse netrebnicilor și nechematicilor, gazetărașilor evrei obositî de „munca intelectuală“ (mă rog!). Fantasiile — ar zice orice străin — dintr-o operetă burlescă! Si toate acestea în mai puțin de un an! Si, din partea celorlalte formațiuni politice, abia îci și colo, cînd și cînd, căte-o glumă, căte

un articolaș cu litere mîcî, în locul mareluî strigăt de indignare și durere ce ar fi trebuit să se ridice cînd se întrebuiînteaază astfel scumpul ban, scăldat în lacrimî de sînge, al milioanelor de sărmanî cari ne tîn.

Am trăit să văd însă și mai mult decît atîta. Ieri a bătut la ușa mea un cerșetor în haine negre, care înfățișa o listă de subscripție, o jalbă ca oricare alta și, pe lîngă ele, o învoire formală din partea Ministerului de Instrucție al României ca acel nenorocit, calificat de „publicist român“, să ceară pomană supt scutul oficial, pentru a strînge dafinele țeriî. Știam că să dat un concediu lung și multe miî de leî unuî tînăr „sociolog“ fără nicio cunoștință de istorie și de alte științî, ca să scrie (mă rog !) *Psihologia poporului român*. Acum și asta cu lista și cu „datinele“! Doamne, Doamnel... Si mai mult n'aî ce să zici, ci stai, frîngîndu-ți mînile de indignare și de rușine ..

24 Iulie 1905.

V.

PRETENȚIILE LITERARE ALE D-LUI
OVID DENSUSIANU.

„Viața Nouă“, nr. 12. Frumos tipar și niște copertă! Încolc, pe lîngă cîte un biet băiețas, ce e mai mic și mai urât în sufletul filologului de frunte care e d. Ovidiu Densusianu. Păcat! D. Densusianu ar dori să se discute serios pretențiile sale de critic literar, poet și chiar istoric — căci își permite a-mă face observații istorice asupra cărții mele *Bucovina*; îmă pare rău, dar, cu tot respectul pentru filolog, nu pot discuta cu un Ovidiu Densusianu critic literar, poet (azi d-sa iscălește Ervin), chiar istoric, — fiindcă acesta nu există. Oricîte apeluri desperate mi s-ar face, și supt o formă oricît de puțin cuviincioasă, nu pot ajuta pe inimoul mieu coleg în donchișotadele sale, luptând cu teribila sa moară de vînt care macină de două ori pe lună — vînt. Și, poate, o parte din reputația moraruluș.

Căci și la noi o oarecare reprobație atinge pe acela care, pentru o gloriolă de ambițios, își părăsește colegii, prietenii, tovarășii de luptă și, nemulțamit cu

atită, în deplină necompetență, îi acopere de vorbele și nedrepte, în aplausele politcianilor de căpătuală¹ și ale unor indivizi cari reprezentă ce e mai stricat printre mîzgîlitorii de hîrtie. Si la noi sănt destuți cari să înțeleagă ce valoare poate să aibă o declarație de războiu împotriva acestui principiu, aşa de simplu și de firesc, că orice popor trebuie să aibă literatura care-i convine mai mult, care-l reprezentă mai bine și-l înaintează mai lesne. Si la noi se poate condamna tactica de-a atribui unuia neînțelus dușman personal teoriu falșe, de a-l combatte ca și cum el le-ar

¹ E interesant a se constata că odinioară, cînd d. Densusianu era bunul nostru prieten, ziarul „Conservatorul“, în care s'aș tipărit cele mai neauzite enormități împotriva noastră, cu toată intervenția repetită a d-lui G. Gr. Cantacuzino, care are cu totul alte păreri despre talentul și caracterul nostru, deci ziarul acesta a căruia colaborator literari sunt luați din drojdia tinerimi, a batjocorit continuu și grosolan pe d-l Densusianu. Astăzi nu s-ar scrie acolo un rînd în contra d-sale. Din potrivă, d. Densusianu e foarte apreciat: d-sa a fost numit în mai multe comisiuni, pe un timp cînd acestea au fost alese după motive strict politice, d-sa a căpătat o leafă pentru seminariul de limbi române (ori nu e aşa?), d-sa a fost numit, deși profesor foarte tînăr și străin de chestiile de învățămînt, în comisiunea, foarte bine plătită, pentru reforma învățămîntului superior, d-sa a fost decorat pentru „meritele sale științifice“, dar de fapt pentru că scoate „Viața Nouă“. D-sa și-a permis odată — că și-a permis alții, cîte parale fac aceia, nu mă mir — și-a permis să mă înfățișeze, precum face orice calomniator, ca un exploatator al științei (nu s'a mișcat nimic în inima sa cînd a scris aceasta?). Eșu mă mărgenesc a constata cu durere aceste potriviri între trădarea vechilor prieteni și anumite avantagi, pe care de sigur le merită d. Densusianu cu prisosință —, fără a le căuta însă pe această cale.

fi spus și de a-l batjocuri ca și cum ați fi căpătat prin ceva acest drept. Și la noi este lume care să se poată indigna auzind că un profesor de Universitate a vorbit pînă și studenților săi, un an întreg de zile, ca d. Densusianu, despre poeti... decadenti ai Franciei, spre cari ar voi să se îndrepte talentele noastre.

Pentru un înțelept, ar fi fost de ajuns și ce s'a mai spus aici despre rostul „Vieții Nouă”; ceea ce se spune astăzi nu va stîmpăra verva puțin invidiabilă, și tot așa de incomensurabilă ca a oricărui Găvănescu, a d-lui Densusianu, dar va lămuri pe orificine asupra rostului acestei regretabile polemici pornite împotriva puținilor oameni cum se cade și cu un oarecare talent pe cari-i are literatura noastră. Pentru a lua de supt ochii studenților și ai tinerimii în genere acest deplorabil și continuu scandal, nu ar ajunge să desprețuim poporul nostru, să ne încchinăm celor mai blestemate mode ale esteților Apusulu, cari au culminat în Oscar Wilde, osindit pentru atentat la bunele moravuri, să negăm rolul „Junimii” și al tuturor celor ce i-au urmat pînă în ziua de astăzi, să preconisăm o literatură bucureșteană și *estetă*, ci ar trebui mai ales două lucruri: Să acordăm d-lui Densusianu însușiri pe care nu le are și să ni luăm nouă însine însușirile pe care s'a întîmplat că le avem și pe care avem conștiința că le întrebuițăm cinsti și cu dorință de bine; adeca: să schimbăm. Ceia ce, oricât am voi pacea cu oamenii de merit și cu cei mai bunii învățați ai poporului nostru, printre cari e fără indoială d. Ovidiu Densusianu, nu putem.

De aici înainte nu mai datorim publicului nostru

nicio lămurire, iar d-lui Densusianu, care a uitat de mult ce i se cade și ce nu i se cade, ce-l prende și ce nu-l prende, nu i-o datoriam nicăi pe asta. Pe calea tăgăduirilor și ofenselor nemeritate, pe calea zgomotului pentru zgomot, nu-l vom urmări nicăi pe neașteptatul și nedoritul „adversar“ de astăzi, nicăi pe oricare altul ar fi ispitit de un asemenea rol.

Dreptatea ni-o va da publicul de azi, și cu mult mai mult publicul, pe deplin luminat, de mîne, care nu va putea să uite această parte așa de urită din activitatea unuia om atât de capabil în meșteșugul lui, ci va numi un nume așa de onorabil în știință, un nume care a fost și al lui Aron Densusianu, care credea în ce credem noi, alătarea cu ale d-lor Tanoviceanu, Găvănescul, Tocilescu, alătarea cu redactorii inexpresimabili ai acestor foîn care se face de șase lunî cu pietate lauda „criticului“ Ovidiu Densusianu.

24 Iulie 1905.

VI.

UN NOU ALBUM DE TESĂTURI ROMĂNEȘTI¹.

Nu e încă anul de cînd profesorul de seminariu Comșa din Sibiu a dat la lumină un mare album, foarte bine alcătuit și splendid executat, cuprinzînd mostre felurite din meșteșugul de țesut și de brodat al țeranelor noastre, mai ales ale celor din aceste părți sibiene. Astfel se aducea la îndeplinire un vechi plan de tineri entuziaști, pe care unii, ca Barcianu, n'au trăit să-l vadă ajuns o frumoasă și folositoare realitate. Cheltuielile, foarte însemnate, ale lucrării au fost purtate de reuniunea agricolă, de societatea plugarilor români din Sibiu.

D. Comșa a adus și la București un număr de exemplare. D-sa e un bătrîn aşa de voinic și de inimic, încît cu greu îi și poti zice bătrîn. Altul poate ar fi expus exemplarele albumului la cîteva librării fără interes — cum sint toate — pentru vinzarea de cărți românești, și n'ar fi izbutit de loc să-și răspîn-

¹ *Album de brodării și țesături românești*, compus și editat de Minerva Cosma; Sibiu 1905.

dească lucrarea săvîrșită cu știință, îngrijire și dragoste. D-sa a făcut altfel: înfățișind personal albumul acelor persoane care iu că iubesc neamul și înțeleg și altfel de artă decît acea care poartă pecetea circulației internaționale, d. Comșa a cîștigat albumului, antologiei colorilor românești, cîteva prietene. De atunci nu știu ce s'a mai făcut cu publicația. Mi-e frică însă că împreună cu d. Comșa a plecat din București și interesul pentru acest strălucit prinos pe care unul din orașele Ardealului l-a adus artei noastre. Știu că femei bogate și culte, care aruncă miș de leu pentru desertăciunile cele mai deserte ale vieții, misau arătat speriate de prețul uriaș de șezeci de lei pe care trebuie să-l dea cine voiește să aibă la îndămînă această veșnică bucurie a ochilor.

Văzînd „albumul din Sibiu“, anume persoane și-a uș adus aminte și de ceia ce se lucrase la noi pe vremuri în acest sens. Prin anul 1870, cîteva doamne din clasele bogate prinseseră iubire pentru pînzeturile, horbotele și scoarțele de la țară, pe care merseră cu răbdare să le caute din casă în casă, culegînd o pradă de frumuseță de care n'aș mai vrut niciodată să se desfacă. După cîtva timp, s'a alcătuit și o societate, apoi încă una, pentru comanda, expunerea și vînzarea acsetui lucru ales al satelor și chiar a lucrurilor obișnuite pe care satele pot să le dea în ceia ce privește țesăturile. Si astăzi *Furnica* arată o vitrină cam ștearsă și o firmă cam uitată pe Calea Victoriei. Societățile se amintesc mai ales prin acele expoziții și vînzări pentru săraci, în care e meșteră societatea bucureș-

teană și din care unii pleacă luînd cumpărătură, iar cei mai mulți amintirea atîtor obiecte de adevărată artă pe care ar fi dorit să le poată cumpăra.

Dar atunci, cînd cu visita d-lui Comșa, am mai văzut însă, ieșind din biblioteca românească a unei înalte doamne, care întelege mai bine și căută mai stăruitor decît oricine aceste „cîrpe“, un modest album de țesături, tipărit în București la Socec. Un album în colori aşa de *scump*, de zgîrcit întrebuintate... Pe vremuri, el a placut Reginei, care iubește portul nostru de la țară. Acum însă, se faceau făgăduielii de a se da altfel de mostre ale țesutului și brodatului terenimi de dincoace. Se adăugia și un simț de rivalitate, de mîndrie regională: d. Comșa era amenințat — cred că tot amenințări de astea ar dori și d-lui! — era amenințat, va să zică, cu un mare album de dincoace, care să-i dovedească fără putință de tăgăduire cu cît întrece veselul roșu argeșean și muscălean, albastrul trist al Vilciș acel negru distins care e temeiul celor mai adevărate, mai puțin împrumutate, împeserite și înrîurite din lucrările sibiene. Ești mai trăgeam nădejde că dispută, întrecerea de onoare nu se va opri aici. Puteau să lase Sibiienii și să se întuneca o glorie pe care o cîștigăseră după atîta punere la cale și străluință? Să se creadă după aceia că nu dînsă, ci cutare alți Români ar avea simțul cel mai desăvîrșit pentru lini și pentru colori... El avea și datoria să mai dea un album.

Dar societatea noastră bucureșteană a rămas cum o știm: amabilă, strălucitoare, primitoare, lăudătoare și *greia la faptă*. Așteptăm încă albume și de afirmare

și de luptă. Eș unul m'aș feri poate să pun sorocul apariției lui. Căci totdeauna cei săraci și simpli pornesc mai iute și mîntuie mai ușor decât ceilalți.

Dacă rivalitatea n'a putut izbucni încă între Tânăruri, ea a ieșit la iveală între persoane, în Sibiu chiar. Albumul d-lui Comșa a dat de la început mult de lucru societății românești de acolo. Fiecăruia i-a plăcut să-și aducă aminte de partea ce a avut-o el și a săi în aducerea la îndeplinire a unei astfel de lucrări. Asemenea reclamați și neînțelegeri sunt totdeauna cele mai onorabile, căci dovedesc și adâncul interes pe care-l trezește *lucrul* de care e vorba. Dacă zjarele ardelene, care înlătură din ce în ce mai mult—afară de foia „Răvașul” din Cluj—grijile culturale din programul lor, dacă aceste zjare, cu scriitorii totuși aşa de bună, au tăcut asupra albumului, multămindu-se a reproduce ceia ce se scria, cu admirărie, într'o foaie săsească, în convorbirile sibiene să discutat îndestul albumul, care venise pentru mulți cam pe neașteptate.

Și iată că d-ra Minerva Cosma, fica unuia din fruntași vietii economice, foarte desvoltată, a Românilor din Sibiu, și-a adus aminte de frumusețea mostrelor de artă populară pe care însăși le strînsese. În ele erau cuprinse atîtea surprenderi plăcute și descoperiri scumpe, atîta îngrijire cheltuită zi cu zi, încît d-ra Cosma a trebuit să credă că țesăturile d-sale sunt cele mai frumoase, precum datoria d-lui Comșa e să credă totdeauna că nu poate fi întrecut de nimene. Astfel se ivi ideia celuī de-al doilea album, pe care-l primim astăzi, executat tot la litografia sibiiană care dăduse pe cel d'intai și înfațisat după aceleasi norme

—, dar aici se vede și grija, foarte femeiască, de a pune întîmplător și fondul de pătrate care îngăduie altor femei reproducerea. Coperta e mai simplă,— pe cind dincolo pagina în relief a țesătoarei este ea însăși o podoabă. Numărul planșelor e numai de 20, și prin urmare prețul a putut fi scăzut la 20 de lei.

Acest preț mic are însemnatatea lui. Precum orice Româncă cu stare trebuie să aibă între albumele ei de artă și pe al d-lui Comșa, astfel orice Româncă ce se îngrijește de reputația ei de femeie cultă e datoare să poată arăta visitatorului străin, mîndrindu-se cu aceasta, albumașul practic pe care, cu cheltuiala mamăi sale, d-na Maria Cosma, și supt ocrotirea Asociației marii uniri pentru cultură a Românilor din Ardeal, îl dăruiește astăzi întregului neam românesc o domnișoară din Ardeal.

*

Să-l cumpere bogății, dar mai mult săracii. E o minune ce bun, ce harnic și roditor e banul celor săraci, binecuvîntat prin muncă. În el zace totdeauna puțința de jertfă, și te trezești că în alt Ținut ardelean, ba chiar în cutare oraș din România sceptică și egoistă, se strîng cîteva femei de inimă, tot din săracime, și dau al treilea, al patrulea album. Noi vom fi ce vom fi,—până acum am fost însă un popor de țerană: poesia noastră, arta noastră, povestirea noastră sănătății tot lucrări de țerană. Trebuie să le cunoaștem cît mai bine și mai larg, căci toate publicațiile, oricât de frumoase, care s'așă făcut până acum, trebuie private numai ca un început și ca o îndrumare.

VII.

SOCIETATEA TURIȘTILOR ROMINI

„Societatea turiștilor romini“, presidată de Prințele Ferdinand, a fost înființată pentru plăcerea persoanelor ce iubesc călătoriile și suirile de munți. Ea vine, de sigur, mai curînd prea tîrziu decît prea de vreme. Vacanțele noastre cunosc mai mult *vilegiatura* cu baluri, „serate“, intrigî, flirturi și fleacuri, tratamentul la munte cu gazete bucureștene și spurcate romane franțuzești, decît excursiile întărîtoare și învățătoare prin munții cu cari natura n-a împodobit așa de îmbielșugat țara. În această toropeală este și iubirea pentru liniștea molie, dar și necunoștință și lipsă de îndemn. Puținele călători ce se făceaă, erau lăsate la întîmplare, fără să se aibă o părere cum trebuie despre drumuri, locuri, mijloacele de trai și de locomoțiune.

Societatea de curînd înființată vrea să înlăture aceste lipsuri și piedecî. E în măsură s'o și facă, pentru că ea cuprinde mulți oameni cu situații înalte cîțiva foarte bună cunoscători ai țeri (colonelul Iancu, de pildă), cîțiva artiști sau amatori de artă,

de prinși a recunoaște și reproduce, fie și prin fotografii, punctele cele mai vrednice de interes, și în sfîrșit pe redactorul albumului din acest an, prietenul Al. Tzigara-Samurcaș, care e în stare să dea oricând, pe lîngă atîtea lămuriri și sfaturi, și acea pornire imoasă fără de care nu se fac în chip plăcut excursiile. În cursul mai multor mici călătorii, puse la cale în 1904 și 1905, d-sa a dovedit că poate să împace și să călăuzească fără nemulțamirile și ciocnirile obisnuite atîția oameni, cari, de și fac parte din lumea mai bună, totuși n'așe totdeauna măsură în pretenții și în cuvinte și nu știu să stea la locul lor aşa fel încît să nu strice placerea sau chiar liniștea vecinului.

Cât despre albumul însuși, care ne-a adus la aceste cîteva cugetări, el se poate ceta cu interes în cea mai mare parte. Cuprinde pagini de dd. colonel Ianescu, Ștefulescu, Flaișlen, Moisil și alții, în care se oglindește priceperea specială a fiecăruia dintre acești scriitori, precum și o sinceră dorință de a îndatorii. Cîteva *itinerație* vor folosi mult și altor drumeți. Două poesii de o înnaltă seninătate și de o trumuseță limpede ale lui Iosif. Sînt și ilustrații bine executate, privitoare una la munții Gorjulu, a căror hartă se adauge. Lipsesc bibliografia. Articolul frances care se întîlnește printre celealte, ar fi trebuit *neapărat* să fie prefăcut în limbă noastră.

*

Între colaboratorii „Anuarului Turistilor“ e și d. Calmuschi, profesor de geografie în Galați, care dă și unele note folositoare cu privire la Dobrogea, cu desvoltări une ori prea întinse. D. Calmuschi, mare iubitor

de excursii, călătorește în această vacanță cu școlarii săi prin Bucovina și Ardeal. Acest drum de învățătură s'a complicat pe urmă cu primiri, cu cîntări, cu reprezentații de teatru. Firește oricine se va bucura afînd că Unguri din Ținutul Bistriței știu să ni cînte „Deșteaptă-te Române“ cînd venim de la o graniță ca să ieșim pe alta, și că doamnele române din cutare tîrg aŭ hrănit pe școlari cu felurile gătite din mînușîtele lor înele, că în sfîrșit elevi d-lu Calmuschi știu ce înseamnă o reprezentație. Dar poate că între atîtea surprinderi și plăceri acești elevi învață mai mult a se crede ceva decît a ști ceva. Si aceasta e rău. Ca și mai sus, n'avem destulă putere pentru a spune: cu cuvinte puține se face isprava cea mare, de care nică nu e nevoie să răsune foile de pe la noi.

*

Deci e foarte bine că excursia altor școlari, aî liceului din Constanța, se desfășură, prin aceleași locuri ardelene, aşa încît să știe despre dînsa numai cine trebuie să știe și cine se folosește în adevăr de dînsa.

31 Iulie 1905.

VIII.

SERBĂRILE DIN SIBIIÜ.

„Asociația pentru literatura română și cultura poporului român“ poarte pe Români de orând la mările ei serbări de la Sibiiü, care vor dura de la 6 la 15 August. Se vor ține la această dată ședințele anuale ale societății, se va inaugura Museul de etnografie și istorie al Românilor ardeleni și se va deschide și o expoziție privitoare la întreaga viață românească din aceste părți. Acestea sunt liniile generale, iar amanuntele le vor vedea și prețui aceia, foarte mulți, chiar și de dincoace de munti, cari pleacă la Sibiiü zilele acestea pentru o adunare cum n'aș avut multe Români pînă astăzi.

„Asociația“ e o societate mare și veche, care va împlini în curind cincisprezece de ani în imprejurări ce nu se pot prevedea de acumă, dar pe care le dorim prielnice. Ea s'a născut din curentul neîntrerupt spre lumină care a insuflat de o sută cincisprezece de ani măcar pe aș noștri din Ardeal și țările ungurești, din iubirea adevărată către popor, căruia-i trebuie școlă-

tot mai bune și mai românești, pentru a putea sta alături cu alții locuitorii aî aceluî pămînt. Ea s'a adus la îndeplinire într'o clipă rară, cînd amintirile unor primejdiașe lupte purtate împreună uniseră în inimî pe credincioșii celor două Biserici, rivale totdeauna, din nenorocire dușmane une oră, în care anume împrejurări aŭ împărțit neamul nostru din acele părți amenințate. De la început, „Asociația“ a fost și a lui Șaguna și a lui Șuluț, și a Blăjenilor și a Sibiienilor, și a Unitilor și a Neunitilor.

Și aceasta alcătuiește însușirea ei de căpeneie și cea mai scumpă. Știm cum trăiește România acolo, din voia vremilor mai mult decît din păcatele ei. E o fericire că măcar fruntașii clerici și laici aî ortodocșilor se pot aduna în acele soboare cu competență largă, pe care Șaguna le-a dăruit, în înțelepciunea sa și simțul său practic, Bisericii neunite. Acest mic parlament de gospodărie religioasă e, de sigur, neprețuit, și e păcat că nu se vede și la Blaj, unde se adună pentru asemenea lucruri numai clericii, altul ca din-sul. Dar, în acea adunare, hotarul restrîns al confesiuniî termurește din toate părțile. Pe cînd „Asociația“, aşa cum este, lucrînd într'un sens sau în altul, înfățișează ceva mult mai mare. Unde desbină legea, unește carte, lumina. Pentru lumină și pentru carte deci, în limba lor, care nu se poate uni cu nimeni, nici schimba, nici preface, nici înjumătăți și împuțina, pentru aceste două ținte mari ale vieții în societățile moderne alcătuite pentru desăvîrșirea omului ca om, — Români de amîndouă confesiunile se simt același neam, unul și nedespărțit. Aceasta o spun, înaintea

celor răuvoitoră, adunările din fiecare an, pe care nimeni nu le poate opri, căci în ele e vorba de acea viață a sufletelor care se mișcă liber în tot cuprinsul lumii civilisate.

Chiar acuma în urmă, s'a aruncat, vorbindu-se de greșelile și ponoasele „Asociației“, cuvîntul de „Academie“. Dar această societate nu e o Academie, ca acea din București, din Pesta sau oriunde aiurea; nu este, nu trebuie să se credă a fi și nu trebuie să ajungă niciodată la această stare. „Academie“ e - mai mult sau mai puțin în faptă, dar aici e vorba de teorie, de doctrină — un soborăș de învățăță de o oarecare vîrstă, de o faimă recunoscută, cari se întîlnesc adese oră pentru a-și împărtăși descoperirile și planurile, pentru a cerceta, cumpăni, răsplăti și îndrepta mersul științei sau al literaturii unuia popor întreg sau unei părți numai din el. Pentru aceasta însă, Ardeleanii să n'aibă nicio grijă: păr. Moldovan, d. Iosif Vulcan și alții vin în luna lui Mart din fiecare an la Academia Română din București, un mare așezămînt de cultură, cu temeli adânci și menire strălucită, care, dacă e astăzi și a cîte unuia domn Tocilescu, nu va fi minî a caracudei ambițioase peste puterile ei din generația de astăzi. Acolo trebuie să se facă știință și de acolo trebuie să plece judecata dreaptă și îndreptarea folositoare. „Asociația“ în schimb e și adunare a poporului pentru luminarea lui, o adunare a oricărui din acele rînduri dese, bune, hărnicice, înțelegătoare ale poporului român de supt acea coroană străină. Acolo nu se cer memoriî învățate și

scrieri originale, ci prinosul curat al fiecăruia ban al săraculu, care, dacă sună ca și al bogatulu, e binecuvîntat să rodească mult mai mult decât acela, fiindcă în el zace munca pururea făcătoare de minună. Aici nu sunt tovarăși în munca știință, aleși puțini și cu scumpătate, ci tovarăși cu tragere de înimă pentru învățatura românească, culeși în snopii îmbielșugați prin toate Ținuturile neamului. Așa e „Asociația“. Dar din această ființă a ei trebuie să iasă simțul unei datorii. Si această datorie n'a fost îndeplinită până acum nică pe departe. E bine să se spue aceasta cu prilejul strălucit de astăzi, și o spun aici, pentru că, de și voi și eu acolo, gura mi-e închisă în țară străină.

Poporul românesc de peste munți vrea Iumină; el nu mai poate în imprejurările grele de astăzi fără lumină; el va rătăci necontenit, se va poteci pe toate cărările, va cădea și va peri dacă nu își se dă lumină. Si ce fel de lumină? Nu aceia a ziarelor care vorbesc politică, iar din literatură traduc „Mustangerul negru“, viețe de sfinti sau predici care au răsunat încă în atîtea limbă, sau câte ceva tăiat din revistele bucureștene. Luî îi trebuie o învățătură statonnică, zilnică, una făcută ca pentru el și anume pentru el; „o pîne a lui de toate zilele“, prin care și a noștri să fie oameni ai veacului în toată puterea cuvîntului. Cu îi trebuie să își ceară acest dar? Nu Guvernului. Nu Românilor din alte părți. Nu cutăruia om singuratic. Nu preotului ca preot și învățătorului de sat sau de oraș ca învățător. Ci vîstieriei tuturora, faptei tuturora, gospodăriei tuturora, care e „Asociația“.

Iată, domnilor, e o zi mare ca aceasta; din banii bine economisiți vății învrednicit a face un frumos palat, un muzeu, o expoziție, lucruri neașteptate și vrednice de admirație și de multămită. Mai luăți o hotărîre. Este foia aceia „Transilvania“, care iese așa de rar și tot deapănă la socote! ca la o casă de bancă sau la o societate pe acțiuni, care dă în zădar titlurile cărților ce au tipărit Ardelenii și care furnizează ici și colo câte ceva învățat,—foaie osindită, pe care o primesc toți și n-o cetește nimeni. Scoateti-o din scutecele care o fac schiloadă. Dați-i viața bună, adevărată și folositoare. Să iasă în fiecare săptămînă măcar, să spuie lucrurile ce se așteaptă de toți în graiul tuturor. Pentru socotelii cine nu vă crede?! Si faceți cărți pentru sătean ca „Matița“ Sîrbilor, cari trăiesc în aceleași împrejurări. Nu cărți de la d-voastră, ci cărți de la oricine,—de știință ușoară, de literatură frâțească, aceleia care ar cădea asupra satelor ca o binefacere dumnezeiască.

Așa o faptă ar prețui de sigur mai mult decît—să mi se îngăduie a o spune—toate banchetele câte s'așteaptă să le benchetuit și câte se vor benchetui de acum înainte.

7 August 1905.

IX.

MANIFESTAȚII CONTRA GRECILOR.

Vacanțele ni-aස dat în călduri toropitoare alegeri comunale și o adunare împotriva Grecilor, ținută în București cu multe cuvîntări, cu o singură resoluție și cu niciun folos. Se știe că îndreptarea pe care o dorim e aceasta: multă treabă, puțin zgromot. Ce îspravă ar putea ieși însă din astfel de întuniri și proclamații, nu vedem. Grecii au interese așa de mari în Macedonia, încît le vor urmări și după declarația indignării noastre, și ei nu le pot urmări decât potrivit cu temperamentul lor și cu norma balcanică, în care asasinatul figurează printre mijloacele îngăduite ale luptei pentru idealul național. Din partea noastră, ori cît am socoti că cinstea noastră cere a se face un traiu mai bun elementului aromânesc din Balcani, nu putem să ne ascundem însă că sînt alte granițe, către care trebuie pironită înainte de toate atenția noastră. Atunci, ce? Mijloc pașnic de a face pe Greci mai cuminti și de a-ස încredința că Macedonia nu li se cuvine, — nu există. Războiu nu li putem face. Geamurile nu trebuie să li spargem, fiindcă atunci ar

fi o întrecere în sălbăticii. Nu văd ce mai rămîne alta. Și iarăși nu trebuie să uităm că între o Grecie mare și o Bulgarie mare, nu cea d'intaiu e cea mai primejdioasă.

... Spartul geamurilor a început însă, la Giurgiu.

7 August 1905.

X.

SOCIETATEA DE TEATRU DIN ARDEAL.

„Anuariul societății de teatru român“ din Ardeal apare, ca de obicei, într'un foarte frumos volum. El cuprinde cîteva articole privitoare la adunarea din urmă, ținută la Brad, în Munți Apuseni, unde Români și un gimnasiu, al săracilor pentru săraci, ridicat așa cum este cu cheltuiala satelor de prin prejur. Printre aceste articole se înseamnă, prin frumuseță sau folosul lor, al d-lui Enea Hodoș, care zugrăvește cum se învăță pe vremuri la Brad, și al d-lui P. Oprișa, care povestește de fapt întemeierea gimnasiului la care însuși a avut parte. E interesantă și statistica pieselor ce s'a represintat, în număr îmbucurător de mare, prin deosebitele locuri unde s'a putut înjgheba o societate de amatori. Biruiește Alecsandri, cu acele comedii usoare, care la noi par învechite, dar care prin naivitatea lor bună, prin dorința vădită de a stîrni un rîs curat, pot să facă însă plăcerea unui public mai puțin meșteșugit și mai bun la inimă și apoi, pentru motive locale care se înțeleg lesne, d. Iosif Vulcan, respectabilul director al „Familiei“. Vezî apoi —

cu mirare comedioarele lui Lupescu și ale altor actori cari lucrau pentru nevoile trupei lor rătăcitoare prin orașe, orășele și târguri. Sunt așa de naive, dar te trezești rîzind, cum mi s'a întîmplat și mie la o reprezentatie de astă iarnă în Brașov, unde, ce e drept — și așa trebuie să fie în genere — era atîta sîrguință și înțelegere și bucurie că pot face plăcere, din partea „actorilor”... Cetind Anuariul, m'am gîndit neapărat încă o dată la caracterul de trufie al literaturii noastre: avem în teatrul nostru adînci psihologi, scriitori eleganți, imitatori dibaci ai celei mai îndrăznețe literaturi străine, dar ce-ar face cîțiva oameni cum se cade cari vreau să petreacă la o reprezentatie, dacă n'ar fi Lupescu și partea cea mai puțin prețuită din opera lui Alecsandri ?

7 August 1905.

XI.

SERBĂRILE DIN SIBIU.

— Întîia zi. —

Deschiderea serbărilor din Sibiu s'a făcut în ziua de 5 August st. v. cu o cuviință, o măsură, o liniștită pompă înnălțătoare, pe care n'o va uita nimeni dintre aceia cari au avut fericirea s'o vadă, așezând-o apoi în amintirea sa printre taptele adevărat istorice ale căror martor a fost.

Clădită într'un loc deschis și prietenos, lîngă un mic parc, nu tocmai departe de acea catedrală, despre care și după ce am văzut-o nu pot zice nimic de bine, vecină de curte, în sfîrșit, a școlii de fete,—Casa Națională e o mare zidire trainică, ce-și înnalță cele trei rînduri gospodărește și cam bătrînește în marea ei tinereță, fără însușiri și fără defecte în ceia ce privește arta. De mai multe zile lucrează înuntru cu fierbere bioururile d-lui Corneliu Diaconovici, organizatorul „Enciclopediei“, organizatorul acestuia palat, organizatorul serbărilor, omul solid, de socotele precise, care e, se poate zice, Marta în această viață sufletească a Românilor de dincolo care-și așteaptă încă Maria. Grija

încvartirării oaspeților o au altăi; și e în adevăr de admirat cum au ajuns acei de acolo să afle un locușor multimii, totdeauna neorinduită, nelămurită și pretențioasă, de mici funcționari, de școlari în vacanță, de cocoane și coconițe și de măriri ale lumii acesteia pe care în pachete de câte șepte-opt sute o aruncă lungile trenuri de la Turnu-Roș pe peronul gării Sibiuului. Cât despre oaspeți din aceste părți chiar, ei cunosc obiceiurile acestor intruniri și de mult și-au luat măsurile. Pe ei nu-i vei vedea încurcați într'un dialog ca acesta pe care, cu rușine și cu indignare, l-am auzit și în ziua inaugurării:

— Da' ce, domnule, ești ce? Da' pentru cine sunt biletele...

— Pentru membrii Asociației și pentru invitați în rîndul întăriu.

— Da' cum, da' ce, că ei sunt de aici! Noi suntem oaspeți.

— Căutăm să mulțămim pe toti după putință.

Da' cum, da' ce, că noi *am luptat*. Las' că ne mai prinde pe noi, las' că mai venim noi, las' că vă arătam noi...

Dulce frăție, sfîntă politică din România și o! destrăbălare...

*

În dimineața zilei de 5 se fac două slujbe bisericești, fiindcă aici sunt două legi și, cum a spus-o d. Cosma în cuvîntarea sa de la banchet, numai un *rit* al tuturor Românilor. Una la biserică neunițiilor de lîngă primblarea din sus, cealaltă la capela unită. Pe la vre-o 9, cea dintări se mîntuie, și lumea se grămădește spre Casa Națională.

Sala ședințelor, foarte încăpătoare pentru proporțiile clădirii, e în curînd plină. Pe scenă în fund se văd ziariști, — o grămadă, dintre cari Bucureșteni mi s'aș părut că se deosebesc de ceilalți prin forma neobișnuită a tradiționalelor nasuri evreiești sau grecești; purtătorii lor aveau în cel mai înalt grad chemarea de a zugrăvi un tablou din viața națională ca acesta: „națiunea română“ avea, în adevăr, pentru ei și tot farmecul noutății, cu sau fără împămînenire.

În față, *comitetul*: la mijlocul mesei bătrînul președinte Șuluțiu, față fină de bătrîn octogenar, cu părul alb, înalt, des, cu mustața de cavaler, cu ochi bună, albaștri, supt ochelari largi; trupul mic, slabit de vîrstă, dar vioiu încă și nervos, flutură în redingota neagră. E nepotul Mitropolitului unit care a luat parte la înființarea Asociației alături de marele Mitropolit al neunitiilor, Șaguna; el însuși a avut totdeauna o activitate demnă și corectă, vrednică de numele său. La dreapta și la stînga, clerici de amîndouă legile, în reverende cu marginile roșii și violete; mai tîrziu se vede între ei, pe lîngă profesorul blăjean Negruțiu, figura foarte cunoscută între Români de aici a d-lui Cosma, îndreptătorul vietii economice din Sibiu și un om de o mare influență, pe care știe s'o menție. Pare un diplomat bătrîn, care a încurcat și descurcat multe protocoale.

În banca d'intăi a publicului s'aș lăsat cele d'intăi locuri pentru stăpinii: prefectul locului și comitele Sașilor, veche dregătorie care trăiește mai mult din amintiri și din frumusețea severă a costumului negru cu șireturi multe și cu calpacul purtind ea la 1600

surguiul înfoiat. Vin pe urmă scaunele Mitropolitilor.

Mitropolitul Ioan Mețianu, de aici, capul Bisericii neunite sau greco-orientale, vine de cu vreme de se așeză. Supt calota roșie, o față trandafirie, de bătrân sănătos, o barbă mare albă, răsfirată. E tipul de Șaguna, în care nu găsești însă, în vorind această liniște simplă, supusă și multămită, ochi aceia mari, focosi, de viață, de lumină, de mîndrie, de putere și inițiativă. Preasfinția Sa, Escelenția Sa, e un om al păcii, îndeletnicindu-se cu gospodăria, în care e greu a-l întrece.

Caut în zadar cu ochi pe Mitropolitul din Blaj, Victor Mihályi de Apșa. A doua Excelență e totuși aici, a venit aseară, între statul-major al canonicilor, purtând haine cu șireturi roșii și cruci dăruite de Împărătie. L-a primit la gară altii decât Mitropolitul Mețianu—e la mijloc nu știu ce socoteală de visite—și s'a dus aiurea decât la Mitropolitul Mețianu. O clipă care putea să fie măreață și înălțătoare pentru încurcata zi de astăzi și pentru toate timpurile a fost pierdută. Nu s'a dat sărutare de pace, nu s'a făcut drumul frătesc, nu s'a luat masa împreună, cina cea de taină a slujbașilor aceluiași Dumnezeu în numele aceluiași popor. Nu. Vezî, pe lume sunt forme, și ambiții, și prudente, și măriri și micimi. Unul de-o parte, altul de alta.

Și locul ocupat al unuia ca și locul gol al celuilalt nu sint nicăi ele unde trebuie. Oare prin cine s'a ridicat din pulbere, s'a recunoscut pe lume, s'a împărtășit din lumina învățăturilor, s'a înălțat la același rang cu alte națiuni, s'a organizat în Stat neamul ro-

mănesc din Ardeal decât prin această Biserică, cu un cap, ca odată, său cu două, ca astăzi? Se poate uita aceasta? Se poate crede că vechile steaguri cu crucea aș căzut? Se poate încăpui printre alii noștri o mărire mai deplină, mai sfântă prin trecut, mai consfântă prin decrete împăratesti decât a celor doi ierarhi? Tronuri, ieșiri aurite trebuiau pentru dinși în frunte, deosebit de toți și înaintea tuturora. Și, cînd colo, iată-ți după prefect, după comite, lîngă cine știe cine, de dincoace sau de dincolo, care s'a putut cocoța în rangul întăriu. În asistență, protopop, avocat, deputat chiar, prea puțini, cu mult prea puțini terani. Unele despărțimiute sunt reprezentate prin delegați, altele nu. De la noi, cîțiva oameni de inimă, cîte unul care vrea să iasă la iveală și profesioniștii de la Ligă, cu bătrînul domn Grădișteanu; din fericire, cei ce au luptat și înțeleg să fie răsplătiți, căci altfel părăsesc... partidul, au rămas pe din afară. Din fericire iar, cei trei miniștri anunțați, d. Bădărău și alții doi, au renunțat la călătoria lor.

D. Șuluțiu ține cuvîntarea de deschidere, din care prinzi une ori cîte o constatare tristă despre micul număr al celor, din bogătie și inteligență, cari primesc a face parte din Asociație. Nu se aude, dar se ascultă. Cuvînța e mult superioară celei de la noi în asemenea împrejurări.

Întrerupere de vre-un ceas pentru ca inaugurarea să se facă tocmai la amiază.

Cînd se deschide din nou ședința, scrierea de răspuns a Împăratului, care multămește „din inimă“ pentru invitare și regretă că nu poate veni, e citită cu

mîndrie înaintea adunării, care exprimă în față sentimentele de credință tradițională. Vine la rînd o scrisoare a d-lui Alexandru Mocioni, magnatul ungur de neam românesc, care nu-și uită obîrșia, care a dat banii mulți pentru acest frumos palat (ca și pentru acea Mitropolie pe care ar fi dorit-o frumoasă) și care ar fi acum aice, dacă nu l-ar opri boala. Scrisoarea e primită foarte călduros. D. Vulcan de la „Familia“ spune cîteva cuvinte cu un glas pe care încearcă a-l face vibrant. Iarăși un lung discurs al președintelui, care nu-și crută astăzi nicio osteneală. Pă. Mangra, vicariul episcopal neunit din Oradea-Mare, dăunăzî episcop ales, dar neîntărit, cu toate dovezile de credință pe care le-a dat troiului, „patriei“ și națiunii dominante, spune cu tărie cuvinte care tind să arăte că neizbînda nu i-a dat alte sentimente față de tron, „patrie“ și nația dominantă.

Ceia ce a fost mai însemnat data aceasta e de sigur apariția Mitropolitului Mihályi. Figura zîmbitoare, fină, încadrată de barba scurtă și de calota viorie, înaintea răpede spre singurul loc care i s'a putut da. E tot vioiciunea și știința de lume care deosebesc pe capul Bisericii unite. Acuma stă lîngă Mitropolitul Mețianu, și mi se pare că se privesc între sine ca doi călători bine-crescuți, unul chiar cu totul elegant, cari au făcut cunoștință adinioarea în compartimentul lor de tren. Si mai departe, în trecut, văd pe Mitropolitii Șaguna și Leményi într'o frumoasă zi de Mai din anul 1848, ieșind împreună înaintea poporului lor adunat în ceas de primejdie și aducînd din aceiași biserică o solie dumnezeiască. Ceva mai aproape văd iarăși, pe Șa-

guna și Șuluțiș, luîrind fiecare cu puterile sale la înnalțarea clădirii ideale pentru care s'aș potrivit acum, supt supravegherea d-lui Diaconovici, pietrele materiale ale palatului în care staă astăzi ca pe aceiași bancă de vagon urmașii acelor întemeietorî.

Cuvintele de la sfîrșit ale d-lui Șuluțiș răsună clar: *Să visităm expoziția.*

*

Cu Mitropolitii în frunte, lumea trece la cealaltă clădire, a școlii de fete, unde un șir lung de odăi cuprind acest Museu fără cheltuială, numai din prinoase, care se va risipi în parte mînă, cînd fiecare își va lua comoara înapoi, dar care astăzi e la un loc, strălucind în ochi noștri bucuroș și în ochi străinilor. Sînt icoane grele cu măiastră îmbrăcămintă de argint, cărti rufoase, frumoase scrisori de mînă de prin timpuri, antimise de prin 1680 încă, întipărite pe mătasă sau pînză, săt foarte multe fotografii și chipuri. Acestea deocamdată în secția istorică a Mitropoliei sibiene. În altă secție istorică, a mirenilor de orice lege, se văd alte asemenea tipărituri, scrisori, lucruri de artă, moaște de tot felul, expuse de despărțimîntul Clujului, de societatea studențească a „României June“ din Viena și de atiția alții cari au adus până în ceasul din urmă și cari aduc neconținut, zi de zi. O a treia expoziție istorică, în alte două odăi, e a Bisericii unite, cu alte icoane, cărti, răvașe și chipuri, între care unul întunecat al Vlădicăi luptător Inochentie Clain, rupt și sfărîmat ca inima lui cea mare, și altul cu fruntea largă, ochi adînci și mustață mică, tunsă și mîncată, a harnicului și îndărătnicului Șincai. Secția

etnografică dă cea mai strălucită adunare de țesături, cusături și podoabe care poate fermecă ochi și bucura inima. Băncile, folositoarea pîrghie a întregii vieți românești de aice, aș o odaie anume.

Părerea tuturora e că s'a făcut ceia ce nu se putea aștepta.

Mitropolitii străbat pe rînd sălile, unul cu pacea, celălalt cu vioiciunea lui obișnuită. Unul lămurește pe comitele Sașilor, celălalt — ortodoxul — primește lămuriri de la d-na Cosma. Cînd unul, cînd altul trece înainte. Sînt doi vizitatori distinși, și nu doi frați stăpini ai casei.

E o clipă cînd își vorbesc:

- Aceasta e scaunul pe care stați, zice pașnic calota roșie.
- Să-tă dea Dumnezeu să stați multă vreme pe el în pace, răspunde vioiu calota viorie.

*

Seara, la 9, o asistentă aleasă, foarte bine orînduită și așezată, se află strînsă în sala de teatru, unde se vor infățișa porturile și danțurile românești de amator, diletanți, cari socot aceasta ca o cinste, și de cățiva țerani.

De pe scena împodobită cu lucruri românești, ca dintr'un sat ideal, se coboară în părechi cel d'intaiu dănțuitor. Tipurile sunt albe, fine, porturile originale și de o bogătie care te orbește; mișcările, stăpînite cu o știință desăvîrșită, sunt întipărite de o înaltă eleganță. O doamnă, d-na Triteanu, cîntă un cîntec de țară, cu o aşa putere de vibrație, încît de la cele d'intaiu modulațiile ale glasului sala întreagă e uimită: d.

Sihleanu, care prețuiește așa de bine musica, fostul nostru director al Teatrelor făgăduiește șaptesprezece articole. O alta, sora d-rei Minerva Cosma, care a dat neamului albumul de țesături, se ieă acum la întrecere în alt cîntec, cu un glas de o nespusă gingăsie și căldură în notele joase. Apoi pe rînd joacă Bănățenii în cizme nalte și haine de oraș, Bănățence cu rochiî de tîrg și tulpane, ori -fete din Caraș-Severin, din vechea raiâ turcească a Pașeî din Timișoara, cu rochiî bondoace, scurte, cu poyerî de galbenî de aur, de mari rotocoale de argint coperindu-li că o platoșă sînurile și ascunzîndu-li fruntea ca un vechiû diadem din Egipt. Ca zîne din poienile pădurilor ocrotitoare apar acum Săliștencele cu văluri lungî străvezii, cu mîneci albăstrii înoiate, cu fote negre ce flutură și scînteie din zale de aur; mînile albe cuprind, două cîte două, într'un gingăș lanț viu pe flăcăi vioi cu pălăriuța rotundă a țaranuluî din munte. Si călușarii cu căciulile Țurcanilor cari aŭ luptat la Plevna, se încoardă, se destind, se mișcă brusc, mîndru, și bat pămîntul cu opinca în marșuri eroice.

Cine ar putea să uite o seară cu aceasta ?

*

Și acum văd că uitam banchetul. Am ascultat toasturile din galerie. Ele se vor tipări. Aici vreau să dau numai impresiî: D. Cosma încchină pentru Împărat. Cuvîntare măsurată, cetită încet, care se aude bine.

Doi profesori urmează, dd. Negruțiu și Onițiu, cari ieau asupra dumnealor sarcina salutărilor și urărilor obișnuite.

Foarte clar și cald, păr. Ilie Miron Cristea, asesor

consistorial din Sibiu. Recunoaște că în împrejurările de azi Români din Ardeal și Ungaria nu pot da mult, dar afirmă unitatea lor de conștiință cu toți ceilalți. Cuvîntul de *Românimே* al tinerilor sună deosebit de bine.

Întins și larg cugetat, spus cu avînt, toastul profesorului Bîrseanu din Brașov urmărește „Asociația“ în începuturile sale și-i pomenește dăruitorii scriși în tabla de aur a palatului nou.

Din partea noastră, s'a auzit glasul d-lui Gr. Ștefănescu, dar nu și cuvintele d-sale, ceia ce a fost, cred, mai bine. Colegul Em. Antonescu a vorbit, frumos, la început prudent, iar pe urmă — d. Cosma a încheiat sărul discursurilor.

A două zi.

Şedință a Asociației, consacrată rapoartelor, propunerilor și alegerilor.

Sala nu mai e împodobită cu chipurile Mitropolitilor: cel din Blaj a plecat, celalt nu mai are a face de acum cu lucrările Asociației, în care aș de lucru alti. Lipsesc și oaspeți străini, surguciul comitelui Sașilor și fața roșie cu ochelarii strălucitori a primarului Drotleff, litograful albumurilor noastre de țesături, care a ținut ieri la banchet un foarte cuminte toast „în limba sa maternă“ (nu a Statului) întru proslăvirea culturii, adevărată liberatoare a neamurilor.

Aierul sălii e mult mai puțin serbătoresc; se văd mai mulți țerași. Dintre ai noștri, mai nimeni; cutare s'a dus fiindcă n'a găsit marele rol de pompă și vanitate pe care-l aștepta pentru sine. Gazetarii au

plecat, plingindu-se că tagma lor n'a întîmpinat pe acest pămînt neospitalier primirea ce s'ar fi cuvenit însemnatății lor personale și folosului cultural și național pe care — mă rog — îl aduc prețioasele lor publicații.

Deci în această lume mai casnică încep cuvîntările. Raportorul e ziaristul de la „Drapelul“, d. Valeriu Braniște, tînăr, dar vechi gazetar, care a lucrat și în presa bucovineană și și-a cîștigat reputația unui scriitor politic de temperament, dacă nu a unui cugetător orientat în toate marile probleme pe care zilnic trebuie să le atingă mai ales un ziar de aici. D-sa arată concentrarea treptată a culturii românești din țările Coroanei Sf. Ștefan și înseamnă și acea concentrare a culturii române întregi în ultimele timpuri, pe care o vede numai în Academie. În amănunte e dese ori greșit, teoria însă e bună, ca și teoria rostului Asociației. Mai departe, d-sa arată puțină încredere în iubirea pentru carte a mulțimilor țărănești, care ar răspinge lumina sufletului de la ele: această parte din discurs supără și trezește protestari, sprijinite pe experiență (în părțile brașovene, bibliotecile poporate merg, diu potrivă, destul de bine). Neașteptată e propunerea ce face de a se redacta din însărcinarea „Asociației“ dicționare româno-ungurești și româno-germane, pe temeiul că asemenea lucrări ar fi de nevoie și pentru ca Români de aici să înțeleagă atîtea lucruri din cărțile noastre. Iarăși protestari îndreptățite. Clasele culte crescute într'un mediu străin au cel mult nevoie de un dicționar româno-german ca al d-lui Șineanu, dacă ar fi bun, și chiar măcar că e rău.

Iar țeranilor li-ați putea lămuri în edițiile poporale unele cuvinte, dacă n-ar fi greutatea că unii dintr-o parte înțeleg ceia ce nu înțeleg cei de aiurea, și că, mai la urma urmei, niciun cărturar nu poate avea deplina cunoștință a întregei Vistieri a poporului.

Alegerea de vice-președinte are o însemnatate deosebită. Venerabilul bătrân Șuluțiu, cu cei optzeci de ani ai săi, nu poate cheltui decât puterile slabe ale înaintatelor sale bătrânețe. Vice-președintele era până ieri d. Atanasie Marienescu, membru al Academiei, bătrân foarte bătrân, ocupat în cel mai înalt grad de chestii de gramatică, în resolvarea cărora urmează vechi rătăciri de tinereță. E un bătrân ca cea mai mare parte din bătrâni noștri; ceia ce ajunge. În legătură cu o chestie de gramatică, și-a dat demisia, care s-a primit. Numele nouului vice-president poate să însemne o înțepenire în trecut sau deschiderea porților pentru curentul cel nou de care se încalzește partea sănătoasă a tinerimii.

O comisiune de trei se alege, și în numele ei vorbește canonicul blăjean Bunea, care domină viața culturală a Bisericii unite. El propune ca vice-președinte pe d. Andrei Bîrseanu, un om încă tânăr, iubit lui și iubit nouă pentru poesia sufletului său curat și bun, pentru cultura sa întreagă, pentru iubirea de neam pe care într-o formă așa de aleasă totdeauna o manifestă profesorul brașovean. Bîrseanu e pentru noi un frate de gânduri și un tovarăș de fapte. Nu mai e nevoie de votare: rostirea numelui său ridică aplause nesfîrșite și puternice strigăte de: „trăiască“. Încercările ce face pentru a scăpa de o cinste care e și

o grea povară, rămîn zădarnice. Aplausele și aclamațiile încep din noă. „Asociația“ va avea un vice-președinte, care va da chiar de la început lupta cu inertia, cu domnia goală a formelor, cu minciuna fraselor neroditoare.

...Pe cînd același spirit va izbîndi oare și pe alte tărîmuri, unde e și mai mult de cucerit pentru cultura neamului?

*

Rostirea cumpănită și hotărîtă, originală și corectă, simpatică pentru sala întreagă a nouui vice-președinte, se aude după-amiază, cînd d. Bîrseanu presidează.

Se dă premiu învățătorului bistrițean Teodor Bogdan pentru culegerea de povești din popor despre „cel mai mare Domn românesc“, zice vorbitorul, „Ștefan-Vodă cel Mare și Sfînt“. După prigonirile pe care le-a adus autorului cărticica sa, e drept să-i vie și acest ceas de răspplată.

Conferința d-lui Sextil Pușcariu despre Cipariu trebuia să fie cetită; ea a fost rostită. De la cele dîntâi fruse spuse limpede, energetic, de la cele dîntâi înlănțuirî frumoase de judecăți drepte, de comparații nouă și de alusiî duioase, sala întreagă, în care se aflau totuși și atâtia bătrîni, credincioși altor teorii și datini despre limbă, a fost cucerită. Spiritul noă, drept, înțelegător, iertător pentru greșeli și aspru pentru păcate numai, vorbia prin acest cald glas al învățătuluî tînăr. Figura lui Cipariu se desfăcea luminoasă, ca o icoană îmbrăcată în argintul sufletului celuî mai curat, din sfârîmăturile firești ale teoriilor sale. Așa apluse ca acelea care izbucniră cînd încheie d. Puș-

cariu se vor fi auzit numai rare ori în recile ședințe sterpe ale „Asociației“, de la banchetele căreia nu se întorcea cineva mai cuminte de cum venise.

D. Silvestru Moldovan cetește îndelung despre „Cheile Turzii“, un vestit fenomen geografic din Ardeal.

*

În biserică mare și nepotrivită a Mitropoliei, câte unul din mulți vizitatori privește nesăturat la raiul de sfîntenie și frumuseță pe care l-a zugrăvit supt bolta cea mare pictorul Smigelschi, cu care a fost dăruit în generația noastră poporul românesc, ce nu-l știe încă și nu-l prețuiește încă nică pe a suta parte din cît s'ar cuveni. Sirul de figuri alegorice care încunjură cupola, evangeliștii din colțuri, chipul cel uriaș al Mintuitorului privind din cheia boltii cu ochi bună de iertare sănt strălucite minuni ale liniilor învățate, ale atitudinilor îndrăznețe și nouă, ale coloriș de o vioiciune care izbucnește ca flacări roși, albastre, viorii, verzi din fondul de beatitudine al mosaicului de aur. Picturile lui Smigelschi vor fi una din gloriile neamului nostru în acest timp.

*

Seară, teatru plin la „Moș Ciocîrlan“, opereta, despre care s'a vorbit aşa de mult, a compozitorului bucovinean Flondor. E o țesătură usoară de tablouri terănești bucovinene din timpurile de după anexare, certe la circumă, hore, vînători de urs, înșlăniri în marginea pădurii. Numele de Moș Ciocîrlan vine de la un bătrân zgîrcit căruia i se fură banii. El nu dă caracterul piesei, în care domină, mult mai mult decât zgîrcenia lui răspingătoare, frumuseță, tineretă, iubirea, vitejia celor la îlti.

Musica e foarte savantă, plină de avînt și de putere une ori, culeasă din multe amintiri, prea puțin simplă și senină, fără caracter specific românesc. Actul întâiul mai ales e greu în meșteșugirea lui. Al doilea e prea bun pentru al treilea, care pare șters din toate punctele de vedere după dînsu!. Așa cum e, ea ar trebui să fie făcută cunoscută și publicului din România prin teatrul din București.

D. Flondor dirija orchestra cu multă căldură, și jocul, cîntecul diletanților, între care se observa și un profesionist din București, a încînat și fermecat o lume care nu era prea deprinsă cu astfel de reprezentații românești. Rar se vede atâtă iubire pentru artă din partea celor ce o execută. Glasul d-rei Olaru era cuprinzător, al d-nei Lucia Cosma de o mare gingăsie și puritate. Lipsia în de obște căldura și puterea. Amîndouă se întîmpinau însă în public nebun de bucurie.

Ziua a treia.

Astăzi ține ședință Societatea pentru fondul de teatru român, adecă aceia care de mulți ani de zile strînge bani unuia și altuia, mai mult aî celor fără de mulți bani, cari daă ce nu pot strînge, pentru ca odată și odată o clădire de teatru românesc statornic să se înnalte în Ardeal, în acel loc care până atunci va fi dat cele mai multe și mai bune dovezi că în el mai mult decît orîunde aiurea trăiește sufletul neamului.

Presidentul Societății e d. Iosif Vulcan, pentru lucrările sale literare din tinereță, pentru cutare piesă

de teatru ţesută din cîntece, pentru stăruința cu care, și cu scriitorii și fără scriitori, pe drumuri bune și prin coelaurile rătăcirilor, conduce „Familia“, pe care atîta lume o primește pentru ca s-o cetească sau să facă numai plăcere bătrînetelor d-lui Iosif Vulcan.

D. Vulcan, director de revistă, membru al Academiei Romîne, crede de datoria sa și cu acest prilej să pornească de la teatrul român pentru a se înălța mult mai sus, unde zborul e mai greu pentru puteri sărace, pe care vîrsta le-a împuținat și mai mult. La început se aude în sală despre nevoia unei culturi naționale, despre frumusețea scopului urmărit de Societatea sa, despre bucuria ce trebuie să aibă oricine acum cînd, în noul Palat al națiuni, se află în sfîrșit o scenă ridicată de Romîni pentru scopurile literaturii dramatice românești. La aceste cuvinte aprobă toti ascultătorii.

Înădă însă d. Vulcan schimbă nota. D-sa prinde a învinui pe scriitorii tineri din Regat că ar fi stricind și spurcind limba. Acești pîngăritori gonesc venerabile cuvinte latine și aduc în schimb uricioase vorbe slave. Vorbitorul aduce și probe: vinovații ar fi zicind *slovă*, pentru *literă*, s-ar fi încrîncenînd înaintea cuvîntului *popor*, pe cînd încchinăciunea lor merge la hîdul *norod*; ei ar avea nemernicia de a rosti grozăvile: a alcătui, a prea-slăvi, gospodar, — care nu s-ar fi auzind nică la Bănăteni invecinați cu Sîrbi, — și aşa mai departe. Într'un acces de spirit, d. Vulcan, bătrîn vesel, face chiar o propoziție pe care o înfățișează adunării pentru a rîde de limba cea nouă.

Adunarea nu rîde însă de loc, și niciun semn de

încuițare nu vine măcar — pentru că d. Atanasie Marienescu tace — de la bătrînul cel mai rămas în urmă. Aceiași adunare a primit însă ieră cu atâtă căldură pe d. Sextil Pușcariu cînd a spus cu atâtă dreptate că vremea morților — a morților morți, d-le Vulcan, ca și a morților vii, cari țin cuvîntări pentru a lovi viața cu armele lor mucede, răsărîte din noapte, — că vremea morților a trecut, că sfînta, mareea, deplina limbă românească din toate ținuturile stăpînește astăzi, în ciuda dătătorilor de sfaturi, și spre folosul nemărgenitei țerănimî, care ni-o dă ca să-îi vorbim în ea, peste toată literatura cea nouă și bună. Cine n'o știe, s'o învețe, dar s'o clevetească nu-i îngăduit nicăi chiar unuî *adevărat* scriitor, care a fost, este și va rămînea, necum unei mărimî literare ca președintele societății de teatru. Și, ca să încheiem, d. Vulcan, care vine la București pentru a vota toate curentele netrebnice, pentru a ajuta toate intrigile societăților, pentru a răsplăti toate lucrările personalităților ca d. Ion Sirbu cu chipul cărora își împodo-bește apoi paginile „Familiei“, d. Vulcan nu crede oare că e... să zicem: nu știu cum să batjocurească o gură ca a d-sale acea limbă românească a poporului, plină de vorbe din care nu ni e iertat a smulge nimic, pe care a prea-mărit-o, cu respect și căldură, în cuvinte neuitate, Măria Sa Regele Carol I-iu.

Alt răspuns a primit d. Vulcan îndată. După o conferință lîmpede și sîrguincios alcătuită într-o limbă bună — era vorba de Schiller — a tînărului Horia Petra-Petrescu, profesorul sibiian Ion Borcia, prietenul și colaboratorul nostru, vorbește adunării despre

teatrul lui Eminescu și despre ideile lui cu privire la teatru. Și pe încetul, în expunerea caldă și avintată, sinceră și plină de iubire, a frumosului tânăr sfios, apare Eminescu cel nou, cel descoperit de curind — aplecat cu o dragoste nemărginită spre orice mișcare, spre orice șoaptă din ogorul culturii românești, călăuz învățat, înțelept și bun al neamului întreg, figură în care se adună toate puterile și din care pornesc toate razele. Și acel public ardelean căruia i s'a vorbit astăzi anii de Eminescu cel rău, crunt demon vrăjind spre pierzare prin frumuseță lui răufăcătoare, acel public înțelege, simte dreptatea, și pentru întăiasă dată pe aceste tărîmură sufletele tuturora se închină Românumului celuī mare ce a fost în poetul genial.

*

După-amiaza e liberă. Fețele luminate fac visite. Cîțiva ascultă o conferință economică. Scriitorul acestor rînduri se întoarce de la Museul Bruckenthal, în care întemeietorul a strîns, în veacul al XVIII-lea, cîteva opere mari ale artei flamande, unele tablouri franceze bune și apoi o mare multime de contrafaceri și imitațiile care abia se mai pot privi. În aceiasă casă, expun pictori săși de astăzi scene ardelenesti, portrete, schițe, încercări simbolice, dintre care cele mai bune arată siguranță și experiență rece, iar cele mai multe sănt curat grozave.

*

Sara, a doua reprezentătie a lui *Moș-Ciocirlan*. Se simte nevoie de a da Miercură și a treia. Dorința de a vedea opereta cu costume românești e nemărginită.

14 August, 1905.

*

Ziua a patra.

A doua ședință a societății de teatru. Asupra raportului vorbește un domn mai bătrân cu capul rotund și ochi foarte blinzi. La început nu-l prea ascultă, dar, cînd se vede că glasul liniștit, subliniat de gesturi măsurate, spune lucruri cuminți, publicul prinde să urmărească cu un adevărat interes o expunere care trece de obicei fără a fi luată în seamă. Vorbitoarul e avocatul Gavrilă Tripon, din Bistrița, cunoscut și prin procesul Memorandulu. El arată mai ales care e menirea unui teatru în Ardeal și stăruiește puternic și cu dreptate asupra idei că arta se cade să fie și curată, îndreptătoare și înnălțătoare pentru un public ca acesta, care trebuie și prin acest mijloc să-și formeze și desăvîrșească un caracter.

Lista noilor membri, culeși cu hănicie, printre cei adunați de serbări, se cetește în mijlocul aclamațiilor. Ea e foarte bogată. Tot așa de bogată fusese și lista, cetită acum cîteva zile, a membrilor noii intrări în Asociație, și aclamări puternice salutaseră numele episcopilor Bisericiilor unite (afară, neapărat, de domnul acela înstrăinat de la Gherla care-și zice episcop român), cărora li urmă — înscrierea să facă după a celor d'intaiu — numele Mitropolitului neunit Metianu.

*

După amiază, societatea anunțase un concurs înaintea publicului, pentru două burse ce vrea să dea: bursă de tragedie și bursă de comedie.

Au apărut pe rînd un tînăr vioiu, dar foarte pretențios, care a spus binișor o scenă din „Despot-Vodă“

apoī un altul, corect și bățos, care s'a încercat cu o poesie declamatoare, de bună seamă a d-lui Haralamb Leca, precum și cu o pagină din Macbeth, spusă rău; apoī un al treilea care a săvîrșit de la început greșala de a începe... nemtește și a fost oprit de public întaiu (cam timid în cetatea Sașilor) și apoī de blasjinul comitet. Urmără, în costum și fără costum, cîțiva studenți înhămați la greoaiele anecdotale ale d-lui Speranția: el vreaū să li dea un haz imitind, mai mult sauă mai puțin bine, accentul românesc al străinilor de cari e vorba. Tânărul cu nemteasca vine cu producții comice proprii, cam naive. La toții, multă bunăvoiță și o încredere cinstită în talentul ce ar avea pentru arta dramatică.

Partea neplăcută din acest concurs a fost ivirea pe scenă a unuī bețiv care purta haina respectată a preotului român. Ceī mai mulți păreaū aplecați să asculte pe acest concurent fără cuviință pe care comitetul îl îngăduise într'o clipă de nebăgare de seamă. Chiar preoții cari erau de față în număr mare nu se încunetau să-l opreasca. Îmī fac o cinste că am cerut eū aceasta. Mă așteptam ca toată lumea să fie de această părere, căci poate fi ceva mai scandalos decît batjocurirea veșmîntului preoțesc, care s'a văzut în cele d'intaiu-rînduri ale tuturor mișcărilor noastre, care se vede și în fruntea neamului, și aceasta pe scena încă neinaugurată a celuī d'intaiu teatru românesc, cu prilejul unei serbări culturale menite să se înnalte înnaintea străinilor și înnaintea clericilor însăși, înnaintea atitor țeranăi, cari nu trebuie să se deprindă a-și despreui „popa“? O ceartă aprinsă se întețește

între părenitorii și dușmani și preotului bețiv de pe scenă. Deputatul Săliștei, dr. Comșa (doctor în medicină) face mișcări violente către preoți din fața sa; cîțiva tineri cred de cuviință să invoke egalitatea tuturor „profesiilor“ înaintea *artei*, uitînd că aici și astăzi anti-clericalism e și anti-românism și cea mai elementară lipsă de recunoștință. Placida figură a d-lui Vulcan planează asupra certelor pe care nu se grăbește să le împăca, după cum nu știuse să le preveni. Odată, să dă voie „preotului“ de pe scenă să zică „înnainte“, și numai la urmă face să plece pe nenorocitul băiat care nu înțelesese că de la început chiar datoria-îl era să facă astfel. Tin să mulțămesc din toată inima, și cu sentimente de recunoștință care nu se vor șterge, acestui public ardelean, care după cîteva clipe și-a uitat de gîlceavă pentru ca să aclame literatura românească de astăzi la amintirea numelui unuia dintre muncitorii săi cei mai devotați, cum se crede aici că sînt.

*

Sara, scena Teatrulu românesc s'a deschis printr'un preludiu, cu versuri și cîntări, alcătuit într'o formă corectă de d. Iosif Vulcan însuși, care n'a vrut să lase această osteneală și această cinste preoților tineri, dintre cari e de față cel mai mare, avîntatul cîntăreț al durerii și speranțelor neamului, Octavian Goga. Lumea aplaudă intențiile bune și sentimentele frumoase care se află fără îndoială în acest preludiu.

A urmat reprezentația „Fîntîni Blanduzie“. Lungă desfășurare de versuri cîntătoare, printre care numai une ori scapări cîte unul cu un foc viu, poema dra-

matică lipsită cu totul de mișcare, de fapte, de desvoltare, a fost salvată prin jocul superior al d-rei Hortensia Cosma și a surorii sale, d-na Lucia Cosma. Cine le-a văzut în rolurile lor din acea sară nu le va uita. Amândouă aveau cea mai desăvîrșită îndemnare pe scenă. Ca Geta și Neera, ele păreau statuï antice, mișcîndu-se euritmic ca într'un basorelief clasic. D-ra Hortensia Cosma, pe lîngă aceasta, lasă să se vadă prin transparentă de cristal a ochilor săi adêvăratul suflet al Getei, de duioșie drăgălașă, poate prea des zîmbitoare —, dacă n'ar fi aici numai durerea usoară pe care o putea infățișa în versuri talentul de elegant al lui Alecsandri. D. Zaharia Bîrsan, colaborator al revistei noastre și un poet liric care ar trebui prețuit cu mult mai sus decît cum se face astăzi, nu se va supăra dacă-i vom spune că trebuie să părăsească numai decît atitudinile de sentimentalitate pretențioasă pe care Conservatoriul și scena din București le impun oricui să formează prin ele: mișcarea neconitență a ochilor în sus, gesturile de balet, tremurarea misterioasă a silabelor, călcarea tuturor normelor vesnice ale naturii, triste rămășite ale școlii vechi franceze, care s'aștăpa de mult în teatrul românesc, dar ar trebui alungate cât mai răpede, pentru binele actorilor de talent pe cari-i are. Si aici trebuie să se facă, astăzi chiar, reforma cea mare a sincerității și modestiei față de adevăr și frumuseță. D-ra Voiculescu, care a zis „Balada strămoșilor“ de d. Davila, e o actriță bucureșteană, și păcatele școlii noastre s'aștăpa văzut toate în recitarea celor cîteva strofe ale poesiei: gargariseală, smulgere pripită a silabelor,

gimnastica ochilor, rîsul falș al unei desperări de toate zilele, atitudinea romantică fără cruce, neîngrijirea dictiunii, stricată prin accentul frances firesc sau voit, învățarea neîndestulătoare. Cele două Sibiience au învins în chip zdrobitoare toată falșa școală a Conservatorului bucureștean, și mie unuia mi-a părut foarte bine. Dacă se va urmă și mai departe cu *snobismul* nostru, va trebui să se creieze o bursă, încă o bursă pentru ca diplomații și angajații din România să fie să studieze limba clară, eleganța severă a mișcărilor, jocul natural și plin de idealitate, atât de impersonal încât piesa pare a se reprezenta într-o lume superioară a ei, în sfîrșit însușirile pe care le-au găsit și cîștigat diletantele din Sibiiū.

Ziua a cincea.

Congresul băncilor românești din Ardeal și Ungaria, unite de către vreme într-o puternică și binefăcătoare federație, ține ședință ei de deschidere înainte de amiază. Scaunele sunt acum în parte goale. E păcat, nu numai pentru expunerea amănuntită pe care o cetește secretariul I. Lăpădatu, dar mai ales pentru frumoasa conferință a aceluiași D. I. Lăpădatu e fiul poetului din Brașov și fratele istoricului Al. Lăpădatu. Poetul a avut numai doi băieți gemeni, cari samănă la trup, față, înălțime, cari samănă la grăsime, de nu-i poți deosebi aproape. El samănă însă tot așa de bine în puterea, moștenită de la destoinicul lor tată, de a cuprinde și stăpîni tot subiectul, de a-l împărți bine și expune ușor și elegant. Cîță dintre cei de față știau oare ce este politica de discont, despre care

scriitorul acestor rînduri n'avea o ideie mult mai deplină decît a lor? La sfîrșit nu cred să fi rămas vre-o nedumerire ascultătorului celuī mai puțin pregătit. Cu bucurie văd iarăși afirmarea și biruința unuī tînăr care vine cu știință precisă, iubirea de adevăr și de rînduială, cu limba puternică, de un avînt larg, a timpurilor noastre. Aici, la bânci, ca și la Asociație, d. I. Lăpădatu are, de sigur, un rol foarte folositor de îndeplinit, fie și cu jertfa intereselor sale materiale.

*

După amiază, iarăși prin Museu. Biserica neunită are două sale de odăjdi, odoare, antimise, chipuri, jeturi, cărti și acte. Cea din Blaj expune, pe lîngă acte de același fel, și un minunat covor cu vulturul, lucrat în sir de șase, de către femei din Maramurăș.

Sectia istorică e expoziția de istorie a mirenilor. Se văd scrisori de la „România Jună”, din Viena, iscălite: Alecsandri, Eminescu, Creangă; ba chiar manuscrisul „României pitoresce” a d-lui Vlăhuță lîngă alte manuscrispe, ardelene. Un întreg sir de încăperi e prins de expoziția țesăturilor, cusăturilor și păpușilor în porturi de țară; stăpînește mai mult tonul sever al împrejurărilor sibiene. Puțină lume se rătăcește în cămăruța de tablouri și scheme a băncilor.

E interesantă și lumea care vine să vadă. Foarte multă țerăname în veșminte de serbătoare. Si e o placere să vezî portul viu cum se apropie de portul mort, haina mlădiată după liniile frumoase ale trupuluī de rasă alăturîndu-se de aceiași haină înțepenită pe lemnul și cîrpele păpușei. Expoziția e astfel îndoită, înfrumusetată și făcută vie.

Cele mai multe sătence privesc abia în treacăt porturile din alte Ținuturi. Ele se îndreaptă răpede spre dulapurile unde se înfățișează ale lor, și acolo staă de privesc îndelung, iar unde sînt mai multe la un loc se încinge discuția, pe cînd degetele arată și capul dă, clătinîndu-se, expresia tuturor sentimentelor: de admirăție, de nemulțămire, de despreț.

Cărțile, firește, sînt acelea asupra cărora frumoșii țeranî și albele țerance se opresc mai puțin. S'a făcut gresala de a nu se rîndui în destul, după norme ușoare de priceput, de a nu se lămuri prin pancarte cu slove mari, grăunțate, de a nu se pregăti prin conferințe populare această parte. „Astea nu le înțelegem noi“, auziiu spunînd lîngă mine una din cercetătoarele în catrină ale expoziției.

*

Concertul societății bucureștene de cîntări Carmen s'a dat într'una din sălile micului palat Unikum. Fără ridicare de cortină se înșiră pe fondul roșu al părețiilor goi cei aproape două sute de cîntăreți. Unele din doamne și domnișoare poartă rochiî albe, celealte sînt îmbrăcate românește; bărbați sînt toti în haine de oraș. Tipurile sînt — cum e firesc într'o Capitală — prea amestecate pentru ca tabloul însuși să facă placere și să servească drept fond potrivit cîntărilor. Figura vioaie, cu liniile tarî și ochiî mari de strălucire, — amestec de entuziasm, de bucurie pentru opera suflantească îndeplinită, și de ironie, — a maiestrului Kiriac apare în frunte. De cînd l-am văzut acum cînsprezece ani, ca „tînăr de viitor“ în casa poetului Vlahuță, față i s'a schimbat, primind ca niște întipă-

riri de luptă. Tricolorul și harpe se văd pe toate piepturile.

Se cîntă puțină musică clasică sau modernă străină și multe cîntece românești. Auditoriul primește pe rînd din Musicescu, din Timotei Popovică, din I. Vidu și din compozițiile maestrului însuși. Ariile poporului nostru se prelungesc în doiniră cu avîntul nemărgenit, freamătă ca de mișcarea frunzelor codrului veșnic, sau saltă în mișcără vesele de horă întrețină. Unele acorduri picură cu o limpeziciune de cristal. Niciodată însă o mai mare evlavie înduioșată nu s'a coborât în suflete decît la trezirea înceată a „Răsunetului din Ardeal“ de Vidu. Cînd glasul paserii tînguitoare trebuie, să se desfacă din marea murmur dulce al mulțimii d-ra Elena Bonciu umple sala cu o cîntare aşa de puternică, de sigură, de caldă, încît acest cîntec de duioșie și nădejde nu mai pare a porni dintr'un piept omenesc, ci pare că se coboară de-a dreptul din marile înnălitimi ale idealului:

Munților ce vă făliți...

Astăzi, mîne, cine știe,
De nu-tă fi voi săracie?

Și, supt puterea de vrăjire a cîntecului, vorbele acestea pătrund în suflet ca o profetie înfășurată în scutecele tainei, și, îmbrățișînd toate cele ce aŭ fost, toate cele ce sănt astăzi, sufletele răspund cîntării:

Astăzi, mîne, cine știe?..

Ziua a șasea.

Corul romănesc din România a mai fost prin părțile bănățene, unde a fost întâmpinat cu o nespusă căldură de oameni cari supt steaguri albastre cîntau aceleași cînturi de unire sufletească, de alipire la marile mulțimi bune, care ni-ați dat între atîtea alte daruri și aceste melodii. De acolo, din țara lui Vîdu, sosesc soliș de artă românească. A doua zi ei pornesc spre satul Săliște, lăcașul celei mai depline frumuseți românești în față, trup, port, limbă, moravuri, sat mare și bogat, care seamănă mai mult cu un fel de mică republică a țaranilor români. Trăsurile din stația Săliște duc prin marea praf al drumului neplouat la șirurile de căruțe trainice și curate, care se strîng între muncelele acoperite cu păduri. „Notareșul”, d. „căpitan” Hențiu — pe care cine nu-l cunoaște și nu îubește pentru firea-ř de Român sfătos, harnic și primitor? — e cînd într-un colț, cînd într’altul, voinic ca un tînăr — ca un tînăr din Săliște, nu ca unul din București —, cercetînd, rînduind și îndreptînd toate. Căci Săliștenii nu se lasă cu una cu două. Ei fac pregătiri mari pentru a găti „fraților” cîntăreți o petrecere pe care să n’o mai uite.

În școala de lîngă biserică înălțată la 1784, aşteaptă carul de săteni al Săliștei, în frunte cu unul dintre învățători. Portul alb și negru se desfășură de la un capăt la altul al micii scene din sala de serbări. Si, cînd sala se umple de oaspeți, cîntecul românesc cel mic primește cu dragoste cîntecul românesc cel mare al acestora.

Așa, obosită, flămînză cum săint, aceştia răspund-

Fără forme, e iarăși un concert. Se cîntă din ale lui Dima, care e de față, ca și Timotei Popovici, al Sibiuului, care a învățat însă în Conservatorul din Iași; se cîntă din ale lui Vidu. Din murmurul de glasuri multe al „Răsunetului“ se desface iarăși glasul singur glasul de putere, siguranță, — ca o speranță ce nu vrea să se stingă, — glasul de chemare al viitorului, care prin buzele fetiței bănațene din București zice în graiul „păsăricei mice“ din Ardeal, înaintea celor mai frumoși și mîndri dintre Ardeleni:

Munților, ce vă făliș...
Astăzi, mîne, cine știe ?

După masa cu ciorbă, friptură și vin — fără *menu*, vă rog, și tără betie, aproape fără zgomot — în sus spre Netedul, unul din dealurile din încunjurime, pe lîngă bisericuța veche. Pe muche, lîngă izvorul rece din care însetați îbeau cu păharele de sticlă, cu cele de metal, cu cele de hîrtie, cu mîna și cu gura care prinde șivoiul, se deschide o poiană supt mareale albastru nesfîrșit al cerurilor ocrotitoare. În fund, în dreapta, în stînga, — pădure veche. Toate cărările se pierd îndată la o cotitură răpede. Aici se face danț, horă de „dincoace“ și horă de „dincolo“, cuprinzîndu-se. Apoi se cîntă: după alte arii ce zboară în libertate. „Ardealul răsună“ iarăși. Freamătu pare că vine din pădurea toată, și glasul de solo, mărgenindu-se de coasta munților hotarului, îi atinge cu puterea prezicerii, ca de o vargă ușoară de vrăjitor mare, cînd strigarea nădejdi se înnalță acum de-a dreptul spre ceruri:

Astăzi, mîne, cine știe ?...

La plecare, în front de cîte patru, — cu Săliștence frumoase ca zînele la brațul flăcăilor lor sau flăcăilor noștri, uimiți, lăutarii se trezesc zicind: „Deșteaptă-te Române“. Cine-l poate opri aici unde săntem numai noi? Si apoă cu i-ar putea face rău, căci nu e vorba decât de deșteptarea cea sigură, prin lumină, de unde vin pe rînd toate bunurile și toate darurile lumiř?

Din cuvîntarea pe care o ține un funcționar în numele celor ce pleacă, înaintea frumoasei case a protopopuluř Stroie, de unde vin păhărușele de vin ale despărțirii, se desface acest frumos gînd poetic: „Dacă, printr'un cataclism, România mea întreagă ar pieri, ea s'ar renaște de la sine în chip spontaneu din acest colț de țarană“.

În șir lung, nesfîrșit, prin răcoarea seriř, supt cele d'intaii clipiri sfioase ale stelelor cerului nostru, pe drumul prăfos al secetei și prin miriștile de aur, în vorbe încete și glume usoare, mergem spre gară. Aici trenul face călătorilor surprinderea unei întîrzieri de două ceasuri. E cît trebuie pentru a juca, pentru a cînta și a se împrieteni mai bine. Aici frumosul tînăr vînjos cu mustața bălaie și poruncitorii ochi albaștri, care a fost atîția ană medicul, cu și fără arginti, al Săliștei sale de naștere, și e acum deputatul ei ales cu drag, ține o cuvîntare limpede, senină și hotărîtă. Înnălțînd puterea înfrățitoare a cînteculuř, afirmînd unitatea intangibile a neamului, ridicînd în slavă puterea binefăcătoare a țaranuluř, el așteaptă cu încredere după „rămasul-bun“ de astăzi un „bine atî venit“ de mîne.

Lungul tren pleacă în urale, ducînd pe ai noştri de aice, care poartă la inimă lira și tricolorul.

Ziua a șaptea.

Cetiri și conferință fără însemnatate, la Sibiu. Ești mă bucur în Săliște de ospitalitatea părintelui Stroie și mă întorc în oraș numai cu trenul de la amiază. „Notareșul“ povestește în wagon, în *duo* cu un maior german, vînători de urs, vechi și nouă, -- și toate adevărate.

După amiază, în Răsinarii cari cuprind la un loc leagănul episcopiei românesti neunite, — o casă de țeară —, mormântul lui Andrei Șaguna, marele ei Mitropolit și cuibul de fericire liniștită a celui dîntâi poet al Ardealului, Octavian Goga, la gloria tînără a căruia am venit în zalele mele de luptă.

*

Seara, reprezentăție românească în sala de teatru a orașului. Se dă „Necinstitii“, traducere din romanierul italian Rovetta. Alegerea piesei e o greșală, ca și alegerea „Fîntîni Blandusie“. Sînt mîoravuri urîte, prea rare, din fericire, aici. Un bărbat ce trăiește în luxul ce î-l dă vînzarea femeii lui către un bătrîn, care, după moartea întîmplătoare a bătrînului aceluia, vede săracia venind, care pierde izvorul bielșugului de pănă atunci, nu se poate curăți de pata care-l arde, se încurcă iarăși și fugă, lasînd sufletele ascultătorilor nemulțamite și neîmpăcate. Diletanții au jucat binișor, mai mult cu rolurile neștiute. Actorii din București, d. Zaharia Bîrsan și d-ra M. Voiculescu, au avut putere, mișcare, avînt, în actele al doilea și al treilea,

care aă mișcat și aă făcut să plingă pe atîția oameni simpli și „boieri“ din staluri, pe atîția țeranî în mijlocul lor. Dar de la început păna la sfîrșit se vede bine că domnișoara se gîndia la frumoasa-ă rochie albă, iar d. Bîrsan la figura interesantă, dar nu tocmai potrivită cu rolul ce-șî făcuse. Aproape necontenit aă răsunat vocalele prelungite și tremurate, accentul franțuzit, care se culeg în Conservatoriu nostru. Cine va fi crezut apoă cînd va spune actorilor bucureșteni că gesturile simple, ca în viață, sînt o condiție neapărată pentru a mișca pe ascultători? Cine-î va încredința că lumea vine pentru a vedea rolul prin ei, iar nu pe ei în roluri?

Ziua a șaptea și a opta.

Ziua de Sîmbătă a fost cea d'intaiu cu totul goală. Păna atunci tot mai fusese conferințe clandestine sau cetiri la care nu voia să mai vie nimeni. Acum și acestea s'aă încheiat.

Totuși oaspeți vin necontenit pentru expoziție, care rămîne deschisă păna lună. De la noi, după dd. C. C. Arion, Vintilă Brătianu, și dr. Istrati, sosesc spre sfîrșit dd. I. Brătianu, cu o întreagă legiune de tineri liberali, d. Em. Costinescu, a căruă bătrînetă puternică face o mare impresie, și apoă o grămadă de „director“ de reviste, de „scriitori români“ și Dumnezeu știe mai de ce. Cei de la început aă plecat mai toți.

*

Dumineca e aleasă pentru excursia cea mare, la Săliște, a „Asociației“. Un tren special duce peste două sute de oameni, cu mult mai mult de cum se

anunțase — dar Săliștenii ați hrana, bunătate și iubire pentru oricât de mulți —, la ceasurile 3 după amiază. Cîțiva visitatori merg însă cu trăsuri sau cu automobilul pe la Crîstian, pe la Săcel și Orlat. La 3-4, toată lumea e în piața Săliștei, și la vederea celor d'intaii trăsuri se desface mîndra horă de oameni frumoși, care, la „pavilion“, face, în fiecare Dumineacă și serbătoare, podoaba cea mai aleasă a minunatului sat românesc. Peste podețul de pe „rîu“ e o mare îngrămădire de fete care parcă zboară din marile mîneci albe din *fachioalele* albe, negre, ce filfie în urma lor, de flăcăi sprintenă în haine românești și de alții îmbrăcați „nemtește“. În curînd piața largă e o frămîntare de valuri pe care însă este cine să le stăpînească, un Neptun energetic, care-și strigă cu glas tare, pe românește, al său: *Quos ego*, — notariul Hențiu. Ca și acum cîteva zile, întaiul la școală, la cuvîntare și la cîntec, și apoi la Neted, în poiana danțurilor și la obîrșia izvorulu rece. Ospățul — ospăț cinstit, cu plată — vine tocmai deseară, înaintea plecării de la 11, cu alt tren special.

Micul cor săliștean și-a făcut și cu acest al doilea prilej toată datoria; iarăși a vorbit păr. protopop Stroie, cel mai mare „popă“ al Săliștei de astăzi, și care e doctor în teologie de la Iena, ceia ce n-o arată însă decît acelor cari sunt în măsură să-î cunoască știință și trecutul de profesor la seminariul sibian. Răspunde bătrînul director al „Albinei“, d. Cosma, fără să fie însă bine auzit, cu toată luarea-aminte respectoasă care urmărește toate cuvintele sale.

La Netedul s'a jucat „Romana“ și „Hațegana“ și s'a

jucat și cadrilul și valțul. Cei ce nu jucau, încunjurau locul danțurilor, stând pe înălțimile de prin prejur cu iarba uscată și luncioasă. Bucurie de o potrivă și pe unii și pe alții. Pare că o frătie bună cuprindea pe tot. Seara, întorsul pe cară, cu copii în frunte, pe cind „Deșteaptă-te Române“ cel bun și fără primejdie sună în urechile celor cîțiva funcționari de Stat și jandarmilor. Se aprind focuri de artificii, se strigă, se acclamă de acei călăuzi în veșminte albe, cu entuziasmul ca raza soarelui abia răsărit, cari sunt copilași Săliștei.

La cina întinsă pentru cele două, trei sute de oaspeți, părintele asesor Ivan, un bunic cu ochi de tînăr, limpezii și pătrunzători, începe toasturile pomenind pe aceia dintre cei de față cari au venit de departe la serbările culturii și la înfrățirea sufletelor. Cine n-ar fi aplecat să iea asupra sa cuvintele delicate despre „oameni condeiului“ și „bărbați politici“? Deci vorbește întaiu d. dr. Neagoe, Ardelean așezat în București, apoi un domn prefect și poetul Proca; acel care a cîntat sfîrșitul neamului într'o doină, amintește versurile sale de odinioară și, recunoșcînd o greșeală care a fost a întregii sale generații, neîndestulător informată și aplecată spre ușoarele osîndiri romantice ce pot îndreptăti toate desertările puterilor și talentelor, recunoaște înduioșat puterea neînfrîntă a neamului nostru. Aclamați puternice salută încchinarea făcută de un ultim vorbitor către poporul de la țară, care a îndreptat prin munca sa neîntreruptă și plină de jertfă urmările înstrăinării statornice a boierimii și a cărturărilor și care nicăieri nu e mai mult în stăpî-

nirea însușirilor sale mîntuitoare decît aici, în Săliște.

A fost o dovedă de bun simț că asupra acestei dovezi de recunoștiță pentru hrănitorul, sprijinitorul și apărătorul nostru al tuturora, care a făcut tot trebuchul și în mînile căruia stă viitorul întreg, s'aștăvâiat cuvîntările.

Uitam pe d. Holban de la „Revista Idealistă“ cu toastul său pentru „toti scriitorii“, ținut după plecarea mea. Scriitori răi îi vor fi recunoscători.

Ziua a noua.

O apariție nouă în expoziție: P. S. S. Ignatie Pap, episcop de Arad. O figură de călugăr cărunt cu liniile tarî, pe un trup înalt, slab, cu mișcările stîngace. Sfîrșește iute cercetarea colecțiilor și merge să facă, în încăperile băncii *Albina*, sfîntirea școlii de menajă, adeca — cu voia d-lui Vulcan, regisorul literaturii române în părțile Crișului, — de *gospodărie*, pe care o deschide Reuniunea femeilor române de aici, după ce douăzeci de ani a tot strîns banii cu talgerul.

Slujba se face înaintea cîtorva doamne și domni din Sibiu. Mi se pare că obișnuita calotă roșie și un omofor abia cusut cu fir aruncat ușor în jurul gîtului nu se potrivesc prea mult cu o sfestanie făcută de un episcop, în țara unde pentru noi cîrja lui trebuie să fie ca un toiag de Domnie. Răspunsurile le dă cine se întîmplă și chiar un băiețaș fără guler. Totuși e de față și Mitropolitul Mețianu, pe care lumea nu-l încunjură așa cum s'ar cuveni, așa cum voi și știa să fie încunjurat un Șaguna.

Gîndul acestei școli și osteneala pentru dînsa sînt mai ales ale d-nei Maria Cosma. Nepoată a Mitropolitului Miron Romanul, înaintașul celuī de astăzi, soție a unuī om așa de puternic și de cuminte cum e directorul „Albinei“, d-na Cosma ține să-șl facă pretutindeni influență simtîă, și fără îndoială că această femeie pricepută e un factor de căpetenie în viața Sibiului; în expoziția de acum, d-sale mai cu seamă i se datorește partea etnografică, a lucrului de mînă. Deci e firesc ca d-na Cosma să vorbească după slujba episcopală pentru a lămuri asupra rostuluī școlii celei nouă. Aș înțelege-o, nu atît ca un așezămînt deosebit de școala superioară care aduce așa de mari foloase tuturor familiilor românești neutnite, ci în legătură cu dînsa, ca o desăvîrșire pentru viața cea adevărată a învățămîntului teoretic, așa de bogat, care se primește în acea școală. Poate că la această părere vor ajunge și conducătorii școlii după ce, timp de cîțiva ani, se vor face încercările.

Mitropolitul răspunde. Are vorba destul de usoară, se învîrte lesne într'un cerc de idei bisericești cunoscute și știe să amintească unde trebuie, vrîsta sa înaintată. E de sigur prea tîrziu acum ca să se audă o cuvîntare caldă și plină de înnalțare pe care ar putea-o da atîția dintre aceia, în ranguri mai mici, cari sînt de față. Străbatem cele cîteva odăite joase, cam fără lumină, în care e așezată cu multă pricepere și cu o îngrijire fără greș școala gospodinelor, lîngă odaia cu masa lungă unde primesc hrană în dar, cu cheltuiala „Albinei“, studenți romîni săraci din toate școlile Sibiului.

Cu toată ploaia care cade, cei doi arhierei și vicariul sibian Ilarion Pușcariu, un scriitor din generația veche, pleacă pe jos la reședința metropolitană. Îi văd trecind încetinel cu umbrile de-asupra pălăriilor largi, neîncunjurați de nimene, abia schimbând între ei cîte o vorbă de toate zilele, și-mi pare rău pentru această Biserică, în care ar trebui să vedem și astăzi cea mai adevărată și mai înaltă a noastră mîndrie. Generația nouă, în fruntea căreia stă aici asesorul Miron Cristea, om cult, modern și impunător prin nobleță chipului său, are mult de lucru pentru a înlătura cele ce muriseră.

*

Sara, bal mare în salonul „Casei de petreceri“ a orașului. Multe fete frumoase, multe toalete strălucitoare, multă bucurie în tinerime. Dacă ar fi de sine stătător, acest bal ar mulțumi și pe cel mai pretențios Bucureștean, Parisian, ca să nu zic Budapestan. Dar el vine la sfîrșitul marilor serbări ale Asociației, care se ține cu banul tuturor, și în bună parte cu banul săracimii. Si alătura de acești profesori, funcționari de bancă, militari, studenți, de aceste fice ale familiilor care au astăzi puterea și banul, să vrea să văd acea mare mulțime curată, cuviincioasă, foarte frumoasă și foarte *nobilă* în chip, în port și mișcări, care a dat strălucire și măreție zilelor de la Săliște și ni-a adus aminte pe ce temei sănătos se sprijină viața noastră, a celor pe cari i-a ridicat sus munca, pricoperea, moștenirea și norocul. „Boierime“ avem, slavă Domnului, destulă în România, de la copacul falnic care-și trage rădăcina din cel mai vechi trecut

al țeriș, pănă la buruiana crescută sus prin norocul pământului bun în care i s'a prins sămînța. O avem destulă, și am scăpa bucuros de o bună parte dintr'insa. S'o mai născocim și aici, unde același curent de viață frătească trebuie să străbată toate stratele unei societăți naționale pîndite și prigonite?

*

Sfîrșind, tin să însemn purtarea ușuratecă și fără conștiință a presei românești de aici și de dincolo. La noi, serbările de la Sibiiū aŭ mers, în coada informațiilor, alături cu știrile despre accidente și călătoriile domnilor miniștri, pe cînd locul de cinste era păstrat pentru spurcarea zilnică a adversaruluī politic sau pentru lămurirea împrejurărilor din țerile galbene și negre, după care ni arde inima. Dincoace, „Tribuna“, „Libertatea“, „Drapelul“, „Gazeta de Duminecă“, „Foaia poporului“, „Telegraful Rōmîn“ — cîte nume pentru nimica goală! —, chiar și „Unirea“¹, abia aŭ binevoit să publice cîteva rînduri secă și șterse, programe împestrițate cu nume, ori s'aū grăbit să facă curte unuia și altuia tipărindu-î prosa oficială a cuvîntării. Iar, în colo, accidentele din toată lumea, fleacurile, nimicurile și prostiile din cele cinci continente și veșnica bălăbânire cu chestia acelora cari la Pesta se ceartă cu Suveranul pentru că nu-i lasă și nu-i ajută să facă revoluție împotriva sa. Unul a zis aşa, altul a scris aşa, un al treilea are de gînd să facă cutare lucru. Si ce ni pasă nouă! Nouă ni pasă ceia ce s'a făcut

¹ „Gazeta“ din Brașov și-a dat oarecare silință și a deschis serbărilor din Sibiiū pagina întăiu.

aici, pe ogorașul sămănăturiilor noastre culturale, unde ni crește roada care satură. De aceasta trebuia să vorbiți, luminători ai neamului, chemeți și nechemeți, precum despre adunarea lor de cultură vorbesc zi de zi, cald, mîndru, pios, Sașii, ale căror serbărî se destășură acum! Căci gazetăria nu e un izvor de cîștiig, nici un cal de paradă pe care să te vadă lumea, nici o platformă pentru a atinge situații politice,— ci, aici mai ales, o datorie, o jertfă. Cine nu e în stare a o face, să se dea în lăturî, și cine poate, să iasă înainte și să-și ieă cu vitezie și hotărîre locul ce i se cuvine. Căci fără o premenire în ziaristică vom rămînea o gloată care n'are de unde primi sfaturi și n'are cum se înțelege.

* * *

Anul acesta a dat învățăturî pe care adunarea din anul viitor trebuie să le urmeze. Dar, aşa cum aș fost, serbările neobișnuite din 1905 aș lăsat amintiri de o frumuseță trainică ce se vor adăugî la vistieria sufletească a neamului.

28 August 1905.

XII.

VERSURI ALE D-REI ELENA VĂCĂRESCU.

D-șoara Elena Văcărescu ni trimete un neașteptat volum românesc, împodobit cu o frumoasă copertă colorată: „Pe urma dragosteї, idilă țărănească“. E o scurtă piesă de teatru în prosă, cu amestec de versuri.

Cartea se va deschide cu bucurie și se va închide cu tristeță de toți acei ce prețuiesc talentul acestei scriitoare, pe care deosebite împrejurărî aŭ dăruit-o literaturii franceze, O mișcare de uimire neplăcută va cuprinde pe orășicine cînd va descoperi că jumătate din carte e cuprinsă de un studiu lăudător îscălit: A. P. Vojen. Vă aduceți aminte: poetul recomandat pentru talentul său de Shakespeare al „Archivei“, conferențiarul care a străbătut Ardealul lăsînd amintiri neșterse, dar nu și dorința de a-l mai auzi. Drama însăși trebuia scrisă numai după o cunoaștere deplină a traiului țărănesc adevarat, căci niciodată nu se poate face o operă de frumuseță decît dintr'un fond de adevăr desăvîrsit reprobus cu o sinceritate deplină. Noi suntem, e a-

devărat, un popor mic, dar *un popor*, și tainele sufletului nostru nu se desfac decât înaintea celuī care ne iubește cu adevărat, ne urmărește cu cea mai sfîntă luare aminte și prinde a vorbi despre noi atunci cînd se simte una în suflet cu noi. D-ra Văcărescu, căreia-ăi recunoaștem bunătatea ce a avut de a se întoarce la limba noastră, putea începe cu acele poesiî de viață personală, de pasiune proprie pentru care e pregătită prin tot ce a scris până astăzi și spre care vădit e aplecată. Celealte, ca o asemenea dramă, ar fi venit la timpul lor, și atunci ar fi *rămas*.

14 August 1905.

XIII.

BISERICI MARAMURĂSENE.

În „Albina“, d. G. Coșbuc dă, cu ilustrații, știri asura cîtorva biserici din părțile maramurășene; în turnul de lemn înalt, încunjurat de mai multe alte turnulete de podoabă, d-sa vede o înrîurire scandinavă. Articolul e, de sigur, interesant. Astfel de biserici însă ați lămurirea obîrșiei lor mult mai aproape. Felul de clădire al corpului lor amintește bisericile muntene cu pridvor, care nu sunt mai vechi decît veacul al XVII-lea. Numai de atunci s-ar fi putut păstra, chiar și hodorogite cum sunt, astfel de înjghebări de lemn: biserică de stejar de la Șcheia în județul Vasluiu e din anul 1650 și mai are totuși zile multe. Români n'ați luat bisericile maramurășene de la înaintașii lor, cari le-ar fi avut de zid, ci le-ați făcut însi din singurul material ce aveați. Acesta fiind îmbielșugat și neputîndu-se adăugi alte podoabe, s'a strîns toată măreția și frumusețea la turnuri. Întîmplarea le-a făcut să samene cu acelea din Suedia, unde iarăși ziditorii ați fost siliți să împodobească numai din lemn.

XIV.

BIBLIOTECI CIRCULANTE.

Dăunăzī am vorbit cu o doamnă care se întorsese de la neapărantele băi, tot aşa de sănătoasă cum plecase, adecă de o sănătate desăvîrşită. Era încintată (afară de local, fireşte, de hrană, ş. a. m. d.; vezî plîngerile întregii boierimî mari, din care se compun exclusiv tîrgoveşti romîni). „Petrecuse foarte bine“ (asta se spune totdeauna celor ce n'aû plecat din Bucureşti, — ştişti, ca mîngîiere).

E aşa de rar să „petreci foarte bine“, încît nu m'am put opri s'o întreb cum a fost petrecerea aceia. Am aflat că se făcuse o societate de zece, numai zece persoane, şi, mai departe, că lista trebuia să se înceapă cu o doamnă despărţită, căreia într'o a doua căsătorie i-a înnebuuit bărbatul şi care caută — val, în zădar! — pe un al treilea pe care, după împrejurări şi însuşiri, sau să-l nebunească sau să-l lase. Mai fuseseră excursii, orbeşte, prin locuri cu totul necunoscute, de la care se întorceau înapoi fără să fi văzut, înțeles, simtit şi cîştigat a mia parte din ce s'ar fi cuvenit. La mă-

năstirea de lîngă otelul băilor chiar nu fusese: „nu știu cum s'a făcut“. La cutare alta, cu un mare trecut romantic, cercetase numai o peșteră, „prin care mergi mult timp pe brînci“, etc. O a treia e unul din locurile sfinte ale Românilor, pentru un anume morînt; fusese, ce e dreptul, în biserică, dar nu văzuse nimic vrednic de luare aminte.

Cîțî fuseseră prin acele locuri, în „mica societate“ cu văduve de bărbați nebuni, sau în societatea cea mare, nu cetise nimic despre această țară a Românilor.

— Și era cald! Trei-patru ceasuri n'aveai ce face; trebuie să stai întins.

— Nu cetiați?

Răspuns elocvent, cu ochi mari-mari.

Săptămînă, lună de zile, stați astfel Bucureșteni, Ieșenii, alți oameni cu carte și cu situații din orașele României pe la locuri de baie, pe la mănăstiri vestite: pun lumea la cale în „mică societăță“, de multe ori cu niște rosturi mari, fac călătorii cu carul sau călări prin unghiuri de natură sau de trecut de care n'au nicăun habar, înnainte ca și pe urmă, și „stați întinși“. Din cînd în cînd umblă gazetele vechi, care miroase a intrigă, a prostie, a neștiință și a lene. O carte nu se vede în mîna celor mai mulți; cele cîteva, și mai bune și mai rele, pe care le ține negustorul de „jurnale“ și de cărți poștale ilustrate se pătează de ploii și se îngălbenesc de soare. Doar cîte un roman franțuzesc cu scoarță galbenă se tîrăște terfelit și parfumat cu toate parfumurile printre multe unsori, ape și pudre.

Niciunul din aceste adăposturi de vară n'are—ce s'ar

mai mira alte neamură, din cele grosolane și plăcitoase, firește! —, n'are o bibliotecă de împrumut, cu literatură bună la îndămîna oricuī, într'un timp cînd toță aū cel mai mult timp ca să cetească și cînd, în mijlocul singurătății frumoase și măreței taine a întinderilor mari, a înnălțimilor curate, sufletul se poate deschide mai bine pentru a primi chipurile ideale și cîntările de armonie.

La întoarcere, firește, sunt afacerile pentru bărbăți, iar pentru femei iadul de tărăboiu zadarnic, de colindat cu visita, haï-haï, ziulică după ziulică, și sufletul se hrănește singur, cu visuri rele, nemulțamiri nedrepte, cu despreț și neînțelegere pentru viață.

Astăzi, cînd se cetește așa de puțin, și mai-numai cărtulii de iatac, care se ascund supt perină, scursori ale librăriilor parisiene, pe care unei femei cinstite ar trebui să-i fie rușine să le ceară de la librărie, — niciun librar nu mai ține, după cît știu, biblioteca de împrumut, care nu lipsește în cel mai păcătos colț de viață germană, engleză sau francesă.

Înnainte, era ceva mai bine.

Întăiasă dată m'am cufundat cu patimă, cu o bucurie sălbatică, cu o nestinsă lăcomie în raiul cărților, mulțămită unei biblioteci circulante. Liceul din Iași își depăna lectiile lui mai mult zădarnice, prost făcute, fără drag învățate, lipsite de orice legătură cu inima noastră, cu vrîsta noastră, cu chemarea ce aveam în viață; desgustătoare buchereală din fiecare zi, pe care se căznau școlarii greoi, pe cînd ceilalți rătăciau cu gîndul în lumea astă mare și ne-

cunoscută. Librarul Emanuil Haimann ținea pe Strada Mare o prăvălie francesă și, de oare ce se vindea puțin, deschisese și un „cabinet de lectură“. Dădea acasă cărți tăiate, și clientilor de încredere chiar și netăiate, dacă se îndatoriau a ceti curat printre foile prinse. De atunci sufletul mieu a fost acolo. Trecuiu la Universitate — venerabilă școală cu profesori mai mult fără personalitate pentru studenti cari n'aveau de ce să-și formeze una; urmam cursurile, dădeam examenele, dar sufletește tot la cărțile lui Emanuil Haimann învățam. Am strîns atunci un folos nemărgenit, care-mi va ținea toată viața.

Am trăit vre-un an tot nespecialisat, până mă specialisaiu pentru ca pe urmă să fac ce se cuvine, din dind specialității ceia ce este al specialității, iar lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu. Dacă m'ar întreba cineva ce am făcut în acel an, aş spune: înainte de toate, am cetit la București cabinetul de lectură al lui *Ignat* Haimann.

Și întăiasă dată m'am gîndit că aş putea scrie și eș cînd m'aș întrebat la cabinetul de lectură din Iași: fiindcă-mi place aşa de mult a ceti, n'as vrea să și scriu?

Peste cîțiva ani nu mai era vorba de asemenea obiceiuri romantice. Se aprobia o vrîstă de fier, fără curiositate sufletească, fără sentimentalitate, fără a-plecare spre asemenea mijloace de a pierde vremea.

Și totușă ce bine ar face asemenea bibliotecă pentru aceia, încă foarte mulți, poate, cari ar dori să cetească fără a putea să cumpere!

Sint prea mulți libraři astăzi; nu s'ar putea spe-

cialisa unul în aşa ceva? Anticvari ūind, se zice, din ce în ce mai rău. N'ar putea vre unul din ei, mai harnic și îndrăzneț, să puie în mișcare astfel multele cărti, pline de frumuseță și de învățămînt, care dorm uitate prin rafturi?

Iar în acele orașe de provincie unde abia sînt librarî pentru cărti de școală și nu se află nicun anticvar, nu și-ar îndeplini *astfel* mai bine misiunea lor acele bibliotecă de liceu, alcătuite din cărtile felurite ale daniilor, care zac închise sau se pradă fără rușine de profesor? La Primăria din Bacău, de ex., se află o bibliotecă întreagă, nerăsfoită de cînd s'a făcut donația. Si cu cît e mai frumos cînd vezî la gimnasiul Sașilor din Brașov cum o lume întreagă de tineri și bătrîni, de femei, de fete se îngrămădește în zilele de împrumut pentru a primi pe o săptămînă hrana sufletului!

Oameni de bine, sfătuîti-vă și lucrați, în loc să vă dușmaniți zilnic și să căutați a vă strica viața!

4 Septembre 1905.

XV.

CARTI DE SCOALĂ.

Niciodată n'aș stat la un loc într'o expoziție mai multe cărți de școală românești decât acuma, la Sibiu. Le-am răsfoit mai pe toate; am recunoscut de acelea pe care mi-am obosit și eu copilăria muncită de lectii și de note; le-am luat în mînă cum ieși șerpele care nu mai mușcă sau netezestă blana Ursuluș care nu te mai poate dumica; am dat însă și peste atîtea altele care se cufundă în timpuri cu mult mai depărtate decât acelea în care am învățat mult ca să știu puțin. La capătul lungului șir stătea cărticelele Ardealului din generația cea mare a veacului al XVIII-lea și mai ales lucrările lui Șincaș pentru școlarii satelor românești: abecedar, catehism, gramatică, aritmetică.

Era foarte interesant să urmărești desvoltarea literaturii noastre didactice. Interesant din chiar punctul de vedere al școlii de dincolo și al școlii de dincoace, dar, pe alăturea, interesant și din punctul de vedere al literaturii românești. Anumite epoci se desfăceaș pentru cărțile de școală din străbaterea că-

țuliilor și cărticelelor, de la tipăriturile cirilice zdrențuite și pîngărîte de vreme până la lucrările „aprobate“ „revăzute“, „adăugite“, legate în cîte unsprezece ediții la un loc pentru ca să arăte mai bine biruința unui luptător de cărți pentru copii asupra celorlalți.

Cărțile din veacul al XVIII-lea se întîmpină numai în Ardeal și cîte una în Bucovina. Iosif al II-lea a deschis în Statele austriace școli pentru toti copiii supușilor săi, și li trebuia, chiar în cele mai joase din ele, cărți sistematice, raționaliste, potrivite cu spiritul cel nou. Deocamdată lipsesc însă termeni, lipsește orice pregătire și orice tradiție. Lipsesc modelele, cu totul. Nu oricine se poate încerca. De aceia a trebuit pentru deschiderea capitolului cărților de școală în literatură românească un Șincaș.

Noi aveam dincoace cărți de școală grecesti pentru școlile înalte din Iași și București, a căror lumină, aprinsă cu jertfa noastră, se vedea până departe în tot Răsăritul. Acele cărți sunt scrise de oameni învățăți și pricepuți, și ele se pot lăuda până astăzi, cu tot formalismul lor, care era și formalismul întregului învățămînt enuropean din epoca aceia.

Cînd însă veni și în Principate vremea școlii românești prin sosirea aceluia Gheorghe Lazăr, care era să fie episcop și care se multămi a fi unicul învățător al unei școli tolerate, nu se putea face o prelucrare pe limba noastră a manualelor „elinești“. Ele erau menite pentru o treaptă mult mai înaltă a studiilor. Lazăr nu voia să iea de-a dreptul, fără muncă, tiparul cărților din Ardeal și Bucovina. Mai mulți ani de zile, el se căzni pentru alcătuirea unor cărți de școală, ele-

mentare și neapărate, care erau să se publice, dar din vina împrejurărilor au rămas netipărite până astăzi.

Cel mai bun dintre învățăcei Ardeleanulu, Ioan Rădulescu, ce s'a numit Eliad, dădu în sfîrșit o gramatică nouă și bună, aplecată spre înțelesul tuturor, scrisă frumos și limpede, — o adevărată binefacere, nu numai pentru școlari, ci un însemnat și frumos dar făcut culturi naționale. Pe o vreme cînd focul exagerărilor latiniste se potolise o clipă, cărticica a fost primită în toate părțile României cu o deosebită bucurie și recunoștință. Încă odată cartea de școală era *cartea cea mare* a unuî timp.

Între scriitorii pentru învățătura celor mici, trebuie să se pomenească apoî în acest timp un om ale cărui merite pentru scrisul românesc așteaptă încă să fie puse în lumină¹: agerul și glumețul dascăl craiovean Pleșoianu, acela dintre Olteni care a scris mai bine românește. Dincolo de hotar, după cîteva încercări bănațene, nu prea izbutite și fără niciuun spirit, ca unele ce porniau de-a dreptul din înrîurirea sîrbească, nu mai ieșiau la iveală tipărituri pentru școală vrednice de a fi pomenite.

Totuși în toate părțile locuite de neamul nostru erau multe școli, și școli înalte. Dar învățătura se făcea după manualele *dictate* de profesori și copiate mai bine sau mai rău de școlari, cari pierdeați astfel și o bună parte din zilele menite pentru studiu.

*

¹ D. N. Bănescu i-a consacrat cîteva studii, — cel din urmă în „Analele Academiei“ din acest an. — Notă din 1915.

Un mare avânt pentru tipărirea cărților de școală se porni în principatul muntean după Regulamentul Organic și mai ales după anul 1848 și venirea în Domnie a lui Vodă Știrbei. Prin contracte strînse și răsplătiri însemnate, Eforia bucureșteană a școlilor se îngrijii ca manualele de nevoie în toate ramurile și pentru toate treptele să se dea la tipar. Uniți nu se ținură de cuvînt, dar aceia fură puțini, în acele timpuri mai cinstite de cum le credem; alții dădură prelucrări slabe, făcute din ușor; se găsiră însă de aceia cari alcătuiră cu muncă și iubire opere trainice: să ne gîndim numai la dicționariul frances-român al lui Poenaru, Florian și Hill, la dicționariul greco-român al lui Ioanid și la frumosul dicționariu latin-român pe care începuse a-l tipări la Sibiu, cu o îngrijire minunată, un om ca Nicolae Bălășescu.

Deocamdată în Moldova astfel de tipărituri fură mai rare. Dar, cînd învățămîntul de acolo ajunse în mâinile lui Laurian, reprezentantul unui curent cultural, școală din celalt principat căpătă un sir de lucrări complementare, în fruntea căroră stătea *Istoria Romînilor* a lui Laurian însuși, iarăși o carte de școală care a fost un eveniment literar.

În Ardeal, Blajul mai ales, cu școlile lui unite, contribui tot atunci la literatura didactică cu niște cărți prea curînd uitate și de mult neatinse.

*

Prin Laurian însă dincoace, prin școală cipariană dincolo, aceste bune cărți de școală fură cuprinse în vîrtejul rătăcirilor de ortografie și chiar de limbă care le făcea u grele de înțeles. Îndreptarea spre limba poporului și a trecutului, pe care o dădu, prin anii '60,

Junimea din Iași, fu și aici cu adevărat binefăcătoare. Scrisă în cuvinte și forme lesnioioase, cartea de școală se apropiě întru cîtva de mintea copilului și ajunse pentru el o hrană, în loc să fie mai departe o povară. Clericul Zaharia Boiu, autor de multe cărți didactice, îi revine în Ardeal meritul de a fi recunoscut și urmat curentul cel nou.

Dar în curind, și dincoace și dincolo, cartea de școală decăzu. Se iviră prelucrători fără chemare și fără știință, cari năpădiră iute toate școlile cu monstrosități caraghioase. Pentru cele de dincoace, frații Nădejde, din Iași, fură pedepsitorii și distrugătorii, prin nemiloasa critică a „Contemporanului“.

Criticii dădură la rîndul lor, prin 1880, o nouă serie de cărți. Ele erau bine informate și cinstite. Ar mai fi rămas ca ele să fie frumoase și ca ele să pregătească, pornind din fiecare specialitate, un suflet moral, omenos, idealist, armonios, deplin și îndrăzneț copilului.

Aceasta nu s'a făcut însă, și am avut prin astfel de școli o generație obosită, înnăcrită, străină de orice bunăvoiță, în toată România.

Aceasta nu se mai poate răbdă însă. Un popor în plină și puternică înaintare simte nevoie de alți cărturari decât rebegeți, fricoși și obrazniți de astăzi. Școala poate da această inteligență, această clasă conducătoare.

Scriitori puternici și mari, învătață originali și adinci, facetă această faptă mare: cu jertfa unei părți din timpul vostru, dați cartea cea adevărată copiilor cari vor fi fruntași neamulu românesc de mîne!

XVI.

NUVELELE D-LUI AGÎRBICEANU.

Volumul de nuvele pe care-l dă d. Ioan Agîrbiceanu supt titlul „De la țară“ și care e cea d'intaiu editură a noii tipografii a *Luceafărului* din Pesta, nu deschide numai speranțe cu privire la talentul aceluia care l-a scris, ci afirmă în chip netăgăduit acest talent. D. Agîrbiceanu e, fără îndoială, un tânăr care-și aduce aminte din ce a cetit: cutare deslușire tainică său cutare chip falnic de haiduc cu sufletul înnegurat de nedreptățile vietii, dar nu stricat de ele, vine de la Sadoveanu; Sandu-Aldea i-a împrumutat precisia unor amănunte de natură, și de la Ciocîrlan are cel mai noiu povestitor român desfășurarea fără o anumită țintă dramatică a unor capitole de viață caracteristică. Astfel de înrîuriri se înțeleg la un tânăr, și e de sănătate cînd el nu pornește de la o singură personalitate mai deplin lămurită și hotărîtă decît a lui. Ceia ce trebuie să se recunoască însă e frumusețea graiului, foarte concentrat și de multe ori energetic, chipul firesc în care înfățișează vorbirea țaranilor și poesia de care e străbătută natura acestui nuvelist. În deo-

sebi pădurea e bine înțeleasă, iubită cu putere și înfățișată impunător și tainic.

Se poate zice că nicăunul din tipurile d-lui Agârbiceanu nu e neinteresant pentru cetitorul obișnuit și nefolositor pentru acela care se mai bucură pe alătură și de știrile noī despre marea și felurita românește pe care le aduce acest volum. Ici vezi pe bietul sătean pe care-l doboară la pămînt loviturile slujbașului străin fără răspundere, dincolo ciorbanul bogat în povești care farmecă pe copiii satului, mai departe pîndarul îndrăznet și viclean care păzește aşa de bine, holdele încît mînă la amendă și vitele care n'aū păscut în ogorul străin decit fiindcă tot el le-a adus acolo; apoi răsare față de întuneric a pădurarulu român care-și ucide domnul fiindcă a îndrăznit să vadă în fata lui o simplă jucărie de iubire, și mai e baciul bătrîn cu băbușca lui bătrînă, popa sărac din satul cu multe nevoi, alt popă în luptă cu învățătorul pentru vorbe de femei și pe care-l aduce la împăcare nevoia de școală, nevoia de școală nouă a satului; vezi odrasla de vinător care-și pune în primejdie viața de copil numai să vadă cum se ucide mistrețul, vezi Romînul înstărit care nu mai e omul neamului său, ci omul banului, și doftorul tărănesc, fără arginti, al poporului, și plutașii maramurășenii momiți și omoriți de rachiul Jidanului, și hoțul cu mîna cruntă și inima nepîngărită, atîtea figurî care lipsiau în galeria noastră națională.

Păcatul cel mai mare al d-lui Agârbiceanu e stîngăcia. Cele mai multe povestiri n'aū în ele chiag și nu-și află singure granițele, ci ori n'ajung, ori întrec. În

acest punct trebuie să fie mai aspră critica de sine însuși a acestui tânăr. Una singură dintre nuvelele de astăzi ale lui n'are acest păcat: *Plutașii*, și povestea înduioșată a oamenilor muntelui prădat de „industria mare“ a Evreilor, cari duc pe plătele lor, muncind din greu, această pradă, și sunt storși la rîndul lor, prin otrava rachiului, de aceiași prădalnică, cari ucid astfel frumuseță în oameni ca și în locuri, e de sigur cea mai bine cumpănită și mai întreagă din această carte ardeleană „De la Țară“, pe care o salutăm călduros, cu urări pentru scriitorul ei.

11 Septembrie 1905.

XVII.

DESPRE ÎNNALTUL CLER AL ROMÂNIEI DE ASTĂZI
— CU PRILEJUL UNEI CĂRTI NOUĂ —

Cetirea cărții pe care de curînd d. Nicolae Dobrescu a consacrat-o istoriei Bisericii din România în a doua jumătate a veacului al XIX-lea trezește oarecare aprecieri, cărora li fac loc aice, pentru a se putea stabili răspunderi și scoate, de către cine s'ar întîmpla să aibă bunăvoiință, îndreptările pentru viitor.

În altă parte am făcut, împreună cu istoria literară, întru cîtva și cea bisericească a Românilor din toate părțile până la anul de prefacere 1821. Îndată după acest termin, Mitropolia din București a căpătat în fruntea sa pe Grigorie, pe cînd de mult timp încă Scaunul arhieresc al Moldovei cuprindea pe Veniamin Costachi.

Pe atunci Moldova era despărțită de Țara-Românească și la Focșani trecea încă o graniță prin trupul neamului nostru. Dar Biserica de dincoace de munți nu cunoștea, în ceia ce privește sufletul, această graniță. Veniamin Moldoveanul, fiul de boier, și Grigorie Munteanul, coborîtorul unui neam umil, erau de o po-

trivă ucenicii școli și cele bune de călugărie curată, de iubire pentru învățatură, pe care Paisie o întemeiașe la Neamț. Acest Paisie era un străin, un Rus, care simția numai pentru ortodoxia lui, pe care de la un timp o îmbrăca și în graiu, în scris românesc. Pe acele vremuri bătea însă în largul pământului românesc un vînt de înnoire care trezia avânturi patriotice și în alte inimă decât ale tinerilor. Crezul lui Petru Maior Ardeleanul se vestise pretutindeni ca o evanghelie. Veniamin, un scriitor neobosit, se trezi într-o bună dimineață cu acest crez pe buze, și el muri cu dînsul. Grigorie, un scriitor și el, de și mai puțin harnic, suteri pribegie, pentru că întîmpinase cîrmuirea cuceritoare a Rușilor prin credința sa neclintită într'un viitor deosebit al nostru. Amîndoî aŭ lăsat după trecerea lor din viață amintirea unor sfînti ai chemării lor și ai neamului nostru. În zilele lor, Biserica-și păstra încă locul cel d'intaiu între factorii cari lucrau pentru înaintarea culturii românești.

Și unul și altul aŭ făcut școală, aceiași școală de sfîntenie și de înțelegere pentru lucrul literar și pentru scopurile înalte la care el poate servi. Învățăcei și ascultători de-ași lor, tineri ce crescuseră în cunoștință virtuților lor ascunse în mare parte lumi, aŭ ajuns și ei episcop. Nicunul dintre dînși n'a fost o energie, un caracter, o fire deosebită de scriitor, dar ei aŭ mărturisit în toate faptele lor învățatura pe care o primiseră. Sfîntul episcop Chesarie al Buzăulu a făcut din tipografia sa cea d'intaiu tipografie religioasă a Terii-Românești, a fost un aspru păzitor al rînduielii și al cuviinței în eparhia lui și un desăvîrșit des-

prețuitor al bogățiilor ce se pot culege pe pămînt. Meletie, fratele scriitorului Nicolae Istrati, a avut însușiri care aŭ fost ale sale, și păcate politice — față de Unirea Principatelor —, care aŭ fost ale fratelui său.

Pe atunci ar fi trebuit însă oameni neobișnuiți ca să poată păstra, într'o epocă nouă, din ce în ce mai răspicat modernă, rostul călăuzitor al Bisericii. Acești oameni nu s'aú găsit cînd era nevoie de dînșii. Apoi în curînd averile bisericești trecură în sâma Statului, și episcopilor li cam lipsiră mijloacele pentru a îndemna și grăbi înaintarea culturii. Cause personale se uniau deci cu altele care se puteau schimba mai greu, pentru a îngosi Biserica în viața cea nouă a Românilor de dincoace de munte.

Căpeteniile clerului fură luate de la un timp dintre aceia cari făcuseră o învățătură sistematică. Regimul Regulamentului Organic adusese prin anii 1830 întemeierea unor seminarii nouă, cu alte programe și alt spirit decît binefăcătoarea școală de preoție a lui Vениamin. Multămită lor începură a se ivi clericii cari și aduceau aminte înainte de toate că erau clerici, că făceau parte din marea Ortodoxie, că trebuiau să lupte cu un Stat doritor de încălcare, că aveau de cercetat întinsele domenii ale teologiei pure. Aceia dintre dînșii cari treceaú în Rusia pentru desăvîrșirea studiilor erau și mai fixați în această privință. Cei mai bunii clerici de pe la 1850, frații Scriban din Moldova, își cheltuiră de la un timp toate silințile în luptă pentru Vlađicia canonica împotriva nesocotințelor laice ale Guvernului lui Cuza. Pe acel timp episcopii, aleși te miri cum, după influențe politice și bănești, supt

controlul de aproape al Statului și chiar după intrigile consulilor străini — un Nifon la București, un Sofronie în Iași — nu mai înfățișau nimic decât apucăturile și slăbiciunile lor. Cel din urmă episcop vrednic de laudă fusese Dionisie Romano, de la Buzău, un Ardelean din Săcele, spirit larg și iubitor de lumină.

România se întemeiașe, și ea fu îndată prada luptelor politice. Din ce în ce mai mult partidele pentru putere puseră mîna pe întreaga viață a unei societăți care simția însă alte nevoi. Și Biserica avu aceiași soartă. Și ea fu supusă îndată unui regim conrupător, care o înjosi răpede și o aduse în jumătate de veac acolo unde se află astăzi.

Odată Vlădicii începuseră ca ucenicii în călugărie aî unor vestiți învățători. Apoi ei porniseră ca monahi noi, cu pregătire de seminariu. De acum înainte, cu creșterea nevoilor vieții și, nu mai puțin, cu nimicirea desăvîrșită a mănăstirilor, lipsite de veniturile și de neatîrnarea lor, viitorul episcop își începea cariera, după ieșirea din seminariu, ca preot. Dacă știa și ceva carte, era pe lîngă aceasta învățător, institutor, profesor de seminariu sau de Universitate. O oarecare carieră politică era de nevoie, și de aceia erau preferați preoții cu talent la alegeri, preoții bucureșteni și ieșenii, trăind în mijlocul luptelor pentru putere și străbătuți de dînsele, ba une ori preoții de casă ai cutării personalități hotărîtoare în politică.

Episcopul Melhisedec, cu cultură superioară rusească, ortodox strict fără nicio iubire deosebită pentru scopurile naționale ale culturii noastre, a luat o parte însemnată la munca de erudiție, care a îngăduit să

se pună temeliile istoriei românești. După el s'aș luat și alți episcopi scriitori, dintre cari unii sunt încă în viață. Astfel de îndeletniciri fac cinsti unei căpeteniști bisericești și-l ridică, măcar din cind în cind, mai presus de nimicurile vieții noastre de astăzi. Dar niciodată Melhisedec el însuși n'a avut o parte hotărîtoare în literatura noastră. Căci, pentru ca să o aibă un om, un curent, o clasă, e nevoie neapărată ca în acel om, curent sau clasă să se întrupeze cel mai nou și mai folositor ideal al neamului întreg.

Pe lîngă acest ideal preoticea înaltă a noastră a trecut până astăzi fără să-l bage în sămă, și astfel și-a sfârîmat rolul pe care putea să-l aibă. Fără conștiință de fiecare clipă a unității românești, fără iubirea cea mai plină de căldură și mai adeverită prin fapte pentru teranimea care înfățișează și sprijină aceea unitate, fără cele mai mari și minunate jertfe pentru învățătura și carteia românească, clerul superior din țara noastră va fi ceia ce este: o tagmă de funcționari, prețuiți foarte puțin de societatea laică, cu toată leafa mare ce li se servește și formele strălucitoare, dar zădarnice, care li se îngăduie.

Și e, de sigur, una din cele mai mari nevoi de astăzi ca Biserica noastră să învie. Aceasta nu poate face decât *prin sine*.

Gîndiți-vă la acest principiu cei cari, în puterea unei legi, puțin nemerite de alminterea, veți avea să alegeti mîne-poimîne un Mitropolit Primat al Regatului român. Dacă legea vă împiedecă să ridicați pe cine ar trebui, schimbați-o.

XVIII.

„JUNIMEA LITERARA“ DIN CERNĂUȚI.

„Junimea Literară“ din Cernăuți începe printr'un călduros articol închinat memoriei iubite a lui George Popovici de profesorul sucevean Iancu Nistor, unul din conducătorii revistei. Se reproduc și unele din poesiile prietenului, pline de duioșie ginggașă, de un simț istoric desăvîrșit și de acea ironie față de viață și oameni care a ferit pe George Popovici de a rătaci pe drumurile tinoase ale vietii, îndreptîndu-l în clipa tristă de dăunăză către limanul de seninătate curată al morții. Încolo revista bucovineană, cu intenții foarte bune de almînterea, îmă pare că face marele păcat de a căuta originalitatea și independența într'un drum de mijloc, unde nu află dușmană, dar nu cîștigă prieten și pe care nu se ajunge niciodată nicăiră. În împrejurările de astăzi orice revistă care, din calcul sau din slăbiciune, și-l va alege, vaperi în scurt timp, fără să fi mișcat și schimbat nimic. Căci aici nu e vorba de un om sau altul, ci de cinste și necinste, de adevăr și neadevăr, de lumină și de întunerec.

XIX.

LAMPRECHT DESPRE ROLURILE NAȚIONALE.

Marele istoric german Lamprecht, aflindu-se la Salzburg, în Austria, la deschiderea cursurilor Universității de acolo, a fost rugat să le inaugureze printr'o cuvântare. Din ea scoatem unele păreri și îndemnuri care par rostite anume pentru împrejurările noastre. „Cînd pe de-asupra Germaniei“, spune unul din cei mai sănătos moderni din cugetătorii ei, „și pe de-a-supra Austriei privim departe, la milioanele de frați ai noștri cari trăiesc dincolo de oceane, atunci descoperim că mai presus de unitatea politică stă una și mai mare, a culturii. Dumneavaastră, domnilor profesori, sănătoșii chemați în rîndul întîi a fi purtători de cultură pentru poporul dumneavaastră. *Numai naționala care poate infățișa mari puteri morale, are un viitor...* Puterea pe care avem s'o combatem, nu poate fi învinsă printr'un liberalism fără credință, ci prin credință curată în ideal, prin această *libertate disciplinată*... Noi căutăm adevărul : nu ajunge să socotim adevărul ca adevăr, dacă nu voim să rămînem o ființă mi-

serabilă (*ein erbärmlicher Wicht*). Cela ce se străduiește după adevăr, trebuie să fie viteaz... Astăzi, cînd iubirea de carieră (*Strebertum*) și bizantinismul se răsfată la noi, împotriva lor avem o datorie de a sta de sine... Chemarea noastră e a ni apăra comorile moștenite de la strămoși, a le îngriji și desvolta mai departe. Nu toate straturile poporului nostru pot face aceasta; înaintarea națiunilor mari stă totdeauna în mîna celor puțini numări, a conducătorilor. Dumneavoastră însă, domnilor, cari vă mîndriți că faceți parte dintre dinși, luăți în păstrare aceste comori și nu credeți numări, ci săptuiți, în libertate germană și în adevăr german.“

Voți cari „aveți urechă ca să nu auziți“, cum judecați aceste cuvinte ale unuia om mare din țară străină, care poate fi deci prooroc și pentru noi?

11 Septembre 1905

XX

O OBRĂZNICE A BUNILOR NOȘTRI
PRIETENI STRĂINI.

A fost vorba nu demult în două articole din această revistă despre luminatul bărbat frances și meșterul stilist Belessort din Paris, care, după ce dăduse gata Iaponia într'o carte de dăunăză, îndreptase asupra noastră, asupra micei, umilei, sălbatecei Româniî mîncătoare de Jidanî care o mînîncă îndurătoarele sale priviri de turist literar, științific și politic. Am mărturisit părerea, cu totul personală de alminterea, că asemenea visite ale somităților veaculuî ni s'ar putea cruta, fiindcă afară de o parte din boierime, bucuroasă de trufaș, noi, cestialalți barbari, nu sîntem pregătiți pentru a primi pe alții decît pe semenii noștri.

Cartea d-lui Belessort a avut totușî — cine cetește „Sămănătorul” și cine-l crede în acest mare popor al Romînilor? — a avut decî un mare succes. Orice Romîn cu diplomă, haine și hîrțială de Paris s'a grăbit să-să împodobească biblioteca internațională cu acest produs plin de savoare al mintii omenești cultivate.

Compatriotilor d-lui Belessort, cari sunt foarte adesea

oră, în presă și literatură, coreligionarii părții aceleia din locuitorii României cari nu vrea să vorbească românește, în numele Vechiul Testament și al unei nobile descendențe galiciene, compatrioților d-lui Belessort cartea nu li-a plăcut de loc, cel puțin în ceia ce privește ideile.

Noi ne simțiserăm jigniți în conștiința muncii ce am îndeplinit-o până astăzi prin tonul ușurel și luător în batjocură, foarte politicos de al minterea, în care călătorul vorbise de trecutul nostru, de care n'avea habar, de literatura noastră, care-i rămăsese cu totul necunoscută, de viața noastră politică din care cunoscuse numai amabilitatea cîtorva persoane, de viața noastră socială din care zărise numai un lustru înselător. E ușor de înțeles pentru cine are „inima la locul ei“, cum zic conaționalii d-lui Belessort, că nu putea să ni vie la socoteală o descriere pe atît de pripită, pe cît de împodobită, în care era vorba exclusiv de boii, de cîmpii, de Evrei și de proprietarii de saloane de la noi și în care nu era un cuvînt despre munca noastră cea mai adevărată, mai cinstită și mai rodnică.

Ei bine, — și aceasta trebuia să ni fie o strănică învățătură în relațiile noastre, prea lesnicioase până acumă, cu străini, și mai ales cu cei de acolo, de la d. Belessort —, ei bine, critica francesă socoate cartea acestuia domn ca o colecție de complimente pe care nu le merităm, ca un buchet de reclamă, pe care — știe Dumnezeu — l-am fi dorit, l-am fi cerut, l-am fi îndrumat, l-am fi plătit chiar. Da, din panegiricul proprietarilor de saloane, Evreilor, cîmpilor și boilor,

noi am ieșit ca un popor de oarecare însemnatate, cultură și omenie, ceia ce nu suntem într'adevăr.

Aceasta o știe și o spune un domn cu două nume în loc de pronume, Ernest-Charles, care face cronică, adecă, aşa cum se înțelege prea adese oră pe acolo, un fel de critică flegătărească, cu pișcături ca să rîză, la vestita *Revue Bleue* pe care Români noștri o au mai bucurios pe masă și o cetesc mai cu drag decât pe aceia din bietele noastre reviste săracă ce li vrea mai mult bine.

D. Charles acela Ernest, care, nefăcind însuși cărți, are meseria de a spurca pe ale altora, știe toate. Dumnealui, care n'a călcat în viața d-sale pe la noi, care n'a avut în mînă o singură carte în limba noastră, care habar n'are de această limbă, vorbește cu cea mai mare încredere și precisie despre orice ne privește.

Așa nu i-a rămas ascuns faptul că n'avem niciu sentiment național, că patriotismul nostru nu e alta decât ura împotriva străinului harnic, care vine să tulbure lenea noastră, lenea înăscută în acest afurisit de neam, al căruia teren lucrează opt lună pe an cu spinarea ruptă pe ogoare de la răsăritul până la apusul, până târziu după apusul soarelui. Mai poate spune dumnealui că suntem un popor incult, adecă, să zicem, care ne-am îndărătnicit să nu învățăm carte în împrejurări tocmai aşa de prielnice pentru cultură ca aceleia în care s'a lăfăit poporul d-sale două miile de ani. Regele nostru e un străin, nerecunoscător și nepoliticos față de Franța, al cărui Împărat Napoleon al III-lea, venit după cel dințaiu, care a vrut să ne dea și Rusiei, ni-a dăruit Unirea, în visurile lui sentimentale,

pentru care peste cîțiva ani l-aă dat jos de pe tron. Aristocrația noastră nu mai poate de nemțește. Noi toti murim după Nemți, și suntem așa de păcătoși încât nu murim de dragoste mai curind după Ruși, aliații Franciei, cari Ruși ar dori să murim de dragoste vitezie și civilizație lor. Ticălos popor și poporul astă românesc, domnule Ernest-Charles, de la saă *di pi*, cum te simți și d-ta, *Revue Bleue*, mai mult *di pi* decît de la Paris !

Și așa vin la rînd: casele Bucureștilor, care nu sunt frumoase (că e și veche edilitatea bucureșteană!), măhalalele, asemenea cu ale unui „oraș chines“, cuib de putoare și de calicie viermănoasă, pescăriile d-lui Antipa, care n'aduc nicăi pe departe ce ar aduce dacă am face o sănătoasă politică franco-rusă și am crea pe atită Jidani, cari nu vreaă să fie Români, măcar cetăteni români... Si atită alte păcate, neexplicabile și care nu se pot ierta! Toate infășurate în glume, în teori, în cornete de anecdote poleite...

Uite atită pot să spui despre România tinerii noștri Evrei cari staă la Paris și poate oameni mult mai mari decît dinși cari au stat în București. Iar d. Charles-Ernest proclamă aceste adevăruri în auzul lumii. Ceva însușiri să fi avind și noi, n'a auzit dumnealui. Si omul își scrie senin această critică, pe atit de nedreaptă, pe cît de obraznică.

Dar așa ni se cade. Nu e nicăi cea dintări lovitură de picior pe care o primim pentru gudurăturile noastre față de străini, și nu va fi cea din urmă. După cîteva chelălăituri vom cere iarăși favoarea de a fi gîdilați pe burtă cu vîrful cizmei. Si iarăși vre-un Er-

nest, orî Charles ne va zvîrli de supt masă, dintr'o izbitură.

Până ce, cu oasele rupte, ne vom învăța odată să nu mai încunjurăm cu lingusiră de cîne flămînd masa nimănuî. Până se va deștepta și în această generație trufia de Valah sălbatecă, de care s'aștăta temut față de strămoși noștri orice neam a ajuns să ne cunoască.

Atunci nu vom mai fi amabili, dar vom fi *cuminți*.

25 Septembre 1905.

XXI.

NOIȚ EPISCOPI CATOLICI DIN ROMÂNIA.

În timpul din urmă, Biserica catolică din România și-a schimbat șefii. Arhiepiscopul din București și episcopul din Iași nu sunt personalități care să se vadă adese ori în viața noastră socială, și ei nu joacă niciodată un rol în cea politică. Si unul și altul se înfășură în acea taină care place catolicismului, chiar în locurile și împrejurările în care n'are niciodată nevoie de dânsa. Lumea noastră î crede ocupăți cu întunecoase smo-miri ale sufletelor și, cînd își aduce aminte, e numai pentru a li arunca o căutătură de bănuială. Decît această bănuială fără cunoștința rostului înnalților prelați străini cari locuiesc în mijlocul nostru, e de sigur mai bună această cunoștință. Oricît de mare ar fi înrîurarea nivelatoare a Bisericii romane și a spiritului propagandist, totuși deosebirile omenești se păstrează, și ele sunt uneori destul de mari pentru a da o perceptie deosebită fiecării stăpînirii pastorale.

Cea d'intaiu schimbare s'a făcut la Iași. Am cunoscut acolo acum cinci ani pe episcopul Dominic Jaquet, un Elvețian de limbă francesă, fost profesor la Univer-

sitatea catolică, bine cunoscută, din Friburg. Om destul de înaintat în vîrstă, foarte cult, cu apucături sfioase, de o politică rece și tristă, acest om fin, slab, discret n'avea de loc înfățișarea unui aprig cuceritor de conștiințe. Foarte primitor și gata pentru îndatorire, mi-a pus îndată la dispoziție archiva episcopiei, aruncată în rîndul de sus al reședinței, într'o odaie pustie care se ruină: nu e de prisos să spun că n'am găsit acolo nimic din acele grozăvii romantice pe care, după modelul *Dramelor Parisului* și al haiducilor, știau să le povestească redactorii prostuți sau șarlatani dela anumite gazete, cari socotiau că trebuie să se mai samene ură pe încă o chestie. Scrisorile călugărițelor dela Sacré-Coeur, care țin cunoscutul institut de fete, cuprindeau floricele de stil, oftături de fete bătrâne și erau mai la urma urmei nerozii curate, scrise în cea mai frumoasă caligrafie, pe hîrtie fină.

De fapt, episcopul stă în casele parohiale de la biserică din Strada Mare, niște încăperi mărunte și sărace ca vař de capul lor, într'o parte a orașului care te ameștește de acel miros pe care creștinii, în necuvîntă lor, îl numesc putoare jidovească, fiindcă nu se poate găsi alt termin. Personalul casei se alcătuia dintr'o bucătăreasă leașcă, care se certa toată ziua cu vizitoul unei trăsuri din cele mai modeste. Atâtă era toată pompa; toată taina se încheia în cele mai bune daruri de struguri și în părerea unui cleric naiv și bolnăvicios că am pierdut, nefăcîndu-mă catolic, un rost aşa de mare ca acela de cardinal. La doி pași era biserică strălucitoare a Trei-Ierarhilor și, ceva mai departe, greoaiele turnuri ale Mitropoliei noastre cotropiau to-

tul cu umbra lor; episcopul Jaquet cunoștea pe bîndul Mitropolit Iosif și avea toată considerația pentru cucernicia venerabilă a sfîntului bâtrân.

În același timp, Arhiepiscopul Xaveriu de Hornstein își făcuse în București cu totul alt rost. Si el un Svetian, dar iuncăr, nu profesor, om energetic, al căruia spirit cotropitor fusese întemnițat prea multă vreme în cercul îngust al unei parohii de sat, el urmăria lucruri mari. Palatul pe care și-l clădi, e de toată frumusețea și vorbește aceluia care-l vede, de ambiție și dorință de putere. Aceste scopuri, mărturisite limpede, îi stricaseră toate legăturile; la palatul „Regelui catolic“ de care știu să vorbească foile flecarilor și ale celor ahtiați de putere, *Monseniorul* Hornstein era foarte rău privit, mai ales de la botezul copiilor prințiară; cu clerul nostru înalt se stricaseră lucrurile din capul locului. În sfîrșit, ceea ce se știe mai puțin și se poate spune acum cînd unul nu mai trăiește, iar celalăt a plecat de la noi ca să nu se mai întoarcă, cei doi șefi ai catolicismului în România trăiau rău. Căsuța din Iași era un adăpost pentru aceia dintre clerici cari erau urmăriți cu fulgere din palatul arhiepiscopal de la București.

Cei doi prelați înfătișau de asemenea două feluri cu totul deosebite de a înțelege chemarea Bisericii catolice la noi. Pentru arhiepiscop, ea trebuia să înceapă o luptă fără cruceare cu ortodoxia, răzimîndu-se într-oaceasta pe Puterile străine, pe Franța, tradiționala apărătoare în Orient a legii latine, pe Austro-Ungaria, adecă mai mult pe Ungaria. Trebuia să fie și să ramfie un așezămînt străin, de limbă străină, cu scopuri

străine și cu mijloace tot aşa de străine. Cine încearcă aşa ceva, își cheltuieste silințile și mai în zădar decât cu o propagandă. Sîntem în măsură astăzi să punem la locul lui pe oricine încearcă a înstrăina ceva din ce stăpînim.

Monseniorul Jaquet nu era un om hotărît, și poate că dese ori îi părea rău după liniștea catedrei sale la Friburg, unde s'a întors acum. Dar era încunjurat și sfătuit mai ales de oameni cari dăduseră o coloare episcopatului Monseniorului Camilli, înaintașul său, — în rîndul întîii părintele Malinowski, preot în Iași, născut în țară din părinți poloni, cari datoria României o recunoștință ce nu e uitată de fiul lor. Pentru acest cerc de clerică latină, Biserica catolică n'avea de ce să fie străină și nicăi *cum* să fie astfel: ea avea a face cu țerani cari, mergind la biserică lor deosebită, vorbind în Moldova și ungurește, iar în Muntenia și bulgărește, nu puteau fi cruțați, și n'aveau de ce să fie cruțați, de o romanisare neapărată. Pe de altă parte, în orașe ea avea credincioși de toate neamurile, cari se puteau înțelege numai românește și aveau nevoie de predica în limba noastră. Catolicismul putea să aibă un viitor numai ținându-se strîns de o Românie care *exista* acuma, cu nevoile, interesele și idealele sale. Acest partid voia o Biserică *română* catolică și se gîndea la o înțelegere cu Uniții de peste munți.

Camiliștii au fost întaii învinși; episcopul de Iași a trebuit să plece. Peste puțin și Monseniorul Jaquet își părăsia Scaunul; atunci a fost criza, care s'a rezolvat și prin moartea neprevăzută a archiepiscopului.

Noul Papă Piu al X-lea a făcut pe episcopul Camilli, care nu ne-a pierdut din vedere niciodată, să se

întoarcă. Iar locul din București l-a dat acum rectorului Colegiului grecesc său unit al Propagandei din Roma, Raimund Netzhammer, fost profesor și la București și un prieten al d-lui Vladimir Ghica, trecut, cum se știe, la catolicism.

Curentul care ține samă de noi, ne recunoaște și nu caută sprijin în afara, a învins în parte. El mai are însă multe, foarte multe de schimbă. Când semi-nariile catolice vor fi școli românești și clerul catolic de la noi nu va fi alcătuit din străini, ci numai din Români luati din Ardealul unit, nu ne vom face catolici, precum, dacă ni-am fi trăit tot trecutul în catolicism, nu ne-am face ortodocși, dar orice om cuminte va fi deplin împăcat cu existența în România a organisării catolice.

2 Octombrie 1905.

XXII.

GENERATIA CEA NOUA ÎN ARMATĂ

ÎN LEGĂTURĂ CU CARTEA: „INSTRUCȚIA TEORETICĂ A GRADELOR
INFERIOARE ȘI A SOLDAȚILOR ÎN ARMATA ROMÂNĂ”,
DE CĂP. AL. D. STURDZA.

Până acum cîțiva ani abia se putea spune că aveam o școală sătească, adeca o școală pentru prefa-cerea țeranilor din România în gospodari luminați, știind ce să facă din pămîntul și alte înlesniri ale lor, și în Romîni conștient de drepturile care le aș și de felul cel mai potrivit, pentru ei și pentru țară, în care le pot exercita. Partea cea mai mare, mai curată, mai voinică în trup și mai cumpănită la minte din locuitori Regatului român era înlăturată, pe tăcutele și în dosul formelor de civilisație celor mai strălucitoare, de la binefacerile culturii.

Aceasta s'a recunoscut pe deplin numai în clipa de îndreptare, precum e firesc ca numai atunci să se recunoască greșelile.

D. Haret va păstra totdeauna, în ciuda tuturor cle-vetitorilor săi, meritul cel mare de a fi pus carteau în mîna satelor, ceia ce face mai mult de cît o mie de discursuri ținute de cel mai „gură-de-aur“ politician

al tîrgurilor și decît o mie de iștețimi iscodite de cel mai măiestru organizator de alegeri. Astăzi intemeietorul școlii poporane nu mai e ministru, și un coleg al său — o, dulce colegialitate a țeri noastre! — face ce poate pentru a-î strica isprava, ca și cum ar fi vorba de d. Haret liberalul și de d. Vlădescu — o temeinică deosebire de principiï! —, și nu de interesele cele mai mari ale neamului românesc, care nu e nicăi liberal, nicăi conservator și trăiește pentru altceva decât pentru parasiți săi. Putem păstra însă nădejdea că mîne, supt liberali său supt conservator, lucrurile vor porni iarăși pe calea lor normală, desvoltîndu-se treptat și sigur, fără vre-o altă revoluție personală, ca aceea de astăzi.

Chiar atunci însă cînd școala satelor va căpăta *mile* de învățători a căror lipsă o mărturisește d. Haret și pare a o tăgădui, prin suprimarea de școli normale, urmașul său, problema luminării poporului în România nu va fi pe deplin deslegată. În învățămînt nu e vorba de ce dă școala, ci de ce păstrează școlarul, și aceasta nu numai în vrîsta copilăriei, ca o cunună de premiï, cu frunzele uscate, care se aruncă mai târziu, ci și mai departe, până la bătrînetă. Trebuie ca școala să îndemne la cetitul pe viață, trebuie ca ea să trezească în suflet o curiositate, o nevoie de a ști, de a afla zilnic, de a se lămuri asupra oricăror întrebări interesante pentru neam.

Pentru aceasta, în alte țeri sunt *cursurile de repetiție*. Ca să se dea un exemplu, Sasî din Ardeal, cari luptă înviersunat pentru a păstra cît mai mult neamul lor împuținat, menit să se stingă, potrivesc aşa încît la

maturitate fostul școlar mai are unele legături cu învățătorul său și se întoarce la el de la muncă pentru a-și împrospăta viața sufletului.

Astfel de cursuri nu le avem însă. Mai tîrziu se vor putea face, în locurile unde învățătorii tineri sunt și oameni harnici și oameni de inimă, și unde, pe de altă parte, nevoile traiului nu vor fi prea storcătoare și demoralisătoare pentru un țaran deznađăduit, șezători de cetire și sfaturi în lungile ceasuri, moarte pentru muncă, ale noptilor de toamnă și de iarnă, cînd de obicei săteanul nostru dormitează ca și ogoarele lui. Aceasta însă e deocamdată numai o dorință pentru viitor.

Dar, cînd acela care a învățat la școala satului cetețul, socotitul și ce-i trebuie din cunoștința țeri, neamului și a trecutului lor, împlinește vrîsta de douăzeci și unul de ani, o nevoie mai tare decît orice îl chiamă pe trei ani de zile la deprinderea armelor, la pregătirea ca ostas, pentru apărarea pămîntului țeri, a cinstei și a viitorulu ei Pe trei ani el e smuls, mai mult sau mai puțin deplin, de la datinele sale de trai, de la deprinderile sale de lucru, de la vechile sale apucături care deseori nu se mai potrivesc cu vremea noastră și-l țin în loc față de alte neamuri. În acele treizeci și sese de luni, el e strămutat într'un oraș, unde lumina se răspîndește zilnic între locuitorii mai înstăriți, el locuiește o casă bine clădită, aerisită, străbătată de soare. El calcă pe drumuri pietruite și drepte, între curți împrejmuite după cuviință. Mîncarea lui e mai felurită și pregătită mai bine, zilnic î se înfățișează prilejul de a sta de vorbă cu oameni

cari, de și poartă galonul, nu sunt decât frații săi de arme, cari în ceasul primejdiei sunt chemați a înfrunta aceleiasi gloante pentru mîndria steagului și mîntuirea terii. În sfîrșit, zi de zi, anumite ceasuri sunt întrebuitate pentru a i se face școală.

O școală de războiu, care nu poate avea niciun rost însă, niciun folos fără trezirea la viață a vechilor cunoștințe adormite, căpătate la învățător, fără îmbogătirea și potrivirea lor pentru nevoi practice ale vietii.

În teorie, așa este. Regimentul desăvîrșește școala rurală. Prin învățător și prin gradații casarmei poporul se deșteaptă la lumină, în gospodărie ca și în cugetare. Și, cînd te uiți bine, vezi că oastea n'a dat celui care a trecut prin ea decît oboseala, o amăraciune mai mare față de acei cari au putere asupra lui, o slabire și mai multă a simțuluи de dreptate și un număr de deprinderi rele, care une ori nu-l fac potrivit pentru viață între alii săi de acasă, unde ar trebui să fie acum un sfătuitor bun și un îndreptător luminat. Aceia dintre dinși cari au purtat galonul, în loc să se găsească pe urmă între cei dințaii ai satului, vin de-î strică linisteia și curația, cînd nu rămîn pe la o cancelarie ca odăiași ori scriitor, cînd nu intră în rîndurile acelor corpură la care se cer sau folosesc cunoștințe militare. O rutină seacă, impusă cu sila, cu sila pumnilor, ieri, cu sila batjocurilor și pedepselor legale, astăzi, a mîncat folosul celor trei ani de zile cari ar putea fi de o valoare neprețuită.

* * *

În împrejurările de astăzi, nimic nu trebuie ascuns

și îngăduit. La lumina zilei trebuie să se statornească toate răspunderile, ale tuturora. Oră de cîte ori un rău ieșe la iveală, trebuie să se puie întrebarea: cine e vinovat?

În acest cas, firește că nimenea altul decât ofițerimea cea veche.

În pregătirea ei a stăpînit încă acel spirit anti-cultural, acel materialism greoiu, acea tiranie strivitoare, acel respect pentru forma goală și acea lipsă de orientare și ideal în lucrurile omenești și naționale care a domnit și domnește în acea Rusie obscurantă de unde ni-am luat *miliția*. Oarecare deprinderi boierești și o bună parte de modă fluturatică parisiană a ajutat la crearea tipuluī de ofițer strălucitor, bun la baluri, bun la parade, meșter pe lîngă dame, a căror strategie o ciștigase printr'o lungă experiență, foarte îngrijit de o carieră răpede, destul de amestecate pentru aceasta în miseriile politice, iar la casarmă — *comandant*. Cei mai mici, subofițeri, se luau firește după el: dulci la mahală, aspri la casarmă.

E o fericire însă că și aici generația nouă, *generația cea mai nouă*, părăsește cămăruța întunecoasă a rutinei ucigătoare pentru suflet și soarbe aierul înviorător al idealelor largi. Crescut cu îngrijire în școli militare din ce în ce mai bune, deprins a ceti în afară de specialitatea lui și învățat a privi critic toate aparențele înselătoare, ofițerul cel nou e un frate bun al tinerilor cari luptă pentru adevărata înaintare a neamului acestuia. După șirul de poeti ai saloanelor și ai iubirilor usoare, după ciripitori de moda lui Șerbănescu și a d-lui Carol Scrob, un sublocotenent, d. Em. Gîr-

leanu, vine de se alipește cu cavalerism și adevărată iubire, prin *Făt-Frumos* de la Bîrlad, la mișcarea de înnoire a cugetării românești. Cetitorii ai revistelor bune se întâlnesc destul printre militarii de astăzi, pe cind ceilalți își țineau pe masă, netăiate, caietele, până astăzi foarte slab redactate, ale revistelor militare, — și acelea o formă.

În aceste împrejurări, căpitanul Al. Sturdza, fiul bătrânlui șef liberal, s'a întors din Germania, unde și deprinsese meșteșugul de militar. Ar fi putut face ca atitia altii: să găsească toate bune și să zboare către o înaintare răpede. Și pe acest ofițer tânăr l-a prins însă conștiința nevoii de a ne preface cu totul în toate, de a ne face mai presus de critică în orice ramură, pentru a putea trăi și atinge, cind va bate ceasul, culmile cele mai înalte ale menirii noastre. Cu aceasta de sigur că și-a făcut mulți dușmani, pe cari bucuros ar fi vrut să-ăi aibă prietenii lîngă dînsul. Dar a stăruit mai departe — căci această generație a noastră e cea dintâi care *nu se lasă*, nu se conrupe și nu se obosește —, și astăzi e învățătorul iubit al unei înalte școli militare. De acolo pornește cartea care a dat prilej la aceste rînduri, o carte de spirit nou, caldă pentru țară și neam, bună pentru țaranul supt arme, o carte hotărâtă și mărturisitoare de adevăr.

Ea-și va face drumul, și ofițerimea ce se ridică astăzi în împrejurări și mai bune, va dovedi ce a folosit dintr'insa.

9 Octombrie 1905.

XXIII

SCHİTELE D-LUI N. N. BELDICEANU.

D. N. N. Beldiceanu și-a adunat în volum schițele de viață a mahalalei. Fiul al poetului moldovean N. Beldiceanu, crescut în Iași, d-sa cunoaște bine mahala din acele părți. În București, unde stă acum, și-a strâns observații mai mult sau mai puțin adânci și exacte asupra „suburbilor Capitalei”, care nu samănă însă așa de mult, ca vorbă, ca deprinderi și chiar ca suflet, cu suburbile „celei de-a doua Capitale”, căci în acest punct amestecul cu elementele, rău înțelese, ale culturii nouă „europene” e neasamănăt mai mare, precum vechea omenie e cu mult mai mică. Prieten al d-lui Sadoveanu și stăpînit, ca și alți tineri, al căror număr va crește necontenit, de felul de a scrie, plin de duioșie, de taină, de înțelegere discretă a naturii, care deosebește pe scriitorul „Floriș Ofelite”, d. N. N. Beldiceanu a fost adus deci să amestece în vulgaritatea subiectelor de mahala și acea poesie intimă care le poate scăpa, dându-li și mai multă felurime. Astfel s'a alcătuit un talent, care, de și nu s'a dovedit încă a fi foarte însemnat, nu poate fi trecut cu vederea.

Deocamdată, d. Beldiceanu dă scene hazlii, încăierări cu vorbe groase și chiar cu schimb de pumnă, cîte un colț *serios*, mișcat și trist din aceste suflete pe care imitația lucrurilor ce staă mai presus de ele le-a falșificat mai mult în forme. În această privință, tema obișnuită, foarte adesea întrebuițată de altminterea, e bătrînul și bătrîna, îndușmăniți de zile grele cari, într'o anume clipă rară, își aduc aminte de o depărtată iubire care i-a adus în iadul certelor din fiecare ceas.

Odată tînărul scriitor a dat și un curat tablou din viața satelor, cu un altfel de bătrîn stăpînind liniștit între aî săi. Pe acest teren, care nu-i e necunoscut d. Beldiceanu se mai poate încerca, cu izbîndă. Oricum însă, după acest volum d'intăiu care-i face un loc între povestitorii de astăzi, d. Beldiceanu are datoria, de a cerceta adînc și întins, de a prelucra mai înde lung rezultatul acestor cercetări și de a dovedi că e capabil de acea desvoltare a talentului său fără de care un scriitor tînăr își pierde răpede cetitorii, cărora nu li plac repetițiile.

9 Octombrie 1905.

XXIV.

CALENDARELE CA FACTOR CULTURAL

Nu toată lumea, mai ales într'un popor încă puțin înaintat în cultura sufletului, cum e al nostru, ține cărți. Odată cel mai sărac și mai înapoiat cetitor avea însă cîte o carte de rugăciuni, care-i amintia zilnic limba corectă și ortografia cea bună. Astăzi însă, prin orașe măcar, nu mai este așa. Dar oricine simte odată pe an nevoie de a-și cumpăra un calendar. Unii se multămesc cu cîteva fișuice calendaristice propriu-zise, cusute împreună cu mersul trenurilor, tarifele de poștă și telegraf și multe anunțuri. Acești oameni economi și cu mintea îngustă plătesc așa ceva cu cîțiva gologani numai. Dar cei mai mulți vreau să aibă, pe lîngă aceasta, pentru dinșii sau pentru alii lor, și ceva povești și poesi; ei se bucură cînd mai află și unele ilustrații. Pentru aceștia sunt calendarele mai măricele sau cele mari, pe care trebuie să le redacteze un scriitor, oricît de măruntel.

Odată puneam cu dreptate un mare temei pe aceste calendare. Cu calendarele lui de la Buda, a spus Zaharia Carcalechi pe atîția cetitor din Ungaria

și din Principate, dându-li lucruri plăcute de cetit într'o formă tipografică neobișnuit de aleasă. Și el nu era cel d'intaiu, ci pe timpul lui, prin anii 1830, calendaristica românească împlinise mai bine de o jumătate de veac de la data cind, în veacul al XVIII-lea, Petru Șoanul din Brașov încercase cel d'intaiu a tipări o astfel de lucrare.

După Carcalechi, cel mai bun „calendarist“ a fost Kogălniceanu însuși, care, aşa om învățat cum era, n'a desprețuit nicăi acest modest mijloc de luminare. Cătare calendar al lui din anii patruzeci, preschimbat apoi supt titlu de „Almanah“, e de toată frumuseță, și ca materie și ca orînduire și ca execuție tipografică. Se dau vederi, foarte bine desemnate, din capitala Moldovei, care fusese mai puțin tradusă în jidovește de cum e astăzi, se înșiră articole voioase și spirituale ale editorului însuși, poesiile de-ale lui Alecsandri, care aveau pe atunci tot farmecul noutății, și cîte altele. Mai toată literatura tînără era reprezentată în calendar.

Puțin după aceia, librarul Ioanid, din București, începu șirul calendarelor sale, care se răspîndiră foarte mult. Calendarul literar de spătă negustorească apărea astfel, și el s'a păstrat, cu neconitenite îmbunătățiri, până în zilele noastre.

Iar dincolo de munți calendarale brașovene de prin anii șaizeci, urmînd tradiția lui Bariț, începură a da o cetire felurită și bine aleasă unui public tot aşa de puțin pregătit ca și al nostru pentru literatura înaltă.

Iată acum, în liniști foarte generale, cum se înfățișează calendaristica noastră de prin anii 1880 înnainte.

Un timp, calendarele cu basme fură foarte iubite, și ele cuprind un material de povești destul de însemnat. Mai totdeauna se dădea și, după exemplul lui Kogălniceanu și al bătrînului Asachi, cu calendarele ieșene ale „Albinei“, și narațiuni istorice, cu tendință patriotică. Scriitorul de romane haiducești, de un caracter sensational care a zguduit mahalalele, Bucureșteanul N. D. Popescu, începu să scoată calendarele „pentru toti“, care se împodobiau în fiecare an cu cîte un capitol de istorie românească, scris pe șleaui, după puțință bietului „romancier popular“, și dădea și, pe lîngă multe ilustrații, și o amănunțită cronică a anului. Calendarele d-lui Popescu, cu frontispiciul lor simbolic, ieșe până astăzi și, pentru unele strate din public, nu sunt, de sigur, o cetire rea. De mult însă, ele nu sunt cele mai căutate, precum erau de sigur în copilăria mea, cînd mă înduioșam cetind în ele patimile Brîncoveanulu și ale neamului său nenorocit. Ele reprezentă însă și astăzi un gen deosebit în literatura de calendare.

Lîngă calendarul istoric trebuie pomenit cel politic. Odată anumiți ziariști căuta să înrîurească lumea și pe această cale. Răposatul Gh. Dem. Teodorescu scria cu o deosebită vervă necuviincioasă și ușuratecă acele calendare ale *Ghimpelui* care căuta să înjosească dinastia „străină“. Un asemenea calendar, de și fără haz, se zice și umoristic. Multe ziare de caricaturi și glume său încercat în asemenea calendar, care nu său prea trecut, precum alte ziare, „serioase“, între-

buințău și pentru acest scop tipografia lor; aşa a făcut un timp *Războiul*, pe atunci o foaie foarte răspândită.

Maș mult decât calendarele de dincoace, cele de peste munți urmăriau, cu tot amestecul, neapărat, de negustorie, scopuri culturale. Librarul Krafft din Sibiu, foarte priceput la vînzare, și-a îngrijit totdeauna și ilustrațiile și articolele din calendar, care ieșe de cîțăva vreme supt conducerea preotului Popovici din Gelmar, fost profesor seminarial. Un alt cleric, părinte Matei Voilean, asesor consistorial, dă tipografiei arhidițesane din Sibiu un calendar cu literatură într'ales. Un al treilea apare la librarul Ciurcu în Brașov și mi s'a părut adese oră prea slab. Un al patrulea ieșe în sfîrșit, în condițiile bunăoare, la Blaj. Fără să mai pomenim calendarul pentru săteni și micuțul calendar cirilic dela același Krafft ori calendarele de diecesă din Banat.

În București, Institutul Minerva, care a adus o adevarată revoluție în condițiile materiale ale literaturii românești, trebuia să se gîndească și la un calendar literar și „național“. „Calendarele Minervei“, bine și bogat ilustrate, cu un material literar superior tuturor celorlalte, aș și luat îndată locul întâi printre publicațiile românești de acest fel. Numați *Calendarul plugarilor*, scos de cîțiva învățători oameni de inimă, anume pentru săteni, poate primi, în felul său, aceleasi laude.

Cu cît ne vom încredința mai mult de adevărul, trist, dar netăgăduit, că sînt mulți oameni cari nu cetesc decât calendarele, vom căuta cu toții, de la cel

mai mari scriitori păna la cei mici, să le facem tot mai bune. Căci binele pe care ele-l pot aduce, e încă foarte mare.

16 Octombrie 1905.

XXV.

NUVELELE D-LUI I. CIOCIRLAN. — SCHİTELE
D-LUI A. CIURA.

„Traiul nostru“ e al doilea volum al d-lui I. Ciocîrlan, învățătorul din Moldova care a izbutit, în scurt timp, să se impui ca unul din cei mai bunî povestitori printre cei tineri. Cartea de 127 de pagini, pe care a editat-o „Luceafărul“ din Pesta, are un cuprins foarte amestecat, a căruia unitate o formează însă un stil doesebit, fără meșteșugire în legături, scurt, tăiat, plin de calificative potrivite și cuvinte nouă, culese din graiul poporului. În cutare din aceste povestiri și schițe afli o legendă despre Ștefan-cel-Mare, spusă destul de bine; alta e cea d'intaiu încercare a scriitorului către subiecte străine, în care eroii sănt suflete neobișnuite și superioare: e vorba de doi refugiați ruși, lucrători stîngaci într'un sat moldovenesc, și pe cari un vîfor de iarnă-î îngheță în coliba unde s'aș adăpostit (*Două suflete*). Cele cîteva pagini intitulate „Schițe“ (mai tot volumul s'ar putea chama aşa) daă poeme în prosă. În „Pe Runcu“, în „Rămași acasă“, în „Așteptare“ și „Ispita“ cetești scurte idile țărănești care-ți amintesc felul de lucru al lui Alecsandri, cu

toate însușirile și defectele sale, de înflorire cam dulceagă. Și, puțin mai departe, „Traiul nostru“, „Cină“ și „De Serbători“ îți dau în amănunte mici, zdruncinate, pline de adevăr și descoperite adesea prinț'o observație fină, cele mai negre priveliști din viața tărâimiș noastre din România.

Povestea cea din urmă amintită e de sigur cea mai frumoasă din volumaș, și niciunul din cetitorii nu va rămînea neînduioșat de înfățișarea căsuței de săracie în care mișună copilași goi, cărora, odată cu vesteau Sfîntului Botez, preotul li aduce și cîte o cămeșuică nouă. E atîta înnălțare în această mică faptă bună spusă cu o simplicitate deplină! De această istorioară a durerii mîngiilate se poate apropia și amintirea „Orbul“ cu care se încheie cartea, schițînd chipul unuî bătrîn jitar fără lumină care prinde din cîntecul rîului doinele cu care-șă îngînă bătrînetele.

Din viața satelor Moldovei, unde scriitorul însuși e unul din izbăvitori de săracie și nenorocire prin învățatura împărtită copiilor golași și celor înveliți, din această viață de adîncă suferință și de curătie a inișii, d. Ciocîrlan își va culege și mai departe materialul povestirilor sale. Cu vremea el se va deprinde, lucrînd, a-și strînge mai mult hotarele scrisuluî, a-și alege ceia ce e în adevăr caracteristic și a coborî asupra celei mai desnădăduite nenorociri acea rază de poesie pe care li-o refusă une ori, aşa încît oarecare jignire a simtirii se amestecă în sufletul cetitorului cu compătimirea cea mai omenească și mai frătească; pe de altă parte, el se va feri de a preface traiul te-

rănesc într'o icoană de vis albastru pe fond de aur sters, cum aŭ mai făcut-o și alții, și îndestul pentru ca să n'o mai facă și scriitorii de astăzi. Atunci talentul său, cu totul lămurit, va avea și înfățișarea lui definitivă.

*

Cellalt volum nou din editura „Luceafărului“ are un cuprins cu totul deosebit. Supt titlul de „Icoane“, profesorul, tînărul profesor Alexandru Ciura din Blaj povestește, în crîmpeie scurte, viața de școlar și de student a „inteligentei“ românești de dincolo. Începînd cu schița, foarte mișcătoare, a celor d'intaiu simțiri de instrăinare a copilului ce a căzut din cuibul cald al casei în aspra disciplină fără iubire a internatului, d. Ciura poartă pe rînd pe studentul său la examene, în adunările cu colegii, în rătăcirile după locuințe ieftene și la întîlnirile de trecătoare dragoste neașteptată. Tonul e foarte viu, limba e bună, și ceia ce formează o lectură plăcută pentru orișicine rămîne și un document folositor pentru o parte, neessențială, dar interesantă, din priveliștile felurite ale vietii românești de astăzi.

16 Octombrie 1905.

XXVI

LA DESVELIREA MONUMENTULUI LUİ ALECSANDRI¹.

Cînd vor apărea aceste rînduri, cei cîțiva Ieșenî creștinî și mulți Evrei ieșenî vor fi avut placerea de a vedea pe una din piețele orașului lor chipul de marmură al lui Vasile Alecsandri. Vom vedea din notițele ziarelor că desvelirea statuii s'a făcut cu o pompă deosebită, înaintea elementului oficial al vietii românești. Regina însăși a scris versuri întru amintirea aceluia poet, și național, și de Curte, care a fost la bătrînetele sale un ospete iubit al palatului de libertate și poesie din Sinaia. Fără a mai vorbi de alte ode, de panegirice, dintre care unele au fost mai cumpătate, de medalii rivale pe care le-au bătut, întrecîndu-se în uriciune, dintre acei librari ai Iașilor cari tin să se afirme, cu tot dreptul, la orice manifestație patriotică și culturală.

Toate aceste semne de admiratie: statuie, discursuri, versuri, prosă, medalii evreiești, le-a prevăzut Alecsandri în cugetările sale asupra viitorului la care se pu-

¹ Era vorba ca la această dată să se facă desvelirea.

tea aştepta. Sigur de sine însuşi, de uşurinţa crea-
tiei sale, de farmecul său cuceritor, de neapărata sim-
patie pentru dînsul a celor mulţi şi celor mari, el a
purtat o coroană fără spină şi a strâlucit fără să su-
fere şi fără să se mistuie. Şi-a trăit viaţa toată, şi
lucrul său de scriitor, în loc să i-o fi scurtat prin chi-
nurile iscodiriile de gînduri şi făpturiile de cuvinte, prin
străduinţele grele întru lămurirea simţirii, i-a prelungi-
t-o poate prin conştienţa stăpînitoare a unei gloriile
cîştigate răpede şi pe care până la bătrîneţe a ştiut
să o păstreze.

Cine a cîrtit împotriva lui? Vre-un nemernic a căruia
lipsă de talent şi de caracter lua orice preţ spuselor
sale. Cine l-a tăgăduit? Vre-un tînăr, pe care nu-l as-
cultă mai nimeni, şi încă şi acela cu cît încunjur,
cu cîtă sfială şi pietate!

Şi nu i s'a întîmplat măcar ceia ce se întîmplă ra-
rilor scriitorii cu bătrîneţe lungi pe care mai multe
şiruri de contemporani îi recunosc pe rînd. Nică după
moartea lui critică n'a cîtezat a vorbi răspicat, a tă-
gădui veşnicia semizeulu. Din potrivă, poetul mort a
fost răsbunat foarte răpede şi de acele usoare atacuri pe
pe care avuse a le suferi, fără a păgubi nimic prin ele.
Pe încetul, lumea, condusă de scriitorii şi de criticii
de meşteşug, s'a întors la vechea părere de încchinare
fără rezervă înnaintea lui. El a rămas astfel şi de-a-
cum înnainte, cu toată întregirea culturii noastre, cu
toată adîncirea sufletului nostru, cu toată creşterea
simţului pentru adevărata limbă românească, aşa cum
o vorbeşte şi o înțelege acel ce a făptuit-o: poporul;
el a rămas deci scriitorul fericit al naturii şi al oa-

menilor de la noi, armonisatorul maestru al cîntecu-
luî popular, vrăjitorul trecutului eroic, aedul renaște-
rii noastre, al luptelor și triumfurilor din urmă, într'un
cuvînt întruparea poetică a geniului național.

Un altul, foarte nenorocit de la un capăt la altul
al vietii sale, creînd cu greutate, din măduva și sîn-
gele său, opere care l-a îngeniat totdeauna de des-
nădejdea idealului neîndeplinit, un altul care n'a aflat
măcar în iubirea frătească a tovarășilor, într'o înțele-
gere largă și deplină a publicului mîngitere pentru a-
ceastă mare și veșnică suferință, un altul pe care duș-
manii nu l-a îcruțat, pe care proștiile nu l-a iertat,
prietenii nu l-a respectat, pe care nimeni nu l-a în-
țeles în întregimea lui, un oarecare Mihail Eminescu,
de profesie rînd pe rînd actor, revisor, gazetar și ne-
bun, căruia cîțiva admiratori din cei guralivi i-au în-
chinat caricatura de bolovan într'o piată botosaneană
și un bust ca aceiea de pe mormîntul oamenilor cu
avere la Ateneul din București, acela a numit pe Ale-
csandri, în cea mai scurtă și mai bună caracterisare:
„veșnic tînăr și ferice“. Pe cînd el, sărmanul, care
lăuda așa de frumos, fără niciun gînd de rivalitate,
a fost bătrîn în cugetarea sa cu mult înainte de vreme
și, prin urmarea firească a unor uriașe însușiri nestă-
pînute, de el însuși sau de mediu: „veșnic neferice“.

Și iată-mă ajuns, cum se va întîmpla totdeauna
oricăruia din generația mea, care va fi adus a vorbi
despre Alecsandri, la neapărata comparație cu Emi-
nescu. Orî cu cît simt istoric ne-am înarma, orîcît am
prețui liniștea și seninătatea, orîcît am dorit să nu jig-
nim păreri respectabile, nu putem da lui Alecsandri,

a căruī faptă o înțelegem și o prețuim, inima noastră, pe care *Eminescu* o stăpînește.

Însă iarăși înțelegem foarte bine, și prin urmare nu învinuim, pe celalți cari iubesc pe Alecsandri în același timp în care îi recunosc meritele. Cei ce fac un sport din iubirea pentru popor, din iubirea pentru trecut, din iubirea pentru neam, din arta săntă a poeziei, aceia nu pot cere mai mult decât ce li dă acest bogat și strălucit diletant care a fost Alecsandri. Si, iarăși, *exteriorii* prudenti, cumpătații, măsurății, pieptănații, gătiții, solemnii și pompoșii nu pot găsi în toată literatura românească un altul din scriitorii mari care să-i multămească atât. Că e un scriitor mare, nu încape vorbă. Dar la el nu va jigni niciodată și pe nimeni un gînd adînc și obscur, o simțire care să uimească și să arunce în lătură, o comparație care să izbucnească, un strigăt care să zguduie, un cuvînt măcar care să nu se poată auzi oricînd. Acesta e un perfect om de societate, un respectuos al tuturor formelor și convențiilor, un eminent „nici prea-prea, nici foarte-foarte“.

Așa fiind, și luî i s'a consacrat ce i se cuvenia mai mult, și admiratorii luî, cari nu dispun de inima lor pentru literatură, i-aū dat ce puteauă da mai scump cînd s'a ridicat statuia de marmură de la Iașî.

Toți aceia cari pot face o deosebire hotărîtă între însemnatatea istorică a unuī scriitor și valoarea lui actuală, toți aceia cari cred că asemenea subiecte trebuie atinse, nu cu meșteșug de vorbe înflorite, ci cu o deplină seriositate de suflet și cu un înalt simț de răspundere, și în zilele obișnuite și în cele extraordinare, vor iscăli această părere.

23 Octombrie 1905.

XXVII

POESIILE LUÎ OCTAVIAN GOGA

Acum cincisprezece ani, cînd nică nu putea să mai fie vorba de o influență a lui Vasile Alecsandri și cînd aceia cari pretindea că sînt în currențul poetic al lui Eminescu nu dădea altă decît o sarbădă, din ce în ce mai sarbădă repetiție a cîntărîilor durerosului maiestru, se află de-o dată în România noastră, unde și cei mai mititei din poetei și poețoi ajungeau răpede la oarecare reputație cu ajutorul, și pricoput, și desinteresat, al manufactorilor de gazete, se află deci că există în Ardeal un om cu numele de George Coșbuc, care face poesiî fără tiparuri. Adecă el le făcea de mult, din o mare nevoie intimă a sufletului său care nu învățase poesie la nimeni, — dar nu fusese încă descoperit. Ardealul acela era pe atunci foarte departe, cam de zece ori cît până la Paris. Ce se cînta acolo, nu ajungea aici. Si oare nu știa toată lumea cultă că, în Ardeal se vorbește *altă* limbă? Prin nu știu ce întîmplare, „Convorbirile literare“ dădură de urma lui Coșbuc, sau el dădu de urma lor. „Nunta Zamfirei“ apăru, și nuntași de-acolo aduseră la o mare petre-

cere a mintii pe tot publicul intelegerator de literatură. Mai aveam un adevărat poet, și, ceia ce e mai însemnat, mai aveam o adevărată poesie.

Poetul din Ardeal a cintat de-atunci despre frumoase din sat, despre amurguri la țară, despre războaie străvechi și despre războaie nouă ale neamului nostru, despre ostașii de la Plevna și despre Regele Carol, despre săteanul român, care „vrea pămînt“, despre bucuria și datoria vieții, și despre cîte de toate. Se văzu îndată că scriitorul cel nou era din Ardeal, dar nu aț Ardealului. El aducea o mare obiectivitate senină, un simț de vitejie înaintea vieții, accente de veselie nepăsătoare, puterea de a învălmăși mișcărî și mulțimî și o îndrăzneală, o putere, o bogătie de formă ne mai pomenite, căci *acestea* sunt meritele lui.

Mai trecu vreme, și, pentru un motiv sau pentru altul, producția poetică a lui Coșbuc se încetini. Atunci pe drumul rîvnit de mulți, dar călcat de puțini, al poetilor, se auzi iarăși un cîntec nou pe care-l cînta un om din Ardeal. St. O. Iosif Brașoveanul venia după Coșbuc din Năsăud. El aducea cu sine cea mai mare simplicitate de simtire unită cu cea mai mare bogătie de formă, un simț gingăș pentru cele mai ascunse mișcărî ale sufletului, măestria de a smulge accente puternice din mijlocul dulcii tristeții visătoare. Cel de-al doilea corifeu ardelean al poesiei românești făcu balade, cînturi, satire, de un subiectivism duios și discret. Si la el se văzu însă îndată că, de și venia din Ardeal, nu era nicăi el de acolo.

Si el ca și Coșbuc erau și mai mult și mai puțin decât un poet al Ardealului. Acela trăiește însă astăzi

și-și desăvîrșește din ce în ce mai mult această însușire a sa. El e Octavian Goga, care-și trimete astăzi în lume cel d'intăiu volum de cîntece¹.

*

Tînărul mic care s'a dezvăluit în puțină vreme ca stăpîn sigur peste însușiri de poet mare, s'a născut în Rășinară, nu dintr'o familie de preotă de acolo, ci din *familia* preoților răšinăreni. Rășinarul e satul de peste pădurea Sibiulu, un sat vechi și mare, un sat adevarat românesc. El adună în sine înnalta frumuseță a muntelui cu binecuvîntarea ogoarelor și cu foarte multe tradiții, întipărîte în biserică, zugrăveli și manuscrîpte. Oameni de acolo sunt înstăriți și mîndri, și tocmai de aceia ei sunt mai adînc o nenorocire a neamului lor, supt care iobăgimea săracă și smerită din alte părți se pleacă fără murmur. De jur împrejur, în acele văi și pe acele coaste sibiene trăiește, în aceleși simțiri și cu aceleasi datine, cea mai frumoasă și mai nobilă teranime a neamului românesc. Cine s'a născut și a copilărit acolo, cine s'a întors de pe depărtate plaiuri în acele locuri, ca la un izvor de mîngîiere și de îmbărbătare, acela nu poate fi în viață să întreagă decît omul acelu pămînt, în care sunt prinse toate rădăcinile sufletului său. Si, fiindcă acel Tînut e ca o icoană înnălțată și limpede a Ardealului românesc, acel scriitor va fi în stare să-l spuie toate frumusețile, să-l înțeleagă toate durerile, să-l șoptească toate speranțele și să trîmbite pentru dînsul imnul luptelor viitoare. Nota dominantă a sufletului său va fi aceasta.

¹ Poesii, Pesta, editura revistei „Luceafărul“.

El va fi un poet local, în cel mai înalt și mai adînc înțeles al cuvântului, și va ajunge unul din poetii naționali, nu plecînd de la teoriî saă de la sentimente generale, ci de la nemărgenita dragoste pentru casa sa, pentru brazda sa, pentru biserică sa, pentru satul său, pentru Tinutul său oltean și pentru țara sa ardeleană. El, va iubi poporul românesc, nu din datorie, nu din conștiință de cărturar sau din simpatie de artist, ci din iubirea trainică și vesnică pentru părinti de-acasă, pentru frați de joc, pentru vecini bine cunoscuți, pentru preotul satului și pentru lăutarul satului, și de aici pentru tot oameni satului, Tinutului și terii sale ardelenе.

*

Orunde ați deschide volumul lui Octavian Goga veți găsi pretutindeni această siguranță în orice observație și în orice cuvînt, această precisiune în amănunte, până la firul de izmă creață ce tremură în vînt pe marginea Oltului, până la cei „doi puî de nevăstuică“ ce se strîng pentru somn la căderea sfîntă a seri. Si veți găsi aceiași mărgenire și intimitate a iubirii, aceiași îmbrătișare strînsă și caldă, care prinde cutare rîu, cutare dascăl șchiop și glumet, cutare lăutar, pe care-l chiamă Lae Chiorul și a fost un Țigan asupra sfîrșitulu căruia se poate plînge, cutare căprar, cutare vecin. Până și cînd răsună în strune de aramă un cîntec de mărire pentru Vodă Ștefan bătrînul, nu e vorba de Moldova lui, de Suceava lui, de luptele lui cu Turci, de cîmpia cu Podul-Înnalt și de Valea-Albă a Războienilor, ci simțul de respect și iubire al poetului se întoarce de la locurile de străbună slavă

românească spre cele de lungă și cumplită robie a aceluiași neam, unde se frînge de neputință de a da fapte mîntuitoare sufletul poetului:

Măria Ta, sănem bătuți de nevoi,
La noi în zădar ară plugul,
Căci holdelor noastre cu spicul de aur
Străinul li fură bielșugul...

*

Și e ardelenăescă, caracteristic și apriat ardele-nească și această pornire vijelioasă în care se pare că tremură zale și săbiș se ciocnesc de scuturi, acest mare avînt pătimăș și sălbatec pe cîmpurile idealului, în care și un poet tinerel poate învinge pe dușman și cîştiga de acele biruințe care pregătesc mîntuirea poporului său. Aici nu e nimic din căldura patriotică de acum douăzeci-treizeci de ani care făcea pe un Alecsandri să făurească în răgaz, înaintea unor pri-vitorî cîştigați d'înnainte, cîntările de mărire ale României nouă. Nu, ci e revărsarea, în forme create nă-prasnic, a unei dureri care să grămădît clipă de clipă într'un suflet neobișnuit de simțitor la sîngeroasele jigniri ale dreptății și mîndriei neamului său, e strigătul de agonie al pieptului pe care-l sfârîmă o stîncă.

Și, fiindcă astfel este această carte, nu va fi om tînăr, nu va fi suflet tînăr în Ardeal, care să nu se încalzească de ritmurile războinice, care să nu verse lacrămile sale cele mai bune și cele mai ascunse peste aceste versuri ce s'aș închegat în lacrămi. Orice primire i se va face în România, ea nu va putea să se apropie de aceia pe care o va întîmpina în țara pentru durerile căreia a fost scrisă.

30 Octombrie 1905.

XXVIII

UN SCRITOR ARDELEAN : TITU CHITUL

La Chetău, în părțile nord-ostice ale Ardealului, a fost îngropat zilele trecute Tit Chitul, autor de romane istorice. Cine a cetit, în toile de dincolo, discursul, foarte mișcător, rostit asupra mormântului lui Chitul de advocatul Gavrilă Tripo din Bistrița, a putut afla din ce sărmană viață chinuită de beteag fără nădejde, ologit și încremenit din cea d'intăie tinereță, purtat pe mînă în viață ca și la groapă, aŭ răsărit acele scrieri: „O fată de tarabostos“ și „Steaua Orientului“, care, tipărite fără supraveghere de stil și în condiții cu totul neprielnice, la tipografia archidiaconescă cu ortografie cipariană de la Gherla, și în revista „Familia“ de acumă, aŭ fost abia cunoscute în Ardeal, iar aiurea, de loc. Din câte pagini ale lui am răsfoit, am putut vedea că acest stîngaciu, de multe ori banal — fiindcă și lipsia experiență vietii și mediul literar! —, avea puterea de a descrie și un netăgăduit talent de a istorisi. Cred că, prin alegeri și îndreptări, ceia ce a rămas pe urma lui ar putea fi apropiat de public măcar acum, după moartea lui, într'o ediție mai omenească.

30 Octombrie 1905.

CARTEA UNUI DISPĂRUT: „FETE“ DE
I. D. MANOLACHE

În spiritul literaturii românești se produce de câtva timp o netăgăduită schimbare, ce se datorește multor motive, care nu se pot desluși încă pe deplin. Astfel se întâmplă că unele cărți în care fără îndoială este putere și talent, se înfățișează ca învechite, cu toate că a trecut numai puțină vreme de la apariția lor. Este într-însele ceva care nu mai cîștigă astăzi, pe cînd cîștiga aşa de mult încă în ajun, ceva care nu-ți place, te jignește, te îndepărtează de dinsele, pe cînd aceleași însuși ar fi fost cele mai gustate pentru cîtitorii zilei de ieri.

Și nu e vorba aici de un antagonism între două generații sau, mai bine, nu e vorba numai de dînsul. Scriitori aceștia, cari nu ti se pot lipi de suflet, sunt mulți dintre dînsi oameni încă tineri, alții au murit dăunăză plini de tineretă. Ceia ce era până mai ieri un semn al îndrăznelii biruitoare, al noutății care cutează, e acum o pată de boală, un stigmat de decădere.

La aceste lucruri trebuie să te gîndești cînd străbatî multele pagini cu litere mărunte din care se alcătuiește volumul „Fete“ al lui I. Manolache, — I. D.

Manolache, cum își zicea el, sau, cum văd că i se pune astăzi numele, I. Manolache-Holda.

*

Autorul acestei cărți nu mai trăiește. Boala de piept l-a luat din mijlocul sărăciei acum cîteva luni de zile. S'a dus în amare dureri ale sufletului, cu conștiința că lasă pe aî săi fără ajutor, după o scurtă încleștare fără noroc cu soarta. Ieșit din școală, a bătut la ușă care nu i s'aș deschis, fiindcă n'a știut să le aleagă. Cîtva timp a fost corectorul „Revistei Idealiste“ a d-lui Holban. Dar nu mai era în stare să se tie de niciun lucru; puterea, viața se stîngeau într'însul. L-aș dus la țară, cu siguranță, pe care o avea și el, că nicăi frăția bună cu natura nu-l poate lecui. Pe urma lui aș rămas nuvele risipite prin reviste —, cînd la „Convorbiri literare“, cînd la „Literatură și artă“, cînd închinate d-lui Maiorescu, cînd puse supt oeroțirea d-lui Pătrașcu, și ceva manuscrípte. Văduva lui le adună astăzi în volumul pe care-l tipărește „Minerva“.

Manolache copilărise în Bîrlad, într'un oraș cu mă-hălăli multe întru toate asemenea cu satele. Aică ochiul lui pătrunzător s'a deprins a cunoaște în același timp două feluri de viață cu totul deosebite: a terenimii sărace, cu sufletul curat și cu bunele datini vechi, de o parte, iar, de alta, a meșteșugarilor rămași în urma altor vremuri, oameni cu singele amestecat, cu limba împesrițată și cu setea de ciștință în vine. Mai târziu a căpătat și cunoștința traiului ușuratec și pretențios al funcționarilor de tot felul, pe cari i-aș creat timpurile noastre. În sfîrșit, el a venit la București ca student, și aică a avut înaintea sa zgomotul, risipa

de vorbe cinice, lipsa de orice disciplină serioasă a studențimii din epoca lui, și a d-lui Tocilescu. Acestea sînt elementele de realitate care-i stătea la îndemînă pentru ca din ele să-și țese povestirile spre scrierea cărora îl chema un netăgăduit talent.

Astăzi însă un scriitor nu purcede numai din experiența sa, ci și din cărțile pe care a dorit său să a întîmpat să le cetească. Cetirea tinerilor de prin anii 1890 se mărgenia însă numai la literatura franceză modernă, și anume la acea parte, mai bogată și mai bine cunoscută, dintr'insa care desfășură luptele, plăcerile și suferințele unor oameni pătimași și nenorociți, unor biete suflete schiloade și slabe, menite să piară într'un chip nevrednic. Din asemenea cetire se desfăcea iarăși neîncrederea față de viață, batjocura față de ideale ce pot atinge sau măcar servi, și mari avânturi dure-roase către acele culmi căre staă dincolo de marge-nile puterilor și chemări noastre.

Dacă ar fi fost un om sănătos, bucuros de trupul său, sigur de o viață mai îndelungată, el ar fi stăpînit cîndva pe deplin materialul său de experiență, și poate chiar pe acela de cetire, și ar fi dat din bogăția lor opere armonioase, care să-ți afirme sufletul în forma lui definitivă.

Astfel însă, el a scris, în cuvinte frumoase, meșteșugit legate între sine, ciudate vedeni simbolice, care te mișcă une ori, te farmecă ici și colo, dar te orbesc mai mult și te lasă cu o impresie de nedumerire și amărăciune, care se poate preface în compătimire personală. Altă dată a luat condeiul pentru a însira po-

vești de o ironie neașteptată, grea, une ori vulgară, ca în bucata unde ca substrat al creațiunii femeiei se descopere, în locul coastei biblice a lui Adam, coada modernă a Draculu. Cîte o scenă a vieții de astăzi, văzută și înțeleasă de el numai în aparențe, trece apo î fără rost și fără sfîrșit într'un hohot de rîs, care-tă face rău și pentru subiect și pentru autor. În cutare poemă 'n prosă e un sentimentalism aşa de diafan, încât el nu se poate prinde de mintea cetitorului.

Și totuși ce potrivite ar fi fost acum cîțiva ani a ceste vedenii de demoni și îngerî, acest panteism palid, această satiră care blastămă o societate întreagă, în oameni și așezămintele, cuprinzîndu-se într'însa orice afară de terânimul căreia i se plînge de milă !

De patru ori I. D. Manolache a săpat cu energie și siguranță în subiectul său, un bloc mai resistent. Odată e vorba de o biată ființă schiloadă, de o fetită cocoșată pe care o urăște și mamă-sa, zicîndu-î „Moș-Gheban“, dar pe care o iubește, până la moartea lui, un tată tot aşa de prigonit de ursită. A doua oară, un teran osîndit pe jumătate cu dreptate e primit la ieșirea din ocnă de un bun boier bătrîn și se face cel mai cu rîvnă păzitor al averii lui. A treia oară, — și, în ordinea însîririi, scade și însemnatatea nuvelelor —, un sergent amorezat de nevasta unuia bătrîn arde casa acestuia pentru a-și răsbuna de împărtirea înjosoitoare a ființei iubite și capătă pe neașteptate, în locul urii din partea ei, o iubire mărturisită înaintea tuturor, pentru că vinovatul a scos din flăcări un copil care e al lui. În sfîrșit, „Dihorul“, care a fost foarte mult lăudată

cuprinde pătaniile tragicomice ale unuī cojocar bătrîn, care se folosia de isprăvile unuī dihor adevărat ca să se îngraše din găinile vecinilor.

În aceste bucăți află și observație, și stil, și putere dramatică. Ceia ce le strică însă e, nu atîta neputință de a le mîntui, cît aplicarea scriitorului de a trăsi la capăt cu un mare efect sentimental sau tragic. Fetița cea urâtă care a trăit ca o mucenică și a simțit ca o sfîntă, ucide la sfîrșit pe sora ei frumoasă. Fostul ocnaș care ajunge de apără așa de credincios avea boierească, se înfâțișează la urmă într'o năprasnică revărsare de lacrimi. Bietul moșneguț-dihor moare lovit în cap cu parul. Si sfîrșitul de la nuvela „Pojarnicii“, cu prinderea de gît a iubiților înaintea casei care se mistuie în flăcări, nu e cel mai firesc.

*

Astfel un curent nenorocit, o școală fără folos moral, prietenii rătăcitoare și blăstămul bolii au putut întuneca însușiri care n'au fost din cele obișnuite. Nică pe departe n'am avut de la acest scriitor ce ar fi fost în stare să dea.

6 Noverembrie 1905.

MARILE DISCURSURI ALE LUİ M. KOGĂLNICEANU

D. V. M. Kogălniceanu e un fiu pios al marelui său părinte. De mai mulți ani d-sa tipărește părți din corespondență politică a lui Mihail Kogălniceanu sau dă ediții nouă din acele opere ale aceluia,—o personalitate tot aşa de puternică în domeniul cugetării ca și în al faptelor de fiecare zi,— ce nu se mai puteau găsi lesne de un public care ar putea folosi încă mult dela dînsele.

Acuma, ni se dau într'o ediție foarte ieftină — 1 leu pentru 150 de pagini — cele două mari discursuri ale lui Mihail Kogălniceanu ținute în 1862 cu prilejul desbaterii chestiei țerănești în Adunarea României unite. Se știe că hotărîrea, luată de Cuza-Vodă și ajutată apoii de Kogălniceanu, de a ceda țeranilor cu titlul de deplină proprietate, fie și în schimb pentru o despăgubire, pămîntul pe care păna atunci ei îl lucraseră ca liberă neliberă, în sama altuia în parte, a întîmpinat o opoziție pe atît de invierșunată, pe cît de nedreaptă, din partea atitor oameni bogăți, lumi-nați și puternici, cari nu erau în stare să vadă mai

departe și mai sus decât interesul lor personal și de clasă. Acestei cete a privilegiaților, strâns legați între sine, li vorbește luptătorul pentru marele ideal național de desrobire a țărănilor. De când s'aș rostit acele discursuri, mulți cuvîntători meșteri, mulți cuvîntători cu gîndul adînc, pe lîngă atîția saltimbanci de vorbe sau echilibristi de idei false, au vorbit în cuprinsul Camerelor românești. Nicunul însă, chiar în momentele sale cele mai fericite, n'a putut să îmbine, într'o revărsare sinceră a sufletului său, însușirile care fac din cuvîntările lui Kogălniceanu o culme a oratoriei noastre: cunoștința deplină, de specialist, de învățat, a chestiei, puterea unei argumentații fără greș, frumusețea limbii celei mai firești și celei mai fermecătoare și un avînt care nu slăbește de la un capăt până la celălalt. Decât atîtea lectii reci de istorie mai nouă a Românilor, până și școlarilor noștri din clasele mai înalte li-ar folosi cu mult mai mult ascultarea acestor strălucite pagini de literatură politică, pe care o aşa de ieftenă ediție le pune la îndemîna oricui. Si Românilor de dincolo, cari au foarte adesea ori părerile cele mai greșite cu privire la rostul țărănimii în regatul nostru și la causele istorice ale situației de astăzi, nu li se poate recomanda un mai bun mijloc de informație, care e în același timp și o lectie de limbă, o înnavutire și înnalțare a simțirii fiecăruia. Poate că a sosit în sfîrșit ceasul când Kogălniceanu, acest mare nedreptățit pe toate terenurile, în istorie, literatură și politică (a umbrit pe mulți prin mărimea culturii și talentului său!), poate să capete, între contemporani săi, locul care i se cuvine.

La urmă se dă și o scurtă bibliografie a operei literare a lui Kogălniceanu; ea poate să aducă foloase și altora decât cetitorilor obișnuiți.

Asupra cărții în care d. Vasile M. Kogălniceanu se ocupă de chestia țărănească, se va vorbi mai pe urmă.

6 Novembre 1905.

XXX.

PROPUNERILE D-LUÎ G. BOGDAN-DUICĂ

„Revista generală a învățămîntului“, care urmează cu aceiași îngrijire pentru întrebările de pedagogie și cu aceiași iubire de școală care se puteau vedea și în cel d'intaiu număr al ei — ce contrast cu publicația care se intitulează „Cultura Romînă“, cu toată lipsa de orice cultură morală și socială a atâtora dintre colaboratorii d-lui Găvănescu! —, a început a tipări și studiu mai întinse, în volume deosebite.

Cel d'intaiu e acela pe care d. G. Bogdan-Duică îl consacră Seminariului pedagogic („Seminarul pedagogic notite și propuneră“, tip. Carol Göbl). Se știe că de cîțiva ani s'aș adaus pe lîngă Universitățile noastre, în locul vechilor școli normale superioare, care erau mai mult niște internate pentru bursieră, „seminariu“, care aș de scop să pregătească într'adevăr pe profesori în chip practic pentru mesteșugul lor. Studenții noștri fac încercără asupra sufletului unor școlari aduși anume pentru dînsii într'un liceu mare sau mai mic, după cum sunt și puterile și sentimentele pentru

școală ale viitorilor profesorî și după cît îngăduie fasa, totdeauna foarte gingășă, a începuturilor,—fără a mai vorbi de personalitatea acelor cari sînt chemați să îndrumze pe acești tineri neîncercați. Astfel unii au cresut în seminarii și s'au entuziasmat chiar de ele, iar alții s'au arătat mai reci față de ele, sau le-au tagăduit, mergînd chiar, printr'o judecată basată pe a-parente, până a le lua în batjocură.

Nici d-lui Bogdan-Duică nu-i plac aceste *preparatorii* ale profesorilor în felul cum ele se înfățișează astăzi la noi. Dar această judecată a sa n'are nimic superficial și subiectiv. Puțini dintre oamenii noștri de frunte au tratat subiecte aşa deosebite ca d-sa, și de sigur că nimeni n'a iubit aşa de mult, aşa de exclusiv, cu atîta cinste și jertfă de timp și de atenție, chestia pe care într'un anumit timp a fost ispitit să o cerceteze. Cînd acela care a scris pagini aşa de folositoare despre istorie și istorie literară, în toate ramurile lor, a ajuns a se ocupa de pedagogie, el s'a îngrijit să cunoască adînc întreaga bibliografie a subiectului, aşa cum aceasta se poate cere de la cel mai conștiincios specialist. Urmărind până astăzi mersul ideilor cu privire la pregătirea practică a profesorilor, d. Bogdan-Duică a întîmpinat ideia cea nouă—realisată însă în atîtea locurî din Germania—a seminariului care chiamă la dînsul, nu studenți cu grija de cursuri și examene și cari privesc exercițiul lor pe terenul pedagogiei ca o pierdere de vreme neplăcută, ca o nouă povară pe lîngă cele multe pe care, fără nicio dreptate, le țin pe umeri în virtutea unor regulamente universitare greșite, ci absolvenți de școli superioare, licențiați și

doctori, cari se pot încchina, cu tot răgazul, cu toată seninătatea și maturitatea, experiențelor de pedagogie. D. Bogdan-Duică e și d-sa de părere, ca orice om cu vederi mai largi și cu spiritul mai îndrăznet, că, de fapt, nu poate fi decât alegerea între un astfel de seminariu, de știință, conștiință și iubire, și între nicăun seminariu, ca până în ultimele timpuri. În vederea unuia ministrului modern, cum în foarte multe privință a fost d. Haret, autorul acestuia studiu dă și planul practic al intemeierei școlii pentru meșteșugul de profesor. Într-o țară unde se face încercare cu atitdea idei rele numai fiindcă sunt nouă, mai ști? , poate să aibă oarecare noroc și această ideie, și nouă, și bună.

6 Novembre 1905.

XXXI.

O NOUĂ SCRIERE ÎN CHESTIA TERĀNEASCĂ

D. V. M. Kogălniceanu a pregătit îndelung cartea asupra „chestiuniî terănești“, pe care o înfățișează astăzi, într'un timp cînd anî de foamete și cîte o răscoală nouă aă atras iarăși atențiunea politicianilor asupra terănimii și cînd, prin reorganisarea învățămîntului sătesc, prin manifestarea de muncă și tragere de inimă a învățătorilor și preoților, prin alcătuirea, atît de spontanee la început, a tovarășilor de credit și muncă ale țeranilor, s'a născut în clasele conducătoare, într'o parte a lor măcar, un interes bun și o simpatie caldă, care se vădesc în scările privitoare la țerani ale unor oameni politici de însemnatatea domnilor D. Protopopescu (Agricola) și Spiru C. Haret D. Kogălniceanu-fiul e un căutător conștiincios al informației, care din nenorocire nu i s'a dat de cîte ori a vrut; e apoi un spirit cumpătat și practic, care se gîndește la măsurî mici și se sfiește de soluțiile mari; în sfîrșit, dacă statornicește unele legături, el nu le ține mai departe în mînă și nu le întregește până la capăt. Astfel, cu aceste insușiri și defecte, cartea de față în-

trebuiează tot materialul vechiū, pe lîngă care se adaugă acela, foarte prețios, pe care-l daū monografile de comune rurale, care n'aū maෂ urmat (o, minunată consecvență!) după căderea d-lui Vasile Lascăr, cîteva publicațiū documentare și rapoartele despre răscoalele din 1888, pe care d. Kogălniceanu le-a avut la îndemnă și din care dă unele la sfîrșitul lucrării sale. Vechiū agricultor și unul din organizatorii Expoziției agrare, d. Kogălniceanu cunoaște împrejurările de la țară altfel decît un simplu avocat saෂ un om de teorie. Fost deputat țerănesc, d-sa, care nădăjduiește să mai capete voturile sătenilor, își amintește bine și de anumite datoriū sufletești pe care i le-a lăsat mărele săෂ tată, care a împroprietărit pe țeranī: astfel simpatia sa pentru săteni, pentru cari se vede c'ar dori să găsească cuvinte maෂ calde dacă ar fi un scriitor, poate fi socotită ca adevărată. În aceste împrejurări, d. Kogălniceanu face întări, pe temeiul știrilor autentice, critica regimului rural de astăzi: covîrșirea proprietării mari, pe care uniū totuši aෂ cutezat s'o tăgăduiască, exploatarea acestei proprietări mari de arendași străin, sălbatecile tocmai agricole, pe care țeranul trebuie să le primească pentru că n'are destul pămînt și n'are de loc pășune, călcarea nerușinată și a acestor tocmai, slăbiciunea unei administrații care nu e nică destul de luminată, nică destul de statornică pentru a ținea piept storcătorilor și care adauge abusurile sale pe lîngă ale stăpînitorilor pămîntulu, greutatea cu care se caută dreptatea și, în sfîrșit, blâstămul neștiinții într'o țară cu patru milioane de analfabeti. D. Kogălniceanu nu se încălzește — și

cred că rău face—de cele două mari prefaceri îmbucurătoare ale timpurilor din urmă: școala și banca satelor. În schimb, propune următoarele măsuri, pe care le înșirăm, însotindu-le de îndoielile noastre: 1, facerea unui cadastru, pentru ca sătenii să iasă din încurcătura de astăzi și să știe în sfîrșit la ce are drept fiecare (dar cei mai mulți n'ar avea dreptul la mai nimic; ar fi oarecum o anchetă a bogătiei celor care și-o încheie în cîțiva gologani); 2, alcătuirea de islazuri comunale (să nu se uite însă că întreaga economie de vite ar trebui creată din noă); 3, o desvoltare a școlii sătești, în privința căreia nu se întră însă în amănunte; 4, întemeierea de gospodării model (după care nu e însă sigur că s'ar lua sătenii, fiindcă, oricum, ei ar privi pe săteanul-model ajutat de Cîrmuire ca pe un funcționar, un fel de agent sanitar sau revisor de cercuri sătești, de coruri sătești, de teatre sătești și cum li mai zice); 5, premierea teranilor cu gospodării mai bune (primarul s'ar propune fără îndoială în rîndul întaiului pe sine, și cine ar putea face controlul?); 6, alcătuirea de tovărăși, ajutate de Stat, dar deosebite de băncile populare, pentru vinzarea productelor (abia sănătatea prin satele noastre oameni pentru un *singur* fel de tovărăși); 7, o supraveghere de aproape a băncilor populare ca să nu cadă în camătă și în exploatarea teranului sărac de cel bogat (temere pe care am auzit-o și de la alții și care trebuie să cuprindă adevăr; cu ce elemente avem însă e de tot greu să facă controlul), și 9, o nouă organizare a Ministeriulu de Agricultură (care nu se poate

face cîtă vreme nu se va tăia gîtița partidelor politice, care schimbă, preschimbă și strică toate.

Se va multămi însă cineva cu acest nou decalog de reforme și va putea crede că a găsit „lumina cea adevărată“? În toată necompetența mea, eu aş crede că această nenorocită chestie țerănească, căreia nu i se poate găsi un capăt, e cu mult prea grea ca să fie cuprinsă într'o singură formulă și într'o singură soluție. Luați cartea d-lui Kogălniceanu chiar: pe o pagină e vorba de țaranul de la munte, cu livezi de pruni, pe alta de cel de la șes, care e plugar: s-ar putea scrie altele despre țaranul pescar, țaranul cărăuș, salahor, lucrător; una e țaranul muntean, lucrind cu dijma, alta cel moldovean, lucrind în banii; într'un fel e moșneanul său răzeșul, în altul împroprietăritul, care mai păstrează ceva, și iarăși în alt fel cel fără pămînt, robit ogorulu boieresc ca în vremurile iobagiei. Sînt multe lucruri, și felurite, și încurate, și grele de judecat, care nu se știu și nu se pot ști în scurtă vreme.oricît li-ar părea de rău iubitorilor de soluții grabnice, de cari avem destui. Din punct de vedere material, Statul ar putea vinde, după dorința d-lui Kogălniceanu, și alte părți din domeniul său țaranilor, ar putea secularisa moșiiile spitalelor, pentru a le vinde sătenilor, cum propune iarăși d. Kogălniceanu. Cu mult mai mult decât atîta, ar fi dator, în cel mai scurt timp, să facă legi pentru a opri trecerea peste un maximum în prețul arendeî ogoarelor micî și peste un minimum în plata munciî omenești; el ar putea opri pe Mochi Fischer arendașul de a fi rege în Regatul lui Carol I-iu.

Dar legile cer o administrație, și n'o avem; dar ele

cer o conștiință cetățenească, o convingere de drepturi pe care săracii noștri n'o au, precum n'ați priceperea ce trebuie pentru a se descurca din condițiile nouă ale muncii cîmpului. Ceia ce înseamnă că lucrul ce trebuie să se capete, căci altfel perim, e elementul moral, simțul de datorie și pornirea binefăcătoare, care lipsesc și în boierimea proprietarilor și arendașilor, și în ciocoimea mare și mică a funcționarilor; e elementul de lumină, care lipsește teranului. Aceste lipsuri trebuie să intregite, și aceasta poate face numai școală; altă școală decât cea de astăzi sau măcar decât cea de ieri, căreia îi datorim toată ticăloșia de azi. Cel mai mare om din România va fi acela care va înțelege să ajute cu rostul său politic silințile pe care le face astăzi întru acest scop partea cuminte și cinstită a tinerimiî din România, și niciodată gloria Tronului românesc n'ar fi mai strălucitoare decât atunci când s'ar ținea neclintit la locul său, până la îndeplinirea operei, acel om. Căci nu prin cîrpeli materiale, tîrîte prin dintîi interesătilor, vom ridica pe picioare teranimea, ci printr'o poruncă sufletească ce-i va îngădui „să-și iea patul său și să umble“.

Trebuie să se înțeleagă odată că această chestie e înainte de toate *o chestie culturală*.

13 Novembre 1905.

XXXII.

„CREDINȚE“ DE IOSIF.

Un nou volum al lui Iosif a apărut, și el trece 'n tăcere. Criticii abia aștia să știință de dinsul, îl strecoară în cîteva cuvinte de măreață grabă. Cel mai bînd și mai bun dintre scriitorii ce pot să fie nu poate cîştiga, se vede, inimile într'o societate de intelectuali hîrșiți de invidie și frămîntați întrigă cea mai nemerică și mai cutezătoare. Dacă-l pomenește cutare mititeluț, aceasta n'o face decît ca să-l arăte micșurat și coborât în umbra măririi nouă a lui Goga. Nu uitați că Goga trăiește în Ardeal, că el e hotărît să nu se strămute de acolo, că astfel nu va putea amâri pe nimenei prin cine știe ce uriașă răsplătire oficială a meritelor sale, ca acest Iosif care a mîncat miș și miș de leu de la acel ministru risipitor, d. Haret, ale cărui păcate față de banul public le drege astăzi cu scumpătate colegul Vlădescu. Nu uitați iarăși că pe Goga-l zăreste cineva numai din cînd în cînd la București, pe cînd Iosif are îndrăzneala de a trăi totdeauna aici, supărind pe atită prin trufia care-l deosebește; nu uitați că poetul ardelean scrie la „Luceafărul“ din

Pesta, care nu lovește și nu înfrînează pe nimeni, pe cind Iosif se încumetă a se solidarisa cu acel „Sămănător“ al „suduitorilor“, înaintea căruia orice adevarat pungaș literar, orice tîrje brîu don-chișotic își face cruce cu cutremur. Așa fiind, cum se poate vorbi de „Credințele“ lui Iosif altfel decât ușuratec sau în apropiere jignitoare, care nu vor avea măcar darul de a tulbura prietenia dintre două bune suflete frătești ca ale acestor poeti tineri ai zilei de astăzi?

Și totuși ce frumoasă, ce minunat de senină, ce desăvîrșit de simplă și de armonioasă și de cuceritoare în fiecare vers, în fiecare alipire de cuvinte, în fiecare calificativ ce se coboară ușor și atinge totdeauna, e această cărticică de maturitate liniștită și sigură a poëtului măsuri și gingăsie! În această privință Iosif e pentru noi ceia ce a fost pentru Englesi acel scriitor ales printre cei aleși și fin totdeauna fără a fi vreodată rafnat, din care ei — altfel de oameni decât inteligența românească în numele căreia vorbesc, fără să fie vre-o protestare, paronosiți și nevoiași de tot felul! —, din care ei deci, Englesii, au făcut un poet laureat cu venituri de înaltă funcționar și un fruntaș al țeri, lîngă lorzi în virtutea vechiului lor sînge: Tennyson. E același simț ascuțit pentru tot ce e taină, pentru tot ce e duioșie, pentru tot ce e amurg, penumbră, luminiș de lună, freamăt, șoaptă în lumea lui Dumnezeu și în lumea oamenilor, aceiași amintire sigură a lucrurilor străvezii, învăluite, trecătoare, aceiași gîcire a mișcărilor ascunse ale sufletului altora, fiindcă le află și în conștiința amănunțită a sufletului său,

aceiași putință de a se strămuta oricând, de-a dreptul și cu cea mai mare ușurință, în acele lumi ale trecutului, ce a fost, și ale legendelor, care nu pot să fie, unde nu pot răzbate și trăi decât puține firii de scriitori; e aceiași măiestrie în a putea primi în sine, ca și cum n'ar cunoaște și n'ar întrebuiță altă limbă, acest minunat graiū de icoane nouă, de apropiere neașteptată de armonie aşa de firească și totuși aşa de meșteșugită.

*

Volumul e alcătuit la întâmplare, — în orice cas nu după urmarea în timp a bucățiilor. Ele se pot împărți însă, adeca că ele se desfac de la sine, în: cîntece, icoane de natură și legende. Unitatea între ele o statornicesc acele însuși ale poetului pe care am voit să le schițez mai sus.

Neîndoilenic că Iosif e astăzi singurul poet subiectiv al tinerilor, singurul dintre adevarății poeti care poate vorbi și despre sine. Sint, în adevar, foarte frumoase și acele cîntări, acele imnuri pline de avînt ale lui P. Cerna, dar, tocmai fiindcă sint imnuri, tocmai fiindcă în ele sentimentul iese din hotarele sale, înneacă duioșia de la început și zboară iute către înnalțimile sublime ale teoriilor și ipoteselor filosofice, — tocmai de aceia ele nu sint „cîntece”. Cînd, pe de altă parte, Gogani vorbește despre bucuriile și durerile *sale*, și nu ale poporului său, simțirea e prinsă și atunci în strălucitoare zale grele, și, acolo unde fără aceasta inima ar fi mișcată, gîndul admiră. Pe cînd nu se poate cînta mai adevarat, mai ușor în desfășurarea formeî, mai

adinc și mai comunicativ în fond, o iubire de acelea care prefac toată viața, decât cum cintă Iosif în paginile închinate fericirii sale.

Icoanele sunt culese în Carpați. Carpați de aici sau de dincolo? Poetul numește apa Prahovei, dar aceasta n'are însemnatate. E, în schițe de lumină și albastru sau de aurite apusuri de soare sau de nopți tintate cu stele, viața *muntelui nostru*. În aceste descrieră, în care și forma se mlădie după sufletul popular, chiar față de cele mari și sfinte, — e aceiași nevinovăție duioasă ca în pînzele maestrului Grigorescu, e aceiași idealisare care nu vrea să prindă lucrurile pe care le desmiardă atingîndu-le.

Iar legendele, baladele de zmeoaice, de fete de Domn ce mor de jale, de voinici ce merg în luptă, de lebede vrăjite, de flăcări robiți de farmece, — par desfăcute, nu ca ritm sau ca rimă sau ca nume și vorbe, ci ca întregime a simțirii diafane, din fragmentele epopeii românești.

*

Față de „Patriarhale“, față de cîntarea lui Ștefan cel-Mare, acest volum nou are fără îndoială noutatea sa. Si acei cari ar fi bucuroși să însemne stîrșitul cărierelor literare a lui Iosif vor avea de sigur și alte surpinderi.

13 Novembre 1905.

XXXIII.

„NOTE DE DRUM“ ALE UNUI ȘCOLAR

De la Tîrgu-Jiu lui ni sosește o carte intitulată „Note de drum“, ceia ce nu înseamnă mare lucru, și purtând ca nume de autor: „Gh. C. Ionescu, clasa VIII, Liceul Traian, T. Severin“, ceia ce înseamnă și mai puțin. Tot din foaia de titlu se vede că tânărul autor a fost pe la Putna, prin alte locuri din Bucovina și, pe ici și pe colo, în Maramurăș, Ardeal și Banat. Acolo se mai anunță o introducere de Ion Dem. Petrescu, la care nu se va fi lăcomind nime, și o prefată de G. Coșbuc, a căruia dărmicie regală, în adevăr de poet mare, în această privință e cunoscută.

După toate acestea, cine ar mai fi aplecat să deschidă volumașul, în care sunt nouăzeci și nouă de sorti la sută ca să afli declamațiile naționaliste ca la congresele anuale ale Ligii, amintiri slabe ale unor lectii care nu vor fi fost niciodată tocmai bune și mult romanticism vorbăret, necopt și răscopt?

Fii pe pace, cetitorule: băiețașul acesta a făcut o carte bună, una foarte bună, iar, pentru vîrstă ce are, una minunată. Arată să fie un fecior de țaran, după

felul cum înțelege amănuntele cîmpului și ale vietii de la țară, precum și după frumuseță, firească și bogată, a stilului său, care nu e din acelea ce se învață din „compoziții“ sau din cinstitele gazete. Cu banii de dar, veniți într'un chip pe care-l destăinuiește cu competență d. Ion Dem. Petrescu, călătorul a mers la pomenirea din Putna a lui Ștefan-cel-Mare. Aici n'a ținut discurs (să fi avut atâtă minte coșcoțea profesor de Universitate de la noi!), nu s'a îmbătat și n'a spart capul nimănuș (cum aș făcut, pentru Ștefan-Vodă Războinicul, unii studenți de la noi). Nu, ci împreună cu cîțiva tineri Români din Ungaria, cu cari stătuse în corespondență și-să dăduse întîlnire la un loc ca acesta, a pornit pe jos prin Tinuturile locuite de țerani neamului său. I-a văzut pe aceștia de acolo de la Putna până în Orșova, făcind un mare ocol prin sate românești și prin orașe străine. Școlarul acesta trebuie să fi fost un harnic cetitor, căci era pe deplin pregătit ca să prindă și să lege între ele atîtea lucruri ce-i treceaște supt ochi sau îi ajungeau la ureche și pe care un altul le-ar fi uitat a doua zi sau măcar la cel dințai chef național. Va fi cetit și lucruri de îndrumare bună, care său prins în sufletul lui, fiindcă prea are o judecată sănătoasă și matură.

Să intors acasă cu carnete de note și a scris în răgaz pentru un prieten, în graiul lui cel bun țerănesc de acasă, împodobit cu amintiri din cărți scrise după cuviință, aceste pagini. Ele îi fac cea mai mare cinste și vor aduce multora folos, iar oricărui le va ceti, placere. Cunosc și eu acele locuri, și descrierea ce ni se dă e de-o exactitate și de-o bogăție vrednică de

toată lauda. Firește că, tânărul scriitor fiind aşa de novice prin acele părți, se daă o mulțime de lămuriri naive, dar nu e fără folos să se vadă cum se oglindeste viața românească de dincolo într'un suflet neștiut și copilăresc, care poate da astfel impresiune cu totul nouă și neînțîrurite de nimic și de nimeni.

După toate acestea, să ni dea voie d. Ion Dem. Petrescu să spunem că școlarul G. C. Ionescu e un Tânăr care nu trebuie pierdut din vedere.

13 Novembre 1905.

XXXIV.

BOIERIMEA DE ȚARĂ, CARE SE DUCE — DUPĂ NUVELELE D-LUI GIRLEANU¹. —

Culegerea de nuvele pe care d. Em. Girleanu, ofițerul din Bîrlad care iscălește „Emilgar“, o dă supt titlul de „Bâtrîni“², ce mi se pare neîndestulător și necu-prințător, e poema în prosă, de o foarte aleasă și discretă poesie, închinată sfîrșitului boierimii de mijloc a Moldovei.

Vremurile moderne au adaus, pe lîngă păcatele noastre cele vechi, și unul nou, foarte greu, ura de clasă. Până atunci avusem o țărăime, niște boieri și un cerc de cărturari cari puteau trăi bine alături, înțelegîndu-se în multe lucruri, iubindu-se în oarecare măsură, mai mare de cum ne închipuim astăzi, și în stare să se unească 'n anumite împrejurări pentru a îndeplini fapte folositoare tuturora. Dacă era dușmănie între anumite strate ale societății, ea nu atingea pe domnul pămîntului în puterea moștenirii, pe acela lîngă strămoși căruia trăiseră, lucrînd aceleași ogoare, strămoși celor ce-și primiau în fiecare an brazda pe care

¹ Em. Girleanu-Emilgar, *Bâtrîni*, București, Minerva, 1905.

avea și o lucreze, mai mult pentru altul, ci dușmania se îndrepta, într'adevăr puternică, împotriva ciocoimii dregătorilor nemilostivă, cari arău cu condeiul și se cerau cu biciul. Față acestor oameni și Ciumuirii des-tepta groază și numele lor se rostia cu blâstame. Cu boieril, cum am spus, era altfel: țerănamea recunoștea că ei trebuie să fie și nu se gîndia la o stare nouă de lucruri, în care boierimea ar peri d'innaintea ochilor.

Prin acestea nu înțeleg să îndreptătesc, — cum mi-ar putea veni acest gînd? — strîngerea pămîntului românesc în mîna boierilor, pe căi drepte sau mai puțin drepte, nicăi înstăpînirea celor foarte puțini asupra multimilor celor mari, pe care nu erau în stare să le călăuzească spre mai înalte scopuri. Înseninăm numai atîta că țerani noștri nu erau, cum se spune astăzi, „conștienți de drepturile lor“, că nu erau pregătiți să și le ceară înnapoi și că pentru viitor ei n'aveau în vedere decît acea binefacere dumnezeiască a unuia „boier bun“, drept, omenos, milostiv, făcător de bielșug și de pace. Cu mult mai dese ori decît cum se crede, dădea Dumnezeu acest noroc săracilor și obidiților de pe brazde, aşa încît, ca în timpurile de tot vechi, boierul era un fel de Voevod și jude pe pămînturile sale. Aceasta se întîmpla cu deosebire în Moldova, unde Grecimea pătrunse mai puțin în rostul de la țară, unde neamurile boierești erau mai vechi pe locurile unde li stătea Curtea și unde nu era aşa de răspîndit proprietarul cel mic, ahtiat după munca robului țarinei.

Anii de prefacere, de pe la 1840 înainte, au intru-

chipat însă un tip boieresc care se zugrăvește și astăzi în cele mai negre colori pentru a stîrni desgustul și minia. Străbuni lui, vicleni și amarnici, au furat ogorul terănimii; ei și toți urmașii lor, generație după generație, au stors, au bătut și au schingiuuit; rînd pe rînd ei s-au hrănit din singele cald pe care l-au supt suferinții. Nu numai atâtă: ei s-au închinat, pretutindeni și în toate timpurile, numai interesului și banilor; pentru aceasta au făcut din cea mai scumpă cinstire covor picioarelor celor puternici, pentru aceasta și-au vîndut Domn, țară și neam (*lege*, n'aș putezat să zică, — căci numai această oropsită boierime a știut să rămână, supt Turci, creștină).

Și cum să nu se creadă aceste lucruri cînd le spuneau însiși feciorii de boieri, cu un avînt în critică pe care nu-l aveau celalăți?

Pe urma acestor judecăți, s'a întemeiat o clasă stăpînitoare nouă. O vedem astăzi, o simțim cu durere, ne îndoim supt greutatea și ne înoșim de păcatele ei; o clasă, în care boierimea scăzută ca însemnatate e numai unul din elemente, pe cînd cel mai puternic îl formează oamenii de bană, cari s-au scurs la noi de pe toate meleagurile, șireți și dibaci, cari au știut să întrebuițeze și împrejurările și oamenii, apoi funcționărimea tiranică și acei politiciani cari leagă și desleagă, taie și spînzură, succesc și învîrtesc toate, fără nicio cunoștință adeverată și fără niciun ideal vrednic. Cercetătorii trecutului au înțeles îndată cît de puțin folosisem cu schimbarea clasei stăpînitoare; ei și-au dat samă că nu mai poate invia boierimea ve-

che, cu rostul ei politic și că nu se mai poate da urmășilor ei occidentală acea curătie de viață patriarhală, acea deplinătate de simț românesc, acea legătură sufletească față de pămînt și de oameni își pe care o avuseră „bâtrânil“, păstrători credincioși ai unei tradiții istorice, ai unei vechi moșteniri de cinste, de mîndrie, de muncă, de omenie și de bună rînduială, care s'a pierdut; dar pentru aceasta ei n'ați tăgăduit merite istorice adevărate. Ei au căutat să înfățișeze celor de astăzi, în locul strigoiului boieresc cu buzele vinete pătate de sînge, cu unghiile pline de țerna pămîntului furat, pe boierul cel adeverit prin mărturiile scrise. Și prin aceasta conștiința națională a intrat din nou în stăpînirea unei largi bucăți de trecut, care fusese aruncată pe maidanul de putregaiu al lucrurilor care trebuie să se uite.

* * *

Un scriitor, un poet, dintre cei mai tineri, pe cari nu-i mai împovărează prejudecările și nu-i mai falsifică superstițiile, împiedicîndu-i de a căuta de-a dreptul adevărul ce trebuie să-i însuflețească, — deci unul din cîntăreții puternici și mulți ai *renașterii* noastre de astăzi, s'a înduiosat de stîrșitul umil al micii boierimi glorioase și a făcut din această dramă fără strigăte, fără lacrimi care se văd, fără zbuciumări oratorice și pose desnădăjduite obiectul cercetărilor sale. Sau mai bine el și-a deșteptat amintirile, căci în orașele din Moldova, unde a eopilărit d. Gîrleanu, se puteau vedea lesne, de oameni cari de cele mai multe ori nu-i înțelegeau și n'aveau niclo tragere de inimă pentru dinși, acei bâtrâni scoși din rostul lor, izgoniți dintr-o che-

mare pe care străbunii și bunicii o lăsaseră părintilor, și cari, nepuțind luptă cu vremea, cu înrîuririle, cu o civilisație străină întreagă prăbușită asupra lor pentru a-ă strivi, se adăpostiau într'un colț cald de iubire bătrânească, într'un ungher de prietenie credincioasă, într'o singurătate aromită de rămășițile unei dragoste vechi, pentru a închide ochii obosiți de lumina crudă a prefacerilor. Scriitorul a văzut cu înduioșare acest sfîrșit al oamenilor de rasă, ascunsă în tainiță în care erau sloboză să-și lingă rânile, pe cind atâtia cari nu sînt de rasă ar fi umplut ulițile și drumurile de che-lălăielile lor ultime.

Pentru asemenea schițe poate că nimeni nu era mai pregătit decît acest tînăr cu sufletul sfios și gingaș, acest Moldovean blind, piin de evlavie față de trecutul terii sale moldovenești și de compătimire duioasă pentru acei pierduți al căror singe e și singele său. Cu simțire dureroasă de fiu și cu iubire duioasă de poet întărișează el pe bătrînul boier săracit care rătăcește prin mijlocul norocului altora, pe visătorul neînfrînat care face planuri nouă pe priporul chiar al peirii, pe dulciu moșnegi cari-și cetesc tăcuții uniți în ochiul altora, pe iubitorii de copii mulți și de casă plină, ca și pe bieții pustnici cari trebuie să se multămească numai cu un ușor sunet de pași copilărești în largul multelor odăi golite de moarte.

Une ori d. Gîrleanu izbutește să dea pagini care sunt din cele mai bune ce s'aș scris în limba noastră. Mă gîndesc la povestea prieteniei dintre doi drumeți de-a noiștri rătăciți în „Evropa“ și între „Neamțul“ găsit în tren și pe care-l cuceresc pe viață prin marea lor

bunătate veselă (*Franț*). Apoi la acel bătrîn care vine de la țară de departe, slab ca o umbră, pentru ca să moară în acea încăpere unde sufletele înnaintașilor săi au părăsit pe rînd încăperea învechită a țărînei. Bătrînul moare pe drum, cu porunca, pe care o spunește fiică-sa, de a nu tulbura pe nepoț, pe copiii cari sunt de față și nu înțeleg; și glasul înnăbușit al mamei spune numai, în mijlocul rîsetelor nevinovate, acest prohod, mai înduiosător decât toate rugăciunile:

— „Copil, tăcetă, că doarme bunicul.“

Iar mai ales, cît privește întinderea, mișcarea, puterea, însemn bucata de la urmă, în care se infățișează în adevăr dramatic lupta dintre două generații dușmane, luptă'n care bătrâna boierime știe să cadă cu cinste.

Aceasta e cea d'intaiu carte ce se culege pe un teren literar care poate da o întreagă bogătie de coloare și de simțire.

20 Novembrie 1905.

XXXV.

M O Ş N E N I ř.

Broşura d-lui D. Brezulescu, avocat: „Contribuţioni la studiul proprietăţii în devălmăsie a muntilor noştii“ are întăriu o însemnatate ştiinţifică prin datele şi numele ce cuprinde în legătură cu stăpînirea 'n comun a multora din muntii noştii de către urmaşii moşului întăriu-proprietar, moşnenii. E însă, mai ales, strigătul de alarmă (cam multe se tot aud de o vreme!) al unuia iubitor de țară şi de terenii împotriva anarhiei sălbătice în care se învîrte viaţa acestei proprietăţi în devălmăsie. Sint aşa de mulţi, de răspîndiţi, de săraci şi de neluminaţi moşnenii, încit î fură cine vrea: chиaburi dintr-o, cari ieau cît poftesc, politiciani terenii cari votează pentru cît au nevoie, arendaşii de dincolo, cari se înțeleg cu chiaburi pentru a despoia pe celalăi, cumpărătorii cari dau preţuri de batjocură. Ceia ce e numai o nenorocire cînd e vorba de moşnenii însăii, e un scandal stupid cînd te gîndeşti la neghioaba, la corrupta administraţie, care încide ochii sau n'are habar de o stare de lucruri ce aduce prăpădirea pădurilor muntelui de către Jidani şi alte feluri

de străină, ce-și rîd de noi după ce ne despoiae (și cu dreptate, dacă suntem de rîs și de despoiat). Niciodată statistică, niciodată regulare de drepturi, niciodată supraveghere, niciodată pedeapsă vinovaților, ca și cînd ar fi vorba de o potcoavă ruginită care a căzut în drum, și nu de „o verigă în lanțul de bunuri ale poporului românesc“. D. Brezulescu, care e scriitorul acestor cuvinte frumoase, vede scăparea într-o cercetare și orînduire a lucrurilor din partea Statului. N’ar fi mai bună o răscumpărare din partea aceluiași, care ar fi în stare să iea asupră-și pe o scară mare și în condiții crutătoare și civilisate exploatarea pădurilor moșenești? Orî măcar o arendare din partea Statului a pădurilor acelora, în care s’ar putea întrebunța absolvenții școlii noastre de silvicultură, cari atît de adesea numai silviciutori nu se fac?

20 Novembre 1905.

XXXVI.

ISTORIA UNUI SAT BÎRLĂDEAN.

Păr. Ioan Antonovici din Bîrlad ni dă într'adevăr o carte frumoasă în „Istoria comunei Bogdana“ (Tutova). Autorul, el însuși un „Bogdănaș“, a întrebuințat mulți ani de zile pentru a strînge cu străduință materialul de documente și informații din viu graiu care i-au slujit pentru a-și alcătui lucrarea. E de mirare cîte cărți domnești și zapise, începînd cu vremea lui Alexandru-cel-Bun, au putut fi descoperite în această bătrînă așezare de răzăși moldoveni. Știri orale s-au căpătat iarăși destule și destul de bune. Fără să aibă o școală deosebită (de și a urmat cursurile Facultății noastre de Teologie), păr. Antonovici a știut cum să întrebунțeze izvoarele ce strînsese la un loc. În cea d'intaiu parte a operei sale, el tratează pe rînd, cu spirit serios și într'o limbă curată, orice poate interesa din trecutul și presentul comunei sale, dînd astfel cea mai bună și mai deplină monografie istorică ce avem asupra vre uneia din localitățile rurale din România. În două siruri urmează apoi, pe mai mult decît patru sute de pagini, documentele, care merg din veacul al XV-lea până în zilele noastre: ele sînt bine

tipărite, după norme cuminți și cu toată îngrijirea, adăugindu-se chiar și câte o notă explicativă.

Firește că Bogdana păr. Antonovici nu e locul vre unei fapte mari sau vre unei mișcări însemnate din desvoltarea neamului românesc. Dar și o parte și cealaltă aș o însemnatate mai mare decât a unei scrisori cu caracter curat local. Împrejurările, nouă și vechi, de la Bogdana samănă cu acelea din atîtea alte locuri ale țării noastre, și cugetătorul politic va trebui să iea învățăminte astăzi din aceste cercetări cinstite ale unui fiu al satelor, cu iubire de țaran, că vechile meșteșuguri, vechiul port, vechile datine, vechea iubire patriarhală între membrii aceleiași seminții se duc, și vin în locul lorlenea, beția și aplecarea la faptele urîte și la faptele rele. Cel mult s'ar putea întîmpina că scăderile de odinioară trebuiau să fie mai puține între oameni mai puțini și că avem știință astăzi numai de o mică parte dintre ele; dar aceasta nu înlătură decât intru căva dureroasa constatare bine adeverită. Cele mai multe dintre documente aș și ele, neapărat, o însemnatate mai întinsă, pentru viața politică și cu deosebire pentru cultura noastră. Ele sunt o întregire la culegerile, destul de puține și destul de slabe, în general, pe care le-am putut înjgheba pînă acum.

Se vor putea găsi în ele atîtea lucruri neașteptate, și eu însumi am aflat prin ostenelile părintelui Antonovici știri nouă privitoare la familia mamei mele, căci acel tiran Ioan Arghiropol, parucic și dragoman rusesc, care a luat în 1810 pe Catinca fata Căminarulu Iordachi Miclescu, făcîndu-și cu zestrea soției o mare avere pe care a pierdut-o tot dînsul, e bunicul

mamei, prin fiul său, Gheorghe, numit după Iordachi Miclescu. Olimpiada, sora lui Gheorghe, a fost măritată cu fiul vestitului doctor Sămurcaș. Elenu Drăghici, soția lui Gheorghe, a fost fata cunoscutului Mare-Vornic moldovenesc Iordachi Drăghici, care a vrut să dea o Constituție țerișale. Făcând aceste întregiri, n' am niclun scop de lăudare de sine, ca unul ce nu înțeleg a mă răzima nici pe titlurile mele, cu atit mai puțin pe parucici și Căminării ale altora, în locul căroră aș fi fost bucuros să găsesc un biet țeran cum se cade.

O întrebare la sfîrșit: alți preoți din orașele noastre n' ar putea să facă o aşa lucrare ca a colegului lor de la Bîrlad, în loc să strîngă banii și să-și spurce veșmintul în alegerile politicianilor nemernici cari sugviața neamului?

20 Novembre 1905.

XXXVII.

O PIESĂ ȘI UN ROMAN.

D. St. Mihăileanu-Stempo anunță pe coperta d-sale *Două Logodne*, pe care a trimes-o „onorabilei redacții a revistei literare Sămănătorul“, o dramă a sa în patru acte, „Ultima lovitură“. Pe aceia n’o cunosc. Dar comedia de astăzi e de tot hazul, de toată nevinovăția și sănătatea, pe atît de vioarie și de plină de mișcare, pe cît de mult întipărîtă de cele mai frumoase sentimente și de cele mai folositoare ideale pe care astăzi ni le putem pune înainte. Am cetit-o de la un capăt la altul, am recunoscut un întreg sir de figuri care trăiesc și hotărasc viața românească de astăzi: moșierii cei cuminti, cari strîng banul și nu se gîndesc la mofturi proaste, ofițerul de paradă botezat în franțuzește și ofițerul cel adevărat modern, care-și are biblioteca și-și culege din ea învățăminte, inginerul de mine, care știe să fie de folos țeri sale, politicianul care trăiește numai din politică și pentru politică, în fața fratelui său, înțeleptul gospodar; bătrînul militar foarte militar, tînărul funcționar de carieră, sprijinit pe politica tatei, și cele mai zglobi și mai fermecătoare din fetițele care dau o strălucire societății noastre. La sfîrșit, dragostea cea

bună își capătă drepturile și rămîne numai un mofuz, care și acela nu ține năcaz.

Se va reprezenta această piesă? Autorul mai anunță două pe care le ține gata.

*

Romanul d-lui Edgar Th. Aslan „Fiica lui Radu-cel-Frumos“ (subtitlul zice „împrejurări și chipuri din trecut“, evitînd cuvîntul „roman“) pornește din interesul puternic ce s'a deșteptat în timpurile din urmă pentru trecut; el e în legătură și cu serbarele din Iulie 1904 în amintirea lui Ștefan-cel-Mare și poate chiar cu izbînda romanului istoric și nuvelei istorice aşa cum le-a scris Mihai Sadoveanu. „Fiica lui Radu-cel-Frumos“ e o lucrare cinstită, viind de la un om cult, care și-a studiat cu îngrijire subiectul și s'a silit pretutindeni să fie exact și în tonul timpului în care voiește să ne coboare. D. Aslan scrie o limbă foarte bună și destul de mlădioasă. Pe lîngă acestea, d-sa a fost într'adevăr încălzit de închipuirea vietii de roabă, de dușmană învinsă, de copilă împovărată de o datorie de ură pe care a dus-o Maria-Voichița din care Ștefan a făcut, cu voia sau fără voia ei, soția sa și Doamna Moldovei. Totuși atîtea înlesniri și împrejurări prielnice n'ați dat d-lui Aslan putere de imaginație și simțul poetic, însușirile creațoare. Cetitorii nu se prea înduplecă însă a ceti povestirî închipuite care nu se împărtășesc de acele daruri. „Fata lui Radu-cel-Frumos“ va avea deci soarta încercării de roman istoric a d-lui Radu Rosetti istoricul. A înțelege și a iubi, nu învrednicește pe cineva să și creeze, ba nicăi chiar să reproducă viața vie.

20 Novembre 1905.

XXXVIII.

NOUL ROMAN AL D-LUI SADOVEANU: „FLOAREA OFILITĂ“.

La începutul carierei sale, d. Sadoveanu a dat un roman pe care-l scrisese în tinerețea cea d'intăiu: *Șoimii*. Era vorba de războinicii lui Ioan Potcoavă și de Ioan-Vodă cel frumos, viteaz și mîndru, însuși, cari merg să răstoarne de pe Scaunul Moldovei momia bătrâncioasă și șchioapă pe care o umbria steagul Sultanului și să puie în el Domn tînăr și chipes, stăpînitor adevărat. De sigur o vreme plină de interes, cu acele mari contraste între oameni, cu acele treceri de vaduri și alergări de-a lungul cîmpilor de toamnă și iarnă, cu acele ciocniri între năvălitori și oastea de Curte a vechiului Voevod, cu acele strălucitoare intrări de biruință ale voinicilor în Scaunul Domniei, cu acele neapărate jaturi și petreceri ale Cazacilor apei și rogozului, acele rătăciri dureroase ale bietei nălucii șubrede care-și caută adăpost de învins și, la urmă, cu acea prefacere fulgerătoare care aburcă iarăși pe neputincios în jetul de stăpînire și aruncă pe Făt-frumosul ager și nobil supt securea călăuluи din Lem-

berg. Cine ar fi cunoscut cu de-amănuntul și pe Petru-Vodă, și pe Ioan „domnișorul“, pe neamul unuia că și pe neamul celuilalt, războinicul de o parte ca și pe cel din cealaltă, pe sfetniciul Sucevei și, neapărat, iarăși acea țărănimă care pîndia necontenit, de la stingerea lui Ștefan-cel-Mare încocace, să-ă vie un om de neam, bun de războiu și de judecată, o vrednică țandură din osul cel sfînt, — acela, avînd și puterea de descriere învietoare a d-lui Sadoveanu, talentul său de a mlădia, meșteșugul său de a zice tainic lucrurile triste și vechi, acela ar fi dat o operă mare. Sadoveanu cel de tot tînăr care a scris acele pagini după cetiri în cronică, în *Ioan-Vodă* al d-lui Hasdeu și în *Taras Bulba*, avea însă limba lui minunat de limpede și curgătoare pe care nu e cetitor care să nu îți-o laude, avea aproape în întregime însușirile sale de stil, care farmecă și stăpînesc, aşa încît, cu toate lipsurile pe care de sigur că însuși scriitorul le bănuia de la început, romanul a avut succes.

*

Uni scriitorii aș din capul locului mișcarea, puterea de a luneca de la o situație la alta, de a pregăti momente de luptă hotărîtoare, de a-și trece eroii prin împrejurări nouă și deosebite, care scot la iveală una după alta anumite părți din personalitatea lor. Un dar foarte mare, de sigur. Se poate întîmpla, și se întîmplă chiar dese ori, ca asemenea scriitori, cari într'adevăr povestesc și mînă tot înainte câte un fir din ghemul bogat al puterii lor de inventiune, ca ei să n'aibă darul de a adînci o situație și să nu fie în stare a da acea formă stilistică, al cărui rost e totuși aşa de ho-

tărîtor. Alți scriitori însă pornesc la drum cu stilul, cu măiestria situațiilor, care trec de-a dreptul printre un stil fluid din gîndul creator al lor în gîndul primitor al cetitorilor; pe urmă numai, personagiile pe care ei le pot crea, prind să se miște iute.

Până atunci e prudent ca scriitorul din a doua categorie să-și aleagă împrejurărî și un fel de traiu care să-i fie adînc și bine cunoscut, în care să-și poată coborî multe amintiri și pe care să-l poată încunjura cu aureola ștearsă a simțirilor sale de odinioară. Sadoveanu copilandrul din „Șoimii“ nu s'a gîndit la aceasta cînd s'a apucat să scrie acel „roman istoric“; Sadoveanu de astăzi a nemerit foarte bine cînd s'a strămutat, pentru lucrul maî îndelungat al unei nouă povestiri cu titlul de roman, în mijlocul unuî orășel din susul Moldovei, unde s'a perîndat de sigur multe zile din trecutul său însușî.

Dintre cunoștințele sale de atunci, el a scos un „fond de tabloù“ foarte bogat. Alături cu Evrei, cari-și așteaptă încă zugrăvitorul, alături cu mahalagî aproape țeranî, pe cari scriitorul nostru i-a schițat anume, alături cu lucrători, străinî de peste hotare sau țeranî smulșî de la brazdă, cărora d. Sadoveanu li-a închinat frumoasa și marea povestire, micul roman care deschide „Dureri înnăbușite“, trăiește o mică boierime de funcționari: bătrîni funcționari la pensie, cari-și au casele, funcționari tineri cari staă cu chirie. Lumea săracă îi cinsteste cu titlul de „cuconî“ și, de la o vrîstă înainte, după decretul de numire în slujbă și punerea cununieî pe cap, cei bătrîni primesc și ei pe „domniî“ tineri în rîndurile tacticoase ale „cuconilor“.

Tineri și mai ales chefuiesc une ori în odăile rezervate ale unei băcăni, unei cîrciume boierești; altfel — cel puțin până ier — el n'aș semne deosebitoare în caracter, în obiceiurile traiului, în ținta muncii lor. Ținta e pentru tot — afară de vre-un *arivist* care nu e de acolo — să poată sta comod într'o căsuță frumușică, să fumeze multe țigări bune, să soarbă cafele meșter pregătite, să meargă în visită, să primească vizite, să poftească sara la ei, să facă politică aprigă în opoziție, moale cînd sunt în slujbă; apoi nimic alta. Vechiul patriarcalism terenesc, datine orientale din timpuri, toropeală de provincie sunt elementele acestei vieți amortite, prin care nu trece niciodată tragic, spîrcuind alburia promoroacă, căldicică. Cu o mare măiestrie a dat Sadoveanu această fire a „boierimii” tîrgușoarelor, pe care o înțelege și pentru care mai păstrează chiar oarecare iubire iertătoare. Cutare spune că de ce sămănă așa de bine în romanul „Floarea-Ofilită” coconul Alecu, coconul Andries și celalți, cărora totuși scriitorul a căutat să li dea cîte un trecut. Răspunsul e ușor: fiindcă acești oameni sămănă desăvîrșit în *natură*.

*

În astfel de lume e greu să afli eroi. D. Sadoveanu și-a ales o *eroină*, „Floarea-Ofilită”. Nepoata unuia bătrîn, crescută cu multă iubire de bunicul ei, fată frumoasă, liniștită, supusă, — cam bătrîncioasă, tînjoare, „ofilită” de la început. N'a cetit, n'a gîndit, n'a voit; n'are niciodată părere despre viață decît că „n'ar fi rău să fie bună”. Si aceasta are idealul „cuconoului” bunic: a sta comod într'o căsuță frumușică, pe care

s'o încâlzească nică prea-prea, nică foarte-foarte virtuțile discrete ale unuia bărbat cu rînduială. Iea unul care e frumușel, are funcție, e fiu de „cucon“ și a ajuns la vrîsta „cuconiei“ și „cuconirii“. Acesta a fost însă la oaste, și e băiat alintat. Moare de urit—fiindcă n'are niciun scop în viață—și începe a se îmbăta; o femeie lacomă îl prinde în brațe. „Floarea Ofilită“ se revoltă întăriu, plînge, cade la pat. Apoi, însănațoată, își dă seamă că după legea de fier a Orientului aşa trebuie să fie. Va trăi lîngă soțul ușor corrupt, și atîta. Ea va rămînea cum se cade, după datină. La copii nu se gîndește. Fratele lui și prietena ei, Olguța, cari par a se iubi, vor repeta povestea.

Orîșicum această operă, de frumos stil suggestiv, e foarte adevărată, și poate că ea cuprinde în sine și o satiră discretă a adevărului pe care-l înfățișează.

20 Novembre 1905.

XXXIX.

ÎMPOTRIVA CLEVETITORILOR.

— I. URĂ CONTRĂ CULTURII STRĂINE —

Rare ori aî datoria de a răspunde dușmanilor cari încep declarîndu-se dușmanî, adecă răcnind saă fu-rișînd cîte ceva. Nicî eî nu așteaptă răspuns, ci spun pentru alțiî decît pentru tine. Aceştia, publicul, o parte din el măcar, pot să credă. Dacă e vorba numai de tine, aceasta trebuie să te lase cu totul indiferent. Cînd însă această credință greșită poate atinge un cerc mai mare, poate înfățișa într'o lumină falsă un curent întreg, atunci e bine să dai lămuriri. Lămuri-urile acestea le dai însă cu față către public. La spate rămîn acei dușmani cari aû provocat, prin neînțele-gere saă prin falsificarea voită, explicația. Aud eî? cred eî? ce pot să zică eî? n'aî să tiî îm samă. Lup-tător nu înseamnă om de ceartă, și harta pentru hartă e altceva decît lupta pentru biruință.

S'a zis de multe ori, prin fel de fel de reviste pe care de cele mai multe ori nu le însuflețește decît năcazul că văd binele făcut de alțiî saă ciuda că el s'a îndeplinit supt numele altora, că aşa-numitul cu-

rent al „Sămănătorului“ ar însemna în ceia ce privește literaturile străine ignorarea sau înlăturarea lor de către scriitori cari sunt ce trebuie să fie. Literatura românească în adevăr ar fi datoare să n'aibă niciodată fel de legătură cu dinsele. Si de aici încheierea naturală (aşa de naturală !) că faţă de atitudinea critică purtată prin toate literaturile noile am fi cei mai lipsiţi de lectură dintre oameni.

Acuma, dacă te uiţi la aceşti judecători, vei vedea lesne că unul e un onorabil specialist, încis cu totul în ştiinţa sa, din care şi-a făcut o temniţă care-i striveşte mintea, şi că, în afară de îndeletnicirile sale ştiinţifice, el se distrează doar cu cetirea vre unei proaste cărţuii francese care ţine o singură clipă; că alt cavaler al Europei literare e un biet băietaş de semit român care a călătorit şi el ceva şi s'a înfruptat şi el cu cine ştie ce fel de cultură de peste hotare. Si aşa mai departe. Pe nimeni nu-l prinde acest rol de cunoşător al multor forme de cultură contemporană sau clasică.

Dar să-l lăsăm în fundul înfumurării lor care nu poate face rău nimănui şi să ne întoarcem la presupusa ură pe care cercul de la această revistă l-ar avea faţă de cultură străină. Apărarea e cam grea, precum ar fi aceia pe care ai încerca-o cînd te-ar învinui un tîrzie-brîz că aî vrut să fură căciula soarelui sau scufia lunii. Dar anumite stări de civilisaţie, mai ales de civilisaţie morală, aî unele fatalităţi căror trebuie să te supui.

O literatură trebuie să afirme sufletul unui popor în forme care corespund culturii timpului. Aceasta e un

adevăr pe care nimeni nu-l poate tăgădui. Deci nu cel care scrie aceste rînduri, un istoric, un istoric literar, un om care a avut prilejul de a cunoaște direct deosebite civilisații europene, prin contactul îndelungat cu dinsele, nu un scriitor care a atins subiecte foarte deosebite, luate din viața multor popoare, nu unul care a avut prilejul de a scrie lucrări în mai multe din limbile Europei, — să ar gîndi să nege acest adevăr fundamental și banal.

Pentru a scrie deci după eviintă lucruri de o oarecare bogătie și înnălțime, e absolut de nevoie a cunoaște acea cultură a timpului. Si nu numai atîta, dar nu poate cineva să-și dea seama de ce este sufletul poporului său, dacă nu l-a putut compara cu sufletul celoralte popoare; numai prin această cercetare comparată, individualitatea sufletească a unui popor se poate lămuri.

Străbătînd însă literaturile străine — multe, cît de multe! — trebuie să ař un plan și un scop, trebuie să călătorescă cu conștiință și cu economie de suflet și de timp pe aceste cîmpii rodnice, care nu samănă una cu alta. Nu te veř opri într'un singur ostrov înflorit, plin de ispite și de farmec, ca să te dai rob unor puteri care te înșeală prin plăceri usoare. Nu uita că nu ești un drumet menit numai să înșire drumurile sau să culeagă florile, ci un om cu socoteală, care-și adună pentru viață și-și adună pentru casă. Viața lui, casa lui, acestea trebuie să î fie totdeauna în fundul gîndului, iar nu miile de străluciri fugare.

E o comparație, dar nu numai o comparație.

Cetești deci, ești dator în cel mai înalt grad să

cetești, dar nu pentru carte, nicăi pentru laudă, nicăi pentru pierdere de vreme, ci pentru desăvîrșirea suflétuluī tăū, din care numai după aceasta poți încerca să izvorăști frumuseță bună, frumuseță limpede, răcoritoare pentru oameni. Veți întreba astfel literaturile clasice, vechile literaturi umane, și sfinte, ale Mediteranei armonioase, ale Asiei pline de credință. Veți alege pe urmă din scrisul evului mediu acele lucrărī în care trăiește mai bine, în forme naive, închegate spontaneu, viața tînără a popoarelor creștine; veți face astfel drumul de la Nibelungă până la poveștile franceze. În Renaștere veți căuta încă odată taina armoniei între fond și formă, frumuseță așezată, cu viincioasă și plină de măsură. Și, în sfîrșit, cu multă prudență te vei aprobia de acele literaturi contemporane din care nu trebuie să alegi luminile putregaiurilor. Și încărcat de daruri te veți întoarce *acasă*.

Aici nu veți preface casa pe gustul nimănuī. N'o vei face ca un chioșc din țerile calde, ca un cort din pustiū, ca o ascunzătoare de ghiață, ca o peșteră, ca un templu antic, ca un castel. Casa ta să rămiie așa cum o cer condițiile traiuluī tăū, după care trebuie să se îndrepte și arta. Dar poți îndrepta cît vrei în amănunte și poți adăogi podoabe cîte vrei, însă fără să schimbă caracterul însuși al acelei locuințe pe care ai făcut-o după datina cea bună și trebuințele cele adevărate.

Cu mulți ani în urmă am predicat publiculuī nostru, care și atunci se dădea în vînt după toate insanitățile parisiene de astăzi, această bună cale de

folos, care îmbogățește fără a nimici prin imitație. Și, spuind acele lucruri, nu îndreptam pe alții pe drumuri pe care nu le-aș fi bătut și răsbătut însuși.

Așa făcusem. Ca acei critici ai miei cari socot că mă îngăduiesc puindu-mă în față mărgenirea lor pariziană și contemporană, și eu mă încchinasem odată spiritului francez din clipa de astăzi, și am văzut că e rău. Apoi am cunoscut bogata literatură germană, care pleacă în mare parte de la popor, și mai ales acea liberă, acea fină literatură engleză, așa de întipărită totuși de tradiții, de superstiții chiar. Pe început apoi clasicismul mi s'a trezit iarăși în minte, nu că şablon mort acuma, ca subiect de teme țapene, ci ca izvor de viață. Apoi, când meșteșugul meu de istoric m'a coborât tot mai adinc și mai larg în viața poporului nostru, când mi-am putut desluși legăturile și caracterul vechi și adevăratei lui culturi, când am străbătut țara mea și înțeles în sfîrșit la ce trebuie să slujească toate cuceririle ce putusem face.

Prin muncă de mulți ani de zile, fără alt învățător decât experiența și greșelile mele, am conștiința că am ajuns. Mă simt bine și sigur unde sunt, și nu mă mai pot schimba.

Spun ce am încercat eu. Tot așa ar putea povesti, cu unele schimbări, Coșbuc, Iosif, Goga, cîntăreții neamului, Sadoveanu, cel mai îmbielșugat din povestitorii de astăzi, Sandu-Aldea și toți ceilalți.

N'am pornit de la fetișismul orb pentru Români, n'am început cu divinisarea, din cine știe ce motive de sărăenie sau neînțelegere, a țaranului, nu ne-am închis

într'o mărgenire, ci am recunoscut o necesitate firească înaintea căreia trebuie să se plece oricine ca înaintea oricărui necesității a naturii: aceia de a da neamului românesc o literatură care să pornească de la el, de la ce e mai răspicat și mai caracteristic în el și de a da în același timp literaturii universale, în formele cele mai bune ale ei, un capitol nou și original.

*

Și, dacă ni-a părut bine că astfel putem îndeplini față de poporul care ne ține, care ne sprijine și ne mîngie, o datorie de iubire, cine ne-ar putea ținea de rău?

Poate domnișoara mărgeniții cari n'așă nici sentimentele noastre, nici talentul nostru, nici curația noastră, nici... Nicăi cultura noastră în adevăr deplină, europeană, cuminte și răbdător cîștigată și cu folos întrebuintată!

Puțin stimabilii „adversari“ (mă rog!) ar putea scheuna și urla pe alt registru al cacofoniei.

II. ȚERĂNISMUL «SÂMÂNĂTORULUI».

Păcatul că urim literaturile străine pe care nu le cunoaștem, ca niște oameni fără știință de carte, ca niște boxeri (cuvîntul l-a și spus un fanatic, pe care să-l ierte Dumnezeul Testamentului său, cel Vechi!) ce săntem, păcatul acesta nu e însă singur. Așa o bandă nemernică de ticăloșitori ai unei literaturi înfloritoare până mai ieri, — nu s'a mai văzut. Avem îndrăzneala de a întemeia o literatură țerănească. La noi aşa e datina: poetii cîntă numai iubirî în catrință, ei însiși compun cu căciula în cap și cu picioarele în

opinci, versurile și-le scriu pe răboj, iar măsura și-o cintă cu fluierul ciobănesc sau cu drîmba rîndașilor; orice povestire își duce eroii la sat de-î pune într-o casă învelită cu rogoz, unde n'a călcat niciodată puiu de Jidan cu învățătură, neam de filfizon filfuit care a fost la școală ca să învețe a îndruga abstractiile neroade. Si critica se face tot țărănește: nu e unul dintre adversarii noștri care să nu fi fost urmărit cu imprecațiile în care evanghelia, lumînarea și alte lucruri sfinte erau profanate în chipul cel mai îngrozitor. Nu înțelegem altă musică decât aceia la care se joacă Sîrba popilor. Am pus în case icoane lipoveniști. „Sămănătorul“ acesta ar fi o adevărată stînă dacă am putea căpăta colaborația cîtorva din cîni și măgarii ce trebuie să se găsească în preajma oamenilor cari fac brînză pe lumea aceasta.

Ei bine, acesta e un scandal fără păreche. Si pentru a-l înlătura își dau mâna cu dreptate sclivisitii de cătedră cu sclivisitii de lumea mare, transcendentaliile cari dau în gropi cu acei raționaliști sălbateci cari se chiamă totuși că iubesc poporul, cu condiție firește să nu mai aibă nici lege, nici creștere, nici omenie, nici rasă, ci să fie pur și simplu „proletari“.

Acum, dacă am sta să întrebăm pe toți domnișorii aceia unde așa cetit ei că s'a făcut la noi lege de a nu se atinge decât subiecte țărănești, de a nu se da decât gîndiri și sentimente țărănești, de a nu se întrebuița decât limba satelor, în frumuseță, dar în sărăcia ei pentru unele idei abstracte și noiuni nouă, toți acești clevetitori de multe trepte ar fi foarte încurcați

să aducă ceva înainte, ceva scris și tipărit, ceva adevarat și nu închipuit.

Mă rog, aici în această revistă printre mulți alți colaboratori, în fruntea atâtitor tineri, scriu poesie: Iosif, Cerna, Vilsan, Moldoveanu, Mîndru; scrie une ori și d. Nanu. Iosif e însă poet liric intim, personal; el nu face poesia *altora*, deci nu a țeranilor, nici a jidanilor, nici a ciocoilor, nici a coconașilor, nici a băiețașilor, nici a parveniților, nici a boierilor din protipendadă. Vîlsan a făcut bucăți lirice și unele bucăți istorice; el a dat foarte frumoase tablouri de natură. Cerna scrie, cu un mare avint, poesiî în care dintr'un sentiment puternic pleacă ipoteze de filosofie îndrăzneață, chemărî către lumile de taină. Moldoveanu cîntă iubirea în sine. Mîndru are bucăți istorice. Cînd a fost d. Nanu autor de idile rurale? Goga, minunatul cîntăret al satului ardelenesc, vine de aiurea, și el s'a întîlnit numai cu noi.

Acum povestitorii noștri. Sadoveanu știe multe, din multe straturi sociale și din multe timpuri. El a zugrăvit, pe lîngă atîtea feluri de viață țărănească, privată din atîtea puncte, și viața din ateliere, și viața meșteșugarilor mici, și viața calicilor, și viața mahalagilor, și viața preoților, și viața funcționarilor, și viața soldaților în pace, și viața lor în lupte, și viața eroilor trecutului. E acesta un scriitor căruia să-îl poată lipi pe frunte o stampilă cel d'intaiu neghiob care se joacă de-a critica? Sandu-Aldea vorbește tot aşa, și despre soldați, și despre arendași, și despre boieri adevărați, și la început el a schițat locuri foarte străine; acesta e mai mult scriitorul țeriș, al pămîn-

tuluī decīt al oamenilor. În cîte domenii n'a rătăcit oare Musa zglobie și răutăcioasă a lui Vasile Pop ! D. Gîrleanu cîntă sfîrșitul bunei boierimî de țară, patriarhale, și de dînsa îl doare inima. Si aceleași lucruri se pot spune despre mai toți cei ce scriu în această revistă, căreia i se cauță atîtea noduri în papură, fiindcă n'are păcatul hotărîtor de a fi prost redactată.

*

Dar de sigur că s'aū tipărit atîtea versuri, atîtea pagine de prosă încinate vietii terănești. Vom mai tipări, și ni va părea bine de aceasta. Căci nu cred să fie un om cinstit și cult, oricât de slab cu mintea, de alminterea, care să nu înțeleagă cele ce urmează:

Că literatura unui popor cată să se inspire întaiu de la viața aceluī popor, ca una ce-i e mai bine cunoscută și mai iubită decît oricare alta.

Că din acel popor, din păturile care-l alcătuiesc, ea trebuie să aleagă mai mult (mai mult, nu exclusiv) pe aceja care e mai însemnată, mai caracteristică, mai curată.

Că în România trăiesc peste 4.000.000 de terani curați față de nică un milion de orașeni culeși din toate națiile, că acești terani aū în portul, în datinile, în graiul lor, în puterea și spontaneitatea lor de cultură ceia ce trebuie pentru a da unei opere literare coloare, energie, vioiciune, individualitate.

Că Români de peste hotare sunt încă mai mult un neam de lucrători de ogoare.

Pe cînd iată ce e cu clasele celealte:

Boierimea a fost mult timp înstrăinată, a vorbit franțuzește, a locuit mai mult în străinătate. Scriitorii

noștri, cari s'aă ridicat dintre săteni saă dintre funcționari, n'o cunosc cum trebuie. Vasile Pop face din „boierul Mihnea“ o sperietoare. Iar un scriitor din alt cerc, d. Petrașcu, care, în „Marin Gelea“, o carte de acuma, a vrut să ne introducă în aceste cercuri ale Olimpului social, zugrăvește monotone chipuri schi-loade și vițioase care ciripesc franțuzește și, chiar cu alt talent decât al d-lui Petrașcu, n'aă valoare de artă.

Intelectuali, — aceia sînt greu de înfățișat, și lor li trebuie o acțiune cum nu se află răpede. Ce jalnic e Gelea acela arhitectul care, cu ochii la ceasul estetismului, rătăcește printre păcatele unei lumî pe care ar avea datoria s'o îndrepte! Nuvela, romanul nostru n'aă încă mînile puternice ce trebuie pentru a frâ-mînta acest aluat!

Funcționărimea, politiciani... Viețe chinuite, ambiții banale, suflete șterse, — așa se înfățișează ei pe rînd, de la d. N. Xenopol, în *Brazi și putregai*, la d. Duiliu Zamfirescu și în acest „Gelea“ pe care nu-l aduc aici, bine înțeles, pentru valoarea sa. El aă dat lui Delavrancea pe scîrbosul Iancu Moroiu, lui Caragiale pe Guvidi...

Mahalaua... Într'un sens, ea dă caricatura pe care a prins-o Caragiale. În altul, ea se confundă cu satul țaranilor. Atunci, cînd e așa, ce să facă scriitorul? Poate să urmeze pe d. Zamfirescu în slăvirea vînătorilor romane, după care pierde lumea la noi, sau pe d. Petrașcu schițind caricaturi de oameni în viață, de la Delavrancea la Iepurescu, sau înseilînd discuții neguroase de teorii în care nu e acasă nici autorul?!

Nu-ți trebuie cine știe ce cunoștință de istorie literară ca să vezi că iubirea pentru viața și firea teranului, cel mai român Român, s'a impus de la sine atâtitor scriitorilor veniți din locuri deosebite și trăiți în mediul cu totul deosebite. Eminescu cel vînturat prin lume, Creangă cel nemîscat din Moldova sa, Ardeleanul Slavici, om foarte cult, apoi autorul *Sultanică*, și Caragiale însuși, în *Năpasta* și în cele mai dramatice nuvele ale lui, Vlahuță, în cele mai zguduitoare din schițele ce a scris, — toti aceștia au cerut acestei lumii terănești cea mai mare putere și cea mai mare gingăsie naivă. Mai târziu, iată Coșbuc care vine, cu toată larga lui cetire, vine și rămîne teran din Ardeal. Ce au face toti aceștii scriitori însă cu „Sămănătorul” din 1905? Și ce are a face Grigorescu, cel mai mare cîntăret, în colori însă, al cîmpilor noastre? Și ce are a face Musicescu și Chiriac și Vidu, cari înnalță cîntecul terănesc la valoarea artei moderne? Și pe acești binefăcători ai neamului i-am terănit noi, i-am terănit eu poate?

Mi se pare că, dacă a fost vreodată o revistă fără constrîngere, fără cadre, fără legi și regulamente, o revistă de bună frăție modestă între oameni tineri, bucuroși de hărnicia lor, e acest „Sămănător”, în curtea căruia toti vecinii hîrbareți vreau să-și arunce lăturile ca pe un maidan părăsit, tocmai fiind că-i arde în suflet că grădina noastră inflorește. N'am început cu cele zece porunci ale unei revelații; am spus o vorbă bună unde am putut, mi-a părut rău că de atîtea ori a trebuit să spun o vorbă aspră: aceasta a

fost activitatea mea aice. Tovarășii miei au avut în mină încrederea pe care o trezește totdeauna un om luminat și un om de caracter. Pentru aceasta însă nu am crezut că aș avea dreptul să fac sarcină de pedagog față de oameni ce sănt de o samă cu mine.

Ce este în „Sămănătorul“, este fiindcă trebuie să fie. Iubirea pentru țaran ca și celelalte. N’avem nevoie să ne înțelegem asupra ei, căci ea ni se impune de la sine fiecăruia, ca unor oameni cu simț pentru artă și ca unor oameni cu simț pentru dreptate. Pentru aceasta însă nu răspingem și nu înlăturăm nimic din cercul interesului nostru. Fiecare clasă îl are însă în măsura valorii sale artistice, a valorii sale sociale și naționale.

Și atât.

III. ADORATIA TRECUTULUI.

Și mai facem un păcat, unul așa de mare, încât e în stare să înlăture tot talentul ce pot avea colaboratorii acestei reviste, toată bună-voința, foarte adevărată și foarte călduroasă, de a sprijini și grăbi o desvoltare culturală, de la care atîrnă, dacă nu situația de bun romanist a d-lui Densușianu, sau ambițiile neîndreptățite de a conduce oameni mai cuminti decît dînși și atîtor mîritori de gazetă, sau interesele Jidovimii din mijlocul tuturor popoarelor, de la Galați până în Argentina, de la care, zic, atîrnă ceva care și are totuști pentru noi însemnatatea covîrșitoare: viața, bîruința, fericirea neamului din care facem parte.

Acest de-al treilea păcat, de care se îngrozesc de o potrivă filologă cari, dacă au o inimioară pentru cîte

o poesioară, n'ați inimă pentru viața strămoșilor lor, în locul căreia se multămesc cu o „vieată“, comandanță de la Paris, foiletoniști cari ați învățat tot ceia ce știu din foiletoane, sau Semîții, Armeni și alții *sans-patrie* pentru cari e o ofensă personală a vorbi de înaintași în această „patrie“ menită în gîndul lor să fie Transvaalul orășaru vîntură-țară și Siberia împământenișilor, — e: iubirea pentru trecut.

Ca să nu se zică pentru a treia oară: iubirea pentru acest popor românesc, a căruia viață actuală e aşa de înrădăcinată într'un trecut de unde și astăzi își poate suge hrana, în același timp cînd frunzele de la suprafață prind lacome cultura modernă,—care e însă numai o condiție de viață, și nu seva care nu trește.

Deci închipuitele zece porunci ale „Sămănătorului“ mai cuprind o mărgenire și o idolatrie. Abia dacă se poate atinge cineva din scriitorii pe cari am cruzimea ambicioasă, vanitoasă, și cum se mai zice, de a-î ținea în lanțurile de aur ale bogătiei mele, ale influenței mele politice (pe la redacțiile unde se tipăresc aceste lucruri nu sînt cînă — cînă adevărați — cari să se strice de rîs cînd se tipăresc aceste lucruri?), abia dacă poate încerca să atingă vre unul dintre acești robî un subiect de actualitate. De jur împrejurul nostru se zbate o viață românească modernă, de bogăția și de însemnatatea, de originalitatea căreia te uimesti. Cestrati sociale bine desfăcute, de-asupra țărănimii osindite, ce curente de idei, ce invierșunare sinceră în susținerea teselor cu privire la viata contemporană! Nu se văd oare zvîrcolindu-se pofte de tot felul pe

toate cărările noroioase, nu se aud zburînd vorbe care nu duc nicăun înțeles cu ele, nu e măreață această mahală politică și intelectuală a orașelor României, în care ochi și nu caută aprinși cerul idealului, ci pîndesc înroșită de ură fizice mișcare, fizice tresărire a vecinului, care e socotit ca un dușman, ori a prietenului pe care gîndești să-l zugrumi? Si noi ce luare aminte avem pentru asemenea priveliști? Nicăuna. Ursuji, ne întoarcem spre trecut: desgropăm mortul, smulgem înelele de aur de pe negrele ciolane mucede, aruncăm pe umeri noștri câte o frîntură putredă din ceia ce a fost un veșmînt domnesc și paradăm înaintea unuia public care a ajuns să ne creadă!

Frâsa din urmă, care are însușiri, e recomandată tuturor persoanelor care ne dușmănesc și nu știu să scrie: de la d. Densusianu până la reformatorii din gura Prutului. O pot întrebuița, răzind de pe dînsa ironia.

Deci așa stă lucrul. Aici în această revistă toti fac numai povestiri istorice, toti cîntă numai poesii istorice, zeci de zeci, sute de sute (și nici într'una, domnule de pe Galați, nu e vorba de Saul, de Ionatan, de Macabei sau de „rosele de pe Ierihon“, pentru care găsește o lacrimă de duioșie consîngeanul d-tale cel luător în rîs și sceptic, d. Ronetti-Roman, ci numai de luptători, cîrmuitori și domnițele ca niște crini ale unuia neam nou și prost, care crede într'un prooroc pe care Iuda și Israel de mult l-au pus pe cruce). Din partea mea, ce fac eu alta aici decât înșir disertații istorice despre ani de Domnie ai Voevozilor, despre numărul ostașilor cari s-au ciocnit în lupte îndepăr-

tate, iar la Cronică rare ori vezî altceva decît un buletin critic al mișcării istorice în România și părțile locuite de Români.

Acuma întreb pe cetitorii acestei reviste dacă astfel de păreri și afirmații nu sunt ale unor oameni cari visază în amiaza mare și sufăr de închipuirile bolnăvicioase, care li fumegă, întunecîndu-î din ura ce arde în ei?

De fapt — ar fi foarte ușor să procedez ca în alt articol, amintind numele și caracterisind pe fiecare din acei cari le poartă —, de fapt, am spus, fiecare-și are voia de a povesti și de a cînta ce-i place. Și fiecare întrebuițează această voie cum socoate: unul dă o poveste de-acasă de la dînsul, altul un basm, altul o schită din cutare parte a vietii românești de astăzi. Și poetii au străbătut, în „Sămănătorul”, tot nesfîrșitul cîmp al inspirației lor. Iar, dacă e o revistă în care e, istoricul (și, firește, atîta), să nu fi făcut istorie, e — „Sămănătorul”.

Dar ne mîndrim cu iubirea pe care cu toti îl o avem pentru trecutul românesc și care s-a deșteptat în chip firesc în inima fiecăruia. E foarte bine că din această iubire au pornit povestiri și cîntece care se vor număra printre cele mai frumoase izbînde ale scrisului românesc. E fără îndoială o mișcare în acest sens, și ea se întîlnește și aiurea decît în revista noastră: oameni cari n-au nimic a face cu dînsa au scris „istorie”. Am suflat noi în urechea d-lui Davila ideia de a înlvia secolul al XIV-lea în *Vlaicu-Vodă*, am îndemnat noi de-a dreptul la alcătuirea astor romane istorice, mai mult slabe, care au ieșit în anii din urmă, purtînd iscălitura

d-lor Radu Rosetti (nu poetul), Aslan, Silvan? Prin noă a căpătat d. V. Cozmovici hotărîrea de a scrie un „Miron Costin”, care se va reprezinta, se zice?

Nu, într'aceasta nu trebuie să se vadă nică silire a scriitorilor ce nu se pot împotrivi încă înriuririlor, nică dorința lingușitoare de a plăcea cuiva, nică socoteala șireată a unui specialist care caută să iasă la lumină înnălțind și popularisind specialitatea sa (dacă aș fi fost deci chimist, aş fi indemnăt la o literatură cu caracterul chimic, în care, e drept, până la un oarecare punct, s'ar fi putut amesteca și rafinații de la București și vînzătorii de chibrituri de la Galați). Nu, ci e un semn al vremilor, una din acele porunci pe care o daă împrejurările, — un adevărat stăpîn și cu care nu se discută, căci nimicește pe neascultători și nesupuși.

Pe de o parte am ajuns pentru întâiași dată să ne simțim și să ne iubim, să ne îngrijim și să ne apărăm. Vezi, până acum am fost ca acel copil care primește orice, care rîde și plînge instinctiv la atingerile lumi din afară, care n'o știe nică pe ea, nică nu se știe pe el, care se zbate ca frunza la vînt și sună în plîns sau în rîs ca valul ciocnit de piatră. Acuma nu mai e aşa. Printr'o urmare firească a desvoltării noastre avem conștiința noastră, întreagă și puternică. În ea cuprindem tot ce se ține de noi, deci și trecutul. Cum le-ar putea răspinge literatura, arta? Si a-l primi înseamnă oare a face romantism? Si cei ce vorbesc de romantism nu știu ei oare că romanticul era mai mult o mișcare de nemultămită, de estetă (ca d. Den-

sușianu), de visător revoluționar (ca acei de pe Galați), de „artiști“ indiferenți față de morală și față de naționalitate, de mistică și de pocită (ca dumneilor)? Pe cind noi știm trecutul, îl luăm de la cercetările istorice, și nu de la închipuire, și înțelegem a-l pune în legătură cu presentul și viitorul neamului nostru, precum aiurea a făcut, fără să fie învinuit de romanticism, un Sienkiewicz.

Și putem zice că acumă întâiul avem cunoștință adevărată a trecutului românesc. Odată se prindeau din el nume, date, cu care abia se puteau polei românește, de la Bolintineanu la V. A. Urechiă, chipuri de eroi aduse de-a dreptul din magazinul internațional al romanticismului apusean. Astăzi, multămită unei munci cinstite, al cării izvor nu e nevoie să-l arăt eu, avem noțiunea întregei *culturi*, întregii *vieți omenesti* de odinioară. Nu mai rătăcesc nume zădarnice, purtând pe pieptul lor aerian un semn de recunoaștere în cifre, ci oameni vii aleargă spre noi, se îmbulzesc, în mișcările de bucurie și de luptă, sau se descopăr aplecați asupra muncii lor din toate apropiерile și depărtările a două miile de ani (asta n' o spun pentru d. Depega-lați, care socoate jidovește cu 5508 ani înainte de Hristos, o vechime cu care nu ne putem măsură), a două miile de ani cari sînt aici lor, deci aici *nostri*. Cum să ar putea ca din această mare bogătie de aur curat care ni-a căzut, numai meșterii să nu-si ieas partea pentru a lucra juvaierele lor?

Și oare pentru năcazuл neamurilor străine oploșite la noi, pentru gingășia înstrăinaților prin școală, pentru urletele barbarilor și pentru tipetele răzgîiaților,

ale famenilor cu pieleica suptire vom goni noă din scrisul de astăzi acea inspirație largă care ni vine din cît s'a muncit, s'a luptat și s'a suferit pe această țărînă românească? Si n'avem oare dreptul să simțim în suflet cea mai îndreptățită durere cînd se află în publicul nostru oameni cari staă de vorbă cu aceia cari ne urăsc pe noă în ființa acelor înaintași ai noștri și schimbă cu dînsăii argumente atunci cînd ar trebui să li rupă hîrtia și să li-o arunce în față?

IV. E „SĂMĂNĂTORUL“ O REVISTĂ PERSONALĂ?

Acum doi ani un scriitor străin atribuia „Sămănătorului“, fără nicio rea-voință de altmintrelea, un caracter personal și adăugia că revista, de și bine redactată, va pătrunde mai greu tocmai pentru acest caracter personal pe care l-ar fi avînd. De atunci, atîția de la noă, aceștia cu cea mai vădită rea-voință și cu cea mai urită rea-credință, au strigat din gîtlejurî mai mult sau mai puțin răgușite împotriva revistei *personale* care ar fi „Sămănătorul“. Si, de oare ce mulți oameni sînt bucuroși să aibă o părere gata făcută pentru a osîndi și a desprețui, pentru a îngosi și coborî în puterea ei, iată încă un neadevăr care s'a putut lăti în oarecare măsură împotriva acestei reviste.

E foarte lesne să se desrădăcineză și să se arunce și această clevetire.

Scriitorul acela străin, singurul care constata și nu clevetia, era deprins cu revistele din țara lui și din Apus în genere. Acolo este un gust public, o conștiință publică, un tribunal al publicului care judecă necontentit și de care oricine trebuie să ție samă. Acolo

sînt principiî de care nimenî nu se poate atinge fiindcă ele aû fost găsite, apărate și întemeiate de un lung șir de cercetătorî și scriitorî. Acolo, chiar cînd literatura zilei e slabă, un număr mare, un număr uriaș,— pentru concepțiile noastre,—de cărți din toate genurile se cetesc cu interes, cu patimă, de foarte mulți cetitorî. În astfel de împrejurări, revista are un rol neasă-mănat mai mic decît acela pe care, spre folosul cel mai mare al culturîi naționale, trebuie să-l păstreze la noi, astăzi și încă multă vreme. În revistă nu se caută îndreptare, nu se caută îndrumarea de fiecare zi, nu se caută nică scop moral, nică tintă națională, nică continuitate, nică caracter. Revista e o întreprindere comercială a unui editor, a unei societăți, a unui scriitor care vrea să facă banî; în ea se tipăresc lucruri care n'aû nicio legătură intimă între ele, care nu se țin neapărat de același curent, — necum să încerce a hotărî un mers de idei. Vine poetul care vrea, povestitorul care se întîmplă, cîte un critic dibaciû și strâlucitor, care spune răutățile bine, spiritual, — și iată caietul înjghebat. Se mai presară ilustrații nouă, executate în condițiî de tehnică perfectă. Si ce mai trebuie? O anumită clasă de cetitorî are ce-să pună pe mesuță din salon și ce frunzări în ceasuri grele.

Noî însă ne zbatem încă pentru întregirea, lămurirea și orientarea culturîi noastre. Partea bună din trecut, în care se cuprindea și unele tradițiî literare scumpe și priincioase, s'a năruit odată cu formele politice ale trecutului, dintre care o bună parte măcar nu se mai putea păstra. Ni-a căzut astfel casa în care ne adăpostiserăm și, cît nu e gata aceasta nouă la

care lucrăm, vînturi stricăcioase bat potrivnic din multe locuri. Fiindcă din bogăția bătrînă a Franției, din înaintata ei cultură economică și socială a răsărit o literatură de vorbe care miră, de vorbe care gîdilă și prihănesc, de netrebnicii intemeiate pe zgîndărirea celor mai urîte patimî sau pe gîngăviri idioate, iată unii cari tîndălesc și la noi cu cuvintele, de multe ori luate de la maieștri Tîndală din Paris, iată alții cari îmbracă în chipuri și situații întreaga patologie sexuală. Fiindcă în Rusia muncitorimea supusă unui regim politic de tiranie uită toate pentru a se gîndi la zorile cele roșii ale fericirii pentru toti oamenii, pentru că acolo împrejurările neobișnuite înfrătesc pe muncitor, pe tînărul din „inteligentă“, pe Evreul prigonit, haide să facem și aici același lucru, și încă pe cale literară!

Și, pe lîngă aceasta, se adaug alte motive de stricare a mediului literar și cultural.

Sîntem un popor mic în acel înțeles că numai o parte din Romîni e în România, iar cealaltă parte e fărîmițată în grupări și mai mici din punctul de vedere românesc, și iarăși în acel înțeles că la lumina conștiinței s'aș ridicat numai foarte puțini din mijlocul neamului nostru. Cultural vorbind deci, — sîntem un foarte mic popor. Toti se cunosc între sine, toti se pîndesc, se cîntăresc, toti nu încap unul de altul. Echilibrul european din cele mai străsnice momente de criză a fost o glumă pe lîngă realisarea unui echilibru între aceste personalități umflate, amărite și înăcrise care cearcă necontentit să se înlăture și să-si facă rău.

Istoria noastră literară e mai greu de explicat decât oricare alta. Ca să înțelegi de ce scoate d. Densusianu „Viața Nouă“, insultându-mă număr cu număr, trebuie să pornești, nu de la anumite principii care ne-ar despărți, căci la colegul mieu dușman ele său ivit numai pe urmă, ci de la o mie de considerații personale: rivalitate de catedră, nemultămire cu situația materială, legături cu d. Eliade, care era să plece în străinătate și avea nevoie de un suplinitor, legături cu unii oameni dintr-o anumită grupare politică, și iarăși tendința generală de a nu se părea că stă în nimică mai prejos decât un altul. Cutare tînăr a început dedicîndu-mă cărți și îmbulzindu-se la o colaborare, pe care, în interesul lui, om foarte capabil aiurea decât în literatură, am refusat-o: astăzi el scrie necontenit, cu ofense la adresa mea și a celor de la această revistă, în ziarul „Epoca“, pe care l-am ajutat cu o îndelungată colaborare gratuită. Un al treilea mă acopere pe unde poate cu tot felul de clevetiri, la care nu se încape niciun răspuns, aşa săn de copilăroase, și numai fiindcă i s'a părut lui, colaborator la această revistă, colaborator iubit și prețuit și crutat, că altuia i-aș face un mai mare rost decât lui, — pe cînd el nu înțelegea iarăși, ca și toti ceilalți, să fie în urma nimăruia.

Își poate închipui cineva — și din nenorocire noi nu suntem dintre aceia cari ni închipuim numai, ci vedem zilnic, și suferim, — ce haos poate resulta din acele prăvăliri ale tuturor curentelor străine, din acea părăsire a oricării tradiții proprii, din această nebună exagerare a personalității proprii, din această urîtă

invidie de mahala, asemenea cu a femeilor celor rele care n'așă alt gînd decât acela ca la vecin să nu fie mai bine decât în casa și în curtea lor și care pentru aceia sănătate să spurce, să strice, să otrâvească și să dea foc!

Față de această stare de lucruri publicul până mai ieri stătea indiferent, nehotărît, apatic, găsind interes numai cînd doi adversari se prindeaă de gît ca să se zugrume său se împroșcaă numai cu artleria pregătită a sudalmilor! Si totuși nu era în joc numai un individ său altul, ci interesele cele mai înalte ale unui popor, căci *popoarele trăiesc astăzi prin cultura lor.*

Așa fiind, era o nevoie desăvîrșită ca un om cu simț pentru literatură și cu experiență în ea, ca unul care, avînd și alte ocupații și altă chemare, să poată face mai multe silință spre nepărteneire, ca un om care să fi dovedit că pune anumite scopuri morale și naționale mai presus decât interesele faimei sale și interesele persoanei sale, decât chiar cele mai dureroase jigniri ce îndură, ca, deci, un astfel de om să se amestece în vălmășagul tendințelor inconciliabile și în ciocnirea exasperată a personalităților. L-am dorit și l-am așteptat și ești aproape zece ani de zile, în cari, consacrinu-mă numai știință, m'am apropiat numai rare ori de literatură, care-mi dăduse numai suferințe și umiliri nemeritate. Si — nu e așa? — aș venit scriitoră înaintea talentului cărora mă încchin, dar omul acela n'a venit. Cînd tineri cări în 1902 vedeaă murind în mânele lor „Sămănătorul“ mi-aș oferit mie să ieau în cea mai deplină stăpînire această foaie, am

stat pe gînduri, i-am rugat să mai cugete asupra acestui plan și n'am consumțit să mi se facă scrierea propusă sau să mi se înscrive numele ca director.

Mărturisesc că nu-mi făceam iluſiș mară. Mă aşteptam la duşmaniile ce se ţin și se vor ținea totdeauna de principiile mele și de caracterul mieu și la dușmaniile, mai multe încă și mai înviersunate, ale celor ce nu pot vedea în ochi pe cineva care s'ar putea bănuia că ar fi mai harnic decât ei (și în tot trecutul nostru ne-a ros acest cancer!), mă aşteptam și la neînțelegeri în micuța casă subredă pe care veniam să o întăresc. Eram însă în acea dispoziție de spirit entuziasță pe care o crease în mine scrierea „Istoriei literaturii secolului al XVIII-lea“, scrierea „Satelor și preoților în Ardeal“, a lucrărilor acelora care mă apropiaseră mai mult de ceia ce a fost mai bun și mai înnălțător în trecutul nostru. De aceia am primit, și nu dintr-o ambicioare care mi-ar fi fost pe deplin mulțămită, cred, pe terenul istoric, și nică dintr'un scop material, căci aş fi socotit că o mișolie să vîneze banul acela, care, cînd va fi, va merge către nevoile mult mai mari ale unuia din prietenii siguri ce sunt și azi lîngă mine.

Am înțeles rolul mieu asemenea cu acela pe care-l avusem pe rînd în ziarele „Independentă“ și „Epoca“ (v. „Cuvinte adevărate“) și fără nicio derivare din activitatea și îndreptarea nimănui. Voiam să determină un curent în legătură cu ce am moștenit mai scump din trecut, cu ce avem mai scump astăzi, cu ce trebuie să urmărim mai ales în viitor. Pentru aceasta am scris articolul de fond — pus în locul întâi și numai

după asămănarea ziarelor și iscălit pentru a-mi însuși răspunderea, și cronica, relativă, nu numai la literatură, ci la toată cultura noastră. În alte rubrici nu m'am amestecat, n'am făcut poesiă ca d-niș Xenopol-Laur, Densusianu-Ervin sau alții onorabili savanți cu mici pasionete, ci am fost bucuros când am văzut că acolo a venit de la sine un grup întreg de tineri pe cari o nevoie intimă a sufletului lor îi făcea să se manifeste în același sens cu mine.

Acum acești tineri sunt literatura românească de astăzi. Curentul pentru stabilirea căruia mi-am jertfit atât timp și am primit atîtea ofense, stăpînește în largul scrisului românesc. Acești oameni cari se amestecau în literatură pentru jertfele și păcatele lor sunt cunoscuți oricui cu fața lor cea adevărată. Un public cinsit și credincios s'a trezit în Românie. Mișcarea aceasta a avut noroc.

Ea a avut noroc. De dînsa a fost vorba, pentru dînsa s'a dat luptă. Toate s'aș făcut în interesul *ei*. Iar acei cari cutează a vorbi, luînd păcat asupra sufletului lor, ar fi buni să spuie—într'o forma aşa încît să-i poată ceti, și nu în acel limbagiu de ofense potrivit pentru gazetari și pentru bucătari,— ar fi buni să spuie dacă din această luptă ești personal, ca situație personală, m'am ales cu altceva decât cu dușmânia tinerilor perversi după dușmânia bătrînilor stricați și cu încă un șuviu de injuri revârsat către mine din gurile spurcate, unde este izvorul lor nesecat?

Așa reviste personale să dea Dumnezeu multe poporului acestuia, care are nevoie de ele!

Numerele din 4, 11, 18 și 25 Decembrie 1905.

XXXIX.

„CURENTUL NOU.“

La Galați a început să apară încă o revistă menită să combată „Sămănătorul“, socialistul „Curent nou“. Ca și „Viața nouă“ a d-lui Densușianu, ea arată lipsă de la cel d'intaiu nr. că înțelege să excludă, prin incoherență și un ton cu totul neobișnuit, orice discuție. Pentru noi acest nr. întaiu e și cel din urmă, și rugăm să fim cruțați de orice „va urmă“.

Un lucru însă ar fi interesant de știut: nu crede învățatul mieu coleg Densușianu, care nu urăște mai puțin „Sămănătorul“ decât cetățeanul (cred că e cetățean; ba văd că vorbește, la p. 40, de „legea strămoșească“, adică românească) Sanielevici de pe Galați (mai este și unul de pe Brăila, care iscălește Ibrăileanu), nu crede, va să zică că ar putea forma cu acel cetățean un „par nobilis fratum“ împotriva conrupătorilor literaturii române, împotriva negustorilor de cărți, a „conservatorilor poporanisti“ și a „țăranoilor“ conservatori? Domnul acela de pe Galați — și el un cum nu se poate mai *fost* elev al mieu — se crede un bărbat foarte învățat poate anume pentru a ispiti la tovărăsie pe eminentul romanist.

Că unul e aşa de roşu ori de verde şi altul aşa de alb pe copertă, n'are a face: tot luptă cu dracul negru.

Şi încă ceva. A venit odată la mine un domn dr. Cazacu, Basarabean, care mi-a vorbit despre lucruri basarabene cu toată cuviinţa ce se potriveşte cu persoana şi cu situaţia mea. Acum folicula din Galaţi tipăreşte nişte injuri la adresa mea supt iscălitura : dr. Cazacu. Orice asigurări mi s'ar da, nu pot crede că e una şi aceiaşi persoană.

4 Decembrie 1905.

XL.

UN ROMAN DE D. VASILE POP.

D. Vasile Pop e un umorist. Deci în romanul său „*Domnița Viorica*“ — despre care de al minterea a mai fost vorba întimplător în această revistă, care a publicat părțile cele mai frumoase, — roman luat din viața teranească, vor fi foarte multe vorbe de haz și, nu numai atîta, multe puternice tipuri caricaturale, din mijlocul căror se desface Gheorghe Namilă, cel cu pumnul tare. Umorul presupune însă totdeauna o putere de analisă adîncă și crudă și o oarecare dispoziție sentimentală, foarte adevărată, sinceră. Amîndouă aceste însușiri le aflăm în romanul de față. În toate mișcările multelor ființe ce se se îngărmădesc și se învâlmășesc în el, autorul a prins stîngăcia, nepotrivirea între gînd sau simțire și vorbă, și le-a zugrăvit cu foarte multă măiestrie. Totuși d. Vasile Pop nu înțelege să scrie — ca d. Cazaban de pildă, în nuvela tipărită în *Voința Națională* de mai dăunăză, cu acele brute teranești viclene și nemiloase, — d. Pop nu înțelege să scrie o satiră împotriva teranimii, pe care o compătimește și o iubește. Elementul sentimental

intervine acum, și avem înaintea noastră scene foarte duioase de credință până la moarte, de recunoștință adincă, de nemărginită iubire pentru copii, dintre cari se iveste câte unul schițat cu deosebită înțelegere pe care acest scriitor o are pentru psihologia copilărească pe care se poate zice că a creat-o la noi. Sunt umoriști cari au imaginea de humorist și alții cari, de prinși, prin felul lor de tratare a vorbelor, a mișcărilor, cu exagerarea așa o mare imagine crudă. Aceasta se observă la anumiți humoristi americană. Ei au însă grija să ne facă să știm că acele grozăvii nu sunt un adevăr. La d. Pop nu e aşa. D-sa și-a suplinit cunoștințile despre clasa boierească, izvorind din închipuirea sa pe odioasa bestie de soț al „Domniței“, căruia firește îi dă ca ajutor pe Țiganul „Harap“, schingiuitor ca pe cele mai crunte vremuri ale trecutului. Un mare talent de combinație în felul lui Edgar Poë e cheltuit pentru a da un prilej de manifestare acestor sălbateci. De aceiași origine e și ciudata iubită a „boierulu Mihnea“, care prin fel de fel de conspirații cearcă să fure sau să ucidă pe „Domniță“ și moare făcută piftie — în înțelesul literal al cuvântului — de către Țiganul răzbunător. O răscoală terănească dă iarăși putința de a desfășura puternice scene colorate tare.

E acesta un roman de viață terănească? D. Pop a căutat să arăte că terănimea pe care o cunoaște are multă bunătate primitivă în forme cu totul barebare și că, dacă se pricepe cineva a răsbate până la izvorul bunătății acestor suflete, e răsplătit totdeauna, ca acea Domniță cu ochi albaștri care se chiamă

Viorica. Un scriitor realist ar fi văzut că formele barebare sănt numai o părere a noastră, care se împrăștie la o cercetare iubitoare. Tocmai aceste forme îl trebuiau însă unuī humorist, care are nevoie saū de ironie fină saū de exagerări aspre.

Astfel trebuie să se înțeleagă această carte în care aī dori să ștergă multe pagini pentru a păstra pe aceleia care sănt în adevăr frumoase fiindcă sănt bune, miloase, omenești. Nu știu dacă firea scriitorului nostru, alcătuită din elemente aşa de complexe, îngăduie, alături cu pătrunderea și cu puterea, o armonie binefăcătoare. Publicul îl va iubi însă cu atît mai mult, cu cît el va căuta mai mult să se învingă tinzind către dînsa.

4 Decembrie 1905.

XLI.

SCHIȚELE D-LUÎ ZAHARIA BÎRSAN.

D. Zaharia Bîrsan e poet liric, și în jocul său de actor, și în nuvelele, în schițele ușoare, în amintirile de copilărie și de viață de *bohème* prin București pe care le dă astăzi supt titlul, iarăși sentimental și liric, de „Ramuri“.

În aceste icoane alburii ce trec răpede, în aceste scene care se pierd îndată în albastru său în fumuri, întîlnesc multă închipuire aeriană, o adevărată putere de a se juca ușor cu lucruri străvezile, îci și colo ceva care ar fi sinceritate dacă ne-am putea încrește prin tonul întrebuițat de poet că e vorba de lucruri care se poate să fie. Limba e foarte volatilă, împodobită numai rare ori cu câte o icoană aruncată în pripă sau prinsă la întîmplare în țesătura ei destramată. E vorba de satul Bodulu, de orașul Bucureștilor, de locul de naștere al scriitorului; întîlnesci ciobani și fetițe de la țară, cerșitori și cerșitoare, prietenii de tineretă, dame din wagon. Dar, cu toată deosebirea lor de stare, n'ajungă a-i deosebi tecmai bine, cum nu prea poti deosebi nici locurile. Ei vin toti pentru a șopti cîte-o poveste de

romantism jalnic sau fioros, unde e vorba de înșelări, de ucideri, de nebunie; dar, cînd te uită bine, e cam aceiași poveste.

Poetul n'a scormonit în sufletul său, el n'a răscosit în largul lumii ce cunoaște: nu s'a întrebat nicăi pe sine, nicăi pe alții; n'a stăruuit asupra subiectelor, ci a glumit numai visind. Stilul pe care-l prindea de obiceiū în cheotorile de aur ale rimei, lăsat de sine, se împrăștie adesea în vînt. Une ori îți aducă aminte de prosa, tot aşa de trecătoare și de palidă, a unui poet de altă însemnatate: Alecsandri.

D. Bîrsan are însă unele glume bune cînd vorbește în numele țeranilor. „La poarta Bodului“ e poate cea mai izbutită din aceste jocuri ale închipuirii unui visător, pe care ni-ar părea rău dacă l-am descuraja prin aceste constatări, care privesc, nu talentul său, ci felul cum și-l îngrijește și cum și-l întrebuițează. Pegasul e un cal căruia-ă trebuie frîu și zăbale.

4 Decembrie 1905.

XLII.

CE ESTE „SĂMĂNĂTORUL”?

Oricine a urmărit cu luare aminte și nepărteneire articolele care aŭ precedat pe acesta, oricine a căutat să-și facă o părere asupra fondului discuției, și nu asupra faptuluĭ dacă avem o tactică mai bună decit cruceațiă cari se ridică împotriva noastră, acela trebuie să se fi încredințat că aceasta nu e o revistă exclusivă, că aceasta nu e o revistă de cerc restrîns, de gașcă sau de persoană, că ea nu e supusă niciunui regim de dominație, de tiranie sau de exploatare, că ea nu apare pentru a da exemple la o anumită teorie care să fi fost la începutul lucrurilor.

Trebuie să adaug că nu e nicăi o revistă închinată polemicelor, precum sînt tocmai cele, aşa de puțin serioase și folositoare, care se scot, dragă Doamne, pentru a ne combate, în hatîrul acelei multimi de pătimăși, de neînțelegători, cari nu încap niciodată de puținul bine desinteresat, de puținul prinos de jertfă roditoare ce se poate aduce și în această țară celor mai înalte interese ale unuĭ popor. Astfel de reviste polemice, de reviste-pamflet se scot din partea unor

ambiții jignite, din partea unor invidi zăcute și amărîte, din partea unor răsbunări înviersunate, care nu se mai pot stăpîni și zbucnesc într'o bună zi cu strigătul care face să se opreasca în loc, uimiți, trecătorii: Vreau să-l omor, vreau să-l omor! Nicăunul dintre acei ce se află astăzi la această bună vatră veche a „Sămănătorului“ n'are să-și răsbune pe nimeni, n'are să prigonească pe nimeni, n'are să facă zile amare și zile frite nimănuia. Toți la un loc n'aș înțeles niciodată să ținem un public lîngă noi prin cîte un scandal, prin cîte o bolborosire de vorbe groase sau cîte o strecurare de insinuații în fiecare zi; pentru așa ceva este de sigur, este, din nenorocire, un public care se adună în jurul luptătorilor, cum s'ar aduna în jurul atleților de circ sau a cocoșilor duelanți, pentru a însemna și judeca valoarea fiecării loviturăi, fiecării mușcăturăi a plisurilor ascuțite; dar de acel public n'avem nevoie, și n'avem grija: ceie-l cine-i place și cine poate să-l atîțe și să-l păstreze! Acei cari deschid deci revista noastră precum ar intra la „alergările“ spaniole ca să aprecieze talentul unor matadori, să facă bine a cerca aiurea. „Sămănătorul“, care nu e o revistă de provocări, nu e nicăi o revistă de răspunsuri, și nu e destul ca un scriitor să fie obraznic ca să atragă atenția noastră asupra lui.

Dar „Sămănătorul“ n'a fost și nu poate fi o revistă molzie și nehotărîtă, precum nu poate fi nicăi o tribună liberă, unde talentul, fie cît de adevarat, să dea dreptul fiecăruia de a scrie, în orice direcție și cu orice scop îi place. Din fericire astăzi n'avem un singur mare și adevarat talent, care, din neînțelegerea ideilor sau din perversitatea de suflet, să servească

unor curente rele. Cel mult deplințem de tînărul ofițer de marină care, de dragul idealului socialist, așterne prosa sa, care are destui prețuitoră, lîngă impertinențele mandatarului de la Galați al Alianței Israelite, dar, dacă nenorocul ar vroi ca oameni bine înzestrați să meargă pe drumuri rătăcite, ei nu pot fi niciodată adăpostiți aici, la ospătăria călătorilor cinstiți. Ci vor găsi, de altfel, totdeauna gazde unde se tăinuiesc drumetii de celalti.

Tribuna liberă, care se poate asăma cu o berărie sau cu o cafenea, unde vine și petrece oricine e în stare a plăti, aceia poate fi bună aiurea, unde literatura n'are acea mare misiune de îndreptare și moralisare pe care cu mîndrie trebuie să și-o recunoască și să o îndeplinească la noi. E ușor a zice că literatura nu se exprimă decât pe sine, că ea dă numai o formă frumoasă rezultatelor observației, combinațiilor închipuirii, mărturisirilor inimi, și că prin urmare nu poate fi vorba de moralitatea și imoralitatea, ci numai de adevarul, frumusețea ei, pentru care singură poate fi trasă la răspundere. Aceasta e încă una din superstițiile și prejudecățile ce au rămas din vremea romanticismului, cînd se așezase Arta pe tronul pustiului al divinității. De fapt, observațiile sunt totdeauna din realitatea unui suflet cu o anumită individualitate, și inimile pot fi curate sau necurate. Cu voie sau fără voie cea mai simplă bucată literară va oglindi un om bun sau un om rău, un antisocial care urăște pe semeini săi, care vrea să li facă rău, vrea să-i înselie ori să acopere de desprețul lui, sau un sociabil, care găsește în iubirea de oameni, în silințile spre a li fi folositor, mîngîierea

tuturor suferințelor pe care le primește de la unii oameni, și menirea de căpetenie a vietii.

Numai pe aceștia din urmă înțelegem să-i aducem înaintea cetitorilor noștri.

Pe acești cetitori, cari sunt puțini, dar al căror număr va crește împreună cu răspândirea ideilor bune, nu ni-l închipuim ca niște inteligențe răzlețe, ca pe niște rafinați de artă, ca pe niște curioși de discuție; nu ni-l închipuim ca o castă intelectuală sau socială. În ei vedem un popor: către el întreg ni închipuim că vorbim, și aceasta impune declarațiilor și scriselor noastre o altă măsură, un alt ton și leagă de ele un alt simț de răspundere decit acelea pe care le aș dușmani noștri.

Poporul românesc nu l înțelegem că o entitate metafizică, o plăsmuire a mintii abstrakte, ci-l înțelegem ca acea uriașă ființă, trecută prin multe lupte, încercări și suferințe, care a smuls tuturora însă o vamă de frumuseță sau de amintiri întăritoare și care astăzi e în stăpînirea unei moșteniri, unui patrimoniu de tradiții, de datine, de istorie trăită, care face originalitatea lui, deci dreptul lui la viață și îndreptariul lui neclintit. De la acest îndreptariu pornim și potrivit cu dînsul ne întoarcem către acest popor, din care facem parte cu singele și cu inima noastră, și ne încercăm printr'o muncă iubitoare de fiecare clipă să-l înnălțăm către cultura modernă a neamurilor cărora li e păstrată stăpînirea lumii, a neamurilor conștiente și mîndre care pot fi sigure că vor trăi de sine, la lumina ce pornește din însăși alcătuirea lor sufletească.

În acest înțeles, și nu în acela de predicări tru-

fașe, de șovinism ce se înșeală asupra însușirilor poporului pe care vrea să-l servească, de suficiență le-neșă care doarme pe mindire putrede ca pe lauriul celor mai strălucite biruințe, în acest înțeles suntem o revistă națională, care ne oferim, care am dori să ne putem *impune* neamului românesc.

*

Până acum ilustrația nu și-a avut loc în această foie săracă, și totuși Români și au nevoie de o ilustrație care să li aducă neconenit aminte că posedă, în popor și în trecut, o artă adevărată. Fără alegere și fără explicări dădea o astfel de ilustrație revista „Literatura și arta română“, azi cu totul decăzută. În măsura mijloacelor pe care ni le pune la în demînă prin abonamente în lumea bogată d-na Elisa Marghiloman, nepoată a lui Vodă-Știrbei, vom putea încerca și noi de acum, în chip sistematic, prin ilustrații adăuse la text, această punere în lumină a artei poporului.

Acesta este darul nostru de „Anul nou“, și, dacă vorbele noastre au putut afla cîndva un răsunet în inimile acelor mulți oameni cinstiți și de ispravă pe care-i are acest popor, ni se va spune un „la mulți ani!“ care va fi pentru noi o solie de noroc, în mijlocul atîtor năcazurî și ticăloșii.

1-iu Ianuar 1906.

XLIII.

CE ESTE ROMÂNIA ÎN MIŞCAREA CULTURII ROMĂNEŞTI?

I.

A fost un timp, altfel timp de visări și ilusi și de speranțe foarte mari, timp cînd ni simțiam aripă de popor mare, de popor bogat și cu o cultură deplină —ce bine că s'aș dus odată acele vremuri de rătăcire!—, a fost un timp cînd fiecare din părțile politice din care se alcătuiește poporul românesc trăia în altă atmosferă culturală. Noi, aceștia din „țară“, ne țineam de pulpana fratilor din Franță și din cînd în cînd mai mergeam să cerem povețe de la urna în care se cuprindea cenușa strămoșilor romană, Bucovineni se împărtășiau, împreună cu toți locuitorii din ducatul austriac al Moldovei-de-sus, de sfânta cultură germană, din care cîte o picătură li luneca și lor pe gât, pe cînd închideau ochi de o neasămănată fericire. Ardeleni se încălziau de poesia maghiară fierbinte a Renașterii ungurești și, iarăși, se mai prelingeau și ei pe buze cu ceva carte nemțească. Fără a mai vorbi de Români de peste Prut, cari, în loc să trăiască

într-o cultură străină, muceziau în marea *incultură*, cu care atîta timp s'aș multămit blajiniș supuși aî Ta-ruluî.

Ba până și limba era alta. După scrisul smăltat cu neologisme de prisos, pline de mîndrie căturărească, după unele locuții care niciodată nu pot prinde la noî, recunoșteai pe scriitorul franco-român. După defilarea înceată, solemnă a stilului său gîciaș pe tovarășul său germano-român. Iar o limbă smuncită, îndrăzneață, ne-supusă legilor cugetării noastre deosebia pe al treilea lucrător la înaintarea literaturii române, pe Maghiaro-Romînul de peste munți.

Până și ortografia însemna hotare. Noî ne pierdeam în încercărî individuale, toate fără viitor, Bucovineniș ciunisau după învățăturile lui Pumnul, iar frații din Ardeal și Ungaria se supuneau disciplinații normelor proclamate de Cipariu.

Aceste deosebirî toate — mari de nu se puteau ceti cu oarecare răbdare, necum prețui său admira unul pe altul, — pe un timp cînd rîvniam unitatea politică pe care o priviam ca pe vrabia de pe gard, care așteaptă numai să-i puî sare pe coadă ca să intre în cușcă!

*

De un timp, aceste neajunsuri fundamentale au slăbit, până ce astăzi putem zice că n'a mai rămas aproape nimic din ele, decît doar la oameni bătrîni cari nu mai cetesc său la cîte un tînăr întărziat.

S'a început cu ce era mai ușor, cu ortografia. Bucovineniș, ca mai puțini, au părăsit cel d'intaiu cercurile lor. Ardeleniș s'aș despărțit numai cu multă du-rere de acea învățată și complicată ortografie pentru

deprinderea căreia trebuia o înnaltă cultură și pregătire filologică specială. Noi, ceștia din România, am ajutat din partea noastră acest proces, apropiindu-ne la noi chiar de unitatea ortografică. Toți visătorii etimologisti au fost învinși, cei cari învinseră în Academie ca și ceilalți. Ortografia temperată a „Junimii“ a ajuns să fie, în cea mai mare parte, ortografia Academiei de astăzi, și ortografia fonetică a scriitorilor și ziarelor, a publicului de astăzi, își va face intrare și în Academie, mîne.

Curățirea limbii din deosebitele provincii de elementele străine fără rost, primite numai pentru paradă sau pentru dovada unor teori, s'a săvîrșit și ea pe încetul. Sintaxa poporului, a vechi noastre literaturi se impune tot mai mult.

În sfîrșit a sosit acum și vremea cînd se poate cere literaturii românești să se desvolte pe temeiul cu noașterii desăvîrșite a poporului nostru în toate locurile și în toate timpurile și a cercetării, prețuirii și întrebuintării cumintă a tuturor literaturilor de frunte ale lumii, în ceia ce ele au mai trainic, mai clasic, mai sănătos și mai roditor. O întreagă școală literară tînără scrie în acest sens.

Avem astfel cu toții aceiași literatură, care e a noastră a tuturora, înveșmîntată în aceiași limbă literară, acoperită de aceiași ortografie. De acum înainte fiecare provincie românească își va da partea în proporția talentelor pe care îi le va hărăzi norocul.

*

Afără de talente, hotărăsc însă întru cîtva și împrejurările. Un învățămînt curat românesc, mari ase-

zămine pentru știință și literatură, contactul cu un public românesc mai larg și mai bogat, sprijinul de multe feluri al Statului, în stîrșit numărul mai mare al locuitorilor unei provincii vor fi puternice motive pentru ca acel Ținut să stăpînească pe celealte în ceia ce privește cultura. Aceste condiții se află însă întrunite în România.

Ea poate inspira Românilor de peste hotare simpatie din multe puncte de vedere, a căror însirare nu-și poate afla locul într-o revistă literară. Din punctul de vedere al culturii însă nu trebuie să fie nicăunul dintre dinșii care să-și ascundă chemarea și puterea ei, care să-și închipui că ea poate fi un element despre care să se vorbească în chip ușuratec sau cu despreț.

Nimeni nu se gîndește a impune o dictatură a regatului în cultura Românilor. Dacă astăzi el are mai mulți și mai buni scriitori, nimic nu împiedecă, de sigur, ca mîne talente mari, vre-un geniu să se nască în Bucovina sau în Maramurăș. Însă, oricînd, o iubitoare atenție deosebită, plină de înțelegere și de *alegere*, trebuie să se îndrepte către stările culturale de aici.

Se face aceasta astăzi?

Nu de toti, și vom vedea de cine nu, și pentru ce nu.

II.

Cei mai mulți dintre aceia cari tagăduiesc chemarea firească a României pe terenul cultural, ca și pe toate celealte, se află în „dulcea“ și atât de nenorocita tărîșoară a Bucovinei.

Nu e însă un fenomen vechiū. E drept că încă de la anexarea la Austria a acestei provincii, legăturile dintre dīnsa și Ținuturile rāmase în Moldova Domnilor romîni aū fost destul de slabe. Boierimea s'a grăbit să-să vîndă moșiiile de acolo; aceiași oameni n'aū stat o parte din an *dincoace* și altă parte *dincolo*. Maziliū bucovineni n'aū căutat pentru învățatura copiilor lor drumul Iașilor, și Moldoveniū n'aū fost ispiți mai niciodată de bunătatea solidă a școlilor strâine care s'aū deschis pe rînd în această parte pierdută.

Norocul a făcut că bunul, patriarhalul, destul de puțin luminatul de altfel, boier Doxachi Hurmuzachi, așa de Romîn cu toate cele două finale grecești ale sale și obîrșia țarigrădeană, care nu era mai veche decît un secol, să-să iea pămînt peste granița „Cordunuluī“. Casa lui de țară a ajuns în curînd un focar de viață moldovenească. El nu s'a încuscris cu străinii, ci tot cu ai lui din țară. Fiii i-a crescut în cele mai bune așezăminte de cultură, dar aū rămas în inima lor Romîni. Hurmuzăchești, „Hurmuzăcheniū“, cum se zice în Bucovina, n'aū pierdut niciodată din vedere legăturile ce trebuiau să fie, nu numai cu Romîniū din Principate, cari în 1848 aū aflat adăpost, mîngiiere și petrecere la dînșii, ci cu Romîniū de pretutindeni.

*

Lor li se datorește un întreg fericit și roditor curent în Bucovina. Până prin acești ani *ai lor*, 1860-1870, pentru literatura românească Bucovina nu exista decît prin teoriile de limbă ale lui Aron Pumnul, un Ardelean, venit din Ardeal, și, mai la urmă, chemat și el de „Hurmuzăcheniū“, încălzit, îmbrăcat și așezat de

dînși. Prin ei adie într'un anumit moment și vîntul nou al cîntecului românesc, și cineva al cărui nume nu era mai românesc decît al „Hurmuzăchenilor“, Petrinò, ajunge, supt vădita înrîurire a lui Alecsandri cel tînăr, care a fost unul din oaspeți casei de la Cernauca, cel d'intaiu poet bucovinean. În legătură cu activitatea lui Kogălniceanu, începe Eudoxiu Hurmuzachi adunarea acelor materiale de istorie din care făcu — pe neînțește — o istorie a neamului său. Cînd te gîndești bine, de aici veni și cea d'intaiu serbare de înfrățire de la Putna.

Apoi vremurile sterpe se întoarseră. Afară de abonamente la „Con vorbirile literare“, de unele încercări poetice de tineretă, de neapăratele cărti de școală, de bune studii istorice, cu totul răzlete (ale lui D. Oniciu și G. Popovici, tipărite în „Con vorbiră“), de ceva teologie, e pace bună în Bucovina cea cu rînduială și învățătură. Chiar cînd e vorba să-și aibă un redactor cum se cade pentru foile partidului național, Bucovinenii se duc în Ardeal, de unde vine pentru cîtva timp un Pipoș, un Bogdan-Duică sau un Braniște.

În Ardeal, băgați bine de samă, și nu în Moldova apropiată. Poarta de bronz dintre „civilizație“ și „barbarie“ căzuse deci iarăși.

*

Acum vre o cinci ană, cîțiva dintre Bucureșteni mai cunoscuți primiră din Austria o foaie cu coperta trandafirie, care se intitula „Privitorul“. Era un „privitor“ ciudat, care nu vedea foarte multe lucruri, care vedea slab pe celelalte, și care socotia că pretutindeni vede mai bine și mai adînc decît orășicine. Critic neîm-

păcat, unicul redactor al caietului trandafiriș cu apariția neregulată n'avea nicio cruce față de împrejurările din România, unde nu fusese niciodată. Istoria noastră n'o cunoștea decât prin cartea d-lui Xenopol. În literatură și cultură se arăta cu totul neorientat. Și totuși venia ca să puie la cale supt toate raporturile pe Români pe pretutindeni, pe cei din Ardeal, din Ungaria, unde iarăși nu fusese niciodată, și a căror viață îl era cu totul necunoscută.

Acest om era funcționarul de societate de asigurare și doctor în drept Aurel Onciu.

Peste cîteva luni el apărea în București pentru a verifica părerile sale. Autorul acestor rînduri l-a văzut și el în casa sa, pe acest om care se îndoia de orice afară de sine însuși. Între părerile definitive și ascunse pe care le avea despre țaranul României, despre Statul românesc și despre atîtea lucruri din România, nu era nică-o părere despre cultura românească, despre școala românească, despre literatura românească din România. Față de ele, d. Onciu de la „Privitorul“ nu lăua nicăpoate; ele nu i se păreau că ar avea vre-o chemare.

Pe cînd chemarea cea mai înaltă și mai folosită era, în România și peste România, tocmai a culturii, a școlii, a literaturii.

Se duse înnapoi în Bucovina. Întrebuitând toate mijloacele politicei celei mai moderne și mai americane, muindu-și condeiul în toate cernelurile și în toate otrăvurile pentru a stîrni sentimente și pofte de tot soiul, terfelind pe cine se arăta gata să-l ajute, d. Onciu lucră ca agitator, cuvîntător și ziarist cu atită

dibăcie harnică, încât astăzi e, din nenorocire, stăpînul Bucovinei.

Din nenorocire, și pentru aceia că între armele ce a întrebuințat a fost și aceia, incalificabilă, de a mînji zi cu zi munca, onoarea, prestigiul României supt toate raporturile, chiar supt acela, de care nimeni nu are dreptul să se atingă, al vietii private, pe care o judecă după povești neghioabe de berărie. Și România culturală, literară a fost sistematic discreditată.

Vorbele d-lui Onciu prinseră între tineri, între tinerii învățători mai ales. Ele au crescut despărțirea culturală care este între noi și unii Bucovineni. Când au fost scriitorii aceștia din Regat la serbările de la Putna, nu odată ne-am simțit străin. Atâtia ne priviau cu bănuială, ca pe unii ceam fi pornit dintr-o țară stricată, neorinduită, neseroasă, de unde nu poate veni îndrepătare și călăuzire. Și cu alt prilej mi-a fost dat să fac aceiași dureroasă constatare, închinându-mă biruinței d-lui Aurel Onciu ca și înaintea biruinței lui Thugut.

Și, iată, la sfîrșitul anului trecut, un tînăr se apucă să puie la cale în revista de învățători „Scoala“ literatura de astăzi a României. Ea are dreptul, prin luptele ce se poartă în jurul ei, la luarea-aminte serioasă a orișicu, și aceia cari se pun în buza tunulu pentru îzbînda părerilor celor bune sănt vrednic, credem, de oarecare simpatie, în România, dar mai ales afară din România. Și știi ce zice domnul acela de la „Scoala“? Că literatura noastră din Regat ar fi un haos injurios, o troacă și un tău de porci. Ca și cum să zice că este războiu civil într-o țară unde zilnic

agentii de siguranță și judecătorii prind și pun la ră-coare pe pungăș.

**

Este însă în Bucovina o foaie a tinerilor, „Junimea literară“, care urmărește destul de aproape cele de la noi.

Citeodată am găsit în ea păreri drepte. Revista dă poesiî, nuvele, schiîte, într'o limbă bună. Dar nu cred oare acei cari o redactează că lucrul de căpetenie ce trebuie să se facă astăzi acolo în ordinea culturală e să lupte fătîș și energetic cu acel curent care culminează în articolul din „Școala Romînă“, să lămurească zilnic asupra desbaterilor de la noi și să restituie României rostul ce i se cuvine?

III.

Cu totul altfel decît Bucovinenii au înțeles de la o bucată de vreme Romîni din Ardeal și Ungaria propriu-zisă legăturile ce trebuie să se păstreze neapărat cu acel foear central al culturii românești care e Regatul român.

S'a uitat de cei mai mulți timpurile cînd revistele de aici abia pătrundeaă dincolo de munți și cînd cele care apăreaă la Romîni de acolo nu erau cunoscute mai de nimenei la noi. Lupta dintre curentul de la „Con vorbirile literare“ și trecătoarele foîte de literatură pe care le scoteau la București desorientații și cei cari aveau o îndreptare rea, către mode de peste multe țări și către năravuri de peste multe mări, n'a fost nicî înteleasă, nicî prețuită după cuviință dincolo de hotarul Carpațiilor. Dacă o publicație ca „Revista con-

"temporană" nu era cetită acolo, nici „Con vorbirile" nu erau urmărite cu luare aminte și iubire. Multă vreme s'a văzut acolo în d. Maiorescu numai un tânăr îndrăzneț care, nu numai că se încumetă să se atingă de unele reputații sfinte, dar pune în primejdie însăși ființa neamului românesc, săpînd la năruirea temeliilor de principii pe care singure el se poate răzima. Învinuirile că ar fi fost un cosmopolit, fără nicio simțire pentru neamul din care face parte, un schopenhaurian, dușman al vieții înseși, răspîndite cu dibăcie de oameni cari n'aveau decît această însușire, n'ați prins nicării mai bine decît acolo. În schimb, ce se știa la noi despre silințile pe care le făcea cîte un Alexandru Roman sau cîte un profesor răzleț pentru a înghebe o revistă românească în locuri mai puțin prielnice? Dacă în asemenea reviste nu se ținea samă necontentă de munca înnoitoare a celor de aici, nici „Con vorbirile" sau publicațiile dușmane lor nu urmăriau cu cît de puțină tragere de inimă frătească ceia ce se tipăria dincolo: cărti de literatură, reviste, cărti de școală.

Așa fiind lucrurile, erau de sigur zădarnice toate avînturile către un viitor politic, care nu se pregătește prin sunete de trîmbițe și ropote de tobă în vînt, ci prin cultură, printr'o cultură cuminte intemeiată, cu stăruință urmărită și potrivită scopurilor celor mai înalte ale vieții naționale.

*

Chiar prin anii 1880, de și se schimbase mult, nu se făcuse nicăun pas în adevăr hotărîtor pentru înțelegerea sufletească a Românilor de pe cele două povîrnișuri ale mănteluî. E adevărat că frumuseță cu-

prinsă în scierile poetilor și povestitorilor din cercul „Junimii“ izbutise a străbate prin ceața meșteșugită a pîrilar și clevetirilor. Aproape niciun om cult din generația care îmbătrînește astăzi în Ardeal și Ungaria nu s'a putut împiedeca de a ceti și apoī a ceti din nou și a păstra cu scumpătate în biblioteca sa pe cîte unul din acei scriitori „din țară“. Orunde, vei afla prin sate, la preotul său învățătorul cărunt, cîte un volum de Gane, de Alecsandri, mai rare ori vre una din vechile broșuri ale d-lui Maiorescu. Întrarea Ardeleanulu Slavici (care nu se strămutase cu totul la noi) între tineri, între cutezători, între realiști și fonetiști, a avut și ea, de sigur, o oarecare înrîurire: d. Slavici a fost totdeauna pentru el Ardelean cel puțin atâtă cît „con vorbirist“. Cît privește pe marele Eminescu, el a fost întîmpinat cu aspre critice, dintre care unele s'a și tipărit, pentru un pesimism care n'a înălțurat însă la el niciodată cea mai largă dorință de a cunoaște neamul său în toate locurile și în toate timpurile și cea mai iubitoare îngrijire pentru țintele cele mari și adevărate ale desvoltării lui.

El a străbătut însă între cîtva, și, cu el, cu faima lui cam târzie, a străbătut acela care căutase a primi în sine mai mult sufletul maestrului: d. A. Vlahuță. Caragiale, Delavrancea aŭ avut mai puțin noroc, și numai ică și colo s'ar putea găsi ceva din ale lor. E de mirare cum a aflat o bună primire Gherea, în ale căruia pagini însă Ardeleni nu puteau găsi altceva decît umanitarism călduț și raționalism cu tendințe străveziri, — frumoase, de sigur, dar nu în acel înțeles pe care-l puteau dori aî noștri de peste munți.

Într'un anume moment, Coșbuc, pe care noi nu l-am cunoscut *cituși de puțin* pentru toată munca lui literară de acasă, din Ardeal, pentru toate dovezile de putere și bogătie ce dăduse acolo, a venit între noi, — și a rămas. A î luî, din țara lui de naștere, îl iubiau prea mult pentru a-l pierde din ochi îndată ce a trecut un hotar care-l făcea numai încă mai Român. Cînd și noi am căpătat în sfîrșit revelația acestei puteri poetice, era acum o legătură asigurată între cei „din țără“ și cei „de peste munți“ în persoana iubită a poetului celuilor noștri. În București, Coșbuc s'a apropiat de d. Slavici, și la librarul ardelean Sfetea, ei au început să publice revista „Vatra“, cea d'intaiu care și-a găsit mulți ceteritori „dincolo“. Pe același timp luxoasa „Revistă Nouă“ rămînea aproape necunoscută în acele părți.

Maî puțină căldură au arătat Ardelenii lui Iosif, poate pentru că el n'are un trecut literar ardelean. În schimb, Goga a întîmpinat „dincoace“ o primire triumfală, cum n'a avut-o pe departe Coșbuc. În sfîrșit acuma, la acest început de veac nou, hotarul de cultură a căzut cu totul în această parte. Puterea sufletească a Românilor din România, cuprinsă în scrierile lor, s'a revîrsat ca niciodată asupra Ținutului ce are mai mult nevoie de dînsa. Putem plăti astfel în ziua de astăzi o mare și veche datorie de cultură care se urcă pînă în veacul al XVIII-lea, dincolo de care iarăși, timp de două veacuri, Ardelenii sănt datornicii noștri.

Sînt foarte puțini Români de dincolo cari să cunoască România altfel decît prin ziarele ei, care ne recomandă aşa de prost și aşa de fals, prin călătorii

de afaceri, în care nu vezî nici în dreapta, nici în stînga, și prin călătorii de placere, în care vezî ce ți se arată. În această privință, Ardeleni și Ungureni sunt în aceiasi situație ca și Bucovineni. Deseori auzi și aici ironii și vorbe aspre care-ți îñroșesc obraji, asupra României noastre, care ar fi destrăbată și fără niciun fel de rînduială. Dar, cu toate aceste prejudecăți, Români din Ungaria au dat o înaltă dovadă de înțelegere, deschizîndu-și inimile *scrisului nostru*.

Aceasta se vede, nu numai prin căutarea tot mai mare a cărților și revistelor noastre, ci încă prin ceva. Acum cîțiva ani a apărut în Pesta o revistă de studenți, care merita doar laudele ce se îndreaptă firește către scopurile pe care ea voia să le urmărească. În alte timpuri, revista ar fi trăit sfios și ar fi murit iute ca o dragoste de copilandru. Dar spiritul, voia vremii a hotărît altfel. Însuflarendu-se de viața culturală ce se alcătuise în România, găzduind în frumoasele ei pagini ilustrate pe fruntași literaturii de astăzi din Regat, ea a devenit tot mai mult *un simbol*. Un simbol pe care-l desăvîrșește colaborația stăruitoare a celor două mari puteri literare ale Românilor de peste munți: Goga și Agîrbiceanu.

Și ființa acestui simbol e unul din lucrurile cele mari ale zilei de astăzi.

29 Ianuar 1906.

XLIV.

JUBILEUL D-LUİ P. PONI.

Dumineca trecută fruntașii intelectuali ai Iașilor și cîțiva reprezentanți ai societăților științifice din București — între ei bâtrânul secretar al Academiei Române, d. D. A. Sturdza, — se adunaă la Iași pentru a serbători jubileul de profesor și învățat al d-lui Petru Poni. Aŭ fost mulți de față, de și unii numai cu trupul; aŭ fost însă foarte mulți cari aŭ lipsit. Oricum, cu toate lipsurile și stîngăciile, a fost de sigur una din cele mai frumoase serbători culturale, din cele mai limpezi fapte bune, și, fiindcă d. Poni, fostul ministru, nu va mai fi, cum nică nu voiește să fie, un ministru, a fost și una din cele mai curate multămîri pe care le poate primi un om în vîrstă de la foști săi școliari, de la toți aceia cărora li-a folosit sufletește prin activitatea sa, de la publicul științific al țerilor lor.

D. Petru Poni a fost de două ori, scurtă vreme, ministru al Instrucției Publice, demnitate pe care a permis-o fiindcă doria să aducă la îndeplinire un proiect de reformă a Învățămîntului. A fost ales multă vreme senator al Universității din Iași, până ce majoritatea

profesorilor aceleia Universități a ușcăpatat, și a ușcăpatat împărășit prin votul lor și altora, încredințarea că altul îl poate reprezenta mult mai bine. A vorbit însă foarte rar, și numai în chestiile de învățămînt. Om politic, în înțelesul de om care se lăcomește după putere și o primește oricând și prin orice mijloace, n'a fost niciodată, cu toate că a avut totdeauna o mare autoritate în clubul liberal din Iași.

D. Poni a scris și cărți de știință și cărți pentru școală. Academia Română, al cărei președinte a fost, a tipărit un întins studiu al său asupra petrolului, și specialiștii aduc cele mai mari laude acestui studiu, în care se adună un îndelungat sir de cercetări de amănunte. Școlarii din generația mea au avut în mînă cele două cărți de fizică și chimie ale d-lui Poni, și ei nu vor uita niciodată forma plăcută, tiparul îngrijit, împărțirea metodică și bogata ilustrație a acestor manuale, cu care puține puteau să se asemene, per cum ei vor ținea minte tot deauna bielșugul acestor cărți, care li cădea cam greu, și scurtimea unui stil științific, care nu încarcă, dar nu împodobia și nu ușura înțelegerea unor lucruri destul de grele. Dar de sigur era de vină și vechiul program, care voia să facă din copii niște specialiști în toate ramurile encyclopediei, și firea pedantă, neiertătoare și necruțătoare a multor profesori de pe vremuri, cari cereau cu atât mai mult, cu cât ei însăși înțelegeau mai puțin.

O altă fată din personalitatea d-lui Poni am cunoscut-o noi însă numai cînd am intrat în Universitate.

Pe atunci erau foarte puțini studenți la înnalta școală din Iași, puțini studenți și încă mai puține studente. Nu se pomenia pe atunci de împărțirea Facultății de litere în atîtea și atîtea secti, care, alcătuite și îndreptate prost, trebuiau să ajungă a-să fi rivale și chiar dușmane. Nu numai că privirea studenților „de la litere“ se întindea asupra tuturor ramurilor de studii cuprinse în Facultate, dar aveam un oarecare interes și pentru alte Facultăți. Ca niște tineri simpli și foarte aplecați spre admirație ce eram (unde mai sînt astăzi asemenea suflete de *ucenici* bună, plină de sfială copilărească și de cuviință fiască!), cercetam adesea pe colegii din alte Facultăți despre profesorii lor, mai ales despre aceia ale căror nume le cetisem întâiul cu respect pe titlul cărților scrise de dînși. Așteptam cu nerăbdare, cu bătaie de inimă să-i vedem, și, în loc să scoatem ochi cu țigara, ca studenții de astăzi, „profesorilor străini“, ni făceam o cinste să ne desco-périm înaintea lor.

Despre nimeni dintre învățătorii lor nu vorbiau „cei de la științe“ ca despre „domnul Poni“. Ciraci n'avea, lingvitorii nu puteau să-l încunjure, sireți nu puteau să-l înele la examene, limbuți nu puteau să-l uimească; prin niclun mijloc nimeni nu putea să-l cîntească de la dreptatea care-i împodobia sufletul. Mai erau ca d. Poni profesorii cari nu lipsiau niciodată de la oara lor (puțini erau aceia – o timpuri! – cari făceau altfel), mai erau profesorii cari și amintiau în fiecare clipă de înnalta lor demnitate de plămăditorii ai sufletelor și se opriau în chipul cel mai sever de la gluma prea tare, de la critica necuvioasă, de la

orice avinturi chiar, de la orice spontaneitate originală, greșind, de sigur, în această din urmă privință; mai erau dascăli de aceștia cu față senină, cu mersul încet, cu o înaltă demnitate impunătoare în tcate mișcările și vorbele lor. Însă o dreptate aşa de sigură, aşa de *inxorabilă* ca la profesorul de fizică și chimie nu se mai afla la altul. Cunoscutul zîmbet rece și vestita exclamație „păcatele mele“ sublinia la examene orice încercare de șiretenie ca și orice doavadă de neștiință. Cine o păția odată, pleca hotărît să nu mai încerce fără o pregătire deplină. Astfel se înălța în ochiul studenților și profesorul și materia lui și știința însăși.

Învinși de la examene vor fi avut poate năcaz, dar numai pe dinși. Biruitorii plecau cu siguranță că nu li s'a dat nimic de pomană. Si unii și alții căpătau de la începutul carierei lor încredințarea că munca sfintă nu se poate înlătura, nicăi încunjura.

*

Și de sigur că prin această însușire a lui mai ales jubilarul de astăzi a strîns în juru-i acel public de oameni învățați cari-i mulțamiau aclamîndu-l, — prin această magistratură a profesoratului pe care a reprezentat-o. Va mai trece multă vreme până ce o sare culturală de recunoștință va putea să plece de la acest sentiment.

22 Ianuar 1906.

XLV.

„AMINTIRILE CĂPRARULUI GHEORGHIȚĂ“
DE M. SADOVEANU.

Ceți mai mulți scriitori au văzut, înțeles și zugrăvit oastea în marile mișcări dramatice ale încăierărilor: în acest chip ei n'ați dat icoana factorilor cari produc o luptă, ci această luptă numai, adecaț momentul. Oră că ați fost ei însăși la asalturi sau la lungile lor pregătiri migăloase, triste, sure, ori că povestesc după alții, acești descriitori ai războaielor său ținut de anumite îndreptare destul de vechi, au întrebuiuțat anume formule bine cunoscute. Este o asămânare între dinșii și pictori, mulți pictori cari au prins pe pînză scene de vîlmașaguri războinice. Si la unii și la alții se vede bine că ținta e desfacerea din cele spuse prin cuvinte sau prin liniș și colori a unui covîrșitor sentiment de eroism, a unei mari flăcări de jertfă roșie care să se înnalte până la cerul judecătilor și răsplătirilor, unde se înseamnă aceia cari, din supunere sau din convingere, au murit pentru viață și fericirea celorlalți.

Alături de această majoritate de scriitori care era

mai dăunăză generalitatea povestitorilor de lupte, se ivesc de o bucată de vreme altii. Ei au simțire duioasă pentru fiecare suflet de om care se primejdă și se pierde, ei au înțelegere pentru cîtă viață e adunată în fiecare unitate din aceste mulțimi strălucitoare, îmbătăte de zgromot, de cîntece, de pocnituri, de îndemnuri și de o veche pregătire pentru scopul ce se atinge acum; gloria se desface înaintea lor, și fiecare dintre aceia cari se contopesc în frumusețea de colori, în freamătușul măreț, în avîntul intraripat al zguduitoarei tragediilor, fiecare vorbește, cu glasul său omenesc din toate zilele, adevărat, adinc, bun și jalnic față de nevoi ale timpurilor de astăzi care nu se pot înălatura. Poate că și felul de a se face războaiile în zilele noastre, împuținarea isprăvilor vițești cu arma albă, rărirea frămîntărilor uriașe într'un loc mărgenit și, în schimb, jertfirea cetelor mici, a oamenilor răzleți pe lungile drumuri de oboseală unde pîndesc bolile grozave, în colțurile uitate pe care le descopăr numai adunătorii morților, — poate și această schimbare a *fisionomiei* războiului de astăzi să fi înrîurit pe acești scriitori moderni ai luptelor.

Între ei s'a așezat Sadoveanu prin „Povestirile din războiu“ pe care le-a dat la iveală dăunăză. Pe această fire originală și cinstită, care nu voiește să meargă pe drumurile lesnicioase bătute de altii, care nu vrea să primească datina întemeiată de aceia și să se mărginească la formule de o întrebuițare veche și întinsă, nu l-au ispitit scenele războinice traditionale. N'a lucrat cu „ai noștri“ și „inimicul“, n'a cîntat „asalturi“ și „retrageri“, nu s'a prăpădit de bucurie pentru mă-

celurile cele mari care îmbracă în purpură pe birui tori. Nu i-a plăcut să dea în scris ceia ce aŭ dat în văpsel bogate și liniș tapene zugravii, iconarii cari pentru o plată din partea Ministeriului de Instrucție aŭ pîngărit în tărcătură grosolane, fără știință, conștiință și sentiment, toată istoria neamului, de la Ștefan-cel-Mare până la regele Carol. Nu, el a dat *alt* războiu, care nu se poate să nu fie cel adevărat, un războiu de mici amănunte amare sau grozave, care te taie până la lacrimi, un războiu în care eroismul ascuns și tăcut se înnalță din făptura oamenilor umili până la înnalțimi pe care nu le poate cucerii, între fanfarele sale, marele eroism de comandă și paradă.

* * *

Dar oamenii aceia care și-aŭ luat hotărîrea, cari și-aŭ acoperit cu o spuză de resemnare amintirile, dorurile și rîvnirile, flăcării aceia cari nu se daă și nu se lasă, ei trăiesc până să ajungă pe acel cîmp al junguerii (cîță din ei ajung la el) o întreagă *viață de oaste*, deosebită de viața obișnuită a tîrgurilor, a satelor de unde vin. Ei capătă în acele locuri de muncă, de bucurie și de suferință împreună, care sunt căsărmile, o adăugire a sufletului lor. Acea adăugire o lasă în cea mai mare parte odată cu hainele în care fiind îmbrăcați, aŭ primit-o. Nu vorbesc de unele cunoștință și de unele păcate, care rămîn încă multă vreme, care pot dura totdeauna. Ci mă gîndesc la acele multe deprinderi, apucături, judecături luate de-a gata, sentimente imitate, la acele mișcări ale inimii care se ivesc la toti oamenii ce trăiesc oarecum intemnițați și păziți,

departe de rostul lor cel mic și obișnuit, mă gîndesc la dorurile ce se ascund ca să nu rîdă alții, cari însă aŭ și ei tocmai aceleași doruri, la căutarea zgomotului care face să se uite, — lucruri care, toate la un loc, alcătuiesc o *psihologie militară*.

Firile de scriitorî usuratece, cînd ajung a vorbi de „viața militară“, se pierd în glume, în pîcilele, în ispravî de strengari, care sînt și ele, dar nu sînt tot, și nu sînt nicăi lucruri de căpetenie. Așa fac de obiceiû Francesiî, și așa a făcut, în cunoscutele sale „scene“, Germanul Hackländer. Alții, natură raționaliste, temperamente de oratori și de oameni politici, pîrăsc înaintea societății pe stăpîni, pe exploataitori și tirani din casarme și-i urmăresc une ori și în altă viață a lor decît aceia din mijlocul soldaților. Așa face cîte un Bilse, autorul ofițer al vestitelor destăinuirî scandalioase; așa aŭ făcut la noi, cu tot așa de mărunt talent, Anton Bacalbașa și cîțî aŭ înfățișat ofițeri ruginiți și soldați bătuți, în aplausele socialiștilor de 1880-90.

Nicăi una, nicăi alta nu poate da Sadoveanu, care vede prea adînc și complex, prea asemenea cu viața, pentru a se hotărî să înjghebe o serie hazlie sau să pronunțe un rechisitoriu. Așa fiind, „Amintirile căpraruî Gheorghită“, cartea lui din urmă, memoriile vieții lui de regiment, are dreptul, nu la un interes trecător, ori cît de viu, ci la cuprinderea între cărțile care rămîn, fiindcă oglindesc cu adevărat, și într'o oglindă de artă adevărată, părți din viața poporului român.

Sînt aici betiî, sînt brutalități, sînt înselări și des-

frînări cîte să scandaliseze o mie de Jidănașî cu inima de purice, sînt înfrâțiri în jurul amintirilor saū la în-nălțarea cu glas innăbușit a cîntecelor țeriî saū a căntărilor Domnului, sînt marșuri răbdătoare pe luna plină, cînd, din atîția oameni, în parte învrăjbiți între ei, se desface de-o-dată acel *lucru mare*, sufletul oștiî; sînt paze făcute la temnițele fiarelor și ale nenorocițiilor. Sînt de toate: nicăi la oaste, acest scriitor n'a pierdut timpul.

*

Și, va zice cineva, e bun ofițerul? Și bun și rău. E „soldatul român“ așa și pe dincolo? Este și, altă dată, nu e. Dar ceia ce statornicește o unitate, e sufletul omenos, milostiv, răbdător care stăpînește 'n de obște în lumea celor de jos și care, topind formele aspre și mofturile imitate, preschimbă supt ochiî noștri chiar pe cei de sus (și *aceasta*, ce e dreptul, se putea arăta mai bine, mai adevărat).

„Amintirile“ nu sînt făcute pentru a sprijini o teorie, ci pentru a face mai înțeleasă, pentru a *tălmăci prin artă* o parte a vieții noastre de astăzi.

5 Februarie 1906.

XLVI.

O MONOGRAFIE RURALĂ.

Nu e una singură din monografile de comune rurale, care, cu ajutorul cutării instanțe administrative ieșe la iveală din cînd în cînd, care să nu cuprindă cîte ceva folositor pentru limbă, pentru istorie, pentru datină, pentru lămurirea mai deplină a stării noastre de astăzi, cu mult mai complicată de cum binevoiesc a o crede teoreticienii politici. Iată din broșurica pe care o dă acum la lumină învățătorul Rădulescu-Codin, care a mai tipărit contribuții la cunoașterea vietii poporului de la țară, *Monografia comunei Priboieni-Muscel*, ieșe la iveală o sumă de lucruri interesante.

Se vede că și în aceste părți muscelene „Ștefan-Vodă” e pentru săteni Domnul prin escelență, a cărui amintire a înghițit pe a tuturor celorlalți, se vede că aici, ca și în Tinutul Jiiului ardelean, oameni plecați dintr'un sat alcătuesc un altul dîndu-și numele originii lor (Priboieni înseamnă satul Priboienilor plecați din Priboiu, alt sat, păstrat până astăzi), se vede că aici ca și la Tîrgoviște, ca și în Apusul murășan al Ardealulu, locuitorii unui sat mai mare se împart în Suseni și Jo-

seni, că pădurile se numesc une ori după proprietari (Cotroceanca, fiindcă a fost a mănăstirii Cotroceni, Cîmpulungeanca, fiindcă a fost stăpînită de mănăstirea Cîmpulungului).

Cu privire la împrejurările de astăzi, se descopere că în acest sat de munte se obişnuieşte gunoiarea pămîntului și grădinăria, lăsată aiurea în sama Bulgarilor, *Sîrbilor*, cari aice fac numai cărbună, *mangal*, în pădurile Muscelulu. Viile filoxerate se sădesc din nou cu viață americană. Sînt stupi. Multă locuitoră știu mes- teșuguri (sînt croitoră cu mașină de cusut), se numără „peste 600 de războaie pentru țesut pînză și două pentru rogojini”; „bătătarnicii” fac precupeție de poame. Se taie carne, de măcelari români. Este și brătărie (brutar grec). Săteniș capitalisează și aș spirit de întreprindere (autorul propune a se pune în circulație și galbenii din salbe). Datorii se fac pentru a începe un lucru nou, și nu pentru lux sau beție.

Dar locurile se despăduresc, Greci și Bulgari storc lumea, cultura vitelor a ajuns uneori la capra Țiganilor și a Jidanilor. Autorul e pentru bîlciuri, ceia ce dovedește că pe acolo oamenii nu vor fi fiind bețivi. Nevoile politicei de partid mînă apa la moara acelor exploataitori ai fraților lor terani cari sînt „alegătorii de Colegiul I-iu”. Satul are boala sărăciei, pelagra.

5 Februarie 1906.

XLVII.

UN VOLUM JUBILAR.

Profesorul de geologie din Iași I. Simionescu scoate și în broșură separată studiul cu care a contribuit la volumul jubilar ce să a oferit d-lui P. Poni („Universitățile Române“, Iași, Goldner, 1906). Nu e una din părerile d-lui Simionescu pe care să n'o poată iscăli orice om luminat, cinstit și cu adevărată iubire pentru cultura noastră. D-sa ține firește la ființa Universității ieșene: nu i se pare întemeiată obiecția că ea ar avea prea puțini studenți, cind atîtea Universități străine, despre desființarea cărora n'a vorbit nimeni, aŭ și mai puțini, ba chiar cu mult mai puțini. D-sa nu discută însă obiecția dacă această Universitate are acum și poate avea într'un viitor apropiat destul profesorî cum se cade (să nu uităm că ea a cerut de curînd Bucureștilor, „Muntenilor“, profesorî fără valoare științifică reală). Oricum, Universitatea din Iași nu poate rămînea nică într'un chip în condițiile ei de astăzi, care sunt umilitoare sau stricăcioase, ea nu poate fi mult timp proprietatea politică a cîte unuî polițian, răzimat pe anumiți patroni de cluburi. Ea tre-

buie să fie în neconitenite legătură frătești, într'un neconitenit schimb de studenți, cu școala înaltă din București.

D. Simionescu atinge însă și alte chestii, cu sinceritate, cu iubire și cu pătrundere. El semnalază lipsa de interes a profesorilor pentru Universitate, lipsa de bună înțelegere între ei, pustiurile morale ale invidiei și spiritului de ponegrire și de intrigă, ciuma politicianismului, care încalcă și strivește în toate domeniile vieții noastre publice. Cu cît vor fi mai mulți cari, crezînd aceasta, o vor și spune, cu atît va fi mai bine. Și, fiindcă astăzi o spune și d. Simionescu, e poate momentul să se ceară, cu toată stima pentru învățat și afecția pentru coleg, și acestuia bun profesor și om de inimă o largire a cercului său de vedere și de interes, care să cuprindă și viața noastră culturală de aici din București, și viața culturală din toate părțile românești, și grelele lupte de fiecare zi care se duc aiurea decît în Iași pentru izbînda unor idei care se văd a fi în mare parte și ale d-lui Simionescu. Căci până acumă, ca și cei mai mulți dintre cărturarii ieșeni, și d. Simionescu s'a arătat destul de rece pentru aceste lucruri, de care trebuie să se intereseze însă și cel mai specialist dintre specialisti.

5 Februarie 1906.

XLVIII.

CARMEN SYLVA ÎN LITERATURA ROMÂNEASCĂ.

De sigur că nică într'o țară de cultură nu s'a cetit mai puțin opera literară, foarte bogată, felurită și vioaie, a regalei scriitoare care iscălește, fără grija protocolului, Carmen Sylva, decât în România, a cării coroană de regină ea o poartă. Aceasta se știe de toată lumea, cu toate că nu s'a spus în acestă formă hotărîtă.

În acest fapt nu e nicio rea-voință și nu e, iarăși, acea nepăsare orientală, acea lipsă de interes pentru orice lucru mai înainte, care s'a adus înainte, cu o mare nedreptate pentru societatea noastră. În clasa bogată, care urmărește, cu o luare aminte ce nu se obosește și nu se desgustă niciodată, toate aparițiile literaturii francese contemporane, și cele ce se impun publicului universal, și cele care nu privesc decât anumite cercuri din Franța, și cele care nu pot avea o legătură firească cu nimeni, se cetește foarte multă literatură străină. Ardelenii, Români din Ungaria sunt cetitori harnici. Dincoace la noi, o parte dintre funcționari și studențimea, profesorii tineri aduc și un

adevărat simț critic în cetirea lor, și el nu se opresc numai la cartea românească, ci răsbat, în măsura cunoștințelor de limbă ce pot să aibă, într'una sau în mai multe literaturi străine.

Nu se poate zice iarăși că *spiritul* din scrierile poetei care dă un prestigiu de intelectualitate superioară, de fin simț pentru artă micii Curți românești, că acest spirit ar fi potrivnic răspîndirii scrierilor în care el se sălășuieste. Carmen Sylva e o fică a Rinuluī, crescută în mijlocul unei minunate naturi care a rămas sălbatecă în ciuda civilisației aşa de înaintate a orașelor ce o încunjură, dar o respectă. Farmecul vechilor legende pe care nimic nu le poate goni din acest cuib al lor, a înfuriat-o de la început. Locurile aceleia sunt aşa de adinc străbătute de viața unuī lung trecut, încit oricine pornește să cînte acolo nu se poate împiedica de a privi în urmă, spre zarea fumurie a timpurilor moarte. Cu viața actuală, națională, specifică a Rinuluī, a Germaniei din orice parte a avut foarte puține legături scriitoarea, care a fost isolată de dînsa întaiu prin situația ei princiara, și apoi înstrăinată, foarte de timpuriu, de dînsa prin strămutarea în ținuturi cu totul depărtate. Trăind pe urmă în eticheta rece, rezervată, a unei Curți nouă dintr-o țară oarecum primejdioasă, la o parte de priveliștea moravurilor noastre, de încordarea luptelor ce aduc, pentru noi, pentru țara în care această cîntăreață a naturii, a legendei și a trecutului e regină, bucuri și dureri aşa de puternice și de roditoare cum le află numai în epocele mari de crisă, și apărată de cunoștința lucrurilor și a oamenilor noștri printr'un formalism

care nu face excepții pentru nimeni, Carmen Sylva a trebuit, atunci cînd națura de acasă, pierdută de supt ochi, cînd legenda renană și trecutul de acolo au dat tot ce puteau da acestui talent, a trebuit să se îndrepte, sau pe drumul ce duce la simbolul care poate înnoi toate subiectele poetice, sau pe acela care se pierde în autopsia sufletească, în veșnica cercetare a sufletului propriu, care nu e nesecat decît atuncea cînd e reînnoit totdeauna, prin cetire, prin experiență, prin sălbatecul val de bogătie al fericirilor și durerilor celor mari.

Ce avem noi însă mai sfînt și mai înnălțător, mai sfătuitor spre frumuseță și spre bine decît această covîrșitoare natură felurită, care de două mii de ani îmbrățișează viața neamului nostru? Nu creștem oare toți în șopotirea poveștilor vechi ca lumea? Nu ne îngenunchie spre închinare trecutul nostru, de câte ori el ni răsare 'nnainte? N'avem noi pornirea aceia firească a popoarelor din Răsărit, din Răsăritul soarelui, nu din Orientul barbariei, de a iubi și înțelege simbolele, de a îmbrăca în ele o înțelepciune largă, care vede până la capătul de sus și de jos al lucrurilor? Nu ne ispiteză și pe noi, n'a ispitit pe cei mai mari din cîntările noștri adîncul plin de taine umbrite al sufletului în care fiecineși coboară ca într'o Vistierie ascunsă lumi comoriile fericirii, ale suferinței și dorurilor?

O scriitoare care s-ar fi inspirat de la viața iute, pripită, încordată, lacomă de bunurile pămîntului, orientată spre americanismul luptător, a Germaniei de astăzi, *aceia* n'ar fi putut prinde la noi. Iar nu această

urmașă a timpurilor „romantismului“ albastru, care trebuie să ni placă și să ne înduioșeze.

Adevăratul motiv pentru care regina noastră a rămas pentru noi, — ceia ce nu se poate să fi voit — numai *Regina*, e limba în care a scris Carmen Sylva, care nu putea să scrie însă în altă limbă decât aceia în care î vorbia vechea inspirație de acasă. Abia cîte unul știe la noi ceva nemtește, chiar astăzi.

Trebua și traduceri. Scriitoarea însăși a căutat să le dea, atunci cînd Alecsandri era un oaspete al palatului, un prieten. Între cele d'intaiu cărți ce le-am primit la premiu a fost frumoasa ediție românească a *Poveștilor Peleșului*, povești ale munților noștri, spuse în graiul nostru. Tinerii cetitori cari au primit atunci carteauă păstrat amintirea ei, și, dacă „Poveștile“ ar fi ieșit cu mai puțin lux și ar fi fost în sama unui librărie vioiu, ele și-ar fi îndeplinit chemarea, arătind în cercuri largi cum scrie regina României despre țara în care e Doamnă.

În acei ani Alecsandri avea un mare rol, pe care nu l-a înțeles. Se ivise un adevărat interes, o mare dorință de a cunoște acest pămînt, în care cîntăreața care se formă abia și căuta o îndreptare, gîcia un al doilea *Rheinland*, cu natura, poveștile și trecutul său. Alecsandri însă, marele diletant, vedea natura din cerdacul casei boierești în care era stăpîn, legendele pe care le aflase în copilărie se vestejiau în mintea lui, și nu veniau să li iea locul altele proaspete, smulse atunci din pămînt, iar trecutul nostru nu l-a știut și n'a vrut să-l știe niciodată *pentru el* și

pentru sine, ci doar pentru vre-o poemă saū dramă. În Alecsandri, tovarășa de cîntărī căuta un Rómîn, și ea a găsit un elegant Frances de modă cam veche, avînd însă încredințarea că înfățișează poporul românesc căruia-ă este poet național.

De aceia *Poveștile Peleșului* n'aū avut urmare. Cîteva nuvele cu subiect românesc vădesc informație neîndestulătoare. „Meșterul Manole“ n'are atmosfera, *mirreasma* trecutuluř nostru. Cînd Alecsandri s'a dus, a dispărut cu el singura legătură ce avea regala scriitorie cu *sufletul* aestei țeră, în literatura și arta ei. Traducători s'aū ivit din interes și din lingusire, înfățișînd prosă fără vigoare și versuri stîngace, în temenele și cu mîna întinsă.

Iată însă că astăzi cel mai *original* de nepractic, de neatîrnat, de neînțelegător pentru înnalțimi sociale, titluri, onoruri, laude și răsplătiri dintre scriitori noștri, cel d'intăi poet al Romînilor din acest timp, Ardeleanul Coșbuc, începe traducerea versurilor Reginei. Adînc cunoscător al limbii germane, stăpîn pe limba românească și pe metrul poetic în aşa chip încît face din ele ce vrea, Coșbuc a primit în sufletul său poesile cu poesie și, cînd le-a tradus, le-a *transpus* românește, precum transpuř un cîntec de pe un registru musical pe altul. Printr'o astfel de lucrare, întăiasă dată se înfărătesc sufletul poetic format în locuri străine și printr'o viață cu totul deosebită și sufletul mare al neamului nostru.

Până acum apariția „Valurilor alinate“ de Carmen Sylva traduse de George Coșbuc n'a avut nică urma-

rea banală a unei audiențe. Dacă va marge la Palat, Coșbuc nu va putea fi un Alecsandri. Ar fi însă mai mult: ar putea fi, el, interpretul poetei față de noi, interpretul nostru față de poetă.

Și, fiindcă scriitorii au feluri alese prin care pot mulțumi, s-ar putea mulțumi și pentru această traducere printr'un dar pe care și literatura universală l-ar primi cu recunoștință. S'aș strîns atîtea poesiî populare românesti în ediții dintre care unele sînt de o grosolanie revoltătoare. Afară de culegerea Bîrseanu nu e una singură în care să se fi avut ca îndreptariu frumuseță. Este azî de sigur vremea de a se face o adunare a celor în adevăr frumoase. Și este vremea ca, după ce, timp de peste cincizeci de ani, nu s'a dat într'o limbă răspîndită traducerea cîntecelor poporului nostru decît prin prelucrări făcute de străinî tără chemare, această traducere să se facă, și anume după acea adunare, în limba germană, deprinsă și ea a cînta astfel de cîntece.

Oricine ar încerca însă această traducere ar răpi un drept, un sfînt și dulce drept al poetei care e regina României.

12 Februar 1908.

XLIX.

O ÎNCERCARE DE ROMAN ISTORIC ÎN ARDEAL.

„Năvăliri barbare“ de tânărul scriitor Lucian Bolcaș e o povestire-schiță, cuprinzînd nunți, petreceri, jocuri, lupte din viața ce se poate bănuî că ar fi trăit-o neamul nostru în timpul cel mai depărtat, pentru care ni lipsesc izvoarele. Locul ales pentru desfășurarea întîmplărilor e o închipuită cetate din părțile Crișului.

D. Bolcaș s'a inspirat de la romanul de veche viață barbară al d-lui Slavici. Știrile și le-a cules din povestile de cucerire ale Ungurilor, orînduite apoî în latinește, în chip de cronică, de un povestitor tărzii. Datinile, graiul sănt cele ale țerănimii crișene de astăzi.

Cu toate că mișcarea e cam zăpăcită, că oamenii se asamănă strașnic între sine, că nelămurirea în care trebuie lăsat mediul pentru a da fiorul sălbătaciei înfășură și persoanele de căpetenie și fapta lor, este în această cărticică destul pentru a căpăta părerea că d. Bolcaș va fi un scriitor. Are avînt, simt de armorie, înțelegere pentru natură și întrebuițează o foarte

bună limbă, în felul cum generația noastră pricepe limba cea bună. Din cetirea „nuvelei” acesteia, care nu se va impune amintirii cetitorilor, se desface fără îndoială această credință în viitorul literar al celuī care a scris-o.

12 Februar 1906.

L.

DESPRE TEATRUL „NAȚIONAL“ AL CAPITALEI
ROMĂNEȘTI.

Între clădirile ceva mai vechi, dar frumoase, ale Bucureștilor este și Teatrul zidit după planurile unui arhitect din Viena supt Domnia lui Vodă Știrbei. Acum cîțiva ani i s'aū înădit o mulțime de impunătoare și haotice atenanse, cerute de nevoile cele nouă ale Instituției, care ține să se modernizeze și să se îmbogățească în cărămidă, tencuială și stuc. Un număr de luni pe an, fereștile din față ale Teatrului, pe care o firmă veche îl proclamă Național, sunt luminate. Deseori afișe mari anunță representații: n'am văzut lume oprindu-se la ele. Totuși persoanele care vreau să scoată în vîleag fintă sau îmbrăcămintea lor recurg și la sala Teatrului „Național“. Aceasta explică întrarea furtunoasă în gangul răzimat pe stilul a trăsurilor de casă și a birjelor elegante. Totdeauna cînd e represenție, se văd încă din amurg rătăcind pe piața Teatrului elevi de liceu fără permisie de la direcția școlii lor, buhoși, cu șapca pe-o ureche, cu țigara în gură, sumbri de toată însemnatatea vrîstei

lor eminentamente respectabile: clienți statornici și galerie, învățăcei noștri sănătați de farmecul neinvins al cutări din artiste, care nu știe ce ochi de foc o mânincă din Olimpul locurilor ieftine, unde nu lipsește admiratorul buhos, ce nu culează să se da pe față. Arta dramatică n'are prețuitoră mai convinsă.

Teatrul „Național“ e deschis oricărui străin care vrea să-și facă onoarea de a juca pe scena lui. Mai ales dacă e Frances, i se face o primire deosebită de prietenoasă. Îl e îngăduit străinului însă și altă calitate: nu știu dacă Sada Iaco, Iaponesa, n'a infățișat de pe aceste scinduri „naționale“ grozavia agonizilor sale. Mimi, pantomimi, boscarii, echilibristii străinătății, necunoscând menirea Teatrului nostru „Național“, n'au făcut încă cerere de a li se închiria sala pentru arta specială pe care o represintă. Ar trebui să li se aducă la cunoștință că s'ar dori și colaborația lor pentru înnaltele scopuri de cultură ale acestuia așezămînt.

Romini cari joacă franțuzește la Teatrul „Național“ sănătatea puțin prețuitoră decât străinii cari dau spectacole în această limbă, pe care, dreptatea cere să spunem, nicăi n'o iubesc mai mult, nicăi n'o vorbesc mai bine. Totuși s'a văzut și de aceștia. De obicei actorii primesc aplause și alte manifestări înnumărate; o parte din studențime, care n'are însă niciodată ură împotriva uneia din cele dintări civilizației ale lumii, dar trăiește în iluzia că rostul ei e acasă la dinșa, așa prejudecat asupra aplauselor și a manifestărilor și le-a făcut să se audă și afară. Pentru care poliția s'a supărat și i-a împrăștiat. S'a făcut greșala de a

se scrie și în presă despre incidentul de afară. Asemenea purtări de indigeni înnapoiată și avut urmarea rea că a să răpit Teatrului „Național“ colaborarea întâmplătoare a Românilor care joacă franțuzește. Său jignit astfel tradițiile ospitaliere ale instituției.

Despre Teatru se aude din cînd în cînd și altfel decît prin foiletoanele, foarte scurte sau foarte lungi, pe care le aştern răbdător, în solilocviu sau în dialoguri discrete cu actorii, „cronicarii teatrali“. Cînd se schimbă Guvernul, domnul director al Teatrelor se duce în opoziție cu tovarășii săi de opinie, și vine altul. Domnii societări — așa se zice după o foarte ișteată socoteală francesă care merge până în veacul al XVII-lea și se înțelege pe deplin *acolo*, în Franță, — d-lor nu se schimbă însă odată cu Guvernul, și e păcat. Nădăjduim că vre-un partid cu iubire pentru „popor“ se va gîndi și la contingentul electoral ce pot să-l reprezinte absolvenții fără ocupație ai Conservatoriului de artă dramatică. Astfel actorii liberali și censervatorii ar alterna. S-ar putea numi și oratori electorali cari a să dovedit patos și știință de efect. Amatori pentru rolurile de intrigant s-ar putea găsi destui; mulți grandomanii ar năvăli la rolurile prime. Agentii partidului ar avea intrarea gratis și ar forma un public foarte pasionat. Ei ar fi răsplătiți astfel pentru civismul lor. S-ar alege tot piese tari. Un spital ar putea fi instalat pentru învinși în clădirile acelea din fund care și samănă a casă de sănătate.

Să auzit foarte mult de Teatru și acumă în urmă.

Încă odată fluctuațiile politice aduseseră schimbarea directorului. S'a dus d. Sihleanu, care se găsia foarte bine acolo, și a venit d. Davila. Alegerea s'a făcut în persoana d-sale pentru că e autor dramatic însuși, om de gust și om de societate. S'a dat multă vreme, și cu un succes deosebit, *Manase*, dramă națională evreiască, și publicul de această nație a defilat pe rînd în mai multe seri la Teatrul „Național“. Piesa era scrisă, de și numai până la un oarecare punct — căci nu trebuie jignit auditoriul! — în românește. Din alte naționalități nu s'aș ridicat scriitori dramatiči pentru a ferici Teatrul „Național“ cu piesa, cu limba, cu publicul lor special. Un Grec însă, un Bulgar, un German, tratînd teme naționale, ar fi prins bine. S'a mers atunci cu traduceri, toate simulse din actualitatea vieții moderne, — traduceri din franțuzește, din nemțește. Publicul cel puțin care vine de obicei, a mers. M'am mirat cînd am văzut că se reiea repertoriul lui Caragiale, pentru care de mult Teatrul românesc nu avea nicio simpatie. Se întîmplă însă une ori și lucruri ca acestea!

Apoi iată că prin ziar, prin discursuri din Cameră, prin conversațiile se află de un conflict la Teatrul Național. Un bătrîn actor de merit, d. Notara, se duce, se mai duce și unul tînăr, cu o foarte mare știință a artei sale, d. Liciu. Mai pleacă și alții. Cei ce părăsesc Teatrul cred că au toată dreptatea; directorul, din partea lui, crede că n'a greșit nimic, ci reprezintă nevoie unei discipline. Acuma, ce disciplină se mai începe într-o organisare ca aceia a „societărilor“, un parlament de actori, inamovibil, nu se poate în-

țelege bine. Directorul pare a fi un fel de președinte. Dar președintele are dreptul de a face un reglement, el singur, și de a expulsa membri din parlamentul artistic. E bine să nu se vorbească prea mult de un asemenea drept, căci el ar putea fi strămutat în Parlamentul celalalt, pentru asigurarea unanimităților dorite. În sfîrșit o situație foarte încurcată. Ea ar interesa mai mult pe publicul cel mare, dacă el ar merge la Teatru. Dar el nu merge.

Nu merge pentru același motiv, pentru care apar neînțelegeri care se pot judeca aşa de greu. Fiindcă Teatrul e o scenă de spectacole ușoare pentru spectatori ușurateci, spectatori cu toalete și spectatori cu săpcuță pe-o ureche. Fiindcă el nu ieă niciodată parte în mișcarea noastră culturală, niciuna. Fiindcă, dacă n-o poate înrăuri, nu se poate nici ținea de dînsa. Fiindcă e o instituție demodată, o caricatură de împrumut, o păpușă de import, în care nu scînteie un suflet. Fiindcă aici nu e nici de împăcat, nici de judecat, nici de dresici și de cîrpit colo, ci de dat la pămînt tot ce este, ca așezăminte și ca tradiții, și de clădit din nou, îndrăznet și cu jertfe.

Despre ce a fost odată Teatrul românesc și despre ce poate fi din nou, cu ajutorul acelora dintre artiști cari sunt și oameni culti și oameni capabili de a pune un ideal mai presus de gloria lor, va fi vorba însă în numărul viitor.

II.

Începuturile Teatrului românesc sunt în legătură cu mișcarea de trezire națională, de avînt cultural care

se iubește, se îmternicește și cîștigă izbînda între ani 1820 și 1860. Fruntași prin naștere și prin situații aș Românilor din Principate înțelegeau pe atunci foarte bine care pot fi foloasele, care poate fi chemarea unui teatru. Ei aveau cunoștință că se află într-o țară foarte înnapoiată, în mijlocul unor oameni neatinși de binefacerile învățăturii, și simțiau, în urma acestei constatări, nu dorința de a fugi, de a se ascunde în bielșugul, în străluçirea altor neamuri, ci îndemnul poruncitor de a preface lucrurile de la noi, prin lungi și mari silinte desinteresate, în aşa fel, încât ei însăși să nu mai aibă motive de durere și de rușine. Acei desprețuitori ișlicari și purtători de giubele înțelegeau foarte bine, în judecata lor practică și cu temei, că nu te încină către lumină furișindu-te lîngă focul aprins de alții, ci scăpărind cele d'intai scînteii în mijlocul întunecului celuia mai adînc.

Astfel, alătura cu Grecii de la noi, cari aveau acum scopurile lor naționale deosebite, aș început a se face încercări de teatru, cu oameni de gust și de talent — ca în Ardealul de astăzi —, prin casele boierimii. Mai târziu, în Țara-Românească, dacă nu în Moldova, a fost o societate pentru „teatrul național“, Societatea Filarmonică, prin îngrijirea căreia s'a întemeiat o școală modestă care a dat însă actori cu mășteșug, cu destule cunoștință (Eliad Rădulescu însuși era profesor de literatură, — fără plată, cred) și cu o nemărginită tragere de inimă. Cu greu s'a căpătat apoi un teatru, și iarăși în București ceva mai curind și mai bine decât dincolo, în Iași.

Teatrele acestea nu erau înființate numai pentru că și alte popoare aveau teatre. Ele nu erau înjghebate pentru a dovedi străinătății, care n'avea grija noastră, că sănsem — vezi bine! — în același rînd cu popoarele de cultură ale lumii. Ceil ce cheltuise că muncă și dăruiseră banii pentru ca să se poată asculta cei din tâiū actori în roluri spuse românește, nu căutaseră a-săi mai face un loc de petrecere, căci viața socială era foarte restrânsă și fiecare stătea serile mai mult acasă la dînsul, afară doară de jucătorii de cărți cari deprinseseră această plăcere a vieții de la consulii Europei și de la ofițerii Țarului. Actorii n'aveau nicun fel de vanitate, și scriitorii, traducătorii nu se îndesau diu lăcomie. Scopul tuturora era altul: să înalțe poporul lor prin acel gen de literatură care prinde pe om mai puternic, îl stăpînește mai deplin și e mai mult în măsură să-i preschimbe sufletul, prin acela care coboară slova din nouă în viață și pune cuvîntul îndreptător, purificator pe buzele unor oameni cari trăiesc și impun astfel ilusia mîntuitoare. Vezi, aşa gîndiau înaintașii aceia cu anterie, scufii, papuci și prejudeții ai căpetenilor României de astăzi.

Pentru a se atinge acest frumos scop de frăție omenească și națională, de îmbunătățire și îmbogățire a bietelor suflete nelămurite și grosolane, ei au ales ca să le traducă singuri, — ei, boierimea cea mare, dascălii și cei mai învățați, oamenii cei mai cu greutate, cu autoritate și cu pricepere din vremea lor, — au ales deci ce aveau mai bun, mai senin, mai armonios și mai ajutător de înaintare *literaturile nouă și vechi ale tuturor popoarelor*. Auziți numai ce s'a tâl-

măcit pentru „scena bucureșteană” între anii 1820 și 1840: *Hecuba* lui Euripid, care a ocupat una din cele d’intăi represențări, Corneille (*Héraclius*), Racine (*Britannicus*), Molière („*Pretioasele*”), Voltaire (*Mahomet*), Florian, Beaumarchais, Scribe chiar; din italienește o operă de Metastasio, tragedii, desăvărșite ca și cele antice, de Alfieri, de Monti, o comedie de Goldoni, tradusă de un profesor de drept; din nemțește, Schiller (*Kabale und Liebe*), și, firește, mai ales foarte popularul Kotzebue.

Se putea ca spectatorii unor astfel de represențări să nu se apropie pe încetul de acea nouă viață europeană spre care rîvniau, fără invidie și fără lingăuire, patrioții cei adeverați ai acelei epoci? De sigur că nu. Până la bătrînetele lor uni și-au adus aminte cu înduioșare de cîteva din lucrurile ce văzuseră și auziseră la teatrul românesc.

*

Am ajuns noi oare de atunci un popor cultivat? Am cucerit toate formele Europei moderne, ni le-am însușit fără nicio lipsă, și am înaintat oare acumă aşa de mult, încît să stăpînim în noi și sufletul care li corespunde și de unde, în chip firesc, ele au plecat? A răsbătut lumina în stratele adînci ale mulțimii? Iar în stratele superioare aflăm noi oameni cari să nu se deosebească întru nimic, în gîndul și inima lor, de Apuseni către cari tindem?

Cred că nimeni n’ar putea să spue că *da*. Din potrivă, în timpurile din urmă tot mai multe glasuri și tot mai calde sfătuiesc crearea *ființei morale a nea-*

mului nostru, de la care apoī vor pleca pe rînd, pentru a dăinui toate. Această creare nu poate fi zăbovită, supt cele mai mari pedepse, de îngenunchiare față de străin, de înlăturare chiar.

Deci la noi nu poate fi vorba de teatrul pentru petrecere, pentru uimirea ochilor prin toalete, pentru gîdilirea patimilor rele prin ghidușii nemernice, potrivite cu cine știe ce stricăciuni de vechiș oraș mare, pentru trecerea unei serî de rîsete, în glume proaste, în șopotirî la urechile vecinelor.

Sau aşa poate să înființeze — dacă-l îngăduie poliția — un negustor evreu sau grec, care înțelege să facă banii măgulindu-ni păcatele, de urmările cărora n'are pentru ce să-i pese. Dar Teatrul este al Statului. El nu este nicăi măcar al Curții, de și ar fi fost bine ca el să i se fi oferit pentru a se da astfel încă un prilej de amestecare a Casei domnitoare în viața culturală a poporului nostru, precum aceasta se face în vecinătatea noastră nemijlocită, la Viena, unde generații întregi de Vienesi au fost adînc recunoscați dinastiei pentru că prin darul ei mărinimos au putut să se educe la unul din cele d'intâi teatre ale lumii. Dar s'a făcut această greșală, care nu știu dacă se poate repara (să nu uităm că Regina a scris pentru teatru și că Principesa României are un deosebit gust și în această privință). Teatrul e prin urmare al Statului, și în împrejurările de astăzi Statul trebuie să fie dascălul, pedagogul cel mare al unui neam întărziat. Cînd teatrul are un caracter oficial, — cu toată nevinovata ficțiune a „societății dramatice“ —, el trebuie să fie astfel încît să facă parte,

ca un capitol neapărat, din marelle program al educației naționale.

Așa fiind, repertoriul instituției nu poate fi cules din piesele străine care au avut succes în ultimii ani sau în ultimele luni și care pentru viitor pot să nu însemne nimic. El trebuie alcătuit, cu o largă cunoștință literară și o cunoscere judecată, din tot ce au mai bun literaturile lumii fără deosebiră, de la Euripid până la Hauptmann, până la Cossa, până la Rostand, la Echegarray și la Ibsen. Nu cu sărituri, ci încet, sistematic, educativ. El trebuie alcătuit din acele lucruri foarte bune pe care le avem, dar le-am uitat, afară doar de „Răzvan și Vidra“.

Se va zice: lumea nu va veni atunci la teatru. La început, poate că nu. Și anume fiindcă i-ați stricat. Pe urmă însă da, de sigur că da. Iar, dacă va fi un spor de cheltuială, Statul va plăti. N'are decât să înterce cățiva sugaci din partidele la putere. Sau, dacă nu poate, să lase teatrul în mâna particularilor, să deserteze cu totul de la o înaltă sarcină de cultură.

Acest sistem se aplică fără îndoială mai greu decât cel de astăzi. Și s-ar întreba cineva unde se află omul pentru a-l aduce la îndeplinire, unde se află directorul reformei? Directorul cel necesar la teatru, și nu în viața politică năvălită și 'n teatru, e directorul *de scenă*. Iar marea misiune culturală de alegere, de pregătire pe românește a bucătilor, de trezire în lumea scriitorilor a unui interes pentru teatru, o ar avea în chip firesc, prin delegații ai lor, neplatiti, acele aşezăminte care domnesc asupra culturii noastre gene-

rale sau pregătesc pe cea specială artistică: Academia Română, Universitatea, Conservatoriul.

Le spun acestea aici fiindcă pare că ne aflăm într'o clipă de răsgîndire cînd realitățile practice de ieri încep să pară nebuniș, iar utopiile „nebune“, îndrumări cuminti pentru viitor.

19 Februar și 8 Mart 1906.

LI.

JUBILEUL EPISCOPULUI POPEA.

La 17 Februar trecut cel mai bătrân din arhierei Bisericii ortodoxe din Ungaria a serbat una din acele aniversări înaintate pe care nu oricine are norocul să le ajungă și care daă celuī ce se învrednicește de ele un prestigiu deosebit pe lîngă acela pe care și l-a știut cîştiga, prin muncă spornică și prin purtărî curate, prin iubire față de poporul său în mulți anî ce are acumă în urmă. P. S. S. episcopul Nicolae Popea, al Caransebeșuluī, adecă al Banatului romîn de confesiune ortodoxă, a împlinit atunci cinzeci de anî de viață călugărească și optzeci de anî aî vrîstei sale.

Un episcop de optzeci de anî, un episcop romîn de această vrîstă trăind în astfel de împrejurări cum săint ale conaționalilor noștri din acele părți de peste munte se impune prin singură această însușire a bătrîneței sale adînci și a situației sale înalte respectului tuturora. Dar episcopul Popea are și calități personale care-l înnalță înaintea lumiî românești său — fiindcă nu avem o singură lume românească măcar în astfel de sentimente frumoase — *ar trebui să-l înnalțe înaintea Romînilor de pretutindeni.*

Anume Prea Sfântia Sa reprezintă în Biserica ortodoxă din regatul unguresc cu toată desăvîrșirea un vechi tip simpatic de cleric: „șagunistul“. Iar, în timpul cînd nu mai găsim acolo scriitorî printre arhierei noștri de amîndouă confesiile, episcopul de Caransebeș e un om deprins cu lucrul literar, un om de o înaltă cultură, care a simțit încă din tinereță iubirea de știință și a înțeles că un popor nu se ține numai din materialitatea bunurilor, oricăr de îmbielșugate, ale acestei lumi, ci și din pînea sufletească, prin care capătă conștiință de sine, încredere în viitorul său, mîndrie față de alte neamuri, simț pentru idealul care unește pe oameni mai presus de interesele și de patimile lor, trecătoare și nemernice, și-l fac să se poată păstra în mijlocul celor mai vrăjmașe vijeli și pornirilor celor mai îndîrjite împotriva lui. Si, în sfîrșit, Romîni de oriunde, și nă printre cei din urmă și noi din Regat, trebuie să ni amintim cu acest prilej că Vlădica Nicolae din Caransebeș a fost ales membru al Academiei Romîne și că, aflind această veste, și-a pus bătrînețele pe drum, a venit, spre spaima fricoșilor, în București, a cetit cu o vrednicie, cu un înalt simț al demnității sale care a impresionat până la lacrami pe toti cei de față, cu vîntul său de deschidere înaintea regelui Carol, patron al culturii românești, care presida ședința de primire a venerabilului arhier. Episcopii ai noștri erau de față la această neobișnuită serbare a cărturăriei, a Bisericii și a unității de cultură care ne leagă pe toti în amintirea trecutului și în pregătirea viitorului. Si de sigur a fost pentru orășicine, pentru

sufletul cel mai acrit și mai hîrșit, una din acele priveliști care nu se uită întâlnirea în aceiași sală încchinată științii noastre, scrisului nostru, limbii noastre, geniului neamului nostru a acestor bâtrâni dintre cari cei doi erau purtătorii cîrjelor arhiești din două mari Ținuturi, iar cel de-al treilea era însuși suveranul României libere. A fost mișcătoare și pomenirea din partea bâtrânlui episcop a Mitropolitului aceluia mare mulțămită căruia Români ortodocși, „neuniți” din Ardeal și-a cîstigat neatîrnarea ierarhică față de străinii de aceiași lege și o alcătuire înteleaptă care, pe departe, nu are numai o însemnatate bisericescă, ci e încă un zid de cetate tras în jurul vieții națiunii noastre. Nimeni nu putea lăuda cu mai multă cunoștință, cu mai multă căldură, cu mai multă evlavie de ucenic, de fiu după suflet, pe Andrei Șaguna decit acela care a crescut în preajma lui, i-a primit învățăturile, i-a văzut viața de toate zilele, — ceia ce înseamnă și mai mult în pregătirea unei firii omenești de către alta —, și i-a cules oarecum moștenirea de tradiții. După această cuvîntare, episcopul bănățean s'a îmbolnăvit și a stat cîțva timp în primejdie la București, ca și cum întîmplarea ar fi vrut să ni aducă dovada jertfei pe care o făcea bâtrânlul pornind la un drum așa de lung pentru a-și face datoria față de cartea românească și față de poporul căruia ea trebuie să caute totdeauna a-î sluji.

*

Activitatea literară și științifică a episcopului Popea începe încă de pe cînd era student la Cluj, prin par-

ticiparea la silințile de literatură ale tinerilor români de la școala înaltă din acel loc. Tocmai peste vre-o douăzeci de ani, studentul de odinioară, care a mai mers la Pesta și chiar la Viena, dă o lucrare însemnată, „Istoria vechii Mitropolii ortodoxe române a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei“. Această carte din 1870 nu mai are pentru noi prețul pe care l-a avut pentru contemporani: și ortografia, și limba noastră, și informația științifică, și punctul de vedere — pe care, din fericire, și clerul tînăr, de amîndouă confesiunile, îl are cu mult mai larg, cu mult mai puțin aplecat spre dușmânirea pentru Papa și *filioque* sau contra lui *filioque* și Papei, în mijlocul unui biet neam primejduit și abia atins de cultură —, nimic deci din acestea nu mai sunt astăzi ca atunci. Dar oricine va lua în mînă această scriere întinsă și „contra-critică“ menită să o apere va căpăta impresia că are a face cu un cercetător îngrijit, cu un om întrădevăr cult, cu un cleric ce-și impune seninătate și cuviință chiar atunci cînd are să se învingă cu greutate pe sine însuși.

Nu va fi cu puțină să scrie cineva despre Șaguna fără să iea ca basă mărturisirile și actele pe care Veniaminul lui le-a răspîndit supt mai multe forme, dar mai ales în *Memorialul* din 1889. A urmări însă viața lui Șaguna e a te strămuta în mijlocul întregii activități de crisă a Românilor din Ungaria după anul 1848. Academia Română ar putea să iea asupră-și continuarea acestei publicații, care s'a oprit la volumul I, cu toate că autorul are de sigur toate materialele

pregătite, ca unul ce a copiat cea mai mare parte din archiva învățătoruluī său.

Acesta ar fi un frumos dar pentru știință și ar aminti aniversara de optzeci de ani a episcopuluī Popea în acel chip care l-ar mișca mai mult și pe venerabilul jubilar.

26 Februar 1906.

LII.

POESII OSTASESTI.

D. sublocotenent Vulovici, care strînge într'un volumăș de versuri intitulat „Vitejești“ încercările sale literare de până acum, e un tânăr inimos, cu foarte bune sentimente, mai dispus să cînte datoria și jertfa oștirii decît amintirile de iubiri fluturatece care ar putea ispiți la cîntec, pentru colegi și pentru o mică societate de cunoșcători, pe alții. Ca unul ce a cetit și scriitori mai noi — aceasta se simte și în inspirația și în tonul și chiar în metrica și stilul unor bucăți —, d. Vulovici are o limbă ușoară, mlădioasă, de sigur bună. În cele cîteva poesi ce s'aș tipărit în această revistă chiar, este mișcare, avînt, putere de a strînge emoție în cîteva cuvinte sau întorsături de vers; este chiar și un netăgăduit talent de a chema lucruri duioase și nelămurite într'o gamă de altfel cunoscută. În cărticică, menită unei întinse răspîndiri în oaste, mai sunt vre-o două-trei pagini care pot sta lîngă aceleia pe care le-am dat aici. Sunt altele care se pot ceti. Sunt multe însă foarte banale, în care nu e nică destulă căldură, nici destulă suflare pentru

a învia lungul vers molisă, solemn al odelor și al dedicatiilor, care parcă a mai îmbătrinit încă de la Alecsandri încoace.

N'ar crede cineva că aceste elaborate, făcute de sigur cu tragere de inimă, cu multă sinceritate și oarecare răbdare, aș același autor ca și legendele ostășilor morți sau chemarea la arme care să cetit de puțin timp pe aceste pagini. E ușor să se afle explicația. D. Vulovici n'a cetit încă destul, n'a legat încă de sufletul său cele cetite, nu și-a format încă un gust. Toate lucruri pe care le poate face și e dator să le facă și față de îndemănarea poetică cu care e dăruit și care prin stăruință, prin alegere, prin muncă și bună socoteală poate ajunge un talent. D-sa să nu uite că astfel de sentimente cer o haină de tot potrivită pentru a nu putea fi ridiculizate, dintr'un motiv sau din altul.

5 Mart 1906.

ad hunc iudicium tuum. Iustus non regnabit in terra
in omni terra regnabit iniquus. Et hoc dicitur. Iniquus
non regnabit in terra regnabit iniquus. Iniquus non
regnabit in terra regnabit iniquus. Iniquus non regnabit in terra
regnabit iniquus. Iniquus non regnabit in terra regnabit iniquus.
LIII. Împreună să ne aducem la
teatru în frunte cu un
„TREISPREZECE MART.“

I.

Iarăși reprezentații francese date de Romîni la Teatrul „Național“, care va trebui împodobit atunci cu colorile naționale francese, din acest „București“ pe care
vulgul îl numește București. Ziarele românești anunță
în ortografia franceză numele persoanelor care vor juca.

Actul de patriotism pleacă de la societatea de bine-
facere. D. director al Teatrelor n'are, firește, nicio
obiectie să cedeze sala. Frumoasa faptă se va săvîrși
în serile de 13 și 15 Mart. Se vor găsi neapărat
destui spectatori ca să aplaude.

Studenti să nu mai facă greșala de acum doி ani,
să nu vie pentru a protesta și a fi bătuți de gar-
diștii de stradă. Să lase *cellalt neam* decât cel romă-
nesc să-și petreacă în pace. Dar noi, ceștia din neamul
cel de rînd și grosolan, să ni însemnăm bine în minte
numele celor ce ne desprețuiesc și să ținem samă și
de cine *nu* va veni.

Petrecere bună, domnilor!

II.

O rugămintă.

Cetitorii cari veți avea în mînă acest ziar¹, lăsați să vi se facă o rugămintă, nu pentru un om, pentru o grupă de oameni, pentru un partid, ci pentru acea mare ființă nenorocită, luptînd de două miș de ani cu împrejurări dușmane, pentru literatura lui, pentru limba lui, pentru sufletul lui. Pentru *obrazul* acestui neam care e obrazul nostru.

Avem în București un *Teatru Național*.

Statul român subvenționează acest teatru.

O societate românească de binefacere pentru Români dă la 13 și 15 Mart o reprezentăție pe scena acestui Teatru românesc.

Ce poate fi mai frumos!

Dar trei părți din această reprezentăție vor fi într-o limbă străină, care ne cotropeste, care ne subjugă și ne umilește, care rupe un popor în două, punând de-o parte pe vorbitorii graiului nostru desprețuit, iar de alta pe cei mari și bogăți cari vorbesc altă limbă, cari cugetă, simt, trăiesc, iubesc și mor prin această limbă.

Orice bun Român va privi această reprezentăție ca o jignire a celor mai frumoase, mai nobile sentimente ce poate să aibă un om.

Nimeni n'o poate opri, odată ce d. director al Teatrelor a îngăduit-o. Un ministru cu situația d-lui Vădescu mai puțin decât orice alt ministru. Nu vom cere

¹ „Epoca.“

multimii, fie și multimii studenților, să se amestece.

Dar rugăm, — prin mine, unul dintre cei mulți, roagă trecutul și viitorul unuia neam, care nu e doar menit unei umilință și unei batjocuri pentru toate veacurile, — rugăm pe oricine simte că are o țară, pe oricine audе glasul poruncitor al sîngelui său, pe oricine se poate gîndi la moșii, la strămoșii săi, trăiți cinstiți, în țara românească, cu graiul românesc, cu suflet românesc, rugăm pe oricine nu vrea să-și arunce copiii în vălmășagul neamurilor, fără să știe în ce limbă îi vor pomeni aceia cari vor veni după dînșii, îi rugăm, cu o căldură ce nu se poate coborî în cuvinte, *să nu vie la Teatrul Național în seara de 13 Mart și în seara de 15 Mart 1906.*

Aș luat bilete; aș făcut o faptă bună pentru săraci. *Să nu vie la reprezentăție*, căci ar face o faptă rea față de sufletul chinuit al acestuia popor. De ce, pentru plăcerea lor de cîteva ceasuri ori pentru o legătură socială, să strice inima fraților lor rămași credincioși neamului? De ce să ne înjosească, să ne umilească, îngosindu-se și umilindu-se și pe dînșii printr'un act de *trădare susetească* față de patria și nația lor?

*

• Si altă rugăminte se îndreaptă acum, pentru același cuvînt, lumii de tot felul, mai ales tinerimii din școli, care obișnuiesc a veni la Ateneu.

D. Jules Brun anunță pe seara de 12 Mart o conferință francesă despre poesia noastră populară. Despre poesia noastră populară, în casa noastră de conferințe a Ateneului Român.

Și nu numai atât.

D. Brun știe românește. Trebuie să știe fiindcă este ziarist român, fiindcă este și acumă sau a fost măcar profesor român.

Și totuși profesorul român, ziaristul român Iuliu Brun, fiindcă e de origine francesă, ține o conferință francesă despre cîntecul românesc, în Ateneul Român, înaintea unui auditoriu român, într'un ciclu de conferințe românești.

Dacă aveți inimă în voi, tinerilor cari mergetă la conferințele Ateneului, nu veți cunoaște-o pe aceasta, nu veți călca pragul sălii unde se va ținea o asemenea conferință.

Iar cîță dintre ziariști români se țin de acest neam, vor pune și ei o vorbă pentru ca fapta de umilință să nu se îndeplinească.

*

Dacă și unii și alții, și acești tineri săraci și acei nobili și bogăți de sus, veți lăsa goale cele două săli în care se face jertfa mîndriei și demnității noastre, atunci va fi într'aceasta un mare și frumos învățămînt, vrednic de a fi pus alăturî cu cele mai înalte din tot trecutul nostru. Atunci veți fi săvîrsit, împiedicînd pentru totdeauna asemenea jigniri, *un eveniment istoric*.

Veți putea oare să călcați în picioare aceste indemnuri, această rugămintă a uneia din inimile ce sîngeră pe urma batjocoririi neamului, veți putea să proclamați încă odată, în auzul tututora, că România e Statul-cîrpă al unuī popor-zdreanță, care nu înțelege să fie stăpîn acasă la dînsul ?

Vom vedea din aceasta dacă aici mai este pământul de strădanie sfintă al strămoșilor său Transvaalul Europei, cu o limbă străină oarecare, așteptind, chemind prin inconștiență să și prin desprețul său de sine însuși, năvala spre cîștig a tuturor aventurierilor fără neam din lumea largă.

III.

Despre drepturile limbii naționale în Statul modern
(lecție finită la Universitatea din București în ziua de 12 Mart.).

Universitatea noastră e a științei, și știința are datorii sale științifice. În afara de aceste datorii ale sale științifice, ea are însă și altele mult mai întinse, datorii de acelea care se întind asupra întregului popor. Și, pentru a arăta aceste datorii, pentru a mărturiși o foarte legitimă dorință care stă în sufletul nostru al tuturora, se ține această lecție de astăzi.

D-lor, temeiul vietii oricărui popor este *limba lui*. Temeiul acesta al vietii oricărui popor care se numește *limba* a fost înțeles și recunoscut în toate timpurile. Nu există o singură operă în viața omenirii în care poporul să nu se fi adunat în jurul cultului pentru limba lui cea adevărată.

A fost o vreme cînd toată lumea părea că se adună în jurul a două limbî învățate, a două limbî care trebuiau să domine pe toate celelalte în viața popoarelor lumii. A fost un timp cînd se credea că numai vorbind latinește și numai vorbind grecește poate cineva să se arăte om cult, poate dovedi că face parte din lumea civilisată a timpului său.

Răsăritul în acea vreme era cu totul cucerit pentru limba grecească; Apusul tot cotropit de limba latină. Să crezut că foarte multă vreme se va putea păstra această stare de lucruri, și totuși a fost o mare greșală, care a dispărut răpede. Căci iată ce vedem îndată după alcătuirea vietii nouă de Stat în Europa evului mediu: vedem în toate Statele din Apus limba învățătilor, limba stăpînirii, limba Bisericii, adeca limba latină, căzînd în folosul limbilor deosebitelor popoare.

Pe acea vreme nu era nică răspîndire a instrucției prin școli, nică răspîndire a instrucției prin cărți, nică răspîndire a instrucției prin zare; prin urmare în chip instinctiv, răspunzînd unei nevoi firești, toate popoarele din Apusul Europei așe părăsit limba latină pentru ca să dea un loc din ce în ce mai mare limbilor proprii. În felul acesta, aceste limbi, care păreau a fi menite pentru totdeauna oropsirii, neglijării, limbile acestea așe ajuns graiurile Europei nouă.

Pe de altă parte, chiar în Răsăritul european, a fost un timp cînd tot limba latină era socotită ca singura limbă capabilă de a exprima cugetările înalte, sentimente nobile. Și n'aștăzi trecut nicăieri două sute de ani și limba aceasta latină a fost părăsită pentru a face loc limbii grecești, nu în calitate de limbă elină superioară limbii latine, ci în calitate de limbă a poporului care trăia în Răsăritul grecesc.

Mař departe: în afară de lumea aceasta grecească, în Orientul Europei erau alți supuși ai Imperiului, în Asia, cari vorbiau limbi deosebite: limba armenească în Nord, limba siriană în Sud. S'a încercat multă vreme a ținea pe acești locuitori de limbă siriană și

de limbă armenească în cercul culturii grecești, dar nu s'a izbutit. Limba aceasta grecească, socotită ca limba culturală în Răsăritul Europei și în Apusul Asiei, a fost învinsă cu desăvîrșire, și pe ruinele acestei pretinse limbă culturale unice s'a ridicat o cultură nouă, s'a ridicat o literatură nouă, s'a ridicat o viață sufletească a popoarelor din Asia.

Pe de o parte s'a întemeiat literatura armenească, din care un popor întreg s'a nutrit secole întregi, iar, pe de altă parte, s'a întemeiat limba și literatura națională siriană. Aceasta ni-o spune prin urmare exemplul celor d'intâiū timpuri din evul mediu.

Vă adaug acum un alt exemplu. Mai târziu, într'un anume moment din secolul al XI-lea, niste aventurieri din Franța au venit de aŭ cucerit Insulele Britanice și au întemeiat un Stat frances, căruia i s'a supus locuitorii indigeni de naționalitate străină, de naționalitate germană, Anglo-Saxonii. Limba de Stat, limba de cultură, limba de civilisație a fost foarte multă vreme limba francesă. Toate actele de Stat se scriau în limba francesă, toate predicile în biserici nu se făceaú decit în latinește sau în limba francesă, orice operă literară în limba latină sau în cea francesă se scria. Pe atunci iarăși nu erau nici ziare, nici cărti, decit foarte puține, nici școlile care fac educația unui popor, și totuși de la sine, prin mersul firesc al împrejurărilor, limba aceasta străină, care atâtă vreme stăpnișe un popor de alt suflit, a fost învinsă și înlăturată, și astfel, în secolul al XIV-lea, poporul engles a ajuns să introducă în toate

ramurile vietii sale de Stat, in toate ramurile culturii sale, limba nationala englesa.

Mai departe, in epoca moderna: Odată regii, clasele dominante au crezut că pot schimba după plac viața popoarelor. În Franța s'a socotit că limba vulgară, limba pe care o întrebuința poporul, nu poate contribui la înaltele scopuri literare, și atunci, în secolul al XVII-lea, supt Ludovic al XIV-lea, s'a pornit o mișcare pentru a crea o limbă de Curte și a societății înalte.

În această limbă de Curte, în această limbă a societății înalte, s'a scris operele de căpetenie ale literaturii franceze din secolul al XVII-lea. Oricine poate ști însă cîtă pagubă s'a adus literaturii franceze prin această săracire, prin această împuținare și scădere a limbii pe care o vorbia poporul.

Literatura de Curte, literatura din straturile înalte, a durat numai câtăva vreme, și secolul al XVIII-lea a dat în ea opere literare de mare slăbiciune, de o lipsă de durată și de un caracter de artificialitate cum nu se mai pomenesc vreodată în istoria unuia popor.

Acesta e totdeauna rezultatul pe care-l produce o limbă ce n'are a face cu poporul, ce stă în legături numai cu puterea și slujește numai stăpînirea unei clase sociale asupra altora. Revoluția francesă, nu numai în Franța, dar și în celelalte țări ale Europei, a avut de efect transformarea, pentru toată viața, a popoarelor de cultură. Această revoluție a găsit însă în Germania o țară în care până în ultimele timpuri

toate Curtile, fără deosebire, și mai toti membrii societății înalte nu voiau să recunoască drepturile limbii germane de a crea o literatură. S'a mers atât de departe cu această prigonire a limbii naționale, încât un rege mare, marele rege prusian din secolul al XVIII-lea, Frederic al II-lea, nu voia să primească pe scriitorii germani și păstra toată ironia și batjocura sa pentru începuturile de literatură germană. În schimb, acest rege, care nu cobora niciodată pe hîrtie un cuvînt în limba națională, care cerea ca toate rapoartele diplomatice, toate actele administrative să-î fie prezentate numai în limba favorită francesă, regele acesta este scăzut și astăzi în gloria și însemnatatea sa față de desvoltarea poporului german prin acest mare păcat făcut de dînsul față de poporul său.

Și aceasta nu s'a întîmplat numai în Prusia, ci în toate celelalte părți ale Germaniei.

Pe cît de mare este însă recunoștința poporului german față de criticii și literații secolului al XVIII-lea, pe atât este de mare desprețul pe care-l poartă astăzi, în deplina lui conștiință, față de acei cari au sprijinit, căutînd să o răspîndească în dauna sentimentului național, o literatură străină.

În afară de Germania aceasta și de Franța supusă unei limbî artificiale, întîlnim în secolul al XVIII-lea țări, cum este bună oară Suedia, unde societatea înaltă a primit în toate ramurile vieții literare, culturale și sociale literatura francesă. Ce foloase a produs literatura francesă în Suedia? Toată adevărata viață literară, toată adevărata viață de cultură a Suediei

pleacă din secolul al XIX-lea, după ce această influență străină, menită să rămîne totdeauna și orfunde stearpă, a dispărut.

Din celealte State, — Rusia are în momentul de față una din cele mai frumoase literaturi de pe lume, frumoasă pentru că se îndreaptă către multime, frumoasă pentru că se îndreaptă către totalitatea acestora cari formează națiunea rusească, o literatură care este în stare astăzi să lupte pentru a înlătura unele din realele seculare și a pune temelia unei nouă societăți rusești, societate de libertate, societate de dreptate și de lumină.

În țara aceasta, era în secolul al XVIII-lea numai o imitație servilă a literaturii franceze. Împărăteasa cea mare de atunci, Ecaterina a II-a, nu voia să știe că existau oameni cari jertfiau sufletul lor ca să încerce să întemeiea o literatură pentru popor. Nu voia să știe acest lucru: corespundea cu Voltaire la Paris, primia instrucțiile sale de guvern și cărțile sale de acolo și căuta orice sfat și orice îndrumare de la această deparțată țară apuseană.

Din această perpetuă neînțelegere între Suverani cari nu voiau să înțeleagă spiritul poporului lor, între clasa dominantă, care se servia exclusiv de cultura străină, știți cine a rămas învingător. A rămas învingător acest popor rusesc, care, în afară de influențele apăsătoare din străinătate, trăgindu-și toate inspirațiile din viața sa proprie, a dat, cum am spus, una din cele mai frumoase, una din cele mai ome-

nești și mai reparatoare pentru suflet din cîte literatură s'aș scris vre-o dată în lume.

**

A venit Revoluția francesă. A creat nouă State, a creat o viață nouă pentru popoare, și, de acum înainte, un Stat nu mai este deci, precum era odinioară, Statul clasei cuceritoare și al aceluia care stă în fruntea clasei cuceritoare. De acum înainte, orice Stat deplin consolidat nu este decât expresiunea unei națiuni, orice Stat nu e decât forma înaltă de administrație, de organizație și de conștiință a vieții unui popor întreg. Aceasta este bunul mare pe care l-a lăsat tuturor popoarelor Revoluția francesă.

De acum înainte prin urmare, existînd numai State menite să represinte într'o formă înaltă alcătuirea și viața deosebitelor popoare, aceste State nu pot să-și arăte această unitate a lor, acest suflet comun al lor, într'altă formă decât în încurajarea, în cultivarea și în iubirea nemărgenită pentru limba *tuturora*.

Limba nu e, d-lor, numai un mijloc de a se înțelege, nu e numai mijlocul practic prin care un om poate să-și comunice gîndurile și sentimentele sale altor oameni; o limbă reprezintă pentru un popor mult mai mult. Este forma cea mai înaltă, cea mai deplină în care se poate exprima sufletul aceluia popor.

Și viața materială, interesul material, rostul material al unui popor nu se pot compara niciodată ca însemnatate, în ceia ce privește chemarea, în ceia ce

privește puterea lor de a rodi și de a preface, cu viața sufletească a unui popor. Tot ce stăpînește un neam la un anume timp, nu sunt doar numai forme trecătoare, nu sunt elemente brute ale vieții materiale care se amestecă între dînsele și se luptă pentru înțietate, ci numai expresiunile materiale ale sufletului aceluia neam.

Dar în nicio alcătuire nu se poate întrupa mai deplin și mai frumos sufletul unui neam decât în limbă. Limba cuprinde într-o formă înțeleasă veșnic de totii, întrebuintată neconenit de totii, întreaga viață, timp de secole întregi, timp de mii de ani une ori, a poporului aceluia. Limba pe care o vorbim acumă, nu este numai limba românească de astăzi, nu este ceva fixat acumă de gramatici, pe care oamenii să-l întrebuițeze după normele ce se află în aceste gramatici: ea este ființă vie care ni vine din timpurile cele mai depărtate ale trecutului nostru, ea este cea mai scumpă moștenire a strămoșilor cari au lucrat, generație de generație, la elaborarea acestui suprem product sufletesc care este limba.

Dacă strămoși noștri au luptat pe acest pămînt, dacă strămoși noștri au muncit, au suferit și au gîndit și au visat pe acest pămînt, nu-i niciuunul din gîndurile lor, nu-i niciuunul din visurile lor, nu-i niciuuna din muncile lor cele grele, nimic din gloria și din suferința străbunilor noștri, care să nu fi lăsat o urmă neștearsă în limbă.

Strămoși noștri au fost, d-lor, și s'au dus. Dacă n'ar fi fost el, nu ne-am găsi unde sătem. Cu dînsii nu mai putem corespunde în niciuun chip, pe dînsii

nu-i mai putem vedea, nu-i mai putem auzi. Ne închipuim numai despre dinșii, după slovele care au rămas din timpuri și după icoanele din biserici, dar ni putem închipui ce au fost ei, înainte de toate, prin această limbă românească în care și-au coborât sufletul și care trăiește până astăzi pentru că generație după generație au îmbogățit-o, spre a o trimite mai bogată, mai curată și mai glorioasă celor care au venit după dinsele.

S'a zis că literatura formează o limbă, că, astfel, cugetarea unui popor, coborîndu-se în limbă, o desăvîrșește. Această părere este întru cîtva greșită.

De fapt, literatura, cugetarea unui popor se formează în foarte mare parte, în mult mai mare parte de cum ne închipuim de obicei, din limbă. Ce sunt ideile desbrăcate cu desăvîrșire de învelișul lor material, ce sunt ideile lipsite de strălucirea graiului, ce sunt pentru simțirea omenirii ideile pure?

Este o așa de strînsă legătură între ideile și între cuvînt, încît ele nu pot fi despărțite, și prin urmare sufletul unui popor într'o anumită epocă și literatura unui popor în acea epocă, toate manifestările lui de ordine ideală din acel timp, pornesc din asemenea transmisiunî sufletești cuprinse în limba poporului.

Astfel în această formă, transmisă de epocele anterioare, fiecare generație nouă coboară, îmbogățind-o, felul ei particular de a cugeta și felul ei particular de a simți. În aceste forme străvechi, în această alcătuire al cării trecut nu se poate urmări, atît e de lung, în această trainică alcătuire materială coboară trep-

tat ceia ce aŭ mai bun și ceia ce aŭ mai înaltă rîndurile de oameni care se urmează.

*

După ce ni dăm samă cu desăvîrșire de ceia ce reprezintă pentru un popor din timpul nostru limba, să vedem care sunt drepturile de care ea se bucură, rostul pe care-l are în viață deosebitelor popoare din timpurile noastre, pentru ca, apoi, constatănd ceia ce fac alții, să luăm învățătură spre a face și noi tot astfel.

Sînt în Europa, în lumea civilisată de astăzi, două feluri de State: State care aŭ o singură națiune și State care cuprind cîte două sau mai multe națiuni.

În Statele care aŭ o singură națiune în cuprinsul lor, națiunea aceasta impune o singură limbă în toate domeniile vieții. În Statele care cuprind două sau mai multe națiuni, nu se întîlnește, cum ar crede cineva, o limbă care să stăpînească în toate domeniile limbile celealte. Ar fi o greșală a crede contrariul.

Uitați-vă la Statele-Unite ale Americei, care se alcătuiesc din locuitori de origine foarte deosebită, cari s'aú lăcomit la anumite bunuri materiale sau pe cari aceiași atmosferă de libertate i-a atras. În Statele-Unite se întîlnesc Germani, Italieni, vechi Olandezi, Francesi de odinioară, pe lîngă Englesi aceia cari aú pus baza Statului și aú întemeiat viața materială și sufletească de acolo. Veți zice: iată un Stat unde limba nu joacă niciun rol, în această mare republică atît de înaintată supt multe raporturi, republică revoluționară care stă cu mult înainte în calea viitorului față de Statele mici noastre Europe; iată deci

o puternică organisație de Stat ce n'are nevoie de limbă națională, n'o cultivă și n'o poate înțelege. Un ideal comun de libertate și de muncă, — aceasta ar putea înlocui cu desăvîrșire acea sentimentalitate comună tuturor oamenilor dintr'un timp care se întrupează în această formă înaltă, a limbii.

Dar nu e așa: În Statele-Unite există o limbă de Stat, care e limba engleză. Limba aceasta nu are nicio valoare în afară de domeniul Statului, sau, dacă are o valoare, ea este numai pentru acei cetăteni cari sunt ei însăși de rasă și de limbă engleză. Cît privește pe ceilalți, Germanii se grămădesc în jurul focarului limbii și literaturii lor, Italianii strămutați tind către pămîntul Italiei; ei duc amintirile patriei lor în această nouă regiune a Americiei, păstrînd aceiași iubire pentru limba italiană, pentru literatura Italiei.

În depărtata Canadă, supusă dominației engleze de atîta vreme, se păstrează până astăzi cu pietate cultul limbii francese, de oare ce locuitorii acestuia pămînt întins de la Nordul Statelor-Unite nu sunt decit Francesi strămutați în diferite timpuri la Nordul Americiei pustii.

Un alt cas: în Europa noastră a existat un Stat unit al Suediei și Norvegiei. Suedia era țara care pusese mâna pe Norvegia; s'ar crede că urmă să se întîmple supremația limbii suedeșe asupra celei norvegiene. Ar fi o greșală a se crede astfel. Norvegia fără voia ei a fost unită supt aceiași dinastie, suedeșă, și Norvegienii, cari nu puteau să apere independenta lor națională pe calea armelor, până în timpul din urmă, s'așă îndreptat în altă direcție, care este tot-

deauna fecundă și binecuvîntată, spre cultul fanatic și asemenea cu o religie al literaturii naționale norvegiene. Și Norvegia a răpus Suedia. Norvegia, care n'avea drept la un steag, Norvegia, care n'avea drept la un rege, care n'avea drept la un viitor, a produs una din cele mai frumoase literaturi a timpurilor noastre: ea a dat literaturii universale o forță ca Ibsen, care a revoluționat cugetarea și simțirea europeană.

Din această literatură a rezultat, nu numai stima generală pentru un popor ce se poate împodobi cu astfel de scriitori, dar încă ceva: un fapt de ordine politică, care s'a petrecut în timpul din urmă, adecă libertatea Norvegiei ajunsă la deplina cunoștință a caracterului său particular și a viitorului său deosebit, liberarea Norvegiei culte și consciente de supt jugul Suediei. Aceasta este un efect al literaturii și culturii norvegiene, al iubirii exclusive cu care poporul norvegian a încurajat această literatură și această cultură.

La 1815, diplomați din Viena au crezut că fac o faptă trainică unind Belgia cu Olanda, două țări mici care se pot teme în viitor de încălcări din partea vecinilor. Belgia și Olanda sunt, acum, două țări fericite care fac de o potrivă industrie și comerț, țări care într'un trecut depărtat fuseseră chiar supt stăpînirea aceluiași domn. Ei bine, în timpul nostru Belgia și Olanda n'au putut să trăiască alături, cu toate legăturile de tradiție istorică, cu toată legătura muncii industriale și comerciale din timpul nostru, cu toată situația lor comună geografică și cu toate primejdile

trecute împreună. Aceste două țărăi să așeze să se despărțească pentru că Olanda înțelegea să aibă o limbă, o literatură națională olandeză și fiindcă Belgia trebuia să aibă *limbile, literaturile ei*. Căci în Belgia, iarăși pentru motive de limbă, se luptă între dinsele două literaturi, două culturi și două civilizații: pe de o parte literatura, cultura, civilizația francesă, valonă, pe de altă parte, literatura, cultura și civilizația flamandă.

Belgia nu e fără îndoială o țară cu totul statonnică, o țară unitară; totuși ea are fără îndoială una din cîrmuirile cele mai bune din Europa și avantajii economice pe care le așează foarte puține State, o cultură foarte înaltă și o foarte mare parte de libertate. Cauza pentru care ea nu înseamnă nimic în rîndul popoarelor, pentru care viitorul Belgiei este necontenit primejdios, pentru care ea a rămas o formă de Stat fără rost¹, este că în această țară conlocuiesc două civilizații, două literaturi și două limbi care sănătatea să lupte necontenit până ce, sau forma Statului se va schimba, sau una din aceste forme va învinge cu desăvîrșire pe cealaltă.

În apropiere de noi, este Statul austro-ungar. O bucată de vreme era numai monarhia austriacă, de un timp să a introduzut dualismul de astăzi: Austria la Apus de Leitha, Ungaria la Răsărit de acest rîu.

În Ungaria, limba cîrmuirii, limba Statului, limba jandarmeriei, a procurorului, a temnicerilor, este limba

¹ Viitorul trebuia să arăte că înalte elemente sufletești se pot naște și *numai* din comunitatea de tradiție (1915).

ungurească; limba întrebuintată în administrație, în poliție, în toate formele vietii de Stat, în toate formele reprezentînd tronul și Statul la Apus de Leitha¹, este limba germană.

Va zice cineva: a exercitat poate una din aceste limbă o influență adîncă asupra vieții culturale a popoarelor supuse aceluiași regim de Stat? Oricine cunoaște împrejurările, va spune că nu. Limba ungurească rămîne în Ungaria limba suprafeței politice, a celor cari participă aparent la strălucirea acestei vieți superficiale; încolo, fiecare popor ce există în Ungaria ține mortiș, ține cu toată puterea sufletului său, ține cu toată pregătirea pentru jertfă la individualitatea națională pe care o alcătuiește, și la limba, la civilizația și literatura ce resultă dintr'insa.

În Austria, același lucru.

Și nu e vorba numai de popoarele de număr, de popoarele de mare trecut, de popoarele de mîndru viitor, este vorba și de popoare aşa de mărunte, aşa de uitate de împrejurări, aşa de maltratate de toate tumulturile războinice, de toate schimbările administrative care s'aு petrecut în țara vecină, cum sunt Slovaci, de pildă. Ce reprezintă Slovaci în Ungaria? Reprezintă o minoritate disparentă. Ei bine, acești Slovaci din Ungaria nu înțeleg să jertfească nicăi trecutul, nicăi viitorul lor nimănui. Pentru a păstra astfel aceste tradițiuni ale trecutului, cît și pentru a pregăti viitorul la care au dreptul, se îndreaptă înainte de toate acești vecini la izvoarele tinereței veșnice care

¹ Afară de Galitia.

sînt limba și literatura națională. Și aiurea, în poporul Slavilor celor, mai puțini, din regiunea de Sud austro-ungară, Croați, s'a ivit la un anume moment un om, mort dăunăză, al căruia nume trebuie păstrat cu pietate, nu numai de poporul slav supus dominației străine, dar de tot aceia cari înțeleg rostul în civilizația modernă al unei vieți omenești consacrată scopurilor ei celor mai înalte. Acesta a fost episcopul Strossmayer. De la începutul până la sfîrșitul activității sale binecuvîntate, acest prelat n'a fost numai șeful diocesei sale, n'a fost numai un membru al Bisericii catolice, ci acela care, întrupînd toate amintirile și toate aspirațiile poporului său, a luptat cu reaua voință, a luptat cu neînțelegerile, cu indiferența, a luptat cu voința exprimată de atîtea ori a Împăratului său de la Viena și a izbutit să dea poporului său o Academie, o literatură și o știință națională. Și, cînd el a murit dăunăză, moartea sa a fost considerată de întregul popor ca un doliu național, care a făcut să se verse multe lacrimi, ca un doliu național, care multă vreme a dăinuit în mijlocul poporului lipsit de conducătorul său.

Aceasta este prin urmare viața din Statele cu mai multe naționalități.

*

Sînt multe popoare care au pierdut limba lor, și mai sînt unele popoare care au adoptat limba biruitorilor lor, care au adoptat limba acelora ce i-a întrecut supt raportul politic și supt raportul civilizație.

Să vedem care este soarta culturii și soarta vieții sufletești a acestor popoare.

Irlandei, din depărtate timpuri, au părăsit cu de-

săvîrșire limba strămoșilor lor. Englesi îl-a impus, venind în calitate de cuceritorî în insula vecină, limba engleză.

Există, cum știți, un popor al Irlandei care păstrează amintirea că a fost și este un popor irlandez, dar care nu mai vorbește limba irlandeză. Știți situația, supt raportul sufletesc, a acestui popor : Irlandezi aceștia, cari cer necontenit o viață deosebită, cari cer îndărătnic un regim aparte, acest popor irlandez n'a produs, din momentul de când a părăsit limba lui proprie, forma proprie a întrupării vieții sale sufletești, nicun om cu adevărat mare în domeniul cugetării și al literaturii, și viața poporului irlandez în timp de mai multe secole n'a fost decât viață materială stearpă, tot aşa de puțin însemnată ca viața buruienilor care răsar în fiecare an pentru ca apoī coasa, odată sau de mai multe ori, să le înlăture de pe fața pământului.

În viața aceasta stearpă, în viața aceasta fără importanță pentru viitorul poporului irlandez și pentru civilizația lumii a trăit neamul nenorocit care, supt povara împrejurărilor, a fost silit să-și părăsească limbă.

Vă voi aduce încă un exemplu, al unui popor care trăiește supt ochii noștri, care trăiește supt ura și desprețul nostru și această ură și despreț sănătoase și tot rostul unui Stat național. Vreau să vorbesc de nenorocitul popor evreiesc.

Poporul acesta a uitat în timpul evului mediu limba sa veche, limba ebraică, în care s'a scris una din cele

mai frumoase literatură de pe lume, literatura Vechiului Testament, literatura Bibliei; a uitat această limbă, care nu se mai păstrează decât ca amintire de învățății lor, de rabinii, numai în slova cărților sfinte, pe care credincioșii nu o mai înțeleg.

Și, în schimb, o mare parte din poporul acesta evreiesc, așezată în Germania, a adoptat ca limbă obișnuită pentru dinsa limba germană. Știți rezultatul acestei strămutări sufletești a poporului evreiesc din vechea limbă asiatică în noua limbă europeană, germană: capabilă de a reprezenta cele mai înalte cugătări și cele mai frumoase sentimente ale poporului ce o vorbește, această limbă germană a degenerat, ajungind cea mai urită și vrednică de despreț și de batjocură din toate limbile care există pe fața pământului; a ajuns acel jargon evreiesc înaintea căruia cu groază își astupă urechile toate popoarele din lume.

A fost apoī de vre-un folos pentru civilizația germană că limba pe care o poartă a fost transmisă la un popor deprins să simtă și să cugete cu totul altfel de cum simte și cugetă poporul german? Și a fost oare de vre-un folos pentru acest popor evreiesc însuși?

Evrei nu sunt un popor lipsit de însușiri, ci unul ager, inteligent, în unele privințe stăruitor. Aș prodius cugetători ca Spinoza, aș prodius muzicanți, aș prodius oameni de știință. De cînd poporul acesta nu se mai poate îmbrăca sufletește în limba strămoșilor săi, cari aș auzit graiul Bibliei desfăcîndu-se de pe buze vii, din acest moment ce aș prodius, în largul domeniului al poesiei, Evrei?

Aș dat în limba deosebitelor popoare, într'o limbă

care nu era nici măcar acest jargon evreo-german, scriitoră superficială sau scriitoră cinică, scriitoră fără putință de o înnăltare sufletească în acele regiuni supreme către care poate tinde sufletul omenesc. Unde este poporul european care se poate mândri cu literatura evreiască scrisă în limba lui, și unde este literatura deosebită de literatura deosebitelor popoare din Europa pe care s'o fi scris poporul evreiesc; unde este noua literatură evreiască pe care s'o fi produs Evreii?

Acesta este blâstămul care atinge totdeauna un popor, ca poporul irlandez, ca poporul evreiesc, care, fie chiar fără voia lui, a părăsit singura limbă în care se poate exprima pe deplin viața sufletească a aceluiași popor, — fiindcă viața sufletească, conștiința și limba unuia popor sănt unul și același lucru.

Intr'un colț din Ardeal trăiește și păna astăzi o parte a poporului românesc care nu mai știe românește, care să a pierdut în Secuimea ce locuiește acea parte a Ardealului. Sute și miile de oameni, răspândiți în acest Ținut străin aui față de Român, aui portul de Român, dar nu mai știu românește. Când îi întrebă cineva ce sănt, nu pot spune decât, în limba cotropitoruluia lor : Si eū sănt Român! Si atât!

Acești oameni nenorociți, această parte căzută și pierdută a poporului românesc, mai păstrează o amintire: că aui fost cîndva Români pe deplin și că mai sănt și astăzi Români, în oarecare măsură, scăzută și depreciată, prin faptul că aui biserici deosebite și lege deosebită de legea și bisericile Secuilor. Dacă n'ar fi existat legea și biserica de altă confesiune, de

mult această frântură a poporului nostru să ar fi pierdut cu desăvîrsire în mijlocul îmbielșugării naționalității care o încunjoară din toate părțile. Atâtă vreme însă cît un neam se păstrează numai prin religia sa și numai prin numele său și prin anumite amintiri istorice, — precum se păstrează și poporul evreiesc —, atâtă vreme acel popor este condamnat la o viață stearpă.

Din toate regiunile românești, în adevăr, ni-aș venit scriitor, ni-aș venit conducător politici, ni-aș venit cîntăret și îndreptător ai vremurilor. Niciodată nu ni-aș sosit astfel de oameni din acea Secuime nenorocită unde poporul românesc a păstrat numai numele nostru, fără nimic din limba strămoșilor noștri.

În fundul Bucovinei, dincolo de Prut, sînt sate întregi, un Ținut întreg de oameni cari au fost cîndva Români și cari acum grăiesc limba ruteană.

Am vorbit cu acești oameni. Părinți, bunicăi lor știau bine românește, se socotiau în toate ca Români. Astăzi, acești oameni abia mai pot îngîna cîteva cuvinte românești. Nu e priveliște mai duioasă decît să vezi cîte un bătrîn, care, cînd îi vorbești românește, își increște fruntea cu cea mai mare încordare a atenției pentru a culege oarecare cuvinte, înțelese încă, dintr-o limbă dispărută pentru dînsii. Și, cînd se adresează cineva către unul din acești țerani, care nu fără oarecare duioșie își amintește că în tinereță lui a trăit ca Român, cînd se îndreaptă către unul din acei nenorociți țerani care nu e nicăi Rus, nicăi Român, și-l întreabă ce este, el dă acest răspuns, care luminează mai bine

decit toate teoriile filosofice ce valoare are limba pentru un popor: „Am fost Român cind eram tînăr... Acum, sînt Rus!“ Fiindcă vorbește limba rusească.

Prin urmare, în mintea acelor oameni din popor, atât de mult este legată limba cu naționalitatea, încît, din momentul ce s'aă pierdut datinile vorbei, ale limbii „moldovenești“, cum zic dînși, din acel moment ei se consideră ca Ruși, și o spun cu uimîntă, o spun cu rușine, o spun cu durere, și de multe ori cu ochi plini de lacrămi, ca și cum și-ar vedea trecînd înaintea ochilor încă odată ani copilăriei lor.

*

După ce am văzut care este însemnatatea limbii în genere, după ce am văzut care este însemnatatea limbii naționale și a tuturor bunurilor ce pornesc dintrînsa în timpurile noastre, rămîne să fixăm care sunt drepturile pe care, în puterea acestei teoriî ce s'a desvoltat și a explicațiilor ce s'aă dat, le are limba națională în Statele lumii culte.

În orice Stat ce merită numele de cult, în orice Stat ce înțelege să trăiască omul și să-să pregătească un viitor, în orice Stat ce are mîndrie, ce are putere și conștiință, limba națională-și menține toate drepturile în următoarele domenii:

Limba națională trebuie să fie singura limbă de Stat. Nu se poate înțelege în niciun domeniu din viața publică, din viața de Stat, introducerea unei limbî străine, și în această privință suntem încă, într'o privință, departe de idealul acesta. În adevăr nu se răspîndesc prin administrația noastră acte scrise franțuzește, dar

știe toată lumea că toată corespondența noastră diplomatică se poartă până acum, precum se purta în Prusia desprețuită naționalicește din vremea lui Frederic al II-lea, exclusiv în limba francesă¹. Diplomați noștri, cei mai mulți dintr'însii, socot ca o datorie să negligeze cu desăvîrșire limba obișnuită a Statului în aceste rapoarte care trebuie să lumineze Guvernul nostru asupra lucurilor ce se petrec în deosebitele State unde ei sănt trimiși ca reprezentanți.

Al doilea domeniu în care limba națională trebuie să fie pe deplin stăpînă este domeniul literaturii, întregul domeniu al literaturii. Nu se poate închipui ca locuitorii de orice treaptă aî unuî Stat național din secolul al XX-lea să coboare cugetarea și simțirea lor în opere literare scrise 'n altă limbă decît limba poporului lor, căci altfel este, sau un act de inconștiență, sau un act de trădare.

Prin urmare, dacă în materie de știință cineva este liber, pentru răspîndirea mai întinsă a ideilor sale și a cunoștinților sale, să adopte o limbă europeană răspîndită, el are datoria, de cîte ori scrie o operă literară, să nu întrebuițeze alt mijloc de exprimare decît mijlocul acesta natural de exprimare al cugetărilor, impus de împrejurărî și impus și prin însemnatatea sa ideală, care este limba națională.

Într'un al treilea domeniu nu se poate admite în niciun chip altă limbă decît limba națională: în do-

¹ Informațiî nouă arată că se făcea încă de la începutul Domniei lui Carol I-iû și rapoarte în românește (ca ale lui Degre de la Berlin) (notă din 1916).

meniul cuvîntării. Deci, fie în predica religioasă, fie în elocvența parlamentară, fie în discursurile de la intrările, fie în conferințe, un Stat național nu poate îngădui altă limbă decât numai limba națională.

D-lor, nu numai în ceia ce privește predica ce se ține în religia terii, în religia care primează, ci chiar în predicile ce se țin prin bisericile de alte confesiuni decât cea pe care o admite Statul ca dominantă, niciodată astfel de predici nu se poate admite limba străină. În privința aceasta însă este o foarte mare deosebire de făcut, printre lucrurile care se petrec în această țară a noastră, între catolicismul ieșean și catolicismul bucureștean.

Văzind că, azi, credincioșii catolici ai Bisericii din Iași aparțin unor naționalități multe și deosebite, unii fiind Polonezi, alții Germani, alții Italiani, văzind acest lucru, un episcop al Iașilor, om luminat, un Italian iubitor al poporului românesc, Monseniorul Camilli, a luat măsura, care se observă și până în momentul de față, de a se face toate predicile numai în limba românească. Acest principiu, păstrat și de episcopul Jacquet, este menținut până în momentul de față, de succesorul acestuia, care e tot Monseniorul Camilli.

Dincoace, la București, nu e nevoie să spun că în catedrala catolică se țin predici într-o limbă străină, care nu e niciodată majoritatea locuitorilor catolici, ci este limba franceză, și se țin, nu ca să se vorbească acestor catolici, de cărui clerul catolic din București este sigur, ci acele părți din societatea românească, care este cu desăvîrșire instrăinată în ceia ce privește limbagiul obișnuit în casă, care este cu

desăvîrșire străină în ceia ce privește literatura pe care o întrebuiștează și care, de la o bucată de vreme, e socotită în creierul preoților că poate fi momită chiar de la legea noastră desprețuită către legea care admite predica în limba nobilă francesă.

Domnilor, niciodată o cuvântare românească nu a adunat atâtă lume cîtă adună biserică catolică în fiecare zi de predici cînd vorbește acel cuvîntător de talent care este părintele Olivier. Și, pentru că el posedă și atracțiunea aceasta pe care conferențiarii și cuvîntătorii români n'o pot avea, de oare ce el vorbesc limba desprețuită a plebei, el are darul de a atrage fruntași, în ceia ce privește de multe ori chiar viața politică, așa poporului românesc.

De cîte ori vede cineva trecînd pe o anumită stradă un șivoiu de mulțime care n'are caracterul unei mulțimi sărace, ci din potrivă, de atîtea ori poate fi sigur că la biserică catolică a ținut un discurs în limba francesă părintele Olivier, propagator biruitor al catholicismulu din cauza superiorității limbii în care ține predicile sale.

Adaog iarăși că nu se poate admite, în marginile unuî Stat național, ținerea de conferințe publice în altă limbă decît în limba poporului acestuia, și aceasta este cu atît mai impus, cînd este vorba de o persoană care cunoaște această limbă și poate să aibă anumite legături și o anumită situație în societatea românească.

Și am de insistat încă asupra unuî fapt: că Statul nostru a dat în deosebitele timpuri o destul de slabă atențiune vietii noastre culturale, și, acolo unde Sta-

tul n'a putut să facă un lucru, l-am făcut noī cu toții, dînd banul nostru pentru a se ridica în mijlocul Bucureștilor acea frumoasă clădire care se numește Ateneul Român, cu gîndul ca să fie românesc și să luceze pentru înaintarea culturală a poporului nostru. Ateneul este făcut din bani săracilor români, acest Ateneu este clădit din banul tuturor Românilor și este ridicat în vederea celuī mai înalt scop al poporului nostru, și acest înalt scop nu se poate servi acolo decît prin cultul necontenit și exclusiv al limbii noastre românești în acest Ateneu Român.

D-lor, învățămîntul public sauă învățămîntul privat, pentru locuitorii români de pe pămîntul românesc, nu se poate înțelege în altă limbă și în altă direcțiune culturală decît numai în limba românească și în direcțiunea culturală a poporului român. Prin urmare, de cîte ori se observă în țara noastră școli întemeiate de pribegi ai culturii sauă de pribegi ai jumătății de cultură sauă șfertuluă de cultură, veniți numai cu un anume scop dintr'o anume țară, de cîte ori se observă acest lucru, e încă o dovedă despre slaba noastră conștiință, despre puțina îngrijire pe care o avem pentru idealul nostru cel înalt; aceasta este încă o dovedă de lipsa noastră de solidaritate de cîte ori viața românească este atacată în cele mai frumoase și mai nobile manifestări ale ei.

Nicăi învățămîntul public nu se poate întemeia decît pe limba națională, dar nicăi învățămîntul privat, dacă vrea să capete școlarii și școlările sale printre Români, nu poate cere alte drepturi.

În sfîrșit, dacă fiecine are dreptul de a vorbi în casa sa limba care-i pare mai bună, este o datorie elementară de solidaritate socială și națională, este o datorie de înaltă cunoscere a nu face să se audă niciodată în afara de marginile casei tale altă limbă decât limba națională.

Nu se poate impune nimănui acest lucru prin legi materiale, dar este o impunere mai puternică decât o impunere materială, este impunerea conștiinții, este impunerea moralității superioare a fiecaruia. Dacă noi suntem un popor foarte tolerant în această privință, oricine călătorește dincolo de hotarele României știe cum poate fi primit și cum poate fi tratat acela care, într-un local public din Ungaria, sau din Austria, Germania sau chiar din Franța, fiind de același neam cu ceilalți pământeni, și-ar permite să întreprindă, sfidând lumea, o conversație în altă limbă decât în limba cetățenilor aceluia Stat.

În această privință, fără îndoială că biruința noastră va fi mai tîrzie, dar va trebui să se îndeplinească odată. Pentru că, dacă cele ce am cuprins în rubricile din urmă ale acestei lectiuni nu se vor îndeplini, dacă nu se va ajunge ca poporul să impună limba sa națională sentimentului de iubire al tuturor străzilor sale sociale, dacă nu vom fi în stare prin cetarea și admirarea aceleiași literaturi să unim toate păturile sociale ale poporului nostru în aceeași mare unitate etnică, — vom avea soarta Poloniei, țară care odată a avut glorie, a avut strălucire și a cării urmă se caută încă pe pămîntul Europei.

IV.

Conferința de la 13 Mart 1906.

Domnilor,

Sint multămit întări pentru împrejurările particular do înnălțătoare în care s'a ținut manifestarea d-voastră de ieri.

În această țară s'a văzut multe manifestări studențești. Din nenorocire, cele mai multe din aceste manifestări au fost determinate de interesele unui partid sau de interesele celuilalt partid. Manifestările acestea, determinate de vre-un interes de partid, n'a uicio valoare ideală și n'a uicio valoare națională, și studențimea trebuie să trăiască numai pentru ideal și numai pentru naționalitate. Lăsați, — cuvântarea mea e lungă, ascultați-o până la sfîrșit.

O voce : Nu se aude.

Toată sala : Ba se aude!

Voci : Se aude chiar foarte departe!

D. prof. N. Iorga. Singurul lucru de care nu vă puteți plinge, este că nu se aude.

Deci, cum vă spun, întrunirea de ieri este întăia pe care studenții au ținut-o în afara de interesele meschine de partid; este întăia întrunire și întăia manifestare pe care studenții au făcut-o pentru interesele superioare ale poporului românesc din toate locurile și din toate timpurile. Este întăia manifestare pe care studenții au făcut-o în cea mai desăvîrșită disciplină, pe care sunt mindru că noi, generația tînără de profesori, am putut s'o facem să se coboare în sufletele

d-voastră. Această manifestare făcută cu un astfel de scop și în aceste împrejurări de înaltă disciplină poate servi de model oricărui studențim, de orunde, și aceasta formează bucuria mea în momentul de față.

Său mai făcut, d-lor, demonstrați cu caracter naționalist în această țară. Demonstrările cu caracter naționalist său făcut însă în vederea împrejurărilor de dincolo său în vederea împrejurărilor de peste Dunăre.

Ei bine, să-mi dați voie să cred că nu e mare vitezie în a demonstra înaintea consulatului străin care este apărat de poliția românească. Că nu e mare vitezie de a provoca aici patimă care se răsbună dincolo pe spinarea fraților noștri cari n'aș mijloace de a se apăra. Dar este fără îndoială vitezie ca, într-o țară stăpînată mai ales de o clasă politică desnaționalisată, care se împarte, în adevăr, în partide, dar care păstrează toate legăturile de la un partid la altul, în care clasa aceasta desnaționalisată înțelege multă vreme să păstreze ceia ce se cuvine a se ceda poporului în înfățișarea, în înțelesul cel mai înalt, este o vitezie, este o bărbătie ca tinerimea să manifeste împotriva acestor obiceiuri rele, în ciuda tutelor sfaturilor, în ciuda tutelor presunilor, în ciuda tutelor mijloacelor de înrăurire, în ciuda amenințărilor cu pumnul și ispătirilor cu deosebitele mijloace pe care oamenii puterii le au totdeauna la îndemînă.

Prin urmare, cum spun, sănătatea de lucrurile întâmplate ieri, sănătatea de auditoriul de astăzi și sănătatea bucuros că în tinerețea mea încă am trăit să văd o studențime așa de stăpînată de ideal și așa de patruncătoare în ceia ce privește ținta către care tre-

buie să se îndrepte și mijloacele prin care o poate, atinge, să văd la studentime atâtă avint, de o parte, și atâtă disciplină și măsură în manifestările sale, de altă parte.

După această declarație, să-mă permitet să vă vorbesc de primejdia națională care resultă pentru un popor din desnaționalisarea clasei sale dirigente.

*

D-lor, acum cîțiva ani de zile am serbătorit amintirea lui Ștefan-cel-Mare, cea mai mare amintire pe care am păstrat-o din tot trecutul nostru, prinosul adus celui mai mare om pe care l-a produs poporul român. Acesta a fost înțelesul acelei manifestări.

Biruința lui Ștefan-cel-Mare, strălucirea Domniei lui, îndelungata ei durată și moartea senină a marelui Voevod se pot explica în multe feluri. Uni pot să aducă înainte vitejia boierilor de atunci; alții pot să aducă înainte destoinicia țeranului român din acea vreme, alții iarăși marele talent militar și geniul politic al aceluia Voevod. Niciodată din aceste explicații nu e deplină. Adevărata explicație este că atunci, în timpul Domniei lui Ștefan-cel-Mare, poporul român, de și compus din mai multe clase care aveau interese firește deosebite între dinsele, poporul acesta era legat prin aceiași credință, vorbia aceiași limbă, avea aceiași ideal, formă o singură ființă, reprezentată de o potrivă prin Voevodul terii de pe tron și prin cel din urmă ostaș biruitor din armatele sale. Aceasta este taina biruinții lui Ștefan-cel-Mare.

Poporul, d-lor, se împarte firește în clase, clasele se

împart în indivizi. Interesele indivizilor nu se împacă între ele, și interesele claselor de multe ori se dușmănesc; însă mai presus de interesele indivizilor, mai presus de interesele claselor, trebuie să se ridice solidaritatea națională, sentimentul de unitate care să îmbrățișeze o societate de la un capăt la altul. Acest sentiment asigură menținerea unuī popor, acest sentiment permite afirmarea unuī popor și-i dă biruința în toate împrejurările.

De ce natură este acest sentiment de solidaritate națională? Acest sentiment de solidaritate națională nu se poate sprijini decit pe următoarele temeli, nyclintite.

Înălță: vorbirea limbii naționale de toți aceia cari fac parte din acel popor, vorbirea cu aceiași iubire, cu aceiași curătie, de la cel mai mare la cel mai mic, de la cel mai bogat la cel mai sărac. De la cel care stă în fruntea unuī popor până la cel din urmă dintre supuși săi. Numai pe această basă se poate întemeia, în rîndul înălță, acest sentiment de solidaritate națională.

În rîndul al doilea, sentimentul de solidaritate națională se sprijină pe conștiința aceleiași tradiții istorice. Toată lumea trebuie să-să amintească, nu din cărți, nu din lecțiuni, ci, ca să zic așa, din turnarea în sufletul său a trecutului, de faptele mari pe care întreg poporul le-a săvîrșit în curs de mai multe veacuri.

În al treilea rînd, solidaritatea aceasta națională, care nu are un caracter material, — căci nu sîntem laolaltă pentru că este pentru toți același regim vamal,

aceiași administrație, aceleași împrejurări de viață zi de zi, nu pentru aceasta, ci pentru că același suflet ne însuflețește pe toți,—această solidaritate națională se razină pe cultivarea aceleiași literaturi, pe iubirea pentru aceiași poesie, pe cîntarea aceluiași cîntec, pe urmărirea acelorași isprăvî, pe îmbrăcarea în același veșmint, de înaltă valoare și frumuseță, a vieții actuale și a vieții trecute, ca și a aspirațiilor de viitor ale poporului întreg.

Numai pe această temelie se poate stabili solidaritatea sufletească și numai prin solidaritatea sufletească care merge de la cel d'intâi la cel din urmă, care îmbrățișează pe toți locuitorii teritoriului național, care cuprinde pe toți oamenii de același singe, numai prin aceasta se poate asigura păstrarea tot înainte a unui popor.

Din trecutul nostru vă voi aduce dovezi care să întărească aceasta:

Pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, am fost unul din cele d'intâi popoare ale Răsăritului European. Astăzi cine se teme de noi? Vecinii de peste Dunăre se cred de o potrivă cu Români, mai vechi decât dînsi. Vecinul de la Răsărit și vecinul de la Nord, de la Apus sunt mai puternici decât noi. Aproape nu mai există printre vecinii noștri unul care să ne stimeze cu stima aceia care se îndreaptă, nu către un egal, ci către unul mai bătrân și mai înaintat în civilizație. Aceasta este situația de astăzi, — să nu ne înșelăm!

Nu există în istoria Europei neam mai isolat de frații săi de singe și mai primejduit, nu există neam privit cu mai multă dușmănie de vecinii ca acest săr-

man neam românesc din care numai șese milioane locuiesc pămîntul României, iar ceilalți sunt în ghiarele sîngerate ale tuturor pasărilor prădalnice de la hotarele noastre. Da, aşa suntem astăzi !

Pe vremea lui Ștefan-cel-Mare nu era însă un vecin care să nu ne respecte, nu era unul care să cuteze a călca pămîntul moldovenesc fără să se gîndească la străsnica răsbunare a tînărului său, pe urmă, a bătrînului Voevod. De la începutul carierei lui și până la moartea-i senină, nu numai în marginile hotarelor țeri, ci mult departe peste aceste hotare! Și, din acele depărtări ale secolului al XV-lea, și astăzi el se înnalță până la noi ca o umbră tutelară, ținînd în mînă spada veșnic o-crotitoare a țeri sale.

Și de ce oare? Pentru că în persoana Voevodului, în sabia Voevodului sta simțul siguranței, care pornia din adevărata unitate a poporului întreg. Pentru că acest cari-l compuneau nu erau isolati în clase dușmane, fiindcă o clasă înstrăinată nu se formase prin alt ideal de cultură și prin altă limbă vorbită de acea clasă.

A trecut o bucată de vreme, și solidaritatea socială a dispărut: poporul român a căzut adînc supt stăpînirea turcească.

Atunci s'a ivit un om ales de Dumnezeu pentru a ne ridica iarăși la înnalțimea de unde căzuserăm. Acest om a fost Mihai Viteazul.

Știți cariera lui Mihai Viteazul: sfârîmînd pe de o parte lanțurile care ne țineau aici, el a străbătut, pe de alta, pasurile Carpaților și a cucerit Ardealul. A

răsbătut peste hotarele ţeriş de cîte ori a voit el, până prin apropierea Constantinopolei, şi a făcut să se audă în toate unghiuurile Europei încă odată numele unuia viteaz român.

Şi ştiţi cum a fost sfîrşitul lui Mihai Viteazul faţă de sfîrşitul lui Ștefan-cel Mare. După o îndelungată Domnie, la vrîsta cea mai înaltă pe care şi-o poate dori un om, Ștefan-cel-Mare s'a stins liniştit în capitala Sucevei, iar Mihai Viteazul a căzut tînăr supt sabia unuia trădător, pe cîmpia Turdei.

De ce?

Pentru că, pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, întreg neamul românesc, pe de-asupra deosebitelor clase, trăia aceiaşă viaţă sufletească, avea aceiaşă conştiinţă naţională, presintă adevărata solidaritate a neamului.

Pe vremea lui Mihai Viteazul însă, poporul românesc era tăiat în două clase duşmane: de o parte era boierimea bogată, boierimea vitează, boierimea stăpînitoare, în puterea tuturor însuşirilor sale covîrşitoare, iar de celalaltă parte era ţerânamea noastră săracită, umilită, ţerânamea care se mulţamia cu pînea mucedă de toate zilele. Şi între clasa aceia de sus, care se răsfăta în bielşug, şi cea de jos, ce trăia în lucrul greu de plugărie la străini, care nu-i aducea nicio răsplătă, nu era nicio legătură; ochiul unora se uitău cu ură în ochiul celorlalţi. Şi, atunci cînd boierimea, în frunte cu un Domn genial, a plecat să cucerească Ardealul, ţerânamea a rămas la vatră şi, în loc să meargă şi ea după steagul marelui Voievod, apărîndu-l până în momentul din urmă, s'a uă văzut moşnenii cari s'a uă dus în Ardeal, la Alba-Iulia, spre a cere fă-

rîma lor de dreptate de la acela care represinta, înainte de toate, interesele boierilor. Și acele cete de moșneni desbrăcați de proprietățile lor său întors înapoi, nu bucuroși că au văzut pe Voevodul lor biruitor, ci cu ultime lacrămi de desnădejde în ochii lor scurși de plins!

Aceasta a fost cauza pentru care a perit Mihai Viteazul: dispariția solidarității sociale, dispariția unității de conștiință a poporului român. Și, pe cind Ștefan cel-Mare s'a stîns între vitejii săi, între sfetnicii săi, între cei d'intăiu ai poporului său, Mihai Viteazul a murit în astfel de împrejurări, încît nimeni nu s'a putut ridica, dintre oamenii cumpărăți, dintre oamenii cu leafă, dintre oamenii de vinzare și de închiriere cari stăteaă în jurul lui, toti străini, toti mercenari niciunul nu s'a putut ridica dintre dinșii pentru ca să apere, măcar printr'o ultimă luptă, printr'o ultimă răsbunare, numele bun al șefului asasinat. A murit între străini și de mîni străine, și a trebuit să se găsească rîvna evlavioasă a unui adevarat boier, tovarăș de luptă al său, ca să culeagă măcar capul de lîngă trupul cel aruncat pe cîmpie și să-l aducă spre înmormîntarea de care până astăzi se bucură creștinește în mănăstirea părintelui său de la Dealu.

De o parte evlavia acestui singur om, care era Român de neamul său, pe de altă parte indiferența, reacela acelei gloate, care a luptat cu Mihai Viteazul cînd o ducea la biruință, adecă la pradă, și care-l părăsia cînd era invins, fără să verse apoî o lacrimă pentru moartea lui. Terânamea era la vatră, nedreptățită, înjosită și săracită, terânamea nu avea nicio

tragere de inimă pentru boierii săi, pentru Domnul său. Și acesta a fost rezultatul: moartea aceluia om care, după Ștefan-cel-Mare, a cuprins mai multă putere, care a avut mai multă credință în viitorul românesc din cîțui oameni a dat acest pămînt.

Iată rezultatul dușmăniilor de clase, iată rezultatul urii care se ivește între acei cari dețin totul și acei cari n'ați nimic, iată prăpastia care se deschide între aceia cari ieau și o anumită cultură străină pentru dinși și acei cărora li se interzice orice drept la cultură.

Mergem mai departe.

Mihaile s'a dus, și am căzut tot mai adînc în robia turcească. N'am ajuns în robia turcească pentru că eram mai rău decât odinioară; am căzut în această robie pentru că aveam mai puține mijloace de a ne apăra, pentru că viața era mai slabă în noi, și, de cîte ori viața slăbește într'un popor, de atîtea ori viața mai puternică a altuia popor se aruncă asupra lui. Și viața unui popor slăbește totdeauna în măsura lipsei de solidaritate a deosebitelor clase care-l alcătuiesc.

Pentru că în secolul al XVII-lea boierimea era și mai răpareță decât odinioară, pentru că în secolul al XVII-lea boierimea aceasta se simția încă mai puțin românească decât înainte, pentru că terenul era și mai nenorocit, și mai robit, și mai întunecat, din această cauză am căzut noi în acea nenorocită situație de robie desăvîrșită față de Turci. Și, cînd aŭ venit Greci, de ne-ați stăpînit întru cîtva, cu boierimea lor, cu negustorii lor, cu cartea lor înaltă, cu clerul lor superior, nu a fost vina Grecilor, ci a fost vina noastră.

A fost vina noastră pentru că, printr'o desvoltare greșită, printr'o dușmănie nenorocită între clasele care alcătuiau poporul român de atunci, el nu era destul de strîns laolaltă pentru a împiedeca împlinirea, pătrunderea neconitenită și dominația rasei străine.[•] Și, în felul acesta, prin sentimentele greșite ale boierimii, prin lipsa de sentimente a țeranului, coborit până la situația de dobitoc al ogorului, am fost supuși în același timp la două robi: robia brutală a Turcului și robia sireată a Grecului.

În imprejurările acestea deci am plătit, timp de o sută douăzeci de ani, lipsa de solidaritate națională.

A venit apoi secolul al XIX-lea, secol de trezire a neamurilor, secol de libertate, secol de prefacere a popoarelor care pot să trăiască.

A fost acest secol al XIX-lea pentru popoare ceia ce este primăvara pentru mersul naturii. În primăvară se înnoiesc toate puterile, și cei cari nu-și pot înnoi puterile sunt înlăturați de natura nemiloasă, care nu suferă să trăiască milogi, care nu îngăduie să dăinuiască scăzuți de puteri, care nu lasă să trăiască acei oameni ce nu mai pot fi o forță sau acele ființe ce nu mai pot fi podoaba firi.

Ei bine, același lucru se întimplă și cu popoarele: secolul al XIX-lea învie sau face să dispară neamuri. Iar din secolul al XX-lea nu vor ieși decât acele popoare care vor dovedi că se pot întineri, nu vor ieși din acest secol al XX-lea decât popoarele care vor dovedi că se pot supune condițiilor nouă de existență. Nu vor trăi după acest secol decât popoarele voinice,

popoarele înfloritoare, popoarele unite. Am apucat anul 1901, — să ne ferească Dumnezeu ca nepoții noștri să nu apuce niciodată anul care va începe veacul al XXI-lea sau să-l apuce supt acea stăpînire străină care este mai rea pentru un popor decât chiar distrugerea materială a tuturor acelora cări-l alcătuiesc, decât chiar moartea, om de om, a tuturor acelora cări formează împreună poporul, — pentru că aceia este moartea trupului cu suflet mindru, pe cind cealaltă este moartea sufletului în trupul coborât spre pămînt !

Dar pentru a ne reface, pentru a ne reîntineri, pentru a ne pune laolaltă cu celealte popoare, am simțit și noi nevoie de a gusta cultura apuseană.

Nu urăsc cultura apuseană, și nimeni n'o poate urfa: este o cultură cîștigată de multă vreme, cu multă silință, de popoare harnice, dar cultura aceasta trebuie luată de aceia cări n'ați lucrat la alcătuirea ei potrivit nevoilor lor, și nu mai mult și nu altfel de cum sunt aceste nevoi particulare fiecărui neam.

Bătrâni noștri, oameni cu multă judecată, — înțeleg bătrâni cei de demult, cei de la 1820 și 1830; este atîta timp de-atunci! —, deci acești bătrâni s'ați dus în străinătate ca să învețe „carte evropienească“. Nu s'ați dus cu gîndul de-a se mindri cu limba străină pe care ar învăța-o acolo, cu gîndul de a ne umili prin superioritatea lor în vorbirea acestei limbi, și n'ați venit înapoi cu gîndul să facă la noi colonii străine, să causeze peirea noastră sufletească ori să împiede cea înaintarea noastră, să creeze încă o prăpastie într'un neam a cărui carne era tăiată de atîtea prăpastii.

N'ați venit cu acest gînd. Ați venit cu gîndul ca, în-
torsi cu acea cultură apuseană, să grăbească înaintarea noastră, să întărească puterea noastră, să ni pregătească adevăratul viitor modern.

Mulți dintre bătrâni aceștia au murit în împrejurări grele, mulți nu se știu unde sunt înmormântați, dar lacrimi de recunoștință ar trebui să cadă pe mormintele acelor oameni cari s'a dus ca să aducă din de-
părțări, pentru frații lor de țară și de neam, comoara cea scumpă a culturii europene.

Între dînși e un Petrachi Poenaru, cel dințai o-
rînditor al școlii nouă romîne, un Eufrosin Poteca,
este acel Costachi Moroianu care a fost unul din cei
dințai întemeietorii Facultății noastre de drept.

Aceștia au mers în Europa pentru ca să afle în folosul nostru care sunt cele din urmă înaintări culturale ale popoarelor apusene, ale părții superioare, din punctul de vedere al civilizației, a locuitorilor continentului nostru. S'a întors în țară, și de pe urma lor am folosit: s'a întemeiat literatura noastră românească propriu-zisă, cea nouă, și adevărata poesie românească. De pe urma lor s'a întemeiat învățămîntul superior din această țară; de pe urma lor am ajuns, în cîteva decenii, să fim alt popor decît poporul de la sfîrșitul epocii Fanarioților.

Aceasta este întâia clasă de oameni care s'a dus în străinătate pentru ca să guste cultura francesă...

A venit după aceia o altă generație. Generația aceasta s'a dus în străinătate, nu la vrîsta de matu-
ritate, ci la vrîsta cînd un tînăr nu poate să opue-

nică resistență năvăliri cotropitoare a unei culturi străine, oricât de nepotrivită ar fi pentru dînsul.

S'aș dus de tineri, uniți de copii, în Paris. Orașul acesta i-a uimit, i-a zăpăcit, i-a înnebunit, i-a confiscat pe toată viața. Și de acolo nu aș adus atâtă iubire de cultură și iubire de civilizație, ci aș adus — această a doua generație, încă cinstită, până la cel din urmă; vom lăsa pentru mai târziu pe a treia, care nu e nicăi măcar în întregimea ei cinstită —, a adus a doua generație, iubire pentru ideile liberale.

De multe lucruri era nevoie în anul 1848. Era nevoie, fără îndoială, și de anumite așezăminte liberale și de curente liberale în opinia publică, dar nevoie ce se simția la 1848 înainte de toate, era aceia de a desrobi cele cîteva milioane de terenuri nenorociți cari locuiau pămîntul Moldovei și al Teriș-Românești.

S'aș întors domnișorul aceia de la Paris, vorbind franțuzește perfect, scriind franțuzește perfect, știind toate stradele mari și mici și toate răspîntiile Parisului, amintindu-și toate cursurile, bune și rele, cunoscînd toate instituțiile ca și toate încurcăturile vietii parisiene din acele timpuri. S'aș întors mîndri, desprețuind pe părinți lor, desprețuind pe bunici lor, desprețuind pe strămoși lor, desprețuind terânamea barbară a acestui pămînt românesc. S'aș întors ca oameni superiori, coborîți cu hîrzobul din cer.

Cînd s'a întors în țară un Petrachi Poienaru i s'a zis doar „cărturarul“ Petru Poienaru, cînd s'aș întors oameni de la 1840 în țară, li s'a zis: „gulerății, pantalonarii“ străinătății, „duelgii“ străinătății.

Erau însă oameni cinstiți. Păcatul cel mare nu era al lor: era al împrejurărilor rele în care au fost ajuns să cunoască și să guste cultura europeană. Aceste împrejurări rele făceau ca ei să nu vadă nimic în politică mai presus de anumite forme și de anumite idei metafisice. Deși, la 1848, au venit într-o țară de întuneric, o țară de miserie, de nedreptate, într-o țară în care milioane de creațuri vii, supuse tuturor maltratărilor, erau reduse la o situație mai rea une ori și decât a dobitoacelor. Au venit în această țară cu gîndul să ridice steagul tricolor, care, în astfel de împrejurări, nu putea fi decât o zdreanță, și au ridicat zdreanța lor cea minîndă, au adunat împrejurul ei lumea strigînd trei cuvinte străine pe care nu le înțelegea: libertate, egalitate, fraternitate, în schimbul cărora trebuiau să se audă două vechi cuvinte românești: *omenie și dreptate!*

Au venit și au făcut în București „revoluțione“. Nu răscoală, nu *ridicare* a poporului: *revoluțune*!

Au făcut revoluțunea cu lipscanii greci din București, au făcut-o cu *franțuzi* de la Paris. Au creat „guvernul provizoriu“. Au visat Adunări naționale. Au început a corespunde cu nu știu cine din Londra și cu nu știu cine din Paris. Și în vremea aceia țerănimile îi cereau să se ridice împotriva asupritorilor.

Și țerănamea va fi zis acestor necunoscuți:

— Oare nu sunteți și d-voastră dintre aceia? Ce voiți să faceți cu noi?

— Voim să vă dăm libertate, fraternitate, egalitate. Iar, dacă veți muri totuși de foame, vom ridica de-asupra voastră, îmbuibați cu apa chioară a fraternității,

libertății și egalității, vom ridica un monument mare din țărâna voastră muncită, pentru ca să se arăte că aici a trăit în suferință și a murit în părăsire *un popor!*

Și aș venit, d-lor, într'un anume moment, chemați de un Moldovean de inimă, pe care trebuie să-l prețuim, de Ion Ionescu de la Brad, aș venit țarană din toate colțurile Țării-Românești, ca la judecată, aș venit de s'aș adunat într'una din sălile acestuia mare oraș, de s'aș adunat pentru dreptatea lor. Și, pe cind domnii aceia din Paris, dintre cari niciunul n'avea treizeci de ani și cari erau plini de înțelepciune politică și de mare experiență, pe cind domnii aceia se multămiau cu exhibiția tricolorului, ei s'aș adunat și aș vorbit gospodărește, aș vorbit frumos și respectuos față de ciocoimea care trăise necontenit pe spinarea lor și pe sufletul lor, care-i împiedecase să se înnalte către cultură. Aș vorbit frumos și aș cerut, nu să li se dea dreptatea, ci să li se acorde voia s'o răscumpere.

Aș cerut să-și răscumpere demnitatea omenească, aș cerut să-și răscumpere pămîntul muncit timp de două miile de ani, neam de neamul lor. Aș venit să-și răscumpere dreptul de a-și avea un loc pe brazdă și un loc supt soare.

Și știi ce li-aș spus ideologii de la 1848, plini peste cap de ideile franțuzești? Nu-i de aceasta grabă; grabă nu este să negociem cu Turcii și cu Rușii, și cu dracul și cu lacul, pentru că lucrurile celelalte se pot face mai târziu. Judecați dacă se puteau face mai târziu!

Aceasta aș făcut. Aceasta o poate face tineretul instrăinat al clasei dirigitoare a unui popor cind el

pierde legăturile cu familia din care a plecat, cînd pierde legăturile cu țara în care s'a născut și cu poporul pentru care trebuie să se lupte.

Știți care a fost rezultatul.

Din cîte revoluții aș făcut popoarele în 1848, nicio revoluție n'a căzut mai adînc în noroiu decât revoluția boierească, decât revoluția franțuzită de la 1848. Alte revoluții aș fost înnăbușite în singe, în altă țară aș căzut oameni drepti cu ochi la ideal; în țara noastră s'aș risipit fruntașii în dreapta și în stînga, în țara noastră aș rupt pămîntul în fugă fruntașii, fără să se mai uite înnapoi.

Și atunci, d-lor, dacă nu erau cîțiva feciori de țerani cari, în momentul cînd aș văzut oastea turcească suind spre Dealul Spirei, aș simțit mișcîndu-se ceva în inimile lor, s'ar fi înnăbușit această revoluție fără să se verse o picătură de singe. Revoluție fără o picătură de singe, revoluție fără lacrămi venite din inimă —, cine a văzut vre-o dată această enormitate, cine a văzut vre-o dată această *stupiditate* în viața popoarelor? Noi am fost chemați prin boierași noștri franțuziți, prin entușiasti bonjuriști de la 1848 ca să încercăm această lașă imitație a unei mișcări nobile; și cu aceasta ne-am fi ales fără acei flăcăi din popor cari aș înfruntat tunurile turcești pe Dealul Spirei. Țerani aceia cari aduseseră înainte dreptatea lor în cuvinte cuviincioase, țerani aceia cari nu știau de libertate, egalitate și fraternitate și de steagul tricolor, țerani aceia aș murit cu pieptul înaintea tunurilor și puștilor unei armate de atîtea ori mai mare decât a lor!

Și a mai venit, d-lor, cu vremea încă o generație de tineri plecați în Apus. Aceștia nu se duceaă, în atîtea casură, nicăi pentru carte, nicăi pentru idei liberale: se duceaă pentru a străluci cu gheată franțuzească, pentru a străluci cu îmbrăcăminte și pălăriuță franțuzească, pentru a străluci cu bastonaș franțuzesc, pentru a străluci cu o obrăznicie pe care o cred franțuzească!

D-lor, multe însușiri are poporul acesta frances, dar nu oricine le poate descoperi. Însușirile lui cele bune nu umblă pe stradă și mai ales nu umblă pe stradă la un anume ceas de noapte și nu se întâlnesc în orice cafenele și cîrciume deschise oricui. Aceste însușiri mari ale poporului frances, care fac din poporul acesta și vor face totdeauna dintr'însul unul din cele mai mari și cele mai nobile popoare din lume, însușirile acestea se găsesc în școlile francese, însușirile acestea se găsesc în societățile literare și științifice francese, se găsesc în sfînta familie a burghesiei francese, care este temelia neamului. Ei bine, în locurile acestea n'aă pătruns toti băieții noștri cari au plecat cam de pe la 1880 ca să se adape la civilizația Apusului. Multă credeaă numai că aici în țară era prea puțină civilizație pentru tineri meniți la un rol aşa de mare: adeca la friserii noștri prea puțin talent în a sfîrcui mustața, iar la profesorii noștri o prea adincă ignorantă a filosofiei de cafenea.

Prin urmare ei s'aă dus să găsească alte lucruri la Paris. N'aă plecat — ori n'aă fost trimis — din iubire de cultură, din iubirea unei idei; n'aă plecat mai ales din iubirea noastră, n'aă plecat ca să ni facă

bine cu ceia ce vor lucra în calea lor de muncă, ci din sentiment de despreț față de noi s'aș aruncat în brațele culturi străine din acele locuri și s'aș întors cu un sentiment de despreț înzecit, însutit și înmiit față de noi.

N'aș ținut să păstreze rostul lor românesc decât în două lucruri care, singure, nu valorează nimic: aș ținut să păstreze un nume care sună frumos și care nu e un nume oarecare de *rastaquouère*, iar în afară de aceasta aș ținut să păstreze aici în țară acele legături care pot pregăti pentru o carieră politică și pentru o carieră practică. Atâtă li-a rămas din rostul lor românesc. Tot ceia ce aș adus de dincolo n'a fost pentru folosul nostru, și a fost și spre mai adîncă scădere a acestei clase.

Chiar cei buni s'aș întors așa, încît abia își mai recunoștea țara; și puțini s'aș deprins de atunci a o cunoaște, și mai puțini a o iubi.

Și astfel aș trecut împrejurări însemnate pentru timpurile noastre, aș trecut patruzeci de ani de liniște, o jumătate de veac de liniște, și, cînd va veni cineva, — un istoric pe care nimeni să nu-l poată bănuî de părtenire sau vehemență, — cînd va veni cineva și va întreba pe această generație: Ce ai făcut cu talantul pe care îl-a dat stăpinul tău? Ce ai făcut cu moștenirea pe care generații muncite și viteze au lăsat-o timpurilor noastre? Ce ai făcut cu acei patruzeci de ani în cari anumite popoare, cum este poporul bulgăresc, s'aș ridicat din nimica și se află în unele privință pe aceiași treaptă cu noi și în anume privință mai presus chiar decât noi? El vor răspunde: în acești

patruzeci de ani am vorbit și cetit franțuzește, am exploatat țaranul, ne-am dus pe la Paris, ne-am întors batjocorîndu-ni țara și am murit având mîndria că sănsem mai puțin Romînă decît alți.

Aceasta este scara desnaționalisării clasei noastre diriguitoare; aceasta este povestirea pierderii unor ani prețioși din viața noastră contemporană, aceasta este istoria scăderii unei clase conducătoare și a îndepărțării unui popor de pe drumul firesc pe care-l arată trecutul și care duce la viitorul său.

*

O altă conferință va fi ținută cu prilejul repetiției acelor lucruri frumoase care se vor petrece în vecinătatea noastră chiar în această sără, Joă, —la același ceas, și în aceiași sală; dacă ne va îngădui lumea. Căci d-voastră știți bine că această conferință trebuia să se țină la Liga Culturală; venerabilul președinte al Ligii Culturale însă a crezut că trebuie să ni refuse acea sală pentru inconveniente sociale; de la Liga Culturală, am mers deci pe la numeroase alte sale care toate ni-aு fost refusate pentru motivul că, precum se știe în țara aceasta, respectuoasă de ordine, studențimea anului 1906 este privită ca un element de scandal.

Prin urmare, dacă ne vom putea întruni în aceiași sală, vom vorbi despre partea franțuzită, despre partea înstrăinată a neamului, despre domeniile înstrăinării clasei noastre diriguitoare, ca să vedem și în cercetarea amănuntelor vietii noastre cît de puțin a rămas românesc: ca limbă de astăzi, ca amintiri ale zilei de ieri și ca presimtiri ale zilei de mâni.

*

Și, d-lor, am primit astăzi dimineață o scrisoare în care, prin mine, d-voastră erați invitați la moderație.

Această scrisoare vorbia de două lucruri: că incontestabil este multă fatalitate în acea direcție a înstrăinării și că este foarte trumos ca oamenii să sacrifice tot timpul lor, să întrebuițeze toate relațiile lor sociale pentru a ajuta pe săraci.

La această scrisoare am răspuns prin alta, pe care să-mi dai voie să o resum în liniile ei generale:

Am spus: este în adevăr o fatalitate că astăzi clasele noastre dirigitoare se află în gradul de înstrăinare pe care-l știm, dar fatalitatea aceasta este că o infirmitate rușinoasă care se ascunde și care se încearcă a fi lecuită cu sârguință, iar nu se exhibează, nu se scoate în vîleag ca un titlu de merit. Și totuși la noi o astfel de infirmitate se exhibează ca un merit ori de câte ori față cu un popor ale cărui idei, ale cărui sentimente, a cărui limbă și al cărui scop sănt bine cunoscute, se proclamă o altă limbă, care cuprinde alte amintiri, care se îndreaptă către alt viitor și care înseamnă un element de înstrăinare și de slăbiciune și poate de peire în viitor a poporului nostru.

Și am mai adăugat în acea scrisoare: mă voi duce la oara 6, și voi ținea, împotriva oricuia, această conferință; iar, dacă mă întrebă ce vor face studenții, și-aș putea spune: aceasta nu mă privește. Dar din cele ce am văzut ieri, presupun ceia ce vor face studenții astăzi.

Studenții de azi nu mai sănt cei de acum cincisprezece, douăzeci de ani, cu cari erau deprinse administrația și poliția de atunci. Studenții acestia de

astăzi vor manifesta cu cea mai înaltă disciplină. Si am zis iarăși: voi și număra între cele mai frumoase zile a mele, — și o voi și socoti ca una din cele mai folositoare ale timpurilor din urmă, — aceia în care, împotriva tutelor puterilor, împotriva tuturor ișpitirilor și tuturor înrîuririlor, împotriva tuturor intrigilor și minciunilor, niște tineri sărmani și fără sprijin, tineri cari n-au fost niciodată îndemnați, niciodată îndreptatați de nicăieri, vor fi izbutiti să aducă desvoltării civilizației românești unul din acele foloase care nu se uită.

Trecind acum de la ceia ce a cuprins această scrisoare, voi și mai spune încă un lucru pe care nu-l putem cuprinde în ea, dar pe care vi-l pot spune eu de-a dreptul. Mă veți întreba: ce să facem? Vă voi spune aşa: în situația mea, la vrîsta mea nu pot merge cu d-voastră... (*Unul rîde*).

D. N. Iorga: Nu rîde: Veți vedea că n'au de ce să rîză.

Căci mai la urma urmei aș dori să am situația și vrîsta d-voastră ca să mă duc, cu dreptatea și cuviința mea, până și acolo unde se împunge lumea cu șeacul sau se înlătură lumea cu cotul.

Dar, dacă mă veți întreba ce aș fi făcut eu fiind în vrîsta și în situația d-voastră, aș fi făcut următorul lucru: m'aș fi dus înaintea acelor oameni cari nu recunosc sufletul românesc, ci numai existența materială a unui popor român. M'aș fi dus înaintea acestor oameni și aș fi stat pe Piața Teatrului și împrejurul pieței un ceas, două, trei ceasuri, și n'aș fi făcut nimic alt decât aș fi cîntat acel imn care resumă vechile noastre lupte din Ardeal, acel imn la auzul căruia se va cheltui acolo încă multă vîtejie

românească; m'aș fi oprit două-trei ceasuri pe Piața Teatrului și aş fi cîntat senin și cu ochi spre viitor: Deșteaptă-te Române!

D-lor, se întîmplă ca, în împrejurări care nu sunt cele mai bune, să întilnești oameni cum se cade. Este foarte curios că se dă întruniri acesteia un caracter tulburător pe care nu-l are, căci cred că, dacă este un om ce nu poate fi bănuit de aptitudini tulburătoare, sunt fără îndoială ești.

Și se mai întîmplă că la o astfel de întrunire trebuie să lăudăm pe prefectul poliției.

Da, d-lor, nu e de rîs. E un om foarte cum se cade. Multămită lui, d-voastră la Ateneu atăi putut împiedeca tinerea conferinței străine.

O voace: Să trăiască!

Nu: „Trăiască!“; aceia i-o veți spune-o lui la urmă. Multămită lui, zic, atăi putut demonstra aşa de frumos și aşa de senin la Ateneu. Iată ce zice în adevăr unul din d-voastră:

„D. prefect al poliției ni permite să cîntăm, dar atît.“

Atîta e tot! Atît: să cîntați „Deșteaptă-te Române“ și să vă jucați danțurile trei ceasuri pe Piața Teatrului Național.

V.

Conferința de la 20 Mart 1906¹.

Domnilor,

Acum, d-lor, să-mi dați voie, tocmai în legătură cu

¹ La adunarea chemată de scriitori români, în frunte cu d. Al. Vlahuță. S'aș cetit telegrame de aderență din toate provinciile României.

unanimitatea acestor telegrame și cu sentimentele atât de onorătoare și de sincere care se exprimă în ele, să vă arăt dorințele noastre, ale tuturor scriitorilor de acum, cred, în ce privește chemarea literaturii românești actuale.

Mișcarea din urmă s'a făcut pentru limba românească care servă drept veșmint cugetării românești și dă astfel naștere literaturii românești.

Literatura aceasta până mai dăunăză era socotită numai ca un fel de podoabă, sau, cu un cuvînt vulgar, ca un fel de „floare la ureche“. Pe lîngă atîtea lucruri practice și folositoare era și această literatură românească, un număr de cărți, risipite prin vitrine, pe lîngă multe cărți numai franțuzești odinioară, franțuzești, italienești, nemțești și englezesci în timpul din urmă. Cugetarea românească era un element folositor numai în ceia ce privește aplicațiile ei practice: oratoria românească era necesară numai în ceia ce privește legăturile ei cu viața deosebitelor partide. Cît privește ideia românească, ea era considerată ca o utopie a cîtorva naivi, a cîtorva nebuni, sau, ca să întrebuițez un termen mai recent, a cîtorva „desecții librați“.

Prin urmare se zicea: suntem mulțumiți cu viața practică, suntem mulțumiți cu viața desăvîrșit materială pe care o trăim de la o bucată de vreme.

În viața aceasta materială, practică, preocupată de probleme politice de ordin nu tocmai superior, de probleme economice nu tocmai bine studiate, de interese particulare, în aceasta își are rostul poporul românesc.

Această concepție era o mare greșală din mai

multe puncte de vedere: poporul românesc nu reprezintă numai cele şase milioane care locuiesc România. De o parte și de alta a granițelor noastre trăiesc Români. Unii dintr'înși și au fost odinioară împreună cu noi, atunci cînd Prutul nu era o graniță a noastră și atunci cînd partea de Nord a Moldovei nu fusese înstrăinată; trăiesc alti Români cari n'ați făcut parte niciodată din viața de Stat a noastră și trăiesc atîția, și dintr'o categorie și dintr'alta, cari poate nu vor avea niciodată bucuria de a sta supt același steag cu noi. Si legăturile acestea între Români de aici și Români din părțile celelalte, între Români de peste Molna, de peste Prut și de peste Carpați și chiar între acei Români cari trăiesc în regiuni îndepărtate și noi, legătura între toți aceștia nu poate să fie nică tăria partidelor de la noi, nici interesul economic, nici interesul politic, nici interesul particular care poate călăuzi pe unul sau pe altul. Între noi și toți acești Români desbinăți, între noi și toți acești Români din cari o parte numai se găsește supt steagul regelui României, între toți acești Români înstrăinăți sau desrobitiți poate să fie totuși o legătură mare, trainică, o legătură sfîntă. Si această legătură, care nu e de ordine materială, care nu are a face cu oamenii practici, această legătură care nu e positivă ca a nevoilor și a întimplărilor de toate zilele, este marea legătură morală, marea legătură tare a limbii noastre literare, a limbii unitare în care ni se intrupează și trecutul și aspirațiile viitorului.

Pot să facă, domnilor, politică de realism, pot să facă politică de oportunism,— de și o fac și ele cu jertfirea multor interese, — acele popoare care se găsesc reu-

nite în același Stat, într'un Stat unic, care-și are toate mijloacele sale de acțiune, toate garanțiile sale pentru viitor, care-și are toate asigurările sale în prezent.

Dar aici ne găsim numai o parte din poporul nostru: numai o parte este într'un Stat, periclitat și acela, pe cind atîtea elemente vrednice din același popor român se găsesc supt stăpînirea străinilor.

În asemenea împrejurări nu putem face politica zi de zi, ceas cu ceas, clipă de clipă pe care o pot îngădui neamurile unite, neamurile fericite. Și numai atunci vom putea ști unde să îndreptăm silințile noastre și unde să revârsăm sentimentele noastre, cînd ni vom da samă pe deplin de adîncimea nenorocirii în care am trăit totdeauna și trăim până azi. Până cînd nu ni vom îndrepta toate silințile pe care le putem cheltui, și trebuie să le cheltuim, pentru a trăi unitar sufletește în mijlocul de primejdie și de suferință în care ne găsim, până atunci legătura aceasta nu va fi pe deplin desăvîrșită. Prin urmare noi, ca un popor împărțit, ca un popor periclitat, pîndit și amenințat, ca un popor care nu poate întinde către frații săi alt mijloc de ajutor decît numai acela care vine din vorbirea limbii, din cultivarea literaturii, din desvoltarea idealului, ca un astfel de popor, zic, nu putem sta alături de popoarele realiste, socotitoare, nu ne putem mulțămi cu pomana de viață practică pe care o aruncă fiecare zi, ci toate silințile noastre trebuie să se îndrepteze într'acolo ca să facem cît mai puternică, cît mai trainică legătura tuturor Românilor într'un cult și într'o ideie!

Și mai este un motiv, d-lor. E foarte greșită păre-

rea aceia care crede că materialitatea unui popor vine din alte fenomene materiale, care crede prin urmare că dintr-o organisație curat brutală se trece la altă organizație brutală, că din lucrurile care se văd, se simt, se pipăie, se trece la alte lucruri care se văd, se simt și se pipăie. Toată înfățișarea unui popor într'un moment dat nu-i altceva decât efectul unei idei apropiate sau depărtate; tot ceia ce se află la un popor într'un anume moment, nu pornește decât de la această desvoltare a ideii, până ce ideia ajunge la deplinătatea ei luminoasă, în toată puterea ei învietoare, până ce ea se poate transforma deci în materialitate trainică, durabilă. Tot ceia ce avem astăzi vine de la o ideie mai veche, de la o luptă în numele ideilor; totul nu este decât efectul unor lungi desvoltări ideale pe care părinții, moșii și strămoșii noștri au continuat-o veacuri întregi. Si, cind noi datorim totul unor astfel de idei mintuitoare, nu putem zice: ce nici pasă nouă de asemenea idei, ca unii cari trăim din viața noastră de astăzi, din pînă a trupească de toate zilele...

*

Pentru ca să vedeți că toată desvoltarea noastră vine de la mersul ideilor mintuitoare, vă voi arăta ce a făcut literatura românească pentru acest popor. Se va vedea că tot ce stăpînim astăzi nu e, mai la urmă, decât efectul desvoltării unei literaturi pe care o putem urmări din secolul al XVII-lea până în timpurile noastre.

Să ne gîndim ce era neamul nostru în acel secol al XVII-lea. Eram supuși robiei turcești. În țara noas-

tră, o mare parte din clasa dominantă nu era de origine română; cultura noastră nu era în cea mai mindră parte cultură română, ci cultură slavonă sau grecească. Societatea românească din Moldova sau din Țara-Românească părea o societate menită peiriș.

În aceste momente așă apărut cîțiva oameni luminați cari s-au adăpat la izvoarele civilizației europene, ale Poloniei vecine, și au stabilit în Moldova marea școală a cronicarilor: a Costineștilor și a urmașilor vrednică.

Dintre aceștia, Dimitrie Cantemir a afirmat în auzul unui popor menit unei decăderi răpezi și dispariției din rîndul neamurilor, a spus în urechea acestuia popor că, cu toată umilința presentului, el este vrednic a se socoti între cele d'intăi neamuri din lume, de oare ce originea lui este o origine care nu cedează alteia în ce privește însemnatatea și nobileța și care nu poate inspira mai puțină mindrie decât originea celor d'intăi popoare ce se află în lumea civilisată. Costinești: Miron, Nicolae, urmată de Constantin Cantacuzino Stolnicul și de Dimitrie Cantemir, au spus Românilor de pretutindeni, și nu numai Românilor din Moldova, căci atunci pentru întăia oară să vorbit despre Români din toate părțile și de peste toate hotarele sfîșierii, li-aș spus: voi veniți de la *Romanî*; străbuni voștri au făcut parte din acel neam care a stăpînit odinioară lumea întreagă; niciodată nu v'ati clintit de pe pămîntul acesta românesc; neam de neamul vostru l-a apărat cu toate puterile lor de jertfă; nu v'ati depărtat niciodată de pe acest pămînt sfîntit prin muncă și luptă, și, prin urmare, de la depărtății

colonii romani și până în timpurile din urmă a fost în aceste părți o continuitate, o singură și nedespărțită viață românească, ce pornește de la Roma eternă. Și neamul acesta, care părea menit peirii, care stătea umilit înaintea tuturor celorlalte neamuri, neamul acesta care era strivit supt călciiul Turcului și strins de gât de foamea răpăreață a Grecului, neamul acesta a înțeles pentru întâia oară că este pentru dînsul o chemare, că are pentru ce întrebuiță silințile sale, și în puterea ideii neamului a înțeles că este pentru dînsul un viitor, că are pentru ce întrebuiță zel și putere. Și, acestea descoperindu-le, ași noștri au întreprins o mare luptă, luptă de pe urma căreia ne-am regenerat.

Forțe materiale, d-lor, erau; erau toți, Domnul, boieri, oastea, negustorii cei bogăți și puternici, oameni din toate ramurile vieții românești. Dar nu prin forțele acestea materiale am înviat, nu prin forțele acestea ne-am ridicat din adîncă umilință și din marele despreț de noi însine: ne-am ridicat prin ideia pe care trei-patru oameni, numai trei-patru oameni ai unuia popor de mai multe milioane au făcut-o să scînteie pentru a ne mîntui.

Aceasta este cea d'intăiu datorie pe care o avem față de ideie, acesta este cel d'intăiu serviciu vrednic de recunoștință pe care ni l-aு făcut scriitori, cronicari, — deocamdată pentru decoperirea principiului românesc în trecut. Și, mulțămită acestor cronicari, nu ne-am pierdut cu totul. În veacul al XVIII-lea marele curent al grecismului, cu școlile înalte grecești, cu parte din clerul înalt apartinând naționalității grecești, cu atîtea instituții de caracter străin, ne-ar fi înghițit.

Dar s'a menținut ceva din acea notă de mîndrie și în tot cursul secolului al XVIII-lea, și aceasta a făcut să ne păstrăm.

*

Aă venit după aceasta o mînă de oameni cari aă trezit din noă această ideie, cari i-aă dat iarăși strălucire, și, răspîndind-o larg, ne-aă ajutat în chipul cel mai puternic să ajungem la stările de astăzi.

Alături de noi, în țară străină, eraă Romîni din Ardeal. Orașele le aveaă acolo Sasii dușmanăi ai neamuluă nostru; cea mai mare parte din stăpînitorii de moși eraă Unguri, cari priviaă pe țerani romîni ca pe niște dobitoace legate de brazda lucrată din neam în neam în folosul altora; țeranul nostru din Ardeal n'avea nicăun drept: nică măcar dreptul la compătimire, nică măcar dreptul la milă nu-l avea țeranimea româneacsă din Ardeal. Ea nu avea nică clasă conducătoare: preotii eraă în rînd cu țeranii, preotii, ca și credincioșii lor, abia dacă știaă să cetească; nică dinși nu eraă cruțați de domnil pămîntuluă, de orășenii din tîrguri, ci desprețuiți întocmai ca țeranii.

Și din mijlocul țeranilor acestora s'a ridicat o treime de preotăi săraci, o treime de călugări umili, fără nicăun fel de bogătie, fără nicăun fel de sprijin, fără cîtușii de puțină nobleță a singelui. Ni se pare ciudat cînd ne uităm în depărtarea veacului al XVIII-lea spre a vedea pe începătorii regenerării noastre naționale că, în loc să găsim cine știe ce însemnatate de putere, de bogătie, de rosturi materiale, descoperim pe acei trei săraci clerici: Samuil Micul sau Clain, Gheorghe Sinca și Petru Maior. Iarăși numai trei oameni, cari,

aceştia, nu stăteaă bine nicăi măcar cu Biserica lor. Biserica lor era Biserica unită din Blaj. Acolo, la acea Biserică, era un Vlădică foarte bogat, care a întemeiat atîtea aşezăminte, despre care s'a vorbit cu multă laudă în timpul său și cu multă laudă și după timpul său; acel Vlădică însă, Ioan Bob din Blaj, care n'a înțeles pe Șincaș, pe Micu și pe Petru Maior, acel Vlădică a fost puternic prin mitra și cîrja lui, prin bogăția lui, prin sprijinul ce i-l dădeaă cîrmuitorii, dar, dușman al conducătorilor înțelepți ai poporului nostru, el a căzut îndată după moartea sa în desprețul tuturor generațiilor următoare. Si acel trei bieți cărturari, dintre cari Samuil Clain a murit în miserie, dintre cari Gheorghe Șincaș a rătăcit pribegind și abia a găsit un adăpost la un școlar al său, la un străin, abia a găsit un locușor unde să moară, cu mult înainte de sfîrșitul firesc al zilelor sale, iar Petru Maior a fost multămit cu o bucătică de pîne în situația mică de protopop al unui îndepărtat Ținut muntos țerănesc din Ardeal, bucurîndu-se apoi fără de margini că și-a găsit hrana în corectarea cărților românești ce ieșiau în Buda, — acești trei au fost oameni mari ai Românilor din secolul al XVIII-lea. Ei au putut face mai mult decât toți canonicii lui Bob, au putut face mai mult decât toată bogăția lui Bob, au putut face mai mult decât toată stăruința în a ne ținea supuși, în a ne împiedeca de la cultură, și a Sasilor, și a Ungurilor, și a Guvernului împăratesc chiar la o anumită vreme. Ca și faima scrisului lor și ideia care pornia de la acest scris nu s'a oprit numai în Ardealul rob, ci a mers mult mai departe: ea a stră-

bătut și aici. Și a venit o clipă cînd unul care era să fie episcop în Sibiu să coborât ca dascăl sărac în Țara-Românească, — Gheorghe Lazăr, a căruia statuie, de marmură albă ca sufletul său, se ridică în fața celuî d'intaiu așezămînt romîn de cultură a tinerimiî, în fața Universităii din București.

Gheorghe Lazăr a venit ca prieag, abia îmbrăcat în haine proaste, fără niciun ajutor din partea nimănui, fără niciun viitor care să se deschidă înaintea lui. A venit ducînd cu dînsul numai învățătura lui, care cuprindea în sine ideile mîntuitoare ale celor trei călugări și preoți săraci din Ardeal. Cu aceste idei mîntuitoare și cu nemărgenita bunăvoiintă și căldura sinceră care stătea în sufletul său, a mai venit el la noi. Și n'aî trecut nică douăzeci de ani și toată viața românească a fost prefăcută, și în Muntenia și în Moldova, prin acțiunea acestui prieag sărman, coborât din Ardealul iobagilor. Iată ce poate face ideia în desvoltarea unui popor !

Și supt acțiunea acestei idei să intemeiat la noi, de prin ani 1830, și a ținut până la 1859 — deci vreme de vre-o douăzecă de ani — o literatură cu efecte aşa de binefăcătoare, încît abia acum putem să le prețuim. Literatura aceasta avea în fruntea ei, nu numai oameni meșteri în a așeza cuvintele unele după altele, nu numai oameni isteți în a găsi cuvintele care strălucesc și uimesc, nu numai oameni experienți în a descoperi și realisa frumosul, ci a găsit *apostoli* aşa de adevărată ca scriitorii acestei literaturi; oameni cu o adincă bunăvoiintă față de tot poporul

romănesc, cu o înaltă conștiință de datorile lor, oameni de jertfă, oameni de muncă, oameni de solidaritate națională. Și, atunci, printr'un Asachi, printr'un Eliad și prin toti acei cari au venit pe urma lor, s'a întemeiat pe pămîntul acesta romănesc pentru întâia oară o literatură modernă ale cării principiul binefăcătoare ne-a trezit din starea în care rămăsesem până atunci.

Si a venit anul 1859, al Unirii, a venit o vreme nouă pentru noi. Era firesc lucru să se aștepte ca literatura românească să îndrumeze și mai departe desvoltarea politică și socială, să îndrumeze înaintarea poporului romănesc. Dar atunci, d-lor, de pe la 1859 înainte, literatura noastră face o mare greșală, care a împiedecat foarte multă vreme desvoltarea noastră normală în secolul al XIX-lea. Literați veniți pe urma lui Lazăr și a scriitorilor de la 1830-1859 n-au înțeles misiunea lor în același fel cum o înțeleseră înaintași lor. Ei n-au înțeles că literatura unui popor cu originea depărtată trebuie să urmeze totdeauna o îndrumare normală, căci nici unei generații nu-i e îngăduit să înceapă din nou calea începută și dusă până la o bucată de vreme de înaintași.

Ei n-au înțeles că trebuie să fie o continuitate desăvîrșită între înaintași și urmași lor, n-au înțeles că literatura trebuie să se inspire înainte de toate de la nevoile și aspirațiile poporului în mijlocul căruia trăiește, n-au înțeles că numai cu această condiție literatura are, în același timp, și caracterul trainic și caracterul mîntuitor, că numai pornind de

la toată cunoștința poporului în mijlocul căruia se iveste, numai înțelegind toate nevoile acestui popor, numai prevăzînd întregul lui viitor, numai inspirîndu-se din toată bogăția trecutului și presentului său, literatura ajunge un factor esențial în desvoltarea neamului.

*

Prin urmare ce aă făcut scriitorii de la 1860 până la 1880, în curs de alti douăzeci de ani? S'aă îndreptat cu lăcomie către civilisația Apusulu, — cu lăcomie, dar nu cu pregătirea ce trebuia pentru a înțelege și întrebuintă și literatura cea veche și literatura cea nouă a Apusulu. El n'aă făcut o alegere, n'aă făcut o prețuire, nu s'aă gîndit că din întrebuintarea *literaturii universale*, din toate timpurile și de la toate popoarele, ea are chemarea să scoată învățătură folositoare, să întrebuiteze modelele vesnice pentru binele și propășirea poporului românesc. Aă uitat scriitorii aceștia chiar că este un popor românesc, că poporul acesta românesc trăiește în multe țări, supt multe stăpiniri; aă uitat scriitorii aceștia că se datorește ceva acestui popor românesc, că i se datorește cu atît mai mult, cu cît el este rămas mai în urmă, cu atît mai mult, cu cît îi trebuie mai multe silințe pentru a sta alături cu alte popoare —, căci poporul care rămîne în urmă este distrus de celelalte popoare. Acest lucru nu l-aă îndreptat cătră un singur izvor de civilisație, către minunata civilisație francesă.

Face un păcat acela care nu recunoaște însemnă-

tatea acestei civilisații, precum face un păcat acela care nu înțelege marea faptă bună pe care poporul francez, tocmai în acest timp, o îndeplinise față de noi ajutând Unirea și ajutând viața modernă a poporului românesc.

În loc să aducă însă o înțelegere desăvîrșită pentru literatura franceză cea bună și cea clasică, veche, în loc să aducă sentimente de recunoștință adevărată pentru poporul francez al căruia Împărat, Napoleon al III-lea, ajutase aşa de puternic și aşa de frătește silințile noastre către Unire și către viața modernă, în loc să facă aceasta, ei s-au îndreptat numai către *o parte* din literatura franceză, către partea nouă și chiar către partea mai puțin bună a literaturii nouă. Si atunci, în loc să avem o literatură românească înriurită în sens favorabil, în sens cuminte și folositor, de literatura franceză, am avut o imitație proastă a acelei literaturi franceze, iar unii din public să au putut întreba: dacă este să cetim într-o limbă ce numai este decât o falsă românească împestriată cu atât de multe cuvinte franceze, încât alcătuiește un fel de jargon nou, un volapük franco-român, decât să cetim în limba aceasta franco-română imitații ale poesiei și povestirii franceze, să ne ducem la însăși această poesie, să ne ducem la însăși povestirea franceză. Si astfel, d-lor, s'a deprins pentru întâia oară lumea să lase la o parte cu desăvîrșire literatura românească și să se îndrumze către civilizația franceză, care dădea o literatură mai desăvîrșită, o literatură mai spontane, mai originală.

Acest păcat, care a îndreptat, cum vă spun, în chip

hotărîtor o mare parte din public către singure izvoarele străine ale literaturii noastre mai nouă, a făcut ca acea mare parte din public să piardă interesul pe care-l avuse, marele interes de iubire pe care-l avuse până atunci pentru literatura românească originală, a făcut, pe de altă parte, pe scriitorii să se învețe cu o situație artificială, cu acea situație ciudată a omului care n'are niciodată legătură cu poporul său, care trăiește într'un cerc restrîns, ca și isolat, și care face literatură numai pentru tendințele și trebuințile sale individuale.

După anul 1880 a început o schimbare în aceste împrejurări.

Pe de o parte, s'a cunoscut mai bine, multămită și *Junimii* din Iași, literatura germană, și cunoașterea acestei literaturi germane, aducînd încă un factor de influență întru formarea literaturii noastre moderne, a fost de un mare ajutor.

Vechea iubire pentru literatura francesă s'a îmbinat cu iubirea nouă pentru bogata literatură germană, aşa încît cei ce au venit de la 1880 până în timpurile din urmă au curățit iarăși limba românească și gîndul românesc. Întrebînd apoi tot trecutul nostru, cercetînd toate cărțile literaturii noastre istorice, ei au putut crea astfel o limbă care este în stare astăzi să exprime în forme desăvîrșite tot ceia ce exprimă alte limbi literare ale popoarelor europene.

Căci este sigur, d-lor, că astăzi în limba românească se poate exprima cugetarea cea mai fină, se poate exprima simțirea cea mai gingășă, se poate

exprima cea mai mare înnălțime a cugetării, că această limbă poate fi tot aşa de măiestrită cind se află în mina maiestrului cum sănt acelea pe care le întrebuințează scriitorii cei mai mari ai Apusului civilisat.

Și, acum, cind avem o asemenea limbă, cind avem o astfel de literatură, literații unei generații nouă trebuie să înțeleagă marea misiune care li se deschide înainte și trebuie să se îndrepte și mai mult către toti aceia cari pot fi înnălțați sufletește prin graiul și scrisul scriitorilor, să caute a trece peste hotarele nedrepte ce ni s'aș impus și să meargă pretutindeni; ea trebuie să caute a cuprinde, a resuma, a exprima în forme superioare întreaga simțire, întreaga cugetare, întreaga conștiință și solidaritatea unică a poporului român de pretutindeni.

Față de acest scop înalt, rivalitățile personale sau deosebirile de școală nu pot avea niciodată însemnatate hotărîtoare.

Uni pot să dea prețuire mai mare elementului țărănesc, alții pot acorda acestui element țărănesc o valoare mai mică; unii pot fi pentru un împrumut mai mare de la literatura franceză, alții pentru un împrumut mai slab; unii se pot inspira de la anumite nevoi ale poporului român, alții de la alte nevoi. Dar niciuna din aceste deosebite categorii de scriitori nu poate,—față de grandioasele dovezi de solidaritate ale Românilor de pretutindeni, dovezi care culminează în evenimentele din urmă,—nu poate să lase afară din privirea sa întregimea acestui popor.

Și, iarăși, se pot ivi între noi multe neînțelegeri, dar ele nu pot fi niciodată aşa de mari încit să ne împiede ce de-a conlucra, cu iubire frătească, la desăvârșirea civilizației românești, întru deșteptarea acestui neam. Să luptăm deci împreună, uitând toate dușmaniile trecutului, să luptăm frătește pentru acest scop, cel mai înalt al vieții noastre întregi!

LIV.

UN ROMAN ISTORIC.

Ciudată ideie și la d. Gh. Silvan să scrie „Valea Albă, 1476, roman“, adecă roman istoric! Nu se poate lucru mai greu decât un *adevărat* roman istoric. Trebuie să știi perfect epoca pe care îți-ai ales-o, să trăiești în ea ca în lumea d-tale de astăzi, să ai o neobișnuită putere de închipuire, un simț fin al evlaviei ce se datorează strămoșilor și al respectului ce se cuvine adevărului, să captezi graiul simplu și cuminte al vremurilor patriarhale, cînd tot poporul vorbia aceiași limbă. Toate acestea trebuie neapărat. A putut crede d. Silvan că le are? Dacă s-a putut însela, nu-i greu să-și poată și recunoaște greșala. Împrejurările, locuința, vorba, portul, totul e falș în această carte, în care autorul a trebuit să puie totuși atîtea zile din viața sa. D-sa pare să credă că pe vremea lui Ștefan cel-Mare se trăia în Alhambra maure cu covoare de „Ispahan“! Și de fapt, nu era atunci la Curte decât traiul unuī țeran chiabur. Da, dar, înțelegînd acest adevăr, d. Silvan n-ar putea să se mai joace cu cuvinte

care, chiar întrebuințate altfel decât la locul lor, sănt în stare a uimi pe tineri cu gînduri romantice. Și, iarăși, pe acea vreme era o curătie de simțire răspicată cum se întîlneste astăzi numai în cele mai bune Tinuturi teranești. Din potrivă, la cîntările acestei „Văl Albe“, „jupâneasa Ruxandra halucinează încă și, pe cînd fragedul trup al micei jupânițe se zbate în friguri omorîtoare“, etc. Jupânițe de-alde astea se văd des pe Calea Victoriei cînd să a lasat noaptea, și sănt foarte bucuroase dacă se iea după dînsele vre-un „pan“, cum scrie d. Silvan. Găsești mirat neologisme ca „proscrise“, „svelt“, „hermeline“, într'un astfel de roman! De ce nu s'ar fi început aşa: „Alteța Sa Ștefan principale era pe punctul de a pleca la rezbel contra inimicilor, și prinsesa tristă nu se putea consola de abandonare“? Alături, neologisme turcești, care nu existați pe vremea lui Ștefan (mehterhanele, d. p.). Sînt locuri aşa de neînțelese ca acesta (p. 105): „Cé aū mai rămas să hie... pentru Mehmet Sultan și pentru barhidur... și pentru chirchezari... și pentru hini“. Istorici sănt, și nu pricep nimic de aici! Greșelile de limbă: *surghiună* (exilată, surghiunită), *pizanie* (sic; ca scrisoare, pe cînd înseamnă numai inscripție pe piatră!) și altele, se află din bielșug.

Cred că am adus o îndatorire d-lui Silvan spunîndu-ți, cu toată părerea de rău că lucrarea sa nu e mai bună, acestea. Nădăjduiesc, de alminterea, că autorul n'a trimis cartea cu alt gînd decât acela, serios și sincer, de a căpăta o judecată nepărtenitoare, oricât de aspră ar fi ea. Judecata e aceasta: o carte cel puțin ciudată.

LV.

SECTIA LITERARĂ A ACADEMIEI ROMÎNE.

Adese oră s'a adus împotriva Academiei învinuirea că ea nu cuprinde în sinul ei pe cei d'intai poeti, povestitori, dramaturgi ai terii și poporului lor. I-ar fi plăcind mai mult persoane cu individualitatea mai puțin pronunțată și cu o activitate literară mai puțin harnic și stăruitor urmată. Pe de altă parte, e de sigur o observație intemeiată aceia că multe din rapoartele asupra cărților de premii sunt făcute, fiindcă nu se poate altfel, de scriitori cari vorbesc de literatură poetică fără să fie ei însăși poeti sau critici, oameni de un gust literar tocmai ales. Si, trecând de la aceste constatări, măcar întru cîtva adevărate, la explicarea lor și la mijloacele de îndreptare, se cere Academiei să facă în adevăr *literară* sectia sa cu acest nume. Să lase sectia istorică istoricilor, și oamenilor de știință să li se dea sectia științifică, iar reprezentanții literaturii, poetii în versuri și prosă, să aibă în sfîrșit sectia literară.

Pentru faptul că în aceste constatari și dorințe se amestecă judecată bună și judecată greșită, e bine a se da unele lămuriri.

Academia Română e de sigur menită a fi un așezămînt de știință. În materie de limbă, ea urmărește cercetarea și deslușirea ei în toate privințile, prin studii de morfologie, de etimologie, de sintaxă, de dialectologie în sfîrșit. În materie de literatură, ea are în vedere culegerea, întregirea și legătura știrilor privitoare la scrisul nostru din vremuri. Memoriile, zise poate greșit „Analele“, sectiei literare nu sunt menite a cuprinde poesie sau povestire belestristică de orice fel, ci filologie și istorie literară din deosebitele ramuri. După exemplul Academiei Franceze, a noastră a căpătat încă de la început sarcina de a pregăti și redacta un dicționar al limbii române, pe care unii l-au planuit prea mare, alții prea mic, alții prea mult științific, alții prea mult practic și care a zăbovit și s-a rătăcit de atîtea ori până a intrat supt cumintea îngrijire de astăzi a d-lui Sextil Pușcariu.

Memoriile, în cîte volume le avem până astăzi, nîndu de sigur însă mult folclor și cîte ceva de istorie literară. Ele n'ași nică bogăția, nică întinderea Memoriilor sectiei istorice. Literatură nu se prea publică și, cînd publicul ascultă versurile cetite de dd. Naum și Olănescu, el nu se gîndește să le caute apoii tipărite în „Anale“, unde chiar ele nu se pot afla totdeauna.

Poetii n'ar găsi, zi de zi, lucru în secția literară a Academiei. Dar Academia are totuși o mai mare nevoie de dinșii decât cum cred atîția din membrii ei. Las la o parte ajutorul ce pot da la dicționar, cu simțul lor fin pentru înțelesul cuvintelor, cu cunoștința ce au despre bogăția dialectală a limbii. Dar Academia, care dădea odată în măsură mare și care dă și astăzi,

cîte puțin, traducerî, foarte puțin cîtite, din literatura latină și chiar grecească, ar trebui să se simtă datore a pune la cale, cu o cuminte rînduială și o vedere largă asupra întregului, un sir bogat de traducerî din toate limbile moderne, care ar fi o comoară pentru desăvîrșirea culturîi noastre. Cărți ca *Eneida* tradusă de Coșbuc ori Dante tradus de același sau de d. N. Gane ar trebui să și fi făcut parte din biblioteca de traducerî raționale a Academiei Romîne.

Să se adauge acum nevoia dărilor de seamă pentru premiî, făcută cu toată competența de maieștri deosebitelor genuri. Si, în sfîrșit, oare n'ar avea nicio însemnatate să se vadă în fiecare an, măcar la sesiunea generală din Martie, poetîi lîngă învățați, ochiî de lumină ai celor d'intaii lîngă frunțile luciî de cugetare ale celor din urmă?

A pune la un loc în orice prilej pe unii și pe ceilalți, ar fi un lucru greșit. A face din poetîi membrii corespondenți ai învățaților, cum s'a încercat cu d. Vlahuță, ar fi jignitor. Cel mai bun lucru e de sigur să se facă din fruntașii literaturîi zise beletristice niște membri *agregați* la Academie, în număr nedefinit. Ei ar avea în mîna lor rapoartele literare, ar rîndui și face traducerile, primind răsplata cuvenită pentru aceasta; ei ar putea fi chemați oricînd cu dreptul de vot la acele întruniri ale Academiei unde s'ar simți nevoie de dinșii. Iar încetinel, sistematic, filologi și-ar urmă la o parte activitatea.

19 Mart 1906.

LVI.

O ÎNTRARE LA ACADEMIA ROMÂNĂ.

Mediciniștii tin și ei la profesorii lor și se interesează și de alte chestiuni decât acelea ce se expun la curs. Doctorii în medicină păstrează amintirea profesorilor bună ce au avut și prind orice prilej ca să-i mai asculte. Deci era foarte multă lume la Academia Română în ziua de Vineri, 10 Mart, cînd și-a cetit discursul de intrare învățatul neurolog d-r Marinescu.

D-sa a schițat metodic și într-o limbă cît se poate de limpide progresele medicinei în ultimele decenii. O asemenea expunere, care ar fi fost banală din partea unui medic oarecare, era interesantă și în cele mai mici amănunte prin aceia că simțiai neconitenit cunoștința largă a unui mare învățat, pătrunderea, puterea de a prevedea a unui cugetător în stare să atingă cele mai înalte generalisări ale științei sale. Ici și colo, d. Marinescu atingea și întrebările ordinea zilei, precum starea sanitară de tot rea a țărănimii, — așa de rea, încît cuvîntătorul a putut vorbi de 100.000 de pelagroși. Din nenorocire, adaug, asemenea constatări se fac în cărți, în discursuri și se

opresc apoī acolo. D. Marinescu a citat cuvintele pline de milă și de revoltă ale unuī om politic, care e și membru al Academiei. Acest om politic, fiind la Guvern, n'a făcut însă mai multă ispravă în această chestie hotărîtoare decît alții cari n'aū arătat compătimirea lor pentru sprijinitorul nenorocit al frumosuluī, dar greuluī regat român.

A răspuns d. d-r Babeș. D-sa a avut de învins păñă mai dăunăzī nedeprinderea de a vorbi limba românească. Trebuie să recunoaștem că astăzī profesorul de la Facultatea de Medicină se exprimă mult mai bine decît altă dată, și auzitorii aū trebuit să simtă placere văzînd silințele pe care și le dădea oratorul pentru a rosti frase corecte cu un accent bun, — lucru la care a izbutit pe deplin. Însușirea de căpetenie a scurtei și cuprinzătoarei cuvîntări a fost însă, nu atât o înnălțime de privire cu care d. Babeș ne-a deprins, cît o căldură neobișnuită în laudarea nouluī membru căruia îl răspundea. Prea des aū fost auzite la Academie răspunsuri care nu se occupau de acela care trebuia recomandat colegilor săi și publicului cultural, prea adese ori am rămas mirați de rătăcirea în alte chestiî a celuī ce trebuia să îndeplinească o asemenea misiune, sau de tonul rece, de înfrînarea gînduluī și a vorbei cînd era o datorie să se dea măcar la un asemenea strălucit prilej unic toată prețuirea și recunoștința unuī învățat meritos, cu o lungă carieră de muncă. D. Babeș n'a făcut aşa; și niciuñ membru al Academiei n'a fost laudat aşa de frumos la întrarea sa în această instituție ca d. Marinescu. Se spune că cei doi doctori ar fi prieteni, și d. Babeș a arătat că

a fost profesorul iubitor al d-lui Marinescu. Așa fiind, ar trebui ca de-acum înainte să se aleagă pentru răspunsuri prietenii *adevăratai* ai celuia ce vorbește. Autorul acestor rînduri, membru corespondent al Academiei, cere aceasta încă de pe acuma.

Publicul a dovedit o simțire aleasă cînd, împotriva deprinderilor de la Academie, a început să aplaude, și a urmat îndelung, la amintirea din partea d-lui Babeș a sprijinului pe care-l dădea d. Marinescu din micul său stipendiu de student în străinătate mamei sale bătrîne.

19 Mart 1906.

LVII.

O CARTE DE FILOSOFIE POLITICĂ A UNUI ROMÂN.

Până mai dăunăzî erau foarte puține și foarte slabe cărțile menite să vorbească străinătății, care putea hotărî, punctul nostru de vedere în deosebite chestii mari care ne ating. Din cînd în cînd cîte un student în Apus, cîte un diletant arăta pe scurt și mai mult superficial părerile sale, care nu priviau și pe alții. De la „Replica“ ardeleană și de la marea lucrare sistematică, deplină și rece a d-lui Brote n'a apărut în limbî străine și pentru străini nicăun studiu mai întins și mai solid care să vie de la un Român pentru susținerea intereselor noastre.

N'avem astfel nicăi carte de oarecare proporții care să arăte rostul și dorințile fraților noștri din Basarabia. Nicăirî nu și-aș arătat într'o formă mai încăpătoare și mai hotărîtă Bucovinenii suferințile și aşteptările lor. Unde avem noi, în limbile francesă, germană, engleză, lucrări asupra Macedoniei, căreia totuși pare că i se acordă de o bucată de vreme atâtă interes, care să poată sta alăturî cu acelea ce le-aș scris dușmaniî noștri de rasă din acele părți?

De la d. Brote încocace nu s'a adaus cu privire la Ardeleani nimic de e adevărată însemnatate la informația europeană.

Odată, era altfel. Ce bogată literatură de broșuri, de articole de revistă, de traduceri din literatura noastră, de studii istorice scrise în alte limbi pentru ca să fim cunoscuți în lume, nu s'a revărsat asupra întregului public politic european între 1840 și 1850 ! Atunci nu scria un tânăr dornic de notorietate, un străin pripăsit pe la noi, care ne măgulește fără a ne iubi, nu scria oaspeți pe mîncare și băutură, ale căror simpatii pentru „nobilul popor român“ tin tocmai atâtă cît și mîncarea în farfurie. Autorii broșurilor și cercetărilor mai întinse erau dintre cei mai bunî reprezentanți ai generației tinere, care luptă pentru viitorul național, de la Brătianu pînă la Ion Ghica, fără a pomeni pe cîte un Eliad, care avea mai mult grija faimelui sale.

Nu sunt printre aceia cari cred că prin astfel de publicații se poate schimba stuația noastră astăzi, că ni se poate limpezi prin ele o cale împiedecată și tulbere.

Prin anul 1850 se scriau broșurile lui Brătianu și celorlalți cu credință îndreptățită că ele vor aduce schimbarea lucrurilor în folosul nostru. În acele timpuri romantice, opinia publică avea în unele privințî drepturi pe care le-a pierdut de atunci. Astăzi alte motive și alte puncte de vedere sunt acelea care hotărăsc viața și acțiunea Statelor. Cu cea mai strălucită broșură polemică și cu cea mai bogată carte de informații nu căpătam noi, totuși, drepturile pe

care singură mîna noastră luptătoare le-ar putea impune și pe care această mînă nu-i încă destul de puternică pentru a le reclamă și apăra.

Într'o epocă de realism, ce n'are ochi pentru dreptatea desăvîrșită, nu scrisul nostru pentru străină, ci scrisul nostru pentru ai noștri, acela care formează o conștiință națională și provoacă sentimentele naționale, acela care trezește, organizează și îndreaptă energia, acela singur ne poate mîntui.

Totuși un oarecare rost i-a rămas opiniei publice, care nu mai tronează și hotărăște. Pe de o parte, oamenii de Stat, cabinetele europene, ziarele cu înrîuire trebuie să capete și de la noi o informație bună în sensul nostru, care este de cele mai multe ori și sensul adevărului; trebuie să opunem dușmanilor noștri și în această privință armele noastre legitime și drepte.

Dacă tineri cări aștern pe hîrtie franțuzește sau nemțește dorință sentimentale ajută mai mult carierelor decât mersul nostru, altfel este cu acei cări, studiind pe deplin un subiect în legătură cu viața românească, îl expun sistematic și hotărît, cu toată știința și toată conștiința, într'o limbă europeană.

Așa se întimplă astăzi cu d. Aurel C. Popovici, care a trezit mișcare în cercurile ziariștilor și cugetătorilor politici și poate chiar ceva luare aminte în lumea, mai puțin impresionabilă, a oamenilor politici din deosebitele țări prin cartea sa „Statele Unite ale Austriei Mari”, apărută la Leipzig sănăt acum cîteva săptămîni.

D. Popovici este acela care a scris Replica, cel mai însemnat, mai trainic și mai luminos dintre produsele

literare ce aū izvorit din mișcarea de acum zece ani a Romînilor din Ungaria împotriva unei anumite apăsări.

Îndată după aceasta d. Popovici a trebuit să treacă la noi. Viața sa aici poate servi drept exemplu tuturor Romînilor din alte părți cari ajung să se așeze pe pămîntul acesta slobod al României.

D. Popovici n'a bătut monedă din jertfele și pierderile îndurate de dînsul dincolo pentru izbînda causei neamului; n'a cerut împămînenirea, păstrîndu-se pentru Ardealul său. Nu s'a pierdut în multimea oamenilor cari se însiră, nume vii, suflete moarte, în catastihurile de robie ale cluburilor; n'a vînat nicăi o situație de banii, nicăi o situație de gloriolă în viața noastră de aici. A avut puterea de a trăi acești zece ani de zile, cari i-aū desăvîrșit ființa, dîndu-i o și mai mare bărbătie și putere de a înfrunta, muncind, ca profesor, în împrejurări foarte ostenitoare și grele, ca profesor la școli particulare, unde și-a întăles me-nirea cu totul altfel de cum și-o înteleg dătătoriile de note ieftene obișnuiti pe acolo.

Dacă a făcut un moment gazetărie, a făcut-o pentru neam, și nu pentru vre-un partid, și de sigur că, în desvoltarea ideii și sentimentului românesc, „România Jună“ a lui, care a dispărut răpede, nefiind venită la ceasul potrivit, a făcut, cu toată înfrîngerea ei, mai mult decât o sută de gazete biruitoare, pentru că n'a solicitat publicul lingușindu-l sau n'a solicitat partidele mînind la moara lor apa din largul traiului nostru întreg.

În acest timp de migăloasă muncă nerăsplătită, d.

Popovici n'a pierdut nicăi clipă din vedere preocupația cea mare a vieții sale: *chestiunea românească, pentru care și nu prin care*, ca atâtia alții, el trăiește. A cedit necontenit în toate literaturile și în toate ramurile, cu gîndul că prin aceasta mai ajută și ultimul scop al cugetării și acțiunii sale. Până și în certurile sale de fiecare zi el și-a însemnat totdeauna tot ce a putut să aibă de aproape sau de departe o legătură cu aceste mari probleme de viață ale neamului nostru. Astfel, cînd a venit momentul cel mai potrivit pentru a se putea vorbi din partea noastră, d-sa își avea cartea gata; rămînea numai să o coboare pe hîrtie cu toate informațiile și cu toate soluțiile pregătite și urmărîte de mai de mult.

Față de „Statele Unite ale Austriei Mari“ pot fi multe puncte de vedere. Uniî pot zice: ce ni e nouă Austria Mare, Mică sau Mijlocie? Am gustat în de ajuns, și nu mai putem primi nici din păharni de argint curat al naționalismului celuî mai sincer, precum este al d-lui A. Popovici. Alții pot zice: dacă este vorba să nu sim cum am dori, de ce să mai schimbăm și să punem capul nostru sănătos supt alte evangheli? Activiștii sănt slobozî să credă că în cercul de astăzi pot luptă mai bine decît în cercul de mîne.

Cum se vede, sănt multe feluri de a judeca o carte din punctul de vedere al tendonelor sale, oglindite în chiar titlul celei de față, și, dacă nu se poate răspinge cu totul părerea d-lui Popovici, are totușî dreptate și acela care crede că, odată ce se vede că nu

putem trăi, este tot una dacă ne înne căm în lac sau dacă ne înne căm în fintină.

Întîmplările din ultimele zile: înțelegerea între Don-Quichoți și alcazi de la Viena, par chiar a smulgă cărti d-lui Popovici acel interes practic, acel folos momentan care a contribuit fără îndoială la succesul ei. Dar într-o revistă literară și culturală, pentru alteceva decit pentru aplicațiile lor materiale trebuie să se judece cărțile și, în afară de această aplicație, „Statele Unite ale Austriei Mari“ are o îndoită însemnatate care nu se poate înlătura prin telegramele neplăcute nouă care sosesc astăzi și pot sosi mîne, și nici prin părerea fiecăruia asupra scopului politic, asupra programului de viitor căruia îi servește propaganda acestei puternice cărti. Anume: nicăir nu va găsi cineva adunate cu atîta străduință informații aşa de felurite, aşa de cu gust puse la o parte, ca în volumul de acum al cugetătorului ardelean. O astfel de lucrare poate sluji de temeiunei literaturi polemice întregi, pe acest teren. În al doilea rînd, este atîta putere de a frămînta acest mare subiect, de a rîndui și folosi atîtea știri de atîtea feluri, culese din atîtea locuri, este atîta energie de stil, care arată un scriitor de chemare, încît aceste însuși, care au cîștigat d-lui Popovici stima străinilor și chiar a dușmanilor sistemului și teoriei sale, trebuie să-i asigure recunoașterea noastră, fiindcă s'a impus astfel încă un nume românesc atenției publicului celuī mare al Europei.

În literatura noastră, această carte, scrisă în nemtește, va rămînea, cu atîtea altele redactate iarăși în

limbi străine, ca o valoare colaterală, ca un mijloc de lămurire subsidiară, care trebuie ținut în seamă pentru a înțelege înaintarea culturii noastre și desvoltarea cugetării românești în epoca modernă.

Traducerea în română pe care d. Popovici o poate înțelege ca o datorie, nu e de prisos, dar nu va aduce pe departe aceleași foloase pe care le-a adus originalul german. Și pentru acest original se cuvine să-i mulțumim.

2 April 1906.

CUPRINSUL.

COPYRIGHT

C U P R I N S U L.

	P a g .
Principele Carol	1
Iunaci bulgari la Bucuresti	3
«Congresul didactic primar» sau adunarea invatatorilor	5
—Incurajarea oficiala a literaturii	10
Pretenziile literare ale d-lui Ovid Densusianu	12
Un nou album de tesaturi romanesti	16
Societatea turistilor romani	21
Serbările din Sibiu	24
Manifestatiile contra Grecilor	29
Societatea de teatru din Ardeal	31
Serbările din Sibiu	33
Versuri ale d-șoarei Elena Văcărescu	71
Biserici maramuresene	73
Biblioteci circulante	74
Carti de școală	79
Nuvelele d-lui Agârbiceanu	84
Despre învățul cler al României de astăzi	87
—Junimea Literara din Cernauți	92
Lamprecht despre rolurile naționale	93
O obraznicie a bunilor noștri prieten străin	95
Noii episcopi catolici din România	100
—Generația cea nouă în armată	105
Schițele d-lui N. N. Beldiceanu	111
Calendare ca factor cultural	113
Nuvelele d-lui I. Ciocirlan. — Schițele d-lui A. Ciura	118
La desvelirea monumentului lui Alecsandri	121

Poesiile lui Octavian Goga	125
Un scriitor ardelean : Titu Chitul	130
Cartea unui dispărut : „Fețe“ de I. D. Manolache	131
Marile discursuri ale lui M. Kogălniceanu	136
Propunerile d-lui G. Bogdan-Duică	139
O nouă scriere în chestia țărănească	142
«Credințe» de Iosif	147
«Note de drum» ale unui școlar	151
Boierimea de țară care se duce	154
Moșnenii	160
Istoria unui sat bărlădean	162
O piesă și un roman	165
Noul roman al d-lui Sadoveanu : „Floare Ofilită“	167
Împotriva clevetirilor	172
«Curentul nou»	196
Un roman de d. Vasile Pop	198
Schițele d-lui Zaharia Bîrsan	291
— Ce este „Sămănătorul“ ?	203
Ce este România în mișcarea culturii românești ?	208
Jubileul d-lui P. Poni	221
„Amintirile căprarului Gheorghita“ de M. Sadoveanu	229
O monografie rurală	230
Un volum jubilar	232
Carmen Sylvă în literatura românească	234
O încercare de roman istoric în Ardeal	249
Despre Teatrul «Național» al Capitalei românești	242
Jubileul episcopului Popea	553
Poesii ostășești	258
„Treisprezece Mart“	260
Un roman istoric	326
Secția literară a Academiei Române	328
O intrare la Academia Română	331
O carte de filosofie politică a unui Român	334

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA CENTRALĂ

UNIVERSITĂTA

